

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Historické vědy – pomocné vědy historické

Mlada Holá

**Vratislavská hejtmanská kancelář za vlády
Jana Lucemburského a Karla IV.**

The Chancery of the Captaincy in Wrocław under the Rule
of John of Luxembourg and Charles IV

Disertační práce

vedoucí práce: Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat osobám, bez nichž by předkládaná práce nevznikla. Dovolím si je uvést v pořadí, v jakém vstoupily do mého života. Na prvním místě patří dík mým rodičům a sestře Lence, kteří dokázali pochopit pro ně těžko srozumitelný směr mého studia a ještě mě v něm podpořit. Vděčností jsem zavázána profesorce PhDr. Lence Bobkové, CSc., jež mě před deseti lety svým charismatickým výkladem přivedla k dějinám Slezska ve středověku. Profesorovi PhDr. Ivanu Hlaváčkovi, CSc. bych chtěla poděkovat za jeho trpělivost a cenné rady při psaní disertace.

Naposledy, ale nikoliv v poslední řadě, vděčím za všemožnou láskyplnou podporu a porozumění mému manželovi Martinovi.

Obsah

Úvod	6
I. Bezprostřední majetky a zástavy Jana Lucemburského a Karla IV. ve Slezsku a jejich správa	24
I. 1. Správa bezprostředních majetků a zástav Jana Lucemburského a Karla IV. ve Slezsku	24
I. 2. Bezprostřední majetky českých panovníků ve Slezsku a státoprávní akty Karla IV.	44
II. Správa Vratislavského knížectví v letech 1336-1378	50
II. 1. Vratislavské hejtmanství	50
II. 1. 1. Vratislavští hejtmané z let 1336-1378	51
II. 1. 2. Kompetence hejtmanů ve správě Vratislavského knížectví	59
II. 1. 3. Vratislavští hejtmané jako zástupci českého panovníka ve Slezsku	61
II. 2. Soudní organizace Vratislavského knížectví	68
II. 2. 1. Vratislavský dvorský soud	68
II. 2. 2. Vratislavský a středecký zemský soud	70
II. 3. Správa královských příjmů z Vratislavského knížectví	74
III. Personál vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378	90
III. 1. Prosopografická analýza jménem známých kancelářských úředníků	91
III. 2. Paleografický rozbor písemností vzniklých ve vratislavské hejtmanské kanceláři v letech 1336-1378	106
IV. Listiny vyšlé z vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378	119
IV. 1. Listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců z let 1336-1378	121
IV. 1. 1. Vnější znaky listin	121
IV. 1. 2. Vnitřní znaky listin	126
IV. 2. Listiny vratislavského dvorského a zemského soudu	141
IV. 3. Listiny českých králů potvrzující majetková práva a převody ve Vratislavském knížectví	144
IV. 4. Kancelářské taxy a příjmy vedoucích vratislavské hejtmanské kanceláře	149
IV. 5. Falza a listiny zpadělané	152
IV. 5. 1. Příklad padělání pečeti Vratislavského knížectví Janem ze Schellendorfu	153
IV. 5. 2. Listiny zpadělané	161
V. Registra vratislavské hejtmanské kanceláře z doby vlády Jana Lucemburského a Karla IV.	165
V. 1. Registra ve slezských kancelářích ve 14. století	166
V. 2. Registra vratislavské hejtmanské kanceláře	170
V. 2. 1. Pokus o rekonstrukci členění vratislavských register	172
V. 2. 2. Popis dochovaných svazků vratislavských register	179
V. 3. Vznik listiny a otázka způsobu zápisů do register	188
V. 4. Otázka celkové produkce listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců	201

VI.	Urbariální písemnosti související s výběrem královských příjmů ve Vratislavském knížectví za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.	209
VI. 1.	Domnělý originál zemského urbáře z roku 1353	213
VI. 2.	Urbariální písemnosti dochované pro dobu vlády Jana Lucemburského a Karla IV. v originále	218
VI. 2. 1.	Nedatovaný zemský urbář Vratislavského knížectví a výběrčí rejstříky z počátku šedesátých let 14. století	219
VI. 2. 2.	Výběrčí rejstřík z roku 1358	225
VI. 2. 3.	Nedatovaný přehled vybraných peněz a příjmů českého krále a popis kraje Kaṭy Wrocławskie	227
	Závěr	232
	Textové přílohy	241
1.	Výňatek z inventáře kanceláře Vratislavského hejtmanství z 13. září 1636 – popis úředních knih (do roku 1378)	241
2.	Přehled služebných povinností ve Vratislavském knížectví z první poloviny čtyřicátých let 14. století	245
3.	Výběrčí rejstřík z roku 1358	247
	Seznam tabulek a grafů v textu	270
	Seznam vyobrazení	271
	Obrazová příloha	I-XIII
	Polsko-německo-český slovníček vybraných lokalit	273
	Přehled použitých pramenů a literatury	275
	Seznam zkratk	305
	Resumé	306
	Summary	308

Úvod

Předkládaná disertační práce se zabývá vratislavskou hejtmanskou kanceláří v letech 1336-1378. Jde tedy o období, kdy se za vlády Jana Lucemburského stalo Vratislavské knížectví¹ bezprostředním majetkem českých králů a během nějž došlo k významným změnám ve správě této oblasti. Pozornost bude věnována primárně písemnostem vzniklým ve vratislavské hejtmanské kanceláři, nelze ovšem opominout alespoň stručné vyličení územních zisků českých panovníků ve Slezsku a způsobu jejich správy. Zaměříme se zvláště na Vratislavské knížectví, zejména na tamní hejtmanský úřad, dále na soudní organizaci a na výběr královských důchodů z této oblasti. Pojednáno bude i o personálu vratislavské hejtmanské kanceláře a především o jednotlivých typech diplomatických písemností, které z ní ve sledovaném období vyšly či v ní byly vedeny: o listinách, registrech a o písemnostech souvisejících se správou panovnických příjmů z Vratislavského knížectví (o zemských urbářích, výběřcích rejstřících).

Protože Vratislavské knížectví zaujímalo ve Slezsku čelné postavení, především díky obchodnímu významu Vratislavi, největšího a nejbohatšího ze slezských měst, bude nás zajímat i otázka, zda se role slezské metropole i pozice tamějšího bohatého patriciátu odrazila nějakým způsobem v teritoriální politice Jana Lucemburského a Karla IV. V této souvislosti je nezbytné pokusit se na základě analýzy dochovaných pramenů zjistit, jaké tzv. immediátní majetky či zástavy první Lucemburkové ve Slezsku získali a jak byly spravovány – zejména, jestli měl správu

¹ Při uvádění názvů slezských měst a území byla dána přednost české variantě, pokud je tato v domácím bádání již vžitá, s tím, že při prvním výskytu v textu je citováno polské a německé místní jméno v závorce. V případě, že ale český název již není v současnosti pravidelně užíván, byla dána přednost polskému označení (německá varianta je opět při prvním výskytu citována). V predikátech – pokud se nejedná o jasné či velice pravděpodobné označení městského původu, kdy je užít český či polský název – jsou uváděny lokality tak, jak se vyskytují v pramenech s tím, že pokud ve Slezsku existovala stejnojmenná lokalita, tak přichází její polský název v závorce. Výjimku z tohoto pravidla představují rodová jména, jež mají počestěnou variantu (např. Donínové). Aby byl úvod přehlednější, je tento způsob označování užít až od první kapitoly. V příloze disertace je pak připojen polsko-česko-německý slovníček významných lokalit.

oblastí ležících mimo vlastní Vratislavské knížectví na starosti alespoň po určitou dobu vratislavský hejtman, a pokud ano, tak zda se tato skutečnost projevila v činnosti vratislavské hejtmanské kanceláře a v její produkci.

Dosavadní bádání již sice opakovaně představilo proces formování státoprávního uspořádání České koruny za Karla IV., nicméně místo Vratislavského knížectví v něm nebylo příliš zohledněno. Proto jsme si v kontextu této disertace museli položit otázku, jaké bylo jeho postavení v rámci Koruny a zda se případně lišilo od role ostatních slezských bezprostředních majetků. Pokusíme se zjistit, jestli se v nějakém směru projevila snaha o centralizaci správy jednotlivých immediátních držav českých panovníků ve Slezsku, případně zda mezi získanými územími existovaly správní či jiné vazby, a pokud ano, tak jak se projevovaly.

Než přejdeme k diplomatickému rozboru písemností, je nutné shrnout pravomoci a povinnosti vratislavských hejtmanů. Klíčové přitom bude zejména sledování kontinuity tohoto úřadu. Pokusíme se zjistit, jestli zde působili královští hejtmané trvale a zda máme doloženy jejich zástupce. Pozornost bude věnována i vztahům těchto hodnostářů s vratislavskou městskou radou a biskupem i jejich případnému působení mimo Vratislavské knížectví. Dále nás budou zajímat i zásahy panovníka do správy knížectví a případný vliv postavení vratislavského patriciátu na správu území.

Stručně – s ohledem na produkci písemností vratislavské hejtmanské kanceláře – bude přiblížena i soudní organizace oblasti, tj. působení vratislavského dvorského soudu a kompetence zemských soudů pro Vratislavsko a Středecko. Osvětlena by měla být i otázka, jak probíhala správa královských důchodů z Vratislavského knížectví a s nimi případně společně evidovaných dalších bezprostředních majetků či zástav českých panovníků ve Slezsku, a dále také to, jaké bylo ve správě královských financí postavení vratislavské rady, protože město zeměpánovi odvádělo největší část peněz.

S vlastní vratislavskou hejtmanskou kanceláří pak souvisí její personální zabezpečení, zejména kdo a s jakým titulem stál v jejím čele. U jménem známých osob činných v hejtmanské kanceláři bude sledován jejich geografický a sociální původ, vzdělání, veřejné působení či hmotné zabezpečení. Paleografický rozbor písemné produkce vratislavské hejtmanské kanceláře by pak měl především objasnit,

jestli v ní působili ještě další úředníci. Pokusíme se rovněž přiřadit alespoň některé z písařských rukou ke jménem známým písařům.

Množství dochovaných pramenů produkovaných vratislavskou hejtmanskou kanceláří umožňuje vedle podání jejich popisu a diplomatického rozboru také zodpovězení četných otázek, z nichž zde budou uvedeny pouze některé: Vyšly z ní v námi sledovaném období pouze listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců, nebo vydávala alespoň některé z dokumentů českých králů, jež se týkaly potvrzení práv a majetkových převodů ve Vratislavském knížectví? Jaký byl vztah hejtmanské kanceláře k činnosti tamního dvorského a zemského soudu? Můžeme si učinit představu o výši kancelářských tax a případných dalších příjmů kancléřů? Známe listiny zpadělané či falza? Lze sledovat vliv častých pobytů Jana a Karla Lucemburského ve slezské metropoli na produkci vratislavské hejtmanské kanceláře?

Dále je nutné pokusit se rekonstruovat členění register vratislavské hejtmanské kanceláře. Rozbor zápisů v nich by měl objasnit i roli těchto knih v chodu kanceláře, zejména v procesu zlistinění. Půjde zde například o vztah záznamů k případné předloze a čistopisu, ale také o to, zda v nich byly evidovány všechny listiny vystavené vratislavskou hejtmanskou kanceláří apod. Dále je díky nim možné učinit si rámcovou představu o četnosti vydaných listin a sledovat alespoň orientačně zastoupení některých jevů, jako například počty svědků, místa vydání nebo typy právních jednání.

Dochováno máme i množství pramenů souvisejících se správou královských příjmů z Vratislavského knížectví, zejména nedatované správně urbaniální popisy knížectví, dále pak přehledy o odvedených penězích z počátku šedesátých let 14. století i podrobný výběrčí rejstřík z roku 1358. Analýza těchto pramenů by měla potvrdit či revidovat závěry staršího bádání, zejména o době vzniku nedatovaných písemností a o jejich vzájemném vztahu.

Přehled dosavadního bádání o dějinách slezské středověké správy²

Dějiny tzv. vedlejších zemí České koruny patřily po dlouhou dobu k opomíjeným tématům domácí historiografie. České práce věnované vývoji Slezska se zaměřily téměř výhradně na teritorium tzv. rakouského, respektive českého Slezska, a území ztracená po roce 1742 ve prospěch Pruska stála povětšinou mimo jejich pozornost. Domácí bádání o slezských dějinách dále akcentovalo zejména česko-polské vztahy a jejich diplomaticko-politické pozadí, analýze správních dějin Slezska se přitom dostalo jen malé pozornosti. Přehled středověké správy Slezska a jejího vývoje zato nalezneme v některých německých³ a polských⁴ syntézách shrnujících dějiny této oblasti. Soustřeďují se ovšem zejména na politický vývoj, případně na hospodářské poměry. Hodnocení událostí je v nich navíc do značné míry ovlivněno nacionálními hledisky.⁵

² Práce věnované politickému vývoji, hospodářství či dějinám města Vratislavi budou uvedeny v dalších kapitolách.

³ Heinrich von Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, in: *Geschichte Schlesiens 1. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526*, redd. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961³ (1. vydání Breslau 1938), s. 304-400, k hejtmanství s. 369-371.

⁴ Především Zygmunt Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska 1327/1329-1400*, in: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. Stanisław Kutrzeba, Kraków 1933, s. 751-778.

⁵ Přehled slezské historiografie podal naposledy Radek Fukala, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007, s. 247-256. Tato práce podává bohužel pouze základní přehled politických dějin, ostatním tématům se nevěnuje. Postavení Slezska v historiografii shrnuje několik článků zveřejněných ve sborníku *Slezsko v dějinách českého státu*, red. Mečislav Borák, Opava 1998, např.: Zdeněk Jirásek, *Slezsko v českých historických syntézách*, s. 15-36; Wiesław Lesiuk, *Śląsk w polskich syntezach historycznych*, s. 36-47; Irena Korbelářová, *Slezsko v dějinách českého státu v letech 1335-1740 v české historiografii*, s. 109-122. Bádání dle jednotlivých specializací shrnuje sborník *Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft*, red. Joachim Bahlcke, Köln – Weimar – Wien 2005, pro nás je důležitý zejména přehled Matthias Weber, *Rechts- und Verfassungsgeschichte*, s. 125-158. K polské historiografii viz Waclaw Korta, *Medieval Silesia in Polish Historiography 1945-1980*, *Acta Poloniae Historica* 63/64, 1991, s. 195-217.

Práce věnující pozornost výhradně vývoji slezské správy jsou pouze tři. První uveřejnil Felix Rachfahl na konci 19. století a postihl v ní období do třicetileté války.⁶ Další dvě publikovali polští badatelé: Stanisław Śreniowski roku 1948⁷ a Kazimierz Orzechowski roku 2005.⁸ Druhá z nich bohužel neobsahuje poznámkový aparát. Spíše výjimečně byla slezská správa shrnuta i v přehledech právních či správních dějin Čech⁹ nebo Polska.¹⁰

Někteří badatelé sledovali správu jednotlivých knížectví, případně se tohoto tématu dotkli v souvislosti s jejich dějinami. Protože Vratislavsku se budeme věnovat záhy, zmiňme nyní studie o dalších oblastech. Vzhledem k tématu disertace připomeneme pouze ty z nich, které pojednaly o správě tzv. immediátních území českých králů ve Slezsku v námi sledovaném období. Správní poměry Svídnicko-Javorska při přípravě edice k nim zpracoval roku 1912 Gustav Groon,¹¹ na kraj Frankenštejn, zejména ve vztahu ke správním vazbám na Kladsko, se opakovaně

⁶ Felix Rachfahl, *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreißigjährigen Kriege*, Leipzig 1894.

⁷ Stanisław Śreniowski, *Historia ustroju Śląska*, Katowice – Wrocław 1948, s. 91-98

⁸ Kazimierz Orzechowski, *Historia ustroju Śląska 1202-1740*, Wrocław 2005 (= AUW 2806).

⁹ Jan Kapras, *Přehled právních dějin zemí České koruny I*, Praha 1922, s. 69; Zdeňka Hledíková – Jan Janák, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, passim; Jan Janák – Zdeňka Hledíková – Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, passim. Do prací zabývajících se vývojem českého státu problematika správy vedlejších zemí téměř nepronikla, výjimku představují pouze díla Lenky Bobkové; *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993, passim; táž, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, passim.

¹⁰ Pro námi sledované období např. Juliusz Bardach, *Historia państwa i prawa Polski I*, Warszawa 1957, s. 572-578.

¹¹ CDS 27 (= *Die landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer. Zur Geschichte des Ständewesens in Schlesien*), ed. Gustav Croon, Breslau 1912. Úřadu svídnicko-javorských hejtmanů se věnovali Hermann Grotefend, *Die Landeshauptleute der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer*, ZfGS 12, 1874, s. 45-63; Dagmara Adamska-Heś, *Czeski rycerz na świdnickim dworze – przyczynek do kultury politycznej czeskich starostów w księstwie świdnicko-jaworskim*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.-16. století*, redd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Ústí nad Labem 2005 (= *Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 3*), s. 25-36.

zaměřil Pavel Sedláček.¹² Dějinami Hlohovska a jeho začleněním do svazku zemí České koruny se zabývali vedle badatelů, jež pojednali o soudnictví v tomto území,¹³ především Marian Ptak¹⁴ a Jana Eliášová (Wojtucka).¹⁵ Namyslovsku ve středověku se dostalo pozornosti od Mateusze Golińskiego v kolektivní monografii z roku 2006.¹⁶

Správě Vratislavského knížectví se věnovalo pro 14. století¹⁷ pouze několik autorů, které uvádím v chronologickém pořadí. Dějiny vratislavského hejtmanství ve sledované době stručně popsal ve své dnes těžko dostupné disertaci *Die böhmische Landeshauptmannschaft unter dem König Johann und dem Kaiser Karl IV.* Johannes Kopietz. Autor, který si stanovil za cíl přinést především chronologický přehled hejtmanů, nevyčerpal zcela dochovaný materiál a některé osoby i skutečnosti zcela pominul.¹⁸ Roku 1962 byla Ludwigem Petrym připravena k otištění práce z pozůstalosti Theodora Görlitze, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt*

¹² Pavel Sedláček, *Pečeť frankenštejnského hejtmanství*, *Paginae Historiae* 5, 1997, s. 26-38; též, *Vztahy mezi Kladskem a Frankenštejnem ve 14. a 15. století*, *Kladský sborník* 2, 1998, s. 117-123.

¹³ Práce o soudnictví v Hlohovsku budou zmíněny v následující kapitole.

¹⁴ Marian Ptak, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa glogowskiego od początku XIV w. do 1742 r.*, Wrocław 1991 (= A UW, Prawo 210). Tento autor napsal i významné studie o dalších slezských knížectvích, které jsou uvedeny v následující kapitole.

¹⁵ Jana Eliášová, *Księstwo Głogowskie pod bezpośrednią władzą królów czeskich w latach 1331-1384*, in: 750-lecie powstania Księstwa Głogowskiego, Referaty wygłoszone podczas sesji popularno–naukowej w Zamku Książąt Głogowskich dnia 17 listopada 2001 r., red. Jerzy B. Sadowski, Głogów 2002, s. 19-63; Jana Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331-1384*, in: *Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, redd. Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Jan Zdichynec, Ústí nad Labem 2003 (= *Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 2*), s. 96-160.

¹⁶ Mateusz Goliński, *Od czasów najdawniejszych do 1740 roku*, in: *Namysłów. Z dziejów miasta i okolic*, red. Tadeusz Wincewicz, Namysłów 2006, s. 9-169, zde s. 89-98.

¹⁷ Starší správě ovšem věnovali někdy pozornost i práce zaměřené na mladší období; např. věnované i správě novější. Kazimierz Orzechowski, *Geneza kanclerstwa w Śląskim urzędzie zwierzchnim*, A UW 127, Wrocław 1970, s. 137-144.

¹⁸ Johann Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft unter dem König Johann und dem Kaiser Karl IV.*, Breslau 1907.

Breslau 1, která v souladu se svým názvem sleduje především správu města Vratislavi, nicméně se zabývá i hejtmanstvím ve vztahu se zastáváním tohoto úřadu konšely.¹⁹

Na začátku sedmdesátých let 20. století uveřejnil svou disertaci o dějinách správy několika dolnoslezských knížectví Dietmar Neß, který se v ní zabýval mimo jiné i pravomocemi vratislavského hejtmana a výpovědní hodnotou zemského urbáře. Postihl přitom období až do 15. století.²⁰ Vývoji slezského hejtmanství, zejména vratislavského, se věnovala Ewa Wólkiewicz ve studii *Capitaneus Slesie*, která vyšla z výše zmíněné práce Kopietzovy, již částečně doplnila pro sledované období a zpracovala dějiny tohoto úřadu v 15. století.²¹ Naposledy obdobnou tematiku pro období vlády Jana Lucemburského a Karla IV. zpracovala autorka předkládané disertace.²²

¹⁹ Theodor Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau 1*, red. Ludwig Petry, Würzburg 1962 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 7).

²⁰ Dietmar Neß, *Studien zur landständischen Verfassung der schlesischen Herzogtümer Breslau-Liegnitz-Brieg-Woglaw und Münsterberg-Frankenstein*, Münster 1971.

²¹ Ewa Wólkiewicz, *Capitaneus Slesie. Królewscy namiestnicy księstwa wrocławskiego i Śląsku w 14. i 15. wieku*, in: Monarchia w średniowieczu, Władza nad ludźmi, władza nad terytorium, ed. Jerzy Pysiak – Aneta Pieniądz-Skrzypczak – Marcin R. Pauk, Warszawa – Kraków 2002, s. 169-225.

²² Mlada Holá, *Vratislavští hejtmané. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1335-1378)*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, redd. Lenka Bobková – Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 161-176. Rozšířenou verzi tohoto příspěvku představuje první část druhé kapitoly disertace.

Bádání o slezské diplomatice 14. století²³

Písemnostem vzniklým ve vratislavské hejtmanské kanceláři se nedostalo v historickém bádání příliš pozornosti. V osmdesátých letech 19. století podal Georg Bobertag přehled soudní organizace Vratislavského knížectví a členění dochovaných svazků knih z činnosti tamnějších soudů, mezi něž zařadil i registra vratislavské hejtmanské kanceláře z 14. století, jejichž funkci nedokázal od materiálů z pozdější doby rozpoznat.²⁴ O významu těchto písemností v návaznosti na hejtmanství městské rady se zmínil Gerhard Pfeiffer.²⁵ Stručné zmínky se dostalo vratislavské hejtmanské kanceláři v pracech Theodora Lindnera²⁶ a Ferdinanda Tadra,²⁷ které byly věnovány diplomatice lucemburského období. Především personálnímu složení vratislavské hejtmanské kanceláře za vlády Karla IV. a Václava IV. se věnoval Ivan Hlaváček,²⁸ informace o jménem známých úřednících, kteří v ní působili, shrnula naposledy autorka této disertace.²⁹

²³ Metodologicky cenné práce zpracovávající diplomatický materiál z jiných oblastí budou citovány v poznámkách jednotlivých kapitol.

²⁴ Georg Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher des Fürstenthums Breslau*, ZfGS 7, 1866, s. 102-175.

²⁵ Gerhard Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat im Mittelalter*, Breslau 1929, 2. vyd. Aalen 1973 (= Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte 30), s. 197-200.

²⁶ Theodor Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger (1346-1437)*, Stuttgart 1882, s. 27n., kde vyjmenovává pouze některé úředníky.

²⁷ Ferdinand Tadra, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420). Příspěvek k diplomatice české*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze 2), s. 86n., se pokusil rekonstruovat personální složení kanceláře, ovšem neúplně a s četnými nepřesnostmi.

²⁸ Ivan Hlaváček, *Prolegomena do historii kancelarii i dyplomatyki czeskiego królewskiego urzędu starościńskiego we Wrocławiu w czasach przedhusyckich*, Sobótka 36, 1981, s. 103-115.

²⁹ Mlada Holá, *Personál vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378*, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním, redd. Zdeněk Hojda – Hana Pátková, v tisku. V upravené podobě byl tento příspěvek využit v třetí kapitole, kde jsou uvedeny i práce významné pro prosopografický průzkum.

Několik prací zmiňuje existenci zemského urbáře Vratislavského knížectví,³⁰ jeho edici využila k podrobné analýze osídlení ve své disertační práci Sigrid Matzen-Stöckert.³¹ Některé údaje zohlednil i Richard C. Hoffmann ve své práci o změnách v hospodářství Vratislavského knížectví v pozdním středověku.³² Všichni však vyšli z nepřesné datace a chybného diplomatického rozboru pramene, k nimž došlo již při vydání pramene, kdy byl opis z 15. století zaměněn za originál a rozeznán nebyl výběrčí rejstřík z roku 1358.³³

Produkcí hejtmanské kanceláře v Kladsku se podrobně věnovala Iwana Pietrzyk.³⁴ Postihla období, kdy území spravoval od roku 1397 kníže Jan II. Opavsko-Ratibořský (†1424), jenž zastával obdobný úřad i v sousedním Frankenštejnsku. Z období dvacetipětiletého hejtmanství Jana II. Opavsko-Ratibořského se jí podařilo nalézt celkem 42 listin, známých zejména díky edici *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz*. V této souvislosti ještě více vynikne význam dochovaných vratislavských register, díky nimž známe pro údobí o rok kratší téměř 1400 zápisů listin hejtmanů či jejich zástupců. Možnost komparace s dějinami jiné hejtmanské kanceláře, pro niž by byla dochována srovnatelná pramenná základna, tak chybí – i když můžeme doufat, že v budoucnu vznikne alespoň práce o svídnicko-javorské hejtmanské kanceláři, jejíž sepsání umožňují nedávno zpřístupněné svazky tamějších register Tomaszem Jurkem v edici *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego*, jejíž druhý a třetí díl zahrnují právě období prvních let bezprostřední správy této oblasti.³⁵

³⁰ Viz pozn. 953.

³¹ Sigrid Matzen-Stöckert, *Die mittelalterliche ländliche Besiedlung der Kreise Breslau und Neumarkt (1149-1353)*, Hamburg 1976, především s. 299-535.

³² Richard C. Hoffmann, *Land, Liberties, and Lordship in a Late Medieval Countryside. Agrarian Structures and Change in the Duchy of Wrocław*, Philadelphia 1989.

³³ Blíže viz poslední kapitola disertace.

³⁴ Iwona Pietrzyk, *Jan II opawsko-raciborski jako starosta kłodzki*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II.*, s. 57-68.

³⁵ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 2 (1385-1395)*, ed. Tomasz Jurek, Poznań 2000; *3 (1396-1407)*, ed. týž, Poznań 2007.

Protože byly v posledních desetiletích opakovaně shrnuty výsledky studia slezské diplomatiky, v tom i městské a církevní,³⁶ budeme zde věnovat pozornost pouze pracem pojednávajícím o knížecích kancelářích a jejich produkci, neboť ty jsou z hlediska fungování i typologie vyšších písemností hejtmanským kancelářím nejvíce podobné. Stranou ponecháme i práce věnované jednotlivinám či několika málo dokumentům (případně otázkám jejich pravosti) či stati analyzující jeden jev.³⁷

³⁶ Josef Joachim Menzel, *Urkundenpublikation und Urkundenforschung in Schlesien. Der Weg zum schlesischen Urkundenbuch*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 79, 1971, s. 156-171; Roman Stelmach, *Dyplomatyka śląska – stan badań nad dziejami kancelarii i potrzeby badawcze*, in: Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce. Materiały z sympozjum w Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 21-22 października 1993 roku profesorowi Zbigniewowi Perzanowskiemu przypisane, red. Mieczysław Rokosz, Kraków 1995, s. 155-162; Rościsław Żerelik, *Kondycja śląskiej dyplomatyki. Stan i perspektywy badań*, in: Pomocné vědy historické a jejich místo mezi historickými obory, Praha 1996 (= Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1. Z pomocných věd historických 13), s. 69-80; Winfried Irgang, *Urkundenforschung*, in: Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft, red. Joachim Bahlecke, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 53-67. Pozornosti se dostalo i listinám, které vydávali slezští rytíři; Rościsław Żerelik, *Kultura rękopiśmienna na śląskich dworach rycerskich w średniowieczu*, in: Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Zamek, red. Krzysztof Wachowski, Wrocław 1996 (= Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Międzynarodowe Sympozjum 2), s. 27-31; Winfried Irgang, *Ritterurkunden in Schlesien bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts – Zeugnisse eines ritterlichen Ethos?*, in: Etos rycerski w Europie Środkowej i Wschodniej od X do XV wieku, red. Wojciech Peltz – Jarosław Dudek, Zielona Góra 1997, s. 121-125; též, *'Private' Urkunden als Zeugnisse von ritterlichem Ethos oder bürgerlichem Gemeinsinn? Untersuchungen an schlesischen Dokumenten des 13. Jahrhunderts*, in: "Von Mythen und Mären" – Mittelalterliche Kulturgeschichte im Spiegel einer Wissenschaftler-Biographie, red. Gudrun Marci-Boehncke – Jörg Riecke, Hildesheim 2006, s. 616-625 (přetištěno in: též, Schlesien im Mittelalter, s. 471-480).

³⁷ V poznámkách textu budou samozřejmě citovány další práce zabývající se konkrétními problémy.

Zpřístupnění listin ve slezském diplomatáři³⁸ umožnilo vznik řady studií o knížecích písemnostech 13. století. Pozornosti se tak dostalo diplomacie vratislavských knížat Jindřicha III. (†1266) a Jindřicha IV. (†1290),³⁹ jakož i dalším kancelářím slezských vládců z rodu Piastovců – Boleslava II. Lehnicko-Hlohovského (†1278) a jeho syna Jindřicha V. (†1296), jenž po roce 1290 držel i Vratislavské knížectví,⁴⁰ Jindřicha I. Hlohovského (†1309),⁴¹ Přemysla I.

³⁸ Opakovaně o něm referoval editor slezského diplomatáře a autor významných studií o slezské diplomacie 13. století Winfried Irgang, zejména *Das Schlesische Urkundenbuch – ein Resümee*, in: Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa. redd. Winfried Irgang – Norbert Kersken, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 153-162; týž, *Die Bedeutung des Schlesischen Urkundenbuchs für die Erforschung der mittelalterlichen Geschichte Schlesiens*, in: Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, red. Mečislav Borák, Opava 1998, s. 72-81 (přetištěno in: týž, *Schlesien im Mittelalter. Siedlung – Kirche – Urkunden. Ausgewählte Aufsätze*, redd. Norbert Kersken – Jürgen Warmbrunn, Marburg 2007 /= Materialien und Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung 17/, s. 340-350).

³⁹ Wanda Turoń, *Zarys dziejów kancelarii Henryka Probusa (1270-1290)*, Sobótka 19, 1964, s. 39-54; Winfried Irgang, *Das Urkundenwesen Herzog Heinrichs III. von Schlesien (1248-1266)*, Zeitschrift für Ostforschung 31, 1982, s. 1-47 (přetištěno in: týž, *Schlesien im Mittelalter*, s. 351-396); týž, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs IV. von Schlesien (1270-1290)*, Zeitschrift für Ostforschung 36, 1987, s. 1-51 (přetištěno in: týž, *Schlesien im Mittelalter*, s. 397-446). Zobecnující charakter má studie týž, *Zum fürstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen im "ducatu Slesie" bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts*, in: Werte und Wertungen. Sprach-, literatur- und kulturwissenschaftliche Skizzen und Stellungnahmen. Festschrift für Eugeniusz Tomiczek zum 60. Geburtstag, red. Iwona Bartoszewicz, Wrocław 2004 (= Orbis linguarum 26), s. 525-534 (přetištěno in: týž, *Schlesien im Mittelalter*, s. 495-506).

⁴⁰ Andrzej Wałkowski, *Dokumenty i kancelaria księcia legnickiego Henryka V Grubego*, AUW 1315, Historia 94, Wrocław 1991; týž, *Dokumenty i kancelaria księcia Bolesława II Rogatki*, Zielona Góra 1991.

⁴¹ Winfried Irgang, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs III. (I.) von Glogau (†1309) bis 1300. Zu einer Untersuchung von Rościław Żerelik*, JSFWUB 28, 1987, s. 51-67 (přetištěno in: týž, *Schlesien im Mittelalter*, s. 447-462); Tomasz Jurek, *Studia nad dokumentami księcia glogowskiego Henryka I (III)*, Studia Źródłoznawcze. Commentationes 32, 1990, s. 47-55.

Stínavského (†1289).⁴² Vznikly analytické studie zabývající se i diplomatikou některých knížat, která se stala duchovními – syna Jindřicha II. (†1241) a Anny Přemyslovny (†1265) Vladislava (†1270), jenž byl nejprve pasovským biskupem a po roce 1265 salcburským arcibiskupem,⁴³ a Konráda II. Zaháňského (†1304), který se roku 1299 stal patriarchou aquilejským.⁴⁴ Různé aspekty diplomatiky opolských vládců sledovali Idzi Panic⁴⁵ a Marek Leszek Wójcik.⁴⁶ Svědky vystupujícími ve slezských listinách 13. století se zabýval Jerzy Mularczyk.⁴⁷

Jen výjimečně přesáhl záběr badatelů výrazněji rok 1300. Rościsław Żerelik se zaměřil na kancelář a dokumenty hlohovských knížat od druhé poloviny

⁴² Rościsław Żerelik, *Ze studiów nad kancelariami książęcymi na Śląsku. Kancelaria Przemka księcia ścinawskiego (1294-1289)*, in: *Źródłoznawstwo i studia historyczne*, red. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1989 (= AUW 1112, Historia 76), s. 123-131.

⁴³ Roman Stelmach, *Dokumenty i kancelaria księcia śląskiego Władysława, arcybiskupa salzburskiego*, in: *Studia historyczne. Ustrój, Kościół, militaria*, red. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1993 (= AUW 1471, Historia 106), s. 65-81.

⁴⁴ Rościsław Żerelik, *Dokumenty i kancelaria Konrada II Garbatego księcia żagańskiego*, in: *Studia z dziejów średniowiecza polskiego i powszechnego*, red. Waclaw Korta, Wrocław 1989 (= AUW 979, Historia 69), s. 33-72.

⁴⁵ Idzi Panic, *Lista świadków na dokumentach księcia opolskiego Władysława (1246-1281)*, *Sobótka* 42, 1987, s. 171-183; *týž*, *Badania nad listą świadków na dokumentach książąt opolskich w pierwszej połowie XIII wieku*, *Sobótka* 55, 2000, s. 267-282.

⁴⁶ Marek Leszek Wójcik, *Udział personelu kancelaryjnego w redagowaniu dokumentów Władysława, księcia opolskiego (1246-1281)*, AUW 1471, Historia 106, 1993, s. 53-63; *týž*, *Dokumenty i kancelarie książąt opolsko-raciborskich do początków XIV wieku*, Wrocław 1999; *týž*, „...dominus Kolhardus cancellarius...” *Czy istniał urząd kanclerza na dworze Władysława, księcia opolskiego (1246-1281)?*, *Sobótka* 54, 1999, s. 455-465; *týž*, „Quoniam ea, que memoria recidit, littera tenet”. *Dokumenty Kazimierza opolskiego, czyli o stosunku władcy do biurokracji*, in: *Jak powstawało Opole? Miasto i jego książęta*, red. Anna Pobóg-Lenartowicz, Opole 2006, s. 61-79. Naopak zcela opominul otázku fungování opolské kanceláře Jerzy Horwat, *Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta, miasta, kościół, urzędy, własność prywatna*, Rzeszów 2002.

⁴⁷ Jerzy Mularczyk, *Dwór i rola świadków w dokumentach śląskich do końca XIII wieku*, Wrocław 1977; *týž*, *Jeszcze o świadkach w dokumentach XIII wieku*, *Sobótka* 39, 1984, s. 37-60.

13. století do vymření této piastovské větve roku 1331⁴⁸ a na kancelář Jindřicha III. Zaháňsko-Hlohovského (zvaného Železný, †1369).⁴⁹ Hans Albrecht Genzsch postihl působení Jana ze Středy v kanceláři minstrberského knížete Boleslava II. (či Ziębicki; † 1341).⁵⁰ Dariusz Bednarek se věnoval diplomatice Boleslava III. Lehnicko-Břežského (†1352).⁵¹ Barbara Trelínska sledovala produkci kanceláře těšínských knížat v rozmezí let 1290-1573⁵² a Teresa Snopek-Bąba pak osvětimských vládců od roku 1317 do 1457.⁵³ Dagmara Adamska-Heś se zabývala personálním složením kanceláře Anežky Svidnicko-Javorské (†1392).⁵⁴

⁴⁸ Rościsław Żerelik, *Dokumenty i kancelarie książąt glogowskich w latach 1250-1331*, Wrocław 1988 (= AUW 902, Historia 59).

⁴⁹ Týž, *Dokumenty i kancelaria Henryka III księcia glogowskiego*, AUW 683, Historia 42, Wrocław 1984, s. 3-100.

⁵⁰ Hans Albrecht Genzsch, *Johann von Hohenmauth, alias von Neumarkt, im Dienst des Herzogs von Münsterberg und König Johanns von Böhmen und seine Beziehungen zum Lande Glatz*, ZfGS 69, 1935, s. 89-119.

⁵¹ Dariusz Bednarek, *Kancelaria i personel kancelaryjny Bolesława III księcia legnickiego*, in: *Studia historyczne. Ustrój, Kościół, militaria* (= AUW 1471, Historia 106), red. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1993, s. 83-89.

⁵² Barbara Trelínska, *Kancelaria i dokument książąt cieszyńskich*, Warszawa – Łódź 1983. Jeden z předchozích výstupů představuje studie o způsobu datace užívaném v listinách těšínských knížat; též, *O datacji dokumentów książąt cieszyńskich*, in: *Problemy nauk pomocniczych historii. Materiały z IV konferencji poświęconej naukam pomocniczym historii* (Katowice-Wisła 20-22 V 1975), red. Józef Szymański, Katowice 1976 (= *Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* 151), s. 145-157.

⁵³ Teresa Snopek-Bąba, *Kancelaria i dokument książąt oświęcimskich w latach 1317-1457*, Śląskie Studia Historyczne 3, 1977, s. 7-27.

⁵⁴ Dagmara Adamska-Heś, *Personel kancelaryjny księżnej Agnieszki świdnicko-jaworskiej w latach 1368-1392*, *Sobótka* 55, 2000, s. 433-442. Sledovala i funkci dvorských úředníků; též, *Urzednicy nadworni księżnej Agnieszki w latach 1368-1392*, *Sobótka* 55, 2000, s. 283-296; též, *Burgrabiowie księstwa świdnicko-jaworskiego w drugiej połowie XIV w.*, *Sobótka* 56, 2001, s. 213-223.

Stav pramenné základny

Písemnosti, které z vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378 vyšly či v ní byly vedeny, jsou uloženy zejména ve Slezsku, většina z nich ve Státním archivu ve Vratislavi (Archiwum Państwowe we Wrocławiu).⁵⁵ Za druhé světové války mnoho zde deponovaných archiválií zaniklo, část byla odvezena do Německa, jiné dokumenty byly dočasně uloženy na českém zámku Orlík⁵⁶ a v Sovětském svazu, z něž byly v polovině padesátých let 20. století předány zpět do Vratislavi.⁵⁷ Z Německé demokratické republiky se do vratislavského státního archivu navrátila většina písemností na počátku osmdesátých let 20. století.⁵⁸

Informace o fondech Státního archivu ve Vratislavi přináší i na internetu zpřístupněná databáze *Sezam*.⁵⁹ Pro nás jsou důležité zejména fondy, v nichž jsou uloženy listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců. Jde zejména o fond Dokumenty miasta Wrocławia a pak o fondy (tzv. repozytury) různých klášterů či

⁵⁵ Bruno Krusch, *Geschichte des Staatsarchiv zu Breslau*, Leipzig 1908; Andrzej Dereń, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu (z okazji 150 rocznicy założenia)*, Archeion 35, 1961, s. 75-88; Roman Stelmach, *Zbiór dokumentów Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, Archeion 83, 1987, s. 151-153; *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 roku*, redd. Andrzej Dereń – Rościślaw Żerelik, Wrocław 1996.

⁵⁶ *Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa*, red. Winfried Irgang, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 198.

⁵⁷ *Tamtéž*.

⁵⁸ A. Dereń, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, s. 79n.; R. Stelmach, *Zbiór dokumentów Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, s. 152; Winfried Irgang, *Verschollene Urkunden wieder in Breslau. Neue Perspektiven für das Schlesische Urkundenbuch*, JSFWUB 23, 1982, s. 293-296; Eugeniusz Kobzdaj, *Wrocławskie archiwalia rewindykowane z Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Kalendarz wrocławski 23, 1982, s. 251-257; *týž*, *Archiwalia śląskie przekazane Archiwum Państwowemu we Wrocławiu z Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Archeion 84, 1988, s. 157-165.

⁵⁹

<http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=&mode=search&nrarchiwum=82&nrzespolu=&zesp1=&operator=and&zesp2=&kat=0&dzial=0&bib1=&boperator=and&bib2=&zaw1=&zoperator=and&zaw2=&data1=&data2=&p=1&szukaj=1>.

o části rodových archivů.⁶⁰ Přehled o většině listin vzniklých v námi sledovaném období, které jsou uloženy ve Státním archivu ve Vratislavi, poskytuje několikasvazkový *Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska* vydávaný od roku 1991.⁶¹

Další písemnosti důležité pro naše téma přináší fond Księstwo Wrocławskie, kde nalezneme především dochovaná kancelářská registra, tedy tři svazky označené signaturami 827-829. Původně pro ně bylo užíváno názvů „A, B, C magnum“, poté „Das Erste Buch der grossen A“, „Das ander Buch der grossen B“, „Zum dritten grossen gehörende C“. V 19. století byly svazky opatřeny signaturou „III 9a-c“, následně „rep. 16, 1A-3A“. V témže fondu jsou uloženy i písemnosti související s výběrem královských příjmů z knížectví.⁶²

Pro zjištění členění register mají význam výtahy z nich, které vznikly v 16. století (tzv. *Repertorium Frobenianum*)⁶³ i inventář hejtmanské kanceláře z roku 1636,⁶⁴ jež nalezneme ve fondu Akta miasta Wrocławia, kde je uložena také městská kniha *Laurencius Nudus* zachycující i období, kdy byl vratislavský hejtmanský úřad zastáván tamějšími konšely a obsahuje i jiné zajímavé doklady, například dosud neznámou stížnost na zvýšení plateb za kancelářské úkony či popis

⁶⁰ Zejména jde o fondy: 66 (= Szpital św. Macieja we Wrocławiu), 67 (= Klasztor Premonstratensów we Wrocławiu) a 132 d (= Dokumenty rodziny Schickfus). Další viz seznam použitých pramenů.

⁶¹ Pro námi sledované období jde o svazky *KD 3 (1328-1350)*, ed. Rościsław Żerelik, Wrocław 1991; *4 (1351-1365)*, ed. Roman Stelmach, Wrocław 1991; *5 (1366-1379)*, ed. týž, Wrocław 1991. Indexy ke svazkům obsahujícím listiny do roku 1400 byly zpracovány samostatně, *KD 8*, edd. Roman Stelmach – Rościsław Żerelik, Wrocław 1998.

⁶² Zejména APW, fond KW, sign. 831 a 833 (stará sign. rep. 16 VIII, 1b, 1d).

⁶³ APW, fond AMW, sign. 463-466 (stará sign. C 24/1-4, *Repertorium investiturarum ...*, tzv. *Repertorium Frobenianum*), sign. 467 (stará sign. C 24/5), rejstřík.

⁶⁴ APW, fond AMW, sign. 444 (stará sign. C 1; *Inventarium über die Landescantzley Bresslawischen Fürstenthumbs und beyder zugehöriger Weichbilder Neumarckt und Namsslaw*); výtah z něj, zachycující námi pojednané knihy, je vydán jako textová příloha č. 1 této práce.

register.⁶⁵ Opisy některých nedochovaných dokumentů jsou uchovány ve sbírce rukopisů Samuela Beniamina Kloseho.⁶⁶

Značný počet listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců je uložen i v Arcidiecezálním archivu ve Vratislavi (Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu). Přehled o listinách uložených v jedné ze základních řad – abecední – poskytuje katalog zpracovaný biskupem Wincentem Urbanem.⁶⁷ Díky jím vydaným stručným registům listin je možné s jistou dávkou štěstí dohledat i listiny uložené v chronologické řadě.⁶⁸ V Národním archivu v Praze žádné originály vydané vratislavskou hejtmanskou kanceláří nenalezeneme, uloženy jsou zde pouze jejich ověřené i neověřené opisy některých z nich.⁶⁹

Prameny pro sledované období a tematiku jsou též zpřístupněny v několika edicích.⁷⁰ Celému Slezsku jsou věnovány dva díly edice *Lehns- und Besitzurkunden*

⁶⁵ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*).

⁶⁶ Andrzej Dereń, *Zbiór S. B. Klosego w świetle rzeczywistych wydarzeń*, Sobótka 16, 1961, s. 297-301; Janina Pawławska, *Wrocławskie zbiory S. B. Klosego jako źródło do dziejów Wrocławia i Śląska*, Archeion 41, 1964, s. 223-231. K jeho životu a dílu nejnověji Lucyna Harc, *Samuel Beniamin Klose (1730-1798). Studium historiograficzno-źródłoznawcze*, Wrocław 2002 (= AUW 2389, Historia 157).

⁶⁷ *Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu 1. Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi*, ed. Wincenty Urban, Roma 1970.

⁶⁸ *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, ed. týž, Warszawa 1970. Další jím zpřístupněné přehledy listin různých církevních institucí listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců neobsahují (zejména viz *Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, ed. týž, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 2, 1970, s. 291-388).

⁶⁹ Národní archiv v Praze, fond Stará manipulace, sign. P 106, inv. č. 2680, karton 1717 a 1718.

⁷⁰ Přehledy ediční činnosti (samozřejmě je reflektována i v pracech o slezské diplomatice; viz pozn. 36) podali např. Rościsław Żerelik, *Uwagi nad najnowszymi edycjami kodeksów śląskich*, Sobótka 41, 1986, s. 117-129; týž, *Schlesisches Urkundenbuch oder Schlesische Regesten? Überlegungen zur Kontinuität der Editionstätigkeit*, in: Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa, red. Winfried Irgang, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 163-170; Marek Cetwiński, *Dorobek i potrzeby z zakresu wydawnictw źródłowych do dziejów Śląska – średniowiecze (akta i dokumenty)*, in: Stan i

Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter.⁷¹ Zvláště významné je dílo *Breslauer Urkundenbuch*, kde byly Gustavem Kornem vydány listiny týkající se pouze knížectví a města Vratislavi do roku 1378.⁷² Rozsáhlá edice *Codex diplomaticus Silesiae* (celkem 36 dílů) obsahuje materiály například k politickým, hospodářským, správním a církevním dějinám Slezska. Pro naše téma jsou nejvýznamnější svazky přinášející regesty slezských dokumentů do roku 1342,⁷³ díl zpřístupňující prameny k dějinám vybraných slezských vesnic⁷⁴ a edice knihy účtů města Vratislavi do roku 1358.⁷⁵

Regesty slezských listin z období let 1343-1360 obsahují *Regesty śląskie*.⁷⁶ Některé dokumenty napsané v hejtmanské kanceláři německým jazykem vydala

potrzeby śląskoznawczych badań humanistycznych, redd. Kazimierz Bobowski – Ryszard Gładkiewicz – Wojciech Wrzesiński, Warszawa 1990, s. 215-226; Winfried Irgang, *Stand und Perspektiven der Editionen auf dem Gebiet der Diplomatie zur mittelalterlichen Geschichte Schlesiens*, in: *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Wacława Korty*, redd. Marek Derwich – Wojciech Mrozowicz – Rościsław Żerelik, Wrocław 2001, s. 111-123 (přetištěno in: *týž, Schlesien im Mittelalter*, s. 302-316); Waldemar Königshaus, *Neuere Editionen zur Geschichte Schlesiens im Mittelalter*, in: *Editionswissenschaftliche Kolloquien. 2003/2004. Historiographie. Briefe und Korrespondenzen. Editorische Methoden*, redd. Matthias Thumser – Janusz Tandeki, Toruń 2005, s. 413-424.

⁷¹ *LBUS 1-2*, edd. Colmar Grünhagen – Hermann Markgraf, Leipzig 1881 a 1883.

⁷² *BU*, ed. Gustav Korn, Breslau 1870.

⁷³ *Regesten zur Schlesischen Geschichte*, pro námi sledované období byly vydány v *CDS 18* (1316-1326), edd. Colmar Grünhagen – Konrad Wutke, Breslau 1898; *CDS 22* (1327-1333), edd. *tíž*, Breslau 1903; *CDS 29* (1334-1337), edd. Konrad Wutke – Erich Randt – Hans Bellée, Breslau 1923; *CDS 30* (1338-1342), edd. Konrad Wutke – Erich Randt, Breslau 1925-1930.

⁷⁴ *CDS 4* (= *Urkunden Schlesischer Dörfer, zur Geschichte der ländlichen Verhältnisse und der Flureintheilung Insbesondere*), ed. August Meitzen, Breslau 1863.

⁷⁵ *CDS 3* (= *Henricus Pauper – Rechnungen der Stadt Breslau von 1299-1358, nebst zwei Rationen von 1386 und 1397, dem Liber Imperatoris vom Jahre 1377 und den ältesten Breslauer Statuten*), ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1860.

⁷⁶ *RŚ 1* (1343-1348), edd. Kazimierz Bobowski a kol., Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975; *RŚ 2* (1349-1354), edd. Kazimierz Bobowski a kol., Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983; *RŚ 3* (1350-1357), ed. Janina Gilewska-Dubis, Wrocław 1990; *RŚ 4* (1358-1359), edd. Janina Gilewska-Dubis – Kazimierz Bobowski, Wrocław – Warszawa, s. d.; *RŚ 5* (1360), ed. Janina Gilewska-Dubis, Wrocław – Warszawa 1992.

Helene Bindewald.⁷⁷ Nelze samozřejmě opominout význam edic *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*⁷⁸ a *Archivum coronae regni Bohemiae*.⁷⁹ Pro dobu panování krále Karla IV. je pak nepostradatelný osmý svazek edice *Regesta Imperii* i jeho doplněk.⁸⁰

Zemský urbář Vratislavského knížectví zařazený mylně k roku 1353 i výběrčí rejstříky z počátku šedesátých let 14. století zpřístupnil roku 1843 Gustav Adolf Stenzel.⁸¹ Jím opominutou část obsahující popis Frankenštejska (datovaný chybně do sedmdesátých let 14. století) vydal Rościsław Żerelik.⁸² Stejný editor zpracoval i zápisy hejtmanských listin v kopii vsi Kulin formou regestů.⁸³

⁷⁷ *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien des 14. und 15. Jahrhunderts*, ed. Helene Bindewald (= Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung 9, red. Konrad Burdach), Breslau 1935.

⁷⁸ *RBM 3* (1311-1333), ed. Josef Emler, Pragae 1890; *RBM 4* (1333-1346), ed. týž, Pragae 1892; *RBM 5/1-2* (1346-1350), ed. Jiří Spěváček, Praha 1958 a 1960; *RBM 5/3* (1350-1352), ed. Jana Zachová, Praha 2000; *RBM 6/1-3* (1355-1358), edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1928-1954; *RBM 7/1-5* (1358-1363), edd. týž, Praha 1954-1963.

⁷⁹ *ACRB 2*, ed. Václav Hrubý, Praha 1928.

⁸⁰ *RI 8* (= *Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV.*), ed. Alfons Huber, Innsbruck 1877; *Erstes Ergänzungsheft zu den Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346-1378* (dále *RI 8. Supplementum*), ed. týž, Innsbruck 1889.

⁸¹ *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, ed. Gustav Adolf Stenzel, in: *Übersicht der Arbeiten und Veränderungen der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur im Jahre 1842*, Breslau 1843, s. 48-141.

⁸² *Księga ziemska okręgu ząbkowickiego z połowy XIV wieku*, in: *Trzy źródła do dziejów społeczno-gospodarczych średniowiecznego Śląska*, ed. Rościsław Żerelik, Wrocław 1995, s. 7-38.

⁸³ Týž, *Z dziejów zakonu celestynów na Śląsku. Kopiarz wsi Kulin z 1512 roku*, in: *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Waclawa Korty (1919–1999)*, redd. Marek Derwich – Wojciech Mrozowicz – Rościsław Żerelik, Wrocław 2001, s. 187–201.

I. kapitola

Bezprostřední majetky a zástavy Jana Lucemburského a Karla IV. ve Slezsku a jejich správa⁸⁴

I. 1. Správa bezprostředních majetků a zástav Jana Lucemburského a Karla IV. ve Slezsku

Český král Jan Lucemburský dosáhl nejen toho, že byl většinou slezských knížat uznán v letech 1327 a 1328 za vrchního lenního pána, ale následně získal ve Slezsku i území, která spadala pod jeho bezprostřední svrchovanost, a dále některé zástavy. Na otcovu úspěšnou teritoriální politiku navázal Karel IV., který počet tzv. immediátních slezských držav ještě rozšířil.⁸⁵ Tyto oblasti spravoval královský hejtmán (*capitaneus/Hauptmann*), jmenovaný českým králem. Úředníky s podobnou

⁸⁴ V obrazové příloze jsou zahrnuty mapy přibližující teritoriální politiku českých králů ve Slezsku: 1.) významné územní zisky českých králů ve Slezsku v průběhu 14. století, 2.) centra bezprostředních majetků českých panovníků ve Slezsku (1331-1378) a 3.) zástavy držené českými králi ve Slezsku (1337-1378).

⁸⁵ K politice Jana Lucemburského a Karla IV. ve Slezsku srov. zejména Jan Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402*, in: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. Stanisław Kutrzeba, Kraków 1933, s. 327-541; Emil Schieche, *Politische Geschichte 1327-1526*, in: *Geschichte Schlesiens I*, redd. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961³ (1. vydání Breslau 1938), s. 202-249; Josef Macůrek, *Slezsko a jeho význam v českém státě 14.-18. století*, in: *Slezsko, český stát a česká kultura*, Opava 1946, s. 42-64; Otfried Pustejovsky, *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone. Machtpolitik Böhmens im Zeichen von Herrschaft und Frieden*, Köln – Wien 1975 (= *Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands* 13); Josef Joachim Menzel, *Schlesiens Trennung von Polen und Anschluss an Böhmen im Mittelalter*, *Zeitschrift für Ostforschung* 27, 1978, s. 262-274; L. Bobková, *Územní politika prvních Lucemburků*, passim; též, *Prezentace královského majestátu v korunních zemích za vlády králů Jana a Karla*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, edd. Lenka Bobková – Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 61-80. Další tituly jsou citovány na příslušných místech v následujících kapitolách.

kompetencí panovník pověřoval i správou dalších tzv. vedlejších zemí České koruny.⁸⁶

Z bezprostředních majetků českého krále ve Slezsku bylo nejvýznamnější Vratislavské knížectví. Vratislavsko získal Jan Lucemburský na základě smlouvy, kterou uzavřel s tamějším vládcem Jindřichem VI., jenž neměl mužského potomka. Po předchozích jednáních udělil český panovník ve Vratislavi (Wrocław/Breslau) 6. dubna 1327 Jindřichovi VI. jeho knížectví v doživotní léno, jež měl nadále držet spolu s Kladskem, a zajistil mu roční příjem 1000 hřiven stříbra. Po Jindřichově smrti mělo Vratislavské knížectví připadnout českému králi.⁸⁷ Téhož dne potvrdil Jan Lucemburský všechna privilegia a práva Vratislavska. Zavázal se rovněž, že tuto zemi žádným způsobem neoddělí od Českého království ani ji nikomu nepropůjčí⁸⁸ a že ji bude spravovat hejtman, kterým měl být vhodný zeman.⁸⁹

Jelikož otázkám správy Vratislavska od roku 1335 (resp. po roce 1336), kdy je získali díky výše zmíněné dohodě čeští panovníci, budou věnovány následující kapitoly disertace, zaměříme nyní pozornost na další majetky českých králů ve Slezsku a na způsob jejich správy.

⁸⁶ Ke způsobu správy korunních zemí naposledy souhrnně Lenka Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 563-568. Ke slezským hejtmanům srov. kromě v úvodu citovaných prací i Stanisław Kutrzeba, *Starostowie. Ich początki i rozwój w 14. wieku*, Kraków 1903; Z. Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska*, s. 763-765; S. Śreniowski, *Historia ustroju Śląska*, s. 91-98.

⁸⁷ *LBUS 1*, č. 8, s. 66n.; *RBM 3*, č. 1303, s. 509n.

⁸⁸ *LBUS 1*, č. 9, s. 67-69; *BU*, č. 126, s. 117n.; *RBM 3*, č. 1304, s. 510n.: „... *promittendum, quod ipsam terram a predicti regni nostri Boemici unione nullis unquam temporibus vendicionis, permutacionis, obligacionis, infeodacionis vel cuiuscunque alienacionis titulo disiungemus ...*“

⁸⁹ Tamtéž: „... *Nullum eciam alium preterquam aliquem terrigenam ydoneum ipsi terre capitaneum preficiemus aut prefici paciemus ...*“

Hlohovsko

Po úmrtí bezdětného Přemysla II. Hlohovského v lednu roku 1331 vypukl o dědictví po něm spor. Na jedné straně stanuli dědicové určené zesnulým knížetem, jeho bratři Jindřich IV. Zaháňský (†1342) a Jan Stínavský (†1361-1364),⁹⁰ na straně druhé obránce nároků své ovdovělé sestry Konstancie († před 1363), Přemyslův švagr Boleslav II. Svídnický (†1368). Nejpozději od března roku 1331 vystupoval svídnický kníže z titulu ochránce sestřiných vdovských nároků jako správce Hlohova (Głogów/Glogau).⁹¹

Na podzim téhož roku využil král Jan Lucemburský vojska shromážděného k tažení proti Vladislavovi Lokýtkovi (†1333) a Hlohov obsadil. Zřejmě přitom postupoval ve shodě s Janem Stínavským,⁹² jenž již prvního říjnového dne roku 1331 odstoupil českému panovníkovi za částku 2000 hřiven své nároky na Hlohovsko. Stalo se tak v Hlohově „*in loco publico, ante hospicium dicti d. regis*“, kde rovněž vykonali tamější měšťané přísahu věrnosti novému vládci.⁹³

Druhého dne pak Jan Lucemburský přislíbil, že Hlohovsko bude navždy patřit k České koruně, s tím, že území nebude odděleno ani od Vratislavského knížectví. Jelikož Vratislavsko měl český král teprve zdědit, lze interpretovat tento současný závazek jako panovníkův úmysl správu obou oblastí v budoucnu spojit.⁹⁴

⁹⁰ Srov. *LBUS I*, č. 7, s. 127n.

⁹¹ Hlohovu Konstancie 9. března 1331 potvrdila dosavadní práva (*CDS 22*, č. 5004a, s. 231n.; *CDS 28*, č. 52, s. 18) a následujícího dne tak v Hlohově učinil i Boleslav II. Svídnický (*LBUS I*, č. 12, s. 133; *CDS 22*, č. 5005, s. 116; *CDS 28*, č. 53, s. 19). Další listina tohoto knížete byla vydána v Hlohově v květnu téhož roku; *CDS 28*, č. 55, s. 19.

⁹² Dne 8. května 1331 vydal v Hlohově listinu Bolek II. Svídnický (*CDS 22*, č. 5018, s. 120n.). Na konci května zde pobýval jak Jindřich IV. Zaháňský, tak Jan Stínavský (*CDS 22*, č. 5019 a 5020, s. 121), což by mohlo nasvědčovat buď jednání mezi knížaty, nebo snad obsazení města, nebo jeho části, jmenovanými bratry Přemysla Hlohovského (jejich listiny se ostatně týkají majetku ležícího na Dómském ostrově, tj. mimo hradby města!).

⁹³ *LBUS I*, č. 13, s. 134n.; *RBM 3*, č. 1836, s. 717; *CDS 22*, č. 5050, s. 130n.; *CDS 28*, č. 56, s. 19. Aktu Jana Stínavského byl přítomen kromě jiných i jeho bratr Konrád I. Olešnický.

⁹⁴ *LBUS I*, č. 14, s. 135; *RBM 3*, č. 1837, s. 717; *CDS 22*, č. 5051, s. 131. K České koruně byla připojena i ta část knížectví, která byla dána jako obvěnění Přemyslově manželce Konstancii.

V dokumentu je rovněž jmenován hejtman či „opatrovník“ teritoria jako osoba, jež má být Hlohovským nápomocna při vymáhání dluhů a finančních odškodnění.

Dosavadní historická literatura považovala za prvního hlohovského hejtmana Hynka Berku z Dubé.⁹⁵ Pro tuto jeho funkci se ale nedochovala žádná listina, nelze ani předpokládat, že by ji pražský purkrabí vykonával dlouhodobě. Zdá se pravděpodobnější, že hlohovským hejtmanem se stal jeho synovec Hynek Náchodský z Dubé, jenž je uveden mezi svědky listiny vratislavského biskupa Nankera (†1341) vydané 9. září 1332 ve Vratislavi, kterou byl urovnán spor o hlohovskou farní školu, zřízenou městskou radou bez biskupova souhlasu.⁹⁶ Z 21. ledna 1334 se pak dochovala listina Jana Stínavského, která potvrzuje majetkový převod, jenž dříve potvrdil hlohovský hejtman Wolfram z Panevic.⁹⁷ Z této zmínky vyplývá, že v předchozím období – snad již před rokem 1333 – funkci hlohovského hejtmana zastával slezský rytíř.⁹⁸

Hlohovsku se věnovali Ernst Breyther, *Beiträge zur Geschichte des Manngerichts in Schlesien und besonders im Fürstenthum Glogau*, ZfGS 42, 1908, s. 289-294; Felix Matuszkiewicz, *Die mittelalterliche Gerichtsverfassung des Fürstenthums Glogau unter besonderer Berücksichtigung der Justizreform Herzog Sigismunds von Polen-Glogau*, Breslau 1911 (= Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte 13); M. Ptak, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa glogowskiego a zejména J. Eliášová, Księstwo Głogowskie pod bezpośrednią władzą*; J. Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české*, s. 96-160; Winfried Irgang, *Geschichte Glogaus im Hoch- und Spätmittelalter*, in: *Glogau im Wandel der Zeiten – Głogów poprzez wieki*, Würzburg 1992, redd. Werner Bein – Johannes Schellakowski – Ulrich Schmilewski, s. 95-102 (přetištěno in: *týž, Schlesien im Mittelalter*, s. 104-113).

⁹⁵ J. Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české*, s. 143; Zdeněk Žalud, *Slezská šlechta u dvora Jana Lucemburského*, in: *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, edd. Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec, Praha 2006, s. 35-53, zde s. 45.

⁹⁶ *CDS 28*, č. 57, s. 19n.; ke sporu o farní školu J. Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české*, s. 111n.

⁹⁷ *CDS 29*, č. 5296, s. 4.

⁹⁸ Wolfram z Panevic je doložen v přítomnosti krále již roku 1327, který jej a jeho bratry odměnil za věrnou službu; *CDS 22*, č. 4622, s. 12n. V Pavii 10. června 1331 potvrdil panovník bratrům z Panevic držbu Broumova jako doživotní zástavu; *CDS 22*, č. 5021, s. 121. K jeho další kariéře Tomasz Jurek, *Rodzina von Pannowitz. Awans i kariera Niemców na Śląsku w XIII-XIV*

Na začátku roku 1336 Jan Lucemburský uzavřel s Janem Stínavským dohodu, podle které knížeti mělo připadnout doživotní užívání Hlohova výměnou za odstoupení jeho knížectví.⁹⁹ V březnu téhož roku pak dvě listiny zmiňují hlohovského hejtmana Ondřeje (*Andreas*), o kterém nevíme nic bližšího.¹⁰⁰ Z dohody s Janem Stínavským a následně i Jindřichem Javorským (†1346) však sešlo,¹⁰¹ takže se město Hlohov a k němu náležející kraj¹⁰² vrátily pod pravomoc Jana Lucemburského. Hlohovští pak zřejmě využili finančních problémů panovníka po návratu z litevské výpravy a dosáhli 21. března 1337 jak vydání listiny omezující královské příjmy z území na maximálně 200 hřiven ročně, tak i privilegia o nedělitelnosti hlohovského kraje.¹⁰³

Již o devět dní později je doložena první listina z vlastní činnosti královského hejtmana v Hlohově, rytíře Petra z Drossen (snad z Drožyny),¹⁰⁴ jenž

wieku, Sobótka 45, 1990, s. 439-457; týž, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy 14. w.*, Poznań 1996, s. 263n.; Z. Żalud, *Slezská šlechta*, s. 45n.

⁹⁹ *LBUS 1*, č. 47, s. 139-141; *RBM 4*, č. 269, s. 1089; *CDS 29*, č. 5557, s. 69. Viz i např. Ferdinand Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross-Glogau 1. Mit einem Urkundenanhang*, Glogau 1853, s. 209n.

¹⁰⁰ *CDS 29*, č. 5591 a 5592, s. 79.

¹⁰¹ *LBUS 1*, č. 18, s. 141n.; *RBM 4*, č. 366 a 367, s. 148n.; *CDS 29*, č. 5791 a 5792, s. 127.

¹⁰² V práci používám pojem kraj – v latinsky psaných pramenech se vyskytuje označení „*districtus*“, v německých dokumentech později „*Weichbild*“. Při popisu držav jde ale o územní jednotku a nikoliv o rozsah městského práva, takže pojem kraj se mi zdá vhodnější, než označení *wikpilda*; podobně viz heslo „*Weichbild*“, in: *Hilfswörterbuch für Historiker. Mittelalter und Neuzeit 2. L-Z*, Tübingen – Basel 1995, 8. vydání, s. 660. K tomuto termínu v souvislosti s městskou správou viz Heinrich von Loesch, *Die Schlesische Weichbilderverfassung*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung* 58, 1938, s. 311-326; Marian Ptak, „*Weichbild*“ w strukturze terytorialnej Śląska, *Podziały terytorialne Polski*, in: *Przeszłość – terażniejszość – przyszłość. Materiały konferencji historyków prawa w Karpaczu (29 IX – 1 X 1997)*, Wrocław 1997, s. 5-11.

¹⁰³ *LBUS 1*, č. 22, s. 145; *CDS 28*, č. 21 a 22, s. 65n.; *CDS 29*, č. 5859 a 5860, s. 146.

¹⁰⁴ Petr z Drossen vystupuje mezi svědky jednání ve Vratislavi v březnu 1337 (viz pozn. 16). Ve funkci hlohovského hejtmana je pramenně doložen 6. a 7. října 1338; *CDS 30*, č. 6180, s. 40; č. 6162 a 6163, s. 41. Srov. k jeho rodu T. Jurek, *Obce rycerstwo*, s. 316; Z. Żalud, *Slezská šlechta*, s. 46n.

potvrdil převod majetkových práv v Hlohovsku. Dokument pořídil protonotář Jan Grello, dřívější písař Jana Stínavského.¹⁰⁵ K listině byla přivěšena hejtmanská pečeť. Ve čtvercém štítě byl zobrazen v prvním a třetím poli český lev, ve zbylých pak slezská orlice. Opis odpovídal hlavní náplni listin vycházejících z hejtmanské pravomoci: „*S[IGILLUM] REG[IS] BOEMIE POSSESSION[IBUS] ET CA[US]IS I[N] GLOGO[VIA]*.“¹⁰⁶ Petr z Drossen zřejmě zůstal hlohovským hejtmánem do srpna 1339, kdy panovník udělil hlohovský hrad, město i celý kraj jako zástavu za svůj dluh na dva roky lehnickým knížatům.¹⁰⁷

Po vyplacení Hlohovska z rukou lehnických vládců¹⁰⁸ vykonalo město markrabímu Karlovi v říjnu roku 1341 přísahu věrnosti a kralevic přislíbil, že Hlohovsko nebude odloučeno od Českého království.¹⁰⁹ Zda bylo v té době knížectví spravováno hejtmánem, není jisté, ale je to pravděpodobné. Tato funkce, bez uvedení konkrétní osoby, je totiž zmíněna v listině krále Jana z 9. října 1340¹¹⁰ a v dokumentu markrabího Karla z 5. dubna 1342.¹¹¹ Roku 1344 ovšem město dobyl Jindřich V. Zaháňský (řečený Železný; †1369). Kníže byl ale následně donucen složit 23. listopadu 1344 v Praze hold českému králi, který mu přiznal nárok na polovinu Hlohovska.¹¹²

Není ovšem jasné, zda již tehdy došlo k rozdělení území – teprve 6. července 1349 totiž hlohovští měšťané zprostili Karla IV. jeho závazku neoddělit

¹⁰⁵ CDS 22, č. 5037, s. 126n.; CDS 29, č. 5360, s. 20; č. 5527, s. 63.

¹⁰⁶ CDS 29, č. 5878, s. 152. Popis pečeti viz CDS 29, č. 5946, s. 172 a pozn. s. 196; srov. též CDS 28, č. 69, s. 22.

¹⁰⁷ LBUS 1, č. 29, s. 154n.; CDS 30, č. 6331, s. 89n.

¹⁰⁸ Potvrzení o splacení dluhů vydal Boleslav III. Lehnický 4. srpna 1341 v Praze; LBUS 1, č. 9, s. 314n.

¹⁰⁹ RBM 4, č. 1031, s. 413; CDS 28, č. 74, s. 23.

¹¹⁰ CDS 30, č. 6498, s. 135; CDS 28, č. 70, s. 20.

¹¹¹ CDS 30, č. 6784, s. 228; CDS 28, č. 75, s. 24. Městu mimo jiné přenechal i příjmy ze zemského fojstství (*advocatia*). 16. května 1343 je zmíněn v Karlově listině podkomoří; RI 8. Supplementum, č. 6449, s. 685; CDS 28, č. 76, s. 24.

¹¹² LBUS 1, č. 38 a 39, s. 163-165; RBM 4, č. 1472 a 1473, s. 596n.; CDM 7 (1334-1349), edd. Petr Chlumecký – Josef Chytil, Brünn 1858, č. 560, s. 409n. Podrobně J. Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české*, s. 119n.

Hlohovsko od Českého království a Vratislavského knížectví a žádali jej, aby bylo město dáno Jindřichovi V. Zaháňskému dědičně.¹¹³ Kníže tak nejpozději tehdy získal oficiální stvrzení držby poloviny knížectví Karlem IV. – dochované potvrzení majetkoprávní transakce z roku 1347 však nasvědčuje, že správu území Jindřich V. vykonával již předtím.¹¹⁴ Královská část byla poté opětovně zastavována, například roku 1357 Fridrichovi z Bibrštejna.¹¹⁵ Po vyplacení zástavy – nejpozději o dva roky později – bylo spravováno vratislavským hejtmanem, jak nasvědčují pobyty Konráda z Falkenhainu v Hlohově.¹¹⁶

Na začátku roku 1360 pak Jindřich V. Železný potvrdil rozdělení knížectví na dvě poloviny.¹¹⁷ V Hlohově nadále až do roku 1481 působily dva manské soudy, jeden pro část knížecí, druhý pro královskou.¹¹⁸ Dne 28. ledna 1361 získal od Karla IV. jeho polovinu Hlohovska jako doživotní držbu Boleslav II. Svídnický,¹¹⁹ v jehož rukou zůstala až do jeho smrti o sedm let později.¹²⁰ Následně opět chybí doklady o hejtmanovi, královskou část snad mohl spravovat vratislavský hejtman. Ukazovalo by na to i to, že se roku 1377 v „*Liber domini Imperatoris*“ objevují vedle výdajů na správu Vratislavska a Namyslovska i částky vynaložené za stavební úpravy v Hlohově.¹²¹

¹¹³ *LBUS 1*, č. 44, s. 169; *RBM 5/2*, č. 681, s. 339n.; *RŠ 2*, č. 96, s. 37n.; *CDS 28*, č. 81, s. 25.

¹¹⁴ Argumentaci shrnuje J. Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české*, s. 120n.

¹¹⁵ *RŠ 3*, č. 592, s. 247n.; *RBM 6/1*, č. 683, s. 387.

¹¹⁶ APW, fond KW, sign. 829, fol. 44^v; *RŠ 4*, č. 565, s. 223; č. 667, s. 264.

¹¹⁷ *LBUS 1*, č. 47, s. 172-178; *RŠ 5*, č. 34, s. 17-19.

¹¹⁸ E. Breyther, *Beiträge zur Geschichte des Manngerichts*, s. 289-294.

¹¹⁹ *LBUS 1*, č. 49, s. 179. Srov. rovněž *LBUS 1*, č. 50, s. 179n. K dějinám Hlohovska v tomto období podrobně F. Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross-Glogau 1*, s. 220-222; J. Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české*, s. 130-133. Karel IV. pak 30. března 1361 potvrdil, že královská hlohovská část má být zachována u Českého království a Vratislavi; viz pozn. 217.

¹²⁰ *LBUS 1*, č. 45, s. 169. Roku 1363 byla uzavřena dohoda, že konflikty mezi oběma částmi knížectví řeší za královskou polovinu dva radní ze Wschowy a Góry, za knížecí pak ze Stínavy a Lubínu. Jestliže by se tito neshodli, měl rozhodnout lehnický hejtman a tamější městská rada; *CDS 28*, č. 95, s. 28.

¹²¹ *CDS 3*, s. 112.

Olavsko a územní zisky ve Stínavském knížectví

Dalším územím získaným Janem Lucemburským bylo Olavsko. Tuto oblast mu jako zástavu v březnu 1337 přenechal kníže Boleslav III. Lehnicko-Břežský za dluh ve výši 700 hřiven.¹²² S velkou pravděpodobností je od počátku spravoval vratislavský hejtman, který v červnu 1339 potvrdil majetkový přesun v oblasti.¹²³ Kdy přesně se Olava (Oława/Ohlau) vrátila do rukou lehnických knížat, není možné určit. Jistě byla ale ještě roku 1342 ve správě vratislavského hejtmána, který jménem krále Jana potvrdil převod majetkových práv v této oblasti.¹²⁴ K obraně území v rukou českého krále a jejich obchodních zájmů vznikl v srpnu roku 1339 spolek mezi Vratislaví, Středou (Środa śl./Neumarkt), Hlohovem, Střelínem (Strzelin/Strehlen), Olavou a čtyřmi hornolužickými městy.¹²⁵

Lucemburkové vytrvale usilovali o získání části Stínavského knížectví, které se vydělilo z původního Hlohovského knížectví, s městy a hrady Stínava (Ścinawa/Steinau), Góra (Guhrau) a Lubín (Lubin/Lüben) od tamějšího knížete Jana. První pokus ze začátku roku 1336¹²⁶ padl kvůli zaneprázdňenosti české strany záchranou tyrolského dědictví. V březnu 1337 sice kníže prodal králi ve Vratislavi Góru za 1000 hřiven, s tím, že ji má nadále do konce svých dnů držet spolu se Wschowou (Fraustadt), již český panovník vykoupil od Konráda I. Olešnického (†1366),¹²⁷ ale jeho bratři Jindřich IV. Zaháňský a Konrád I. Olešnický v srpnu téhož roku dosáhli toho, že se zřekl svého knížectví v jejich prospěch.¹²⁸

¹²² Zástava je zmíněna v tzv. zemském pořádku; *BU*, č. 155, s. 139.

¹²³ *CDS* 30, č. 6287, s. 77.

¹²⁴ *CDS* 30, č. 6766, s. 223.

¹²⁵ *BU*, č. 163, s. 144n.; *CDS* 30, č. 6323, s. 87. Viz např. i T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 95.

¹²⁶ Viz pozn. 99.

¹²⁷ *LBUS* 1, č. 23, s. 145-147; *RBM* 4, č. 405, s. 163n.; *CDS* 29, č. 5868, s. 149.

¹²⁸ *CDS* 29, č. 5956, s. 175-176. 27. srpna 1337 prodal svým bratrům knížectví, zejména města Stínava, Góra, Wschowa; *Historia Śląska I/1*, red. Karol Maleczyński, Wrocław 1960, s. 231; Jan Dąbrowski, *Dzieje Polski średniowiecznej 2 (1333-1506)*, redd. Roman Grodecki – Stanisław Zachorowski – Jan Dąbrowski, Kraków 1995², s. 24-32.

V rukou panovníka zůstalo zřejmě jen město a kraj Lubín, které ovšem již v lednu 1337 od krále získal do zástavy Boleslav III. Lehnicko-Břežský.¹²⁹ Navíc, i když držbu Lubínska Janovi Lucemburskému potvrdili v březnu 1338 Konrád I. Olešnický a Jindřich IV. Zaháňský,¹³⁰ odprodal český král území již v srpnu následujícího roku lehnickému knížeti za 4425 hřiven.¹³¹ Mezitím ovšem obsadil Jan Lucemburský jiný záchytný bod na polsko-slezské hranici – hrad Milič, který náležel vratislavskému biskupovi a kapitule. Následoval známý spor, uzavřený až v létě 1342 (1. července) navrácením pevnosti biskupovi.¹³² Předtím ovšem markrabí Karel získal na začátku června od Jana Stínavského Góru s tamějším krajem, Polkowice (Polkwitz) a Nowe Miasteczko (Neustädtel).¹³³ Góra byla současně postoupena do zástavy Pertoldovi z Lipé.¹³⁴

Obnovení česko-polského konfliktu (včetně obsazení Wschowy roku 1343 králem Kazimírem III. /†1373/), vyhoceného na začátku roku 1345, vedlo k dalšímu jednání Lucemburků s Janem Stínavským. Kníže 12. srpna roku 1345 panovníkovi ve Vratislavi potvrdil koupi „*medietatis castris et ciuitatis nostre Gorcum toto districtu, exactionibus, juribus, iudiciis et utilitatibus ...*“ za 1500 hřiven pražských grošů. Současně bylo určeno, že území bude spravovat hejtman. Kníže Jan při prodeji své části knížectví stanovil, že pokud král nesplatí celou částku, tak „*extunc capitaneus eius, quem ibidem pro tempore duxerit statuendum, nobis castrum, civitatem, vasallos, ciues et alios ... restituet ...*“.¹³⁵

Stejného dne bratr Jana Stínavského Konrád I. Olešnický českému králi odstoupil za částku 5000 hřiven polského čísla svůj nárok na polovinu Stínavského knížectví, tedy zejména práva na polovinu měst a obvodů Góra, Chobienia (Köben) a Stínava, kterou polské vojsko vypálilo, a dále i nárok k problematice Wschowě,

¹²⁹ *LBUS 1*, č. 7, s. 309n.; *CDS 29*, č. 5817, s. 136; *RBM 4*, č. 388, s. 157n.

¹³⁰ *LBUS 1*, č. 8, s. 310-312; *CDS 30*, č. 6065 a 3067, s. 11n.

¹³¹ *CDS 30*, č. 6330, s. 89. Současně tehdy král Jan přenechal na dva roky Boleslavovi Lehnickému Hlohovsko; *CDS 30*, č. 6331, s. 89n.

¹³² Naposledy s odkazy na další početnou literaturu M. Holá, *Vratislavští hejtmané*, s. 167.

¹³³ *LBUS 1*, č. 34 a 35, s. 160n.; *RBM 4*, č. 1130-1131, s. 451n.

¹³⁴ *LBUS 1*, č. 36, s. 161; *RBM 4*, č. 1132, s. 452.

¹³⁵ *LBUS 1*, č. 42, s. 166n.

obsazené polskými jednotkami.¹³⁶ Královský „*capitaneus Gorensis districtus*“ je poprvé doložen k roku 1354, kdy vratislavský hejtman Konrád z Falkenhainu rozhodl spor o soudní pravomoci mezi klášteřem v Lubiąžu (Leubus) a góřským hejtmanem Janem Rackowiczem.¹³⁷ Bližší informace o tomto úředníkovi dochovány nejsou,¹³⁸ nemáme doložena ani jména dalších případných hejtmanů královské části. Není vyloučené, že oblast mohl získat do držby od Karla IV. Boleslav II. Svídnický. Současné ale vzhledem k tomu, že z období let 1359-1367 je dochováno vyúčtování králových příjmů z kraje Góra zhotovené společně s Vratislavským knížectvím a Namyslovskem,¹³⁹ se to nezdá být pravděpodobné.

Druhou polovinu Stínavy a práva k Chobieni a Międzyrzecz (Meseritz) koupil od Jana Stínavského roku 1358 Jindřich V. Zaháňský, jenž od tohoto knížete získal i další majetky. K nim navíc přibyla i polovina Góry.¹⁴⁰ Svoji část Stínavy a Chobieni udělil Karel IV. podobně jako další majetky Boleslavovi II. Svídnickému.¹⁴¹ Svědčí o tom výzva, již po Boleslavově smrti císař 24. srpna 1368

¹³⁶ *LBUS I*, č. 41, s. 165. Olešnický kníže v téže listině potvrdil, že králi Janovi prodává „... *mediam partem ciuitatis nostre Gor et terre Gorensis et mediam partem opidorum nostrorum Stynauie et Coeben ac ciuitatem nostram Vrowenstat, extunc integram, sed post mortem Johanis Gorensis tunc mediam...*“. Spor o Wschowu s odkazy na další literaturu přehledně shrnul Andrzej Nowakowski, *Inkorporacja Wschowy do Polski w świetle prawa. Szkic prawnohistoryczny*, Sobótka 44, 1989, s. 211-220.

¹³⁷ *RŠ 2*, č. 1049, s. 367.

¹³⁸ Bez odkazu na pramen jej zmiňuje v hejtmanské funkci ještě roku 1362 Georg Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg in seiner persönlichen Zusammensetzung von den Anfängen (1369) bis zur Säkularisation (1534)*, Berlin 1939, repr. Vaduz 1965 (= Historische Studien 356, red. Oskar Rössler), s. 90, pozn. 357.

¹³⁹ *BU*, č. 247, s. 212; *RI 8*, č. 4538, s. 370. Podrobněji k dokumentům souvisejícím se správou královských příjmů ze Slezska viz poslední kapitola disertace.

¹⁴⁰ Srov. *LBUS I*, č. 45 a 46, s. 169-172.

¹⁴¹ Jako zástavu za dluh získal Boleslav II. Svídnický pravděpodobně i hrad Uraz u Vratislavi. Císař si nechal roku 1363 potvrdit od Konráda z Borsnice, který jej jménem knížete držel, že Uraz bude moci vyplatit; *LBUS I*, č. 20, s. 74; *RBM 7*, č. 1509, s. 908n.

vybídli obyvatele těchto oblastí, aby složili hold pražskému arcibiskupovi Janu Očkovi z Vlašimi jako zástupci jeho syna Václava.¹⁴²

Případní hejtmané těchto území po roce 1368 však nejsou pramenně doloženi, opět tedy nelze vyloučit možnost, že zde působil vratislavský hejtman, nebo že mohly být panovníkem zastaveny. Podobně jako v Hlohově došlo rovněž ve městě Góra a k němu náležejícím kraji k vymezení královské a knížecí části (14. prosince 1375).¹⁴³ Výslovně bylo stanoveno, že i zde má působit pro každou polovinu samostatný soud. Jménem císaře zpečetil smlouvu vratislavský hejtman Těma z Koldic, přičemž ovšem nepoužil svou úřední pečeť, ale osobní. Představitel górského hejtmanského úřadu není ve sledovaném období doložen.

Kaṭy Wrocławskie a Frankenštejnsko

Český panovník nabyl po smrti Jindřicha Javorského roku 1346 v souladu s odkazem knížete z roku 1337¹⁴⁴ Kaṭy Wrocławskie (Kanth), které byly dočasně připojeny k Vratislavskému knížectví.¹⁴⁵ Javorský kníže území získal od minstrberských vládců, v jejichž držení byly ještě roku 1336,¹⁴⁶ pravděpodobně jako zástavu, kterou postoupil po své smrti Janovi Lucemburskému. Původ zástavy vysvětluje i to, že roku 1352 Kaṭy Wrocławskie držel Mikuláš Minstrberský (†1358).¹⁴⁷ Právě získání majetků těchto knížat věnovali první Lucemburkové na českém trůně velkou pozornost – jednalo se totiž o oblast mezi Kladskem a Vratislavskem.

Jan Lucemburský dosáhl toho, že mu Boleslav II. Minstrberský 7. ledna 1337 ve Vratislavi zastavil za 2000 hřiven Frankenštejnsko (Ząbkowice

¹⁴² *LBUS 1*, č. 55, s. 185n.

¹⁴³ *LBUS 1*, č. 57, s. 188-192; *CDS 28*, č. 106 a 107, s. 31n.

¹⁴⁴ *LBUS 1*, č. 6, s. 88n.; G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 104.

¹⁴⁵ *LBUS 1*, č. 4, s. 89.

¹⁴⁶ *LBUS 2*, č. 2, s. 128-131; *RBM 4*, č. 326, s. 129.

¹⁴⁷ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 105; D. Neß, *Studien zur landständischen Verfassung*, s. 165. Kníže Mikuláš Minstrberský poprvé potvrdil majetkový převod v oblasti 14. 5. 1353; *RŠ 2*, č. 856, s. 303n.

Śląskie/Frankenstein). Pokud by zemřel bez mužských potomků, mělo území připadnout českému králi (v té době měl kníže jediného syna).¹⁴⁸ Druhého dne přislíbil, že se v případě smrti své choti neožení bez Janova souhlasu¹⁴⁹ a zplnomocnil českého krále k vykoupení města Dzierżoniów (Reichenbach) ze zástavy od svídnických knížat.¹⁵⁰ Dne 9. ledna pak Boleslav II. Minstrberský králi zastavil město a kraj Střelín spolu s městečkem Wiązów (Wansen) za 2300 hřiven¹⁵¹ a konečně 10. ledna 1337 přislíbil, že jeho země budou Janovi Lucemburskému nebo jeho zplnomocněnci holdovat do 2. února téhož roku.¹⁵²

Zatímco Frankenštejn kníže patrně záhy vyplatil,¹⁵³ zůstalo Střelínsko spolu s tamějším hradem v držení českého krále. Podle zástavní listiny z ledna 1337 měla spravovat Střelín vratislavská městská rada.¹⁵⁴ Pro říjen roku 1337 je však již doložen úřad královského hejtmana, kterým byl rytíř Reinhard z Bischofsheimu, jenž je v Minstrbersku doložen od začátku 14. století.¹⁵⁵ O rok později vystupuje v této funkci Albrecht z Křenovic.¹⁵⁶ Střelínsko vykoupil minstrberský kníže Boleslav III. ze zástavy pravděpodobně před rokem 1340, kdy je doložen jeho pobyt ve městě.¹⁵⁷

Další etapa ve sblížení Lucemburků s minstrberskými vládci nastala za Boleslavova syna Mikuláše. Markrabí Karel 14. října 1343 dosáhl toho, že při

¹⁴⁸ *LBUS* 2, č. 3, s. 131n.; *RBM* 4, č. 376, s. 151n. Srov. Josef Šusta, *Karel IV. Otec a syn (1333-1346)*, České dějiny II/3, Praha 1946, s. 205. Ještě v září roku 1335 vedl proti Boleslavovi II. Minstrberskému neúspěšnou vojenskou výpravu mladý Karel Lucemburský. Dne 29. srpna 1336 vykonal kníže ve Straubingu českému králi lenní přísahu; *LBUS* 2, č. 2, s. 128-131.

¹⁴⁹ *LBUS* 2, č. 4, s. 132; *RBM* 4, č. 378, s. 152.

¹⁵⁰ *LBUS* 1, č. 4, s. 488n.; *RBM* 4, č. 377, s. 152.

¹⁵¹ *LBUS* 1, č. 6, s. 308n.; *RBM* 4, č. 380, s. 153.

¹⁵² *LBUS* 2, č. 5, s. 132n.; *RBM* 4, č. 381, s. 153.

¹⁵³ Pobýval zde např. 15. května 1337; *CDS* 29, č. 5902, s. 160.

¹⁵⁴ *LBUS* 1, č. 6, s. 308n.

¹⁵⁵ *CDS* 29, č. 5980, s. 181. K tomuto rodu srov. T. Jurek, *Obce rycerstwo*, s. 202n.; Z. Žalud, *Slezská šlechta*, s. 47.

¹⁵⁶ *CDS* 30, č. 6159, s. 39n.; *KD* 3, č. 374, s. 98.

¹⁵⁷ *CDS* 30, č. 6515, s. 140.

případném prodeji držav knížete k nim měl mít předkupní právo český král. V případě, že knížectví připadne České koruně, náleželo každé Mikulášově dceři odškodné ve výši 2000 kop pražských grošů.¹⁵⁸ Téhož dne přijal Karel Lucemburský od Minstrberka, Frankenštejna a Střelína slib, že vykonají hold českému králi „*in eventu*“ (tj. pro případ smrti knížete bez mužských dědiců).¹⁵⁹ Král Jan dohody konfirmoval v lednu 1345.¹⁶⁰

Kraj a město Frankenštejn¹⁶¹ byly spolu s klášteřem Kamieniec Ząbkowicki (Kamenz)¹⁶² od roku 1348 zástavou českého krále, kterou panovníkovi odstoupil ve Vratislavi 12. listopadu dosavadní zástavní držitel (od roku 1346), bývalý vratislavský hejtman Jindřich z Haugvic.¹⁶³ Při získání tohoto teritoria českého krále

¹⁵⁸ *LBUS 2*, č. 8, s. 134n. Kníže ještě zvláštní listinou potvrdil právo krále Jana a markrabího Karla na přednostní výkup jeho statků; *LBUS 2*, č. 7, s. 133n.

¹⁵⁹ Dne 14. října 1348 proklamovali svou věrnost králi Janovi a markrabímu radní města Minstrberk. Kníže Mikuláš se téhož dne zavázal, že hold vykonají i jeho další poddaní; *LBUS 2*, č. 11 a 12, s. 138n.; *RBM 4*, č. 1325, s. 536. Na jeho popud tak učinili téhož dne v Minstrberku představitelé kláštera Henryków a ve Frankenštejně leníci knížete a tamější radní; *LBUS 2*, č. 9 a 10, s. 135-138; *RBM 4*, č. 1327 a 1328, s. 537. O den později přijal Karel slib věrnosti od radních ve Střelíně a tamějších vazalů knížete; *LBUS 2*, č. 13, s. 140. Ve Vratislavi markrabí 18. října potvrdil všechna privilegia, která klášteru Henryków udělila minstrberská knížata; *RBM 4*, č. 1333, s. 539.

¹⁶⁰ *LBUS 1*, č. 25, s. 323; *LBUS 2*, č. 14, s. 140; *RBM 4*, č. 1497 a 1498, s. 604.

¹⁶¹ Srov. Marian Ptak, *Sądownictwo szlacheckie księstwa ziebickiego do 1570 r.*, Wrocław 1982 (= A UW 642, Prawo 110); P. Sedláček, *Pečeť frankenštejnského hejtmanství*, s. 26-38; též, *Vztahy mezi Kladskem a Frankenštejnem*, s. 117-123.

¹⁶² K dějinám kláštera Paul Knauer, *Kloster Kamenz/Schlesien, Zeit- und Lebensbilder aus seiner Geschichte 1210-1810*, Leipzig 1832; Franciszek Lenczowski, *Zarys działalności cystersów kamienieckich na Śląsku w wiekach średnich*, *Kwartalnik Opolski* 34, 1963, s. 25-39; též, *Zarys dziejów klasztoru cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim na Śląsku w wiekach średnich*, *Nasza Przeszość* 19, 1964, s. 61-103.

¹⁶³ *LBUS 2*, č. 16, s. 140n.; *CDS 10* (= *Urkunden des Kloster Kamenz*), ed. Paul Pfotenhauer, Breslau 1881, č. 225, s. 181. Jindřich z Haugvic zástavu získal od Mikuláše Minstrberského 21. července 1346, kdy za zástavu území na dva roky knížeti zaplatil 1000 hřiven; *CDS 10*, č. 193, s. 152.

pravděpodobně finančně podpořili vratislavští konšelé.¹⁶⁴ O dva dny později přislíbili frankenštejnští radní Karlovi IV. ve Vratislavi poslušnost a holdovali mu jako lennímu pánovi.¹⁶⁵ Současně český panovník potvrdil všechna práva krajům a městům Vratislav a Frankenštejn.¹⁶⁶

Přímou držbou českého krále se Frankenštejnsko stalo v listopadu roku 1351, kdy je kníže Mikuláš Minstrberský prodal Karlovi IV. za 6000 pražských grošů.¹⁶⁷ O finančním podílu města Vratislavi na této transakci svědčí skutečnost, že stejného dne, kdy došlo k vydání listiny o koupi, tedy 9. listopadu 1351, přenechal panovník vratislavským radním za svůj dluh ve výši 1350 hřiven veškeré královské příjmy z Vratislavska, Středecka, Kladska a Frankenštejnska.¹⁶⁸ Frankenštejnsko je obsaženo i v urbaniálním soupisu zachycujícím příjmy z většiny bezprostředních majetků českého krále, jenž byl pořízen zřejmě na začátku šedesátých let 14. století.¹⁶⁹ Ve Frankenštejně ovšem nadále působil samostatný dvorský a zemský soud.¹⁷⁰

Prvním frankenštejnským hejtmanem se stal Rudger ml. z Haugvic, syn původního zástavního držitele,¹⁷¹ ve druhé polovině padesátých let a v následujícím

¹⁶⁴ Viz pozn. 380.

¹⁶⁵ *LBUS* 2, č. 18 a 19, s. 141n.; *RBM* 5/2, č. 504, s. 256; *ACRB* 2, č. 83, s. 93; *CDM* 7, č. 867, s. 621; *RŠ* 1, č. 817, s. 290.

¹⁶⁶ *LBUS* 2, č. 17, s. 141; *CDS* 10, č. 210, s. 166n.; *RBM* 5/2, č. 505, s. 256; *RI* 8, č. 777, s. 65; *RŠ* 1, č. 818 a 819, s. 291.

¹⁶⁷ *LBUS* 2, č. 20, s. 142; *ACRB* 2, č. 212, s. 254; *CDS* 10, č. 225, s. 181. Minstrberský vládce o rok dříve přenechal Wiązów vratislavskému biskupovi; *LBUS* 2, č. 21, s. 213.

¹⁶⁸ *BU*, č. 202, s. 179n.; APW, fond DMW, č. 297; „*pecunias de precariis et exaccionibus*“.

¹⁶⁹ K tomu podrobněji v poslední kapitole disertace.

¹⁷⁰ *RI* 8, č. 1427, s. 114; č. 2435, s. 196; *Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti, accedunt Codicis Silesiae Diplomatici Specimen, et Diplomatarium Bohemo-Silesiacum, quibus ut historia ab origine gentis usque ad imperium Augustissimi ac invictissimi Caroli VI. ... inseruntur dissertationes duae quarum prior Historiae Silesiacae Diplomaticae Specimen, altera Historiam Genealogicam Ducum Silesiae sistit ... I*, ed. Friedrich Wilhelm Sommersberg, Lipsiae 1729, č. 146, s. 163n.

¹⁷¹ Rudger z Haugvic zastával hejtmanský úřad ve Frankenštejnsku již roku 1349, kdy je doložen ale pouze jednou listinou; *RŠ* 2, č. 84, s. 33. Pravidelně se objevuje v tomto úřadu v letech

desetiletí tento úřad zastával Drslav z Kravař.¹⁷² Od roku 1368 do roku 1377 je doložen jako hejtman Půta z Častolovic, který držel současně obdobný úřad v sousedním Kladsku.¹⁷³

Podobně jako pro Hlohovsko a Vratislavsko je i pro Frankenštejsko doložena hejtmanská úřední pečeť, poprvé dochovaná na listině z 25. června 1352. Pečeť zobrazuje českého lva a nese dvouřádkový opis: „+ SIGILLVM CAPITANEATVS FRANKENSTEYNENSIS/AD HEREDITATES ET CAVSAS.“¹⁷⁴

V prosinci 1376 se Karel IV. a Václav IV. zavázali pro případ, že nesplátí do roku 1378 moravskému markrabímu Joštovi (†1411) dluh 64000 zlatých, postoupit do zástavy mimo jiné i města a hrady Frankenštejn a Kladsko.¹⁷⁵ V květnu 1378 následovalo předání těchto majetků markrabímu,¹⁷⁶ v jehož držení zůstaly do roku 1387. Společnou správou byly zároveň posíleny vazby Frankenštejska a Kladska.

1351-1355, obvykle s titulem „*Karoli regis Romani et Boemie capitaneus Frankensteinensis*“ (RS 2, č. 452, s. 161).

¹⁷² Poprvé doložen 7. října 1359; RS 4, č. 609, s. 241; M. Ptak, *Sądownictwo szlacheckie*, s. 72.

¹⁷³ P. Sedláček, *Pečeť frankenštejského hejtmanství*, s. 26-37, též, *Vztahy mezi Kladskem a Frankenštejskem*, s. 117-123; Mateusz Goliński, *Co się stało w 1355 r. w księstwie świdnickim? (w kwestii własności i funkcji zamków)*, in: *Studia z historii średniowiecza*, red. též, Wrocław 2003 (= AUW, Historia 163), s. 148-152; Martin Šandera, *Půta z Častolovic – integrující činitel česko (kladsko)-slezského pohraničí*, in: *Korunní země v dějinách českého státu I*, s. 275-292, zde s. 275n.

¹⁷⁴ CDS 10, č. 229, s. 184n.; podrobně srov. P. Sedláček, *Pečeť frankenštejského hejtmanství*, s. 27.

¹⁷⁵ CDM 11 (1375-1390), ed. Vincenc Brandl, Brünn 1885, č. 55, s. 46n.; RI 8, č. 5728, s. 477; RI 8. *Supplementum*, č. 7448, s. 772.

¹⁷⁶ LBUS 2, č. 24, s. 144; č. 11, s. 177n.; CDM 11, č. 109, s. 97n.

Ślęza, Złotoryja a Namyslov

Jedním z největších diplomatických úspěchů Karla IV. při jeho snahách o získání majetků ve Slezsku bylo uzavření sňatku s Annou Svídnickou (†1362) v červenci 1353 ve Svídnicí a s ním související dohoda o dědictví po jejím strýci Boleslavu II. Svídnicko-Javorském. Podle smlouvy měla dědický nárok výlučně Anna a její potomci. Pokud by česká královna dědice neměla, připadlo by jejímu manželovi pouze věno, zastavené na Bolesławci a Lwówku Śląskim. Jelikož Boleslav II. Svídnický zároveň stanovil, že po jeho smrti případnou obě knížectví doživotně jeho manželce Anežce Habsburské, stalo se Svídnicko-Javorsko bezprostředním majetkem českých králů až po její smrti roku 1392. Poté je spravovali hejtmané českého panovníka.¹⁷⁷

Ovšem již 7. července 1353 věnoval svídnický kníže Boleslav II. u příležitosti svatby Karlovi IV. hrad na hoře Ślęza u Sobótky.¹⁷⁸ K roku 1363 je pak doložen tamější purkrabí Mikuláš Sachinkarche.¹⁷⁹ Není vyloučeno, že hrad získal od panovníka do zástavy Těma z Koldic.¹⁸⁰

Po smrti Boleslava II. Svídnického se do držby Karla IV. vrátila mnohá jemu doživotně propůjčená území. Navíc český král získal i město a kraj Złotoryja

¹⁷⁷ *LBUS I*, č. 12 a 13, s. 497-501; *ACRB 2*, č. 243, s. 295-299. Dějinám správy Svídnicko-javorského knížectví (Świdnica/Schweidnitz a Jawor/Jauer) po jeho zdědění Václavem IV. roku 1392 se věnuje D. Adamska, *Czeski rycerz na świdnickim dworze*, s. 25-36. Srov. též Hermann Grotefend, *Die Landeshauptleute der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer*, *ZfGS* 12, 1874, s. 45-63; Winfried Irgang, *Das mittelalterliche Schweidnitz*, in: *Schweidnitz im Wandel der Zeiten*, redd. Werner Bein – Ulrich Schmilewski Würzburg 1990, s. 81-86 (přetištěno in: *týž, Schlesien im Mittelalter*, s. 96-103).

¹⁷⁸ *LBUS I*, č. 14, s. 501n. Sobotku koupil Boleslav II. Svídnický od minstrberských knížat 14. srpna 1343; *LBUS I*, č. 5, s. 489n. Roku 1353 je Sobotka uvedena jako součást Svídnicko-javorského knížectví; *LBUS I*, č. 12, s. 497-499.

¹⁷⁹ *RBM 7/5*, č. 1421, s. 861n.

¹⁸⁰ Dovození to Emil Voigl – Konrad Wutke, *Die Burg Kynast und ihre Besitzer im Mittelalter*, *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 17, 1959, s. 118-152, zde s. 121, s tím, že v majetku rodu měl zůstat déle než 60 let. Podobně snad Těma z Koldic držel i hrad Kynast (Chojnik), zřejmě do roku 1365, *tamtéž*, s. 122.

(Goldberg), které svídnický kníže nabyt zřejmě po polovině šedesátých let 14. století od lehnických vládců jako zástavu.¹⁸¹ Po Boleslavově smrti přijali dva vratislavští radní roku 1368 jako zástupci císaře hold od zlotoryjských konšelů a leníků. Uvedeno přitom bylo, že jde o zástavu o hodnotě 3132 hřiven.¹⁸²

Město ležící na tzv. královské cestě nalezneme i v obranné smlouvě, uzavřené mezi vratislavským hejtmanem Těmou z Koldic, kladským hejtmanem Půtou z Častolovic, hornolužickým fojtem a 18 městy (ze slezských bezprostředních majetků šlo dále o Vratislav, Hlohov, Středu, Frankenštejn a Namyslov).¹⁸³ O správě tohoto území není nic bližšího známo, ale roku 1371 použil panovník tamějších příjmů k vyrovnání dluhu u vratislavských radních.¹⁸⁴ Po smrti Boleslava II. Svídnického – v souladu s uzavřenou smlouvou – připadlo Karlovi IV. snad i město Złoty Stok u Frankenštejnu, k němuž patřily bohaté zlaté doly.¹⁸⁵

Oblastí, která získala nejbližší vazby k Vratislavskému knížectví, bylo Namyslovsko. Původně náleželo do majetku lehnických knížat, ale nároky na ně si činil i polský král Kazimír.¹⁸⁶ Boleslav III. Lehnicko-Břežský je roku 1348 určil za obvěnění svojí manželky Kateřiny (†1358) a po jeho smrti roku 1352 kněžna skutečně jako „*domina Namslaviensis*“ území spravovala.¹⁸⁷

¹⁸¹ Viz *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego I (1366-1376)*, ed. Tomasz Jurek, Poznań 2004, č. 5, s. 4. Václav I. Lehnický již roku 1357 zastavil mezi jinými i příjmy z této oblasti vratislavskému biskupovi, tamějšímu hejtmanovi a radním, srov. pozn. 505. K osudům této oblasti viz Roman Gorzowski, *Lokacyjne miasto średniowieczne*, in: *Dzieje Złotoryji*, red. Ryszard Gładkiweicz, Złotoryja – Wrocław 1997, s. 32-66, zde s. 43, kde je uveden i přehled starší literatury, ale o přejítí města do zástavní držby krále informace nenalezneme.

¹⁸² APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 120^v.

¹⁸³ BU, č. 254, s. 216n. Činnost obranného spolku měla směřovat k nastolení pořádku, především pak k zamezení vraždám, loupežím a podvodům. Viz i T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 96.

¹⁸⁴ Viz pozn. 406.

¹⁸⁵ Císař potvrdil knížeti koupi města v dubnu 1356; *RBM 6/1*, č. 310, s. 164; *RS 3*, č. 249, s. 109.

¹⁸⁶ Srov. např. M. Goliński, *Od czasów najdawniejszych*, s. 89.

¹⁸⁷ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 107. K tomu i M. Goliński, *Od czasów najdawniejszych*, s. 89.

Karel IV. se Namyslovsko pokusil získat před 1. květnem 1353, kdy přenechal dvěma vratislavským měšťanům ke splacení půjčky na získání hradu, města a kraje Namyslov (Namysłów/Namslau) od Václava I. (†1364) a Ludvíka I. (†1398) Lehnicko-Břežských část svých příjmů ve Vratislavském knížectví.¹⁸⁸ Český panovník snad získal část teritoria – potvrzovala by to konfirmace z roku 1355, kde je uveden Namyslov mezi královskými majetky.¹⁸⁹

Většinu území však nadále držela kněžna Kateřina,¹⁹⁰ která současně spravovala i Břežsko a Olavsko. V únoru 1357 se ale nechala ze svých vdovských nároků syny vyplatit.¹⁹¹ Ludvík Břežský pak v říjnu téhož roku přenechal Namyslovsko svému bratrovi¹⁹² a ten je následně postoupil Karlovi IV. Již k 1. listopadu 1357 totiž Rupert z Onschowa „*serenissimi principis domini nostri Karoli imperatoris Romanorum et Bohemie regis capitaneus Namslaviensis*“ potvrdil majetkový převod v oblasti.¹⁹³

Namyslovsko pak bylo přiřčeno k České koruně 2. února 1359 jako území koupené od Václava I. Lehnického.¹⁹⁴ Předtím český král dosvědčil změnu majetkové držby v Namyslově 30. ledna 1359.¹⁹⁵ Po smrti hejtmana Ruperta¹⁹⁶ a inkorporaci z roku 1359 spravoval Namyslovsko vratislavský hejtman. První jím vydaná dochovaná listina pochází z 23. května 1359, kdy Konrád z Falkenhainu ve Vratislavi spolu s namyslovskými leníky dosvědčil převod majetkových práv

¹⁸⁸ *LBUS* 1, č. 16, s. 71.

¹⁸⁹ Viz s. 45.

¹⁹⁰ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 107; K tomu i M. Goliński, *Od czasów najdawniejszych*, s. 89.

¹⁹¹ *CDS* 9, č. 143, s. 23; *RŠ* 3, č. 449, s. 188n.

¹⁹² *LBUS* 1, č. 33, s. 334; *RŠ* 3, č. 570, s. 538n.; *RBM* 6/1, č. 663, s. 376n.

¹⁹³ APW, fond DMW, č. 334 (1. 11. 1357); *RŠ* 3, č. 587, s. 245n. Listinu vyhotovil „*D. Johannes plebanus in Prusnicz, notarius noster*“. Viz i M. Goliński, *Od czasów najdawniejszych*, s. 90.

¹⁹⁴ *LBUS* 1, č. 17, s. 71n.

¹⁹⁵ *RBM* 7, č. 101-103, s. 76n.

¹⁹⁶ *RŠ* 4, č. 653, s. 258n.

v knížectví.¹⁹⁷ Vratislavští hejtmané spravovali Namyslovsko i nadále. V květnu 1378 je doložen sice namyslovský hejtman Vilém, ale jedná se o zmínku v kopii z 17. století a o samostatném úřadu žádné další informace nemáme.¹⁹⁸ Není vyloučeno, že zde působili zástupci vratislavských hejtmanů.¹⁹⁹ Nakonec roku 1397 Václav IV. stanovil, že Namyslov má být navždy spravován vratislavským hejtmanem.²⁰⁰

Tabulka č. 1

Majetky českých panovníků ve Slezsku v letech 1331-1378 a způsob jejich správy

lokality	rok, způsob získání, ve správě českých králů jako	informace známé o správě území (hejtmanech)	zastaveno, přenecháno, odstoupeno
Hlohov	1331, vojenské obsazení, následně vykoupení dědických nároků Jana Stínavského, přímá držba	Hynek Náchodský z Dubé (1331-?) Wolfram z Panevic (doložen k roku 1334) Petr z Drossen (1337-1339) 1359-1361 vratislavský hejtman 1368- ?	1339-1341 zastaveno lehnickým knížatům; po 1344 odstoupení poloviny území Jindřichovi V. Zaháňskému; 1349-1359 královská část zastavována, 1361-1368 přenechána Boleslavovi II. Svidnickému
Vratislav	1335, dohoda z roku 1327, přímá držba	viz tabulka č. 2	
Olava	1337, zástava	nejpozději od 1339 vratislavský hejtman	1342 (?) vykoupěna

¹⁹⁷ *RŠ 4*, č. 505 a 506, s. 200n.

¹⁹⁸ *RI 8*, č. 6284, s. 628.

¹⁹⁹ M. Goliński, *Od czasów najdawniejszych*, s. 98.

²⁰⁰ *LBUS 1*, č. 22, s. 79. J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 19n.

lokality	rok, způsob získání, ve správě českých králů jako	informace známé o správě (hejtmanech)	zastaveno, přenecháno, odstoupeno
Lubín ?	1336-1337, dohoda	?	1337 do zástavy, 1338 prodej Boleslavovi Lehnickému
Střelín	1337, zástava	1337 hejtman Reinhard z Bischofsheimu 1338 hejtman Albrecht z Křenovic	1340 (?) vykoupen minstrberským knížetem
hrad Milíč	1339-1342(?), vojenské obsazení	?	nejpozději 1342 hrad navrácen vratislavské kapitule
Polkowice, Nowe Miasteczko	1342-?, zástava	?	?
Góra	1342, zástava, 1345 polovina města Góry a tamější kraj, koupě, přímá držba	1342 současně do zástavy Pertoldovi z Lipé 1354 doložen górský hejtman Jan Rackowicz	
polovina měst Bytom nad Odrou, Stínava a Chobień	1345, koupě, Přímá držba	správa zřejmě společná s Górou po 1368 ?	druhá část lokalit v držení knížat zaháňských, královská část 1359 (?) - 1368 zastavena Boleslavovi II. Svídnickému
Kąty Wrocławskie	1346, dědická dohoda, zástava?	1346-1352 vratislavský hejtman	od 1352 držbou knížat minstrberských
Frankenštejn	1348-1351 zástava, 1351 koupě, přímá držba	Rudger ml. z Haugvic 1349-1358 Drslav z Kravař nejpozději od 1359-1368 Půta z Častolovic 1368-1377	1378 zastaveno Joštovi Moravskému
hrad Šleza	1353-?	purkrabí	
Namyslov	1353 koupě části území, 1357 zbytku kraje, přímá držba	Rupert z Onschowa 1357 vratislavský hejtman 1359-	
Złotoryja	1368-? (nejméně do roku 1371), zástava	?	
Złoty Stok	1368-?, dědictví, přímá držba	?	

I. 2. Bezprostřední majetky českých panovníků ve Slezsku a státoprávní akty Karla IV.

Bezprostředních majetků českých králů ve Slezsku se týkaly i některé z dokumentů, jimiž Karel IV. vymezoval státoprávní uspořádání České koruny.²⁰¹ Český panovník se již v březnu 1348 zavázal, že veškerá ve Slezsku získaná území připojí k České koruně, a to po vzoru Vratislavi.²⁰² Karlova inkorporace ze 7. dubna 1348 se vedle Budyšínska a Zhořelecka vztahovala i na jemu poddaná slezská knížata (výčet lenních knížectví byl uveden až v císařské konfirmaci inkorporace 9. října 1355),²⁰³ jakož i na Vratislavské knížectví s Vratislaví a ostatními městy.²⁰⁴ Téhož dne panovník potvrdil listiny Rudolfa I. z 25. a 26. srpna 1290 o udělení Vratislavského knížectví Václavu II.²⁰⁵ a listinu téhož vydavatele z 22. července

²⁰¹ Této tematice se systematicky věnuje v poslední době L. Bobková; viz zejména s odkazy na starší literaturu Lenka Bobková, *Poměr korunních zemí k českému království ve světle ustanovení Karla IV.*, Právněhistorické studie 34, 1997, s. 17-38; táž, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 234n., s. 283 a 286; souhrnně táž, *7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého – Český stát Karla IV.*, Praha 2006.

²⁰² *BU*, č. 190, s. 172; *RI* 8, č. 630, s. 53: „*omnes terras Polonie, ciuitates, villas, districtus, opida, castra, municiones, que et quas empcione, expugnacione, deuolucionem aut alio quouis tytulo conquisierimus, eidem ciuitati et ipsius territorio sub eisdem condicionibus, libertatibus et graciis, prout ad nos deuenerint, et demum regno nostro Boemie ad instar eiusdem ciuitatis Wratislaviensis incorporare...*“

²⁰³ *LBUS* 1, č. 5, s. 12; *RBM* 6/1, č. 148, s. 85n.

²⁰⁴ *ACRB* 2, č. 61, s. 63-67: „*dictum quoque ducatum Wratislavię cum ciuitate Wratislavię et ceteris opidis ibidem ... cum vasallis, vasallagiis, pheudis, pheudotariis, utilitatibus, fructibus, obuencionibus, iurisdictionibus, iudiciis honoribus, iuribus, consuetudinibus et omnibus ... pertinenciis regno et corone regni Boemie prefati imperpetuum adiungimus, incorporamus, asscribimus, appropriamus et indivisibiliter ac inseparabiliter counimus...*“ Důsledně se rozlišují pojmy „*ducatus Wratislaviensis, terra Glacensis*“.

²⁰⁵ *ACRB* 2, č. 58 a 59, s. 56. Tato listina byla, podobně jako zisk poplatku z Polska králem Vladislavem roku 1158, zmíněna i v samotné inkorporaci. Nárok na poplatek zaručovala českým králům i Zlatá bula sicilská, která byla Karlem IV. též potvrzena. Státoprávním aktům se podrobně věnovala Hedwig Sanmann von Bülow, *Die Inkorporationen Karls IV.*, Marburg 1942. Srov. též František Čáda, *Právní začlenění Slezska do zemí českých*, in: *Slezsko, český stát a česká kultura*,

1290, kterou byl zabezpečen převod lén vratislavského knížete po jeho smrti na české krále.²⁰⁶

Český král v Praze 10. února 1352 potvrdil, že všechny země, města, hrady, městečka, vesnice a území získané jakýmkoliv způsobem ve Slezsku budou inkorporovány jak k České koruně, tak k Vratislavskému knížectví a nebudou nikdy od Koruny odděleny. Mělo se jednat o lokality získané do bezprostředního majetku krále jakýmkoliv způsobem („*donacione, emptione et expugnatione et devolutione*“).²⁰⁷ Důvodem vydání dokumentu mohl být zájem Vratislavských, kteří často poskytovali panovníkovi půjčky, mimo jiné i na koupi Frankenštejnska v listopadu roku 1351. Navíc 10. února 1352 získali vratislavští radní od Karla IV. zplnomocnění ke správě královských příjmů v knížectví.²⁰⁸

V konfirmaci inkorporace z 9. října 1355 jsou bezprostřední území českých králů ve Slezsku uvedena dvakrát. Poprvé pouze jako výčet měst: Vratislav, Středa, Frankenštejn, Stínava, Góra, Hlohov i Namyslov a k nim náležející kraje.²⁰⁹ Na druhém místě přichází přímo, že se jedná o „... *dictum quoque ducatum Wratislaviensem cum civitate Wratislaviensi, Noviforensi, Frankensteiniensi, Stinaviensi, Gorensi, Glogoviensi...*“ (Namyslov nebyl znovu uveden).²¹⁰

Opava 1946, s. 65-74 a zejména s přehledem starší literatury Lenka Bobková, *Poměr korunních zemí k českému království ve světle ustanovení Karla IV.*, Právněhistorické studie 34, 1997, s. 17-38, táž, 7. 4. 1348. *Ustavení Koruny království českého.*

²⁰⁶ ACRB 2, č. 57, s. 55.

²⁰⁷ LBUS 1, č. 15, s. 70n.; BU, č. 204, s. 180n.; APW, fond DMW, č. 299 (10. 2. 1352): „... *terras, civitates, castra ... et districtus Polonie, qui et que ... ad nos, heredes et successores nostros reges Boemie ... provenerint, predictae civitati Wratislaviae, ducatus ... et demum regno nostro et corone Boemie ad instar dicte civitatis Wratislaviensis incorporare ... et terras ... a prefata civitate, ducatu, dominio et territorio Wratislaviensi, regno et corona Boemie in toto seu in parte ... nullis alienare ...*“.

²⁰⁸ Srov. s. 82.

²⁰⁹ Podle edice listiny v LBUS 1, č. 4, s. 10 se jednalo v případě Namyslova pouze o polovinu území.

²¹⁰ LBUS 1, č. 5, s. 12-13; RBM 6/1, č. 148, s. 85n. K významu konfirmace např. L. Bobková, *Poměr korunních zemí k českému království*, s. 25.

Kodifikace zemského práva, nazývaná *Maiestas Carolina*, která byla 6. října 1355, tedy tři dny před vydáním výše zmíněné confirmace inkorporace, odvolána, jmenuje Vratislav mezi nejvýznamnějšími městy České koruny (spolu s Prahou, Budyšínem a Kutnou Horou). Ze slezských měst byla uvedena jako neoddělitelná od Českého království Vratislav, Středa, Hlohov, Frankenštejn a z tamějších hradů pak Sobótka a Borów (Bohrau).²¹¹ Potom, co Karel IV. musel odstoupit od prosazení celokorunního navrhovaného zákoníku, přikázal šestičlenné komisi složené z poloviny z vratislavských rytířů a měšťanů, aby sepsala zemské a lenní právo.²¹²

Po císařské korunovací panovník znovu potvrdil 12. srpna 1356 v Praze zlatou bulou Vratislavi všechna dosavadní práva, včetně závazku, že všechna nově získaná bezprostřední území ve Slezsku budou připojena jak k České koruně, tak k Vratislavskému knížectví, a že od nich nebudou nikdy oddělena.²¹³ V lednu 1359, kdy usiloval o uznání nástupnického práva svého bratra Jana Jindřicha, se císař zavázal neoddělovat žádné majetky ani výnosy od knížectví, města a kraje vratislavského.²¹⁴ Namyslovsko bylo 2. února 1359 inkorporováno k České

²¹¹ *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*, ed. Bernd-Ulrich Hergemöller, München 1995 (= Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 74), s. 58; *Majestas Carolina*, in: Archiv český 3, ed. František Palacký, Praha 1844, s. 65-180, zde s. 84, 89n. Rozbor zákoníku podal podrobně J. Šusta, *Za císařskou korunou*, s. 186-224. Hrad Borów se nalézal v jižní části Vratislavského knížectví; srov. CDS 29, č. 5892, s. 158; CDS 30, č. 6874, s. 253.

²¹² K tomu zejména Ernst Theodor Gaupp, *Das Schlesische Landrecht oder eigentlich Landrecht des Fürstenthums Breslau von 1356*, Leipzig 1828; Theodor Görnitz, *Die Breslauer Rechtsbücher des 14. Jahrhunderts*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 59, 1939, s. 136-164.

²¹³ APW, fond DMW, č. 325 (12. 8. 1356); *Silesiacarum rerum scriptores ... I*, č. 146, s. 909; RBM 6/1, č. 428, s. 234n. (mylně jako ve Vratislavi). V CDS 3, s. 88 výdaj za „*reysis ... in Pragam et alias per consules ... loca, et pro bulla aurea*“.

²¹⁴ BU, č. 218, s. 192n.; RBM 7, č. 92, s. 70n.: „... *ordinamus, quod omnia bona, hereditates, redditus, utilitates et proventus, ad dictos ducatum, civitatem et districtum Wratislavienses quomodolibet pertinentes, nullatenus inantea futuris temporibus dividere, donare, vendere, obligare aut quovis modo alienare ab eisdem in toto vel in parte ...*“.

koruně,²¹⁵ následně vystupuje jako jeho správce vratislavský hejtman, který měl téhož roku na starosti i královskou polovinu Hlohovska, která se nakrátko vrátila pod svrchovanost českého krále.²¹⁶ Poté, co svou část Hlohovska Karel IV. o dva roky později udělil Boleslavovi II. Svídnickému, zaručil se, že má být v budoucnu zachována u Českého království a Vratislavi.²¹⁷

* * *

Analýza zejména diplomatických pramenů z námi sledovaného období prokázala, že první Lucemburkové na českém trůně získali ve Slezsku kromě obvykle uváděných oblastí (Vratislavska, Frankenštejska, části původního Hlohovského knížectví a Namyslovska) i další území, zejména zástavy (Střelín, Olava a Złotoryja). Těchto teritoriálních zisků dosáhli Jan Lucemburský a Karel IV. rozličnými způsoby – od uzavření dědických smluv, díky kterým získali čeští panovníci Vratislavsko, přes koupi (Frankenštejsko, Namyslovsko ad.), či dočasnou zástavní držbu (Střelín a Olava) až po obsazení vojskem s následnou legitimizací stavu, jako v případě Hlohovska. Většina ze slezských bezprostředních držav českých králů byla často zastavována a pouze několik z nich zůstalo za vlády prvních Lucemburků trvale pod jejich svrchovaností – Vratislavsko, Frankenštejsko (jež posléze spravoval stejný hejtman jako Kladsko) a Namyslovsko.

Správou bezprostředních majetků, které ve Slezsku získali, pověřovali čeští panovníci hejtmany. Tito úředníci měli zastoupit v zemi nepřítomného zeměpána a převzít tedy veškerou agendu, která dříve náležela knížatům. Jednalo se zejména o potvrzování převodu majetkových práv, schválení udělování lén a zasedání na

²¹⁵ *RBM 7*, č. 105, s. 78n.; *LBUS 1*, č. 17, s. 71.

²¹⁶ Viz výše.

²¹⁷ *LBUS 1*, č. 51, s. 180: „*daz wir unser deil ze Glogaw bey uns und der cronen unsirs kunigreichs zu Beheim und bey Bresslawe ewicliche und erbliche behalden wollen*“. Viz i *RI 8*, č. 3614, s. 293.

dvorském soudu. Hodnostáře s podobnou kompetencí král pověřoval i správou dalších vedlejších zemí České koruny.²¹⁸

Pouze v případě vratislavských hejtmanů máme doloženu i správu dalších oblastí – vedle kraje Kaŧy Wrocławskie, který byl v letech 1346-1352 součástí Vratislavského knížectví, šlo o Olavu, již získal Jan Lucemburský roku 1337 do zástavy a držel ji zřejmě až do počátku čtyřicátých let 14. století, Namyslovsko, které spravoval vratislavský hejtman od roku 1359 a dočasně i královskou polovinu Hlohovska (1359-1361). Není však vyloučeno, že tento úředník mohl spravovat i další oblasti, i když o tom nemáme doklady.

Jan Lucemburský potvrdil po uzavření dědických dohod s Jindřichem VI. Vratislavským roku 1327, že jeho knížectví, pokud jej zdědí, žádným způsobem neoddělí od Českého království ani je nikomu nepropůjčí. Vratislavské knížectví bylo spolu s Budyšínskem a Zhořeleckem inkorporováno k Českému království a koruně 7. dubna 1348. O čtyři roky později Karel IV. výslovně potvrdil, že všechny majetky získané jakýmkoliv způsobem ve Slezsku do bezprostřední držby budou připojeny jak k České koruně, tak k Vratislavskému knížectví a nesmí být od nich nikdy odděleny. Za vydáním tohoto privilegia je možné domýšlet si zájem vratislavských radních, kteří současně získali od krále zplnomocnění ke správě královských příjmů z knížectví a na sklonku předchozího roku podpořili Karla IV. při koupi Frankenštejnska.

Výčet měst v bezprostřední držbě českého krále jako součástí Vratislavského knížectví se objevuje v konfirmaci z 9. října 1355. Následujícího roku potvrdil panovník pod zlatou bulou privilegium z roku 1352, podle kterého měla být všechna nově získaná bezprostřední území ve Slezsku připojena jak k České koruně, tak k Vratislavskému knížectví. Namyslovsko bylo 2. února 1359 inkorporováno k České koruně, aniž by bylo v listině zmíněno Vratislavské knížectví (ale to, jak jsme ukázali výše, součástí Koruny již bylo). Následně vystupuje jako správce Namyslovska, přesto, že s Vratislavským knížectvím nesousedilo, vratislavský hejtman. Ten měl téhož roku na starosti i královskou polovinu Hlohovska (která byla záhy znovu zastavena – výslovně bylo ale

²¹⁸ Souhrnně s odkazy na literaturu L. Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 563-568.

stanoveno, že má být v budoucnu zachována u Českého království a Vratislavi). Mohl spravovat i některé z majetků, které Karel IV. ve Slezsku získal po smrti Boleslava II. Svídnického.

Zejména za vlády Karla IV. můžeme tedy sledovat náznaky pokusů o integraci správy jeho bezprostředních majetků a zástav ve Slezsku. Týkaly se ale pouze nepříliš rozlehlých územních zisků, pokud došlo k tomu, že český král měl získat celé knížectví, nejen jeho část, obsahovaly smlouvy uzavřené se stávajícími majiteli ustanovení o tom, že je bude spravovat samostatný hejtman (například Svídnicko-Javorsko).

II. kapitola

Správa Vratislavského knížectví v letech 1336-1378

II. 1. Vratislavské hejtmanství

Vratislavské knížectví s centrem ve Vratislavi, nejbohatším a největším ze slezských měst, které bylo významným obchodním střediskem a rovněž sídlem biskupa vratislavské diecéze, získal Jan Lucemburský, jak už jsme uvedli v předchozí kapitole, na základě smlouvy, kterou uzavřel s tamějším vládcem Jindřichem VI. roku 1327. Výslovně v ní bylo uvedeno, že až po Jindřichově smrti bez mužských potomků připadne Vratislavské knížectví českému králi, bude je spravovat hejtman, kterým měl být vhodný zeman.²¹⁹ V souladu se jmenovanou dohodou Jan Lucemburský po roce 1327 do vnitřních záležitostí Vratislavského knížectví takřka nezasahoval – s výjimkou zejména hospodářských privilegií pro Vratislav – a nadále tam vládl Jindřich VI. Vratislavský.²²⁰

Se slezskou metropolí se ovšem v itineráři obou prvních Lucemburků setkáváme často. Krále Jana přiváděly do Vratislavi opakovaně výpravy na Litvu, vojenská střetnutí s polským panovníkem i různorodá politická jednání. Od poloviny třicátých let 14. století tam často pobýval i markrabí Karel. Podle slov Zbraslavské kroniky vyslal král Jan po skonu vratislavského knížete Jindřicha 24. listopadu 1335, o němž ho informovala vratislavská městská rada,²²¹ do knížectví svého prvorozeného syna Karla „a ten se otcovým jménem bez jakéhokoli odporu uvázal v město Vratislav“.²²²

²¹⁹ *LBUS* 1, č. 8, s. 66n.; *RBM* 3, č. 1303, s. 509n.

²²⁰ Např. *BU*, č. 142, s. 130.

²²¹ *CDS* 3, s. 61: „*Item in legacione ... versus Brunnam et Ungariam 47 m. et 10 scot.*“
Následovala další cesta za králem do Prahy.

²²² Citace dle *Zbraslavská kronika*, překlad František Heřmanský – Rudolf Mertlík, Praha 1976, s. 411. Pobyt Karla Lucemburského ve Vratislavi však nedokládá žádná listina a nebyl zmíněn ani v jeho vlastním životopise. V Praze je markrabí doložen listinně k 13. prosinci 1335; *RBM* 4, č. 242, s. 93n.

II. 1. 1. Vratislavští hejtmané z let 1336-1378

V prvních letech bezprostřední správy Vratislavska – během let 1336 až 1343 – došlo pětkrát ke změně hejtmana, zpravidla během pobytu českého panovníka ve Vratislavi. Na časté střídání králových zástupců měl vliv postoj města k hejtmanům spolu s komplikovaným vztahem těchto úředníků k vratislavskému biskupovi. Vratislavští radní si neváhali stěžovat na hejtmana králi, kterého pravidelně informovali o událostech v knížectví a v celém Slezsku.

Díky účetním záznamům vratislavské městské rady jsme informováni o příjmech tamějšího hejtmana. Každoročně měl obdržet z královských příjmů 100 hřiven²²³ a odevzdávána mu byla i část výnosů ze soudů knížectví.²²⁴ Během válečných let mohl získávat královský zástupce ve Vratislavi podíl na válečné kořisti, například roku 1345 mu bylo vyplaceno jednorázově 600 hřiven.²²⁵

Listinou z 24. ledna 1336 je doložen první vratislavský hejtman – slezský rytíř Konrád z Borsnice.²²⁶ Do funkce byl se vši pravděpodobností uveden markrabím Karlem, ale záhy se vydal do Prahy ke králi Janovi, kde je již 29. ledna doložen spolu s třemi vratislavskými měšťany mezi svědky rezignace Jana Stínavského na jeho knížectví.²²⁷ V květnu téhož roku se hejtman vypravil spolu

²²³ E. Wólkiewicz, *Capitaneus Slesie*, s. 212 mylně uvádí jako příjmy hejtmana částky, které mu městská rada pouze zapůjčila (APW, fond KW, sign. 831, fol. 53^r).

²²⁴ APW, fond KW, sign. 831, fol. 45^v.

²²⁵ Tamtéž, fol. 43^r.

²²⁶ APW, fond DMW, č. 230 (24. 1. 1336); *CDS 29*, č. 5554, s. 67n. K jeho rodu a jím drženým majetkům viz J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 23n., 68; R. C. Hoffmann, *Land, Liberties and Lordship*, s. 190n.; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 207-209; Ulrich Schmilewski, *Der schlesische Adel bis zum Ende des 13. Jahrhunderts. Herkunft, Zusammensetzung und politisch-gesellschaftliche Rolle*, Würzburg 2001, s. 82; Z. Žalud, *Slezská šlechta*, s. 41n.

²²⁷ *LBUS 1*, č. 17, s. 139-141.

s poselstvem radních za králem do Rakouska, patrně v čele vojenského oddílu, který měl panovníka podpořit v boji s rakouskými vévody.²²⁸

Jan Lucemburský ve Vratislavi během svého prvního pobytu po získání knížectví do bezprostřední správy vybral nového hejtmana – rytíře Jindřicha z Haugvic,²²⁹ který je v úřadu poprvé doložen listinou z 16. ledna 1337.²³⁰ Na jeho odvolání v létě 1339 měla zřejmě vliv vratislavská městská rada, která mimo jiné předtím v dubnu docílila vydání královského příkazu, aby hejtman od měšťanů nevybíhal poplatek za konfirmace majetkových převodů.²³¹ Jan Lucemburský za svého setrvání ve Vratislavi roku 1339 uvedl do funkce nového úředníka – rytíře Konráda z Falkenhainu.²³²

K odvolání Konráda vedlo v září 1340 podezření z vraždy Jana z Schwenkfeldu (viz níže). Český panovník vybral za nového úředníka Jindřicha ze Sterče,²³³ leníka Mikuláše Minstrberského, který tehdy pobýval v Praze.²³⁴ Jako

²²⁸ CDS 29, č. 5634, s. 91 – 11. května 1336 král Konrádovi z Borsnice potvrdil držbu vsi Domaslaw. Mezi slezskými rytíři je doložen i Konrád z Falkenhainu, pozdější hejtman. Městská rada vydala na „*expeditionem versus Austriam*“ více než 79 hřiven; CDS 3, s. 62.

²²⁹ K tomuto rodu viz J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 24n.; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 207n., s. 233n.; U. Schmilewski, *Der schlesische Adel*, s. 79, s. 448n.; Z. Žalud, *Slezská šlechta*, s. 42n.

²³⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 37^r. O týden dříve potvrdil Jan Lucemburský prodej hradu a městečka Uraz, který Konrád z Borsnice koupil od Jindřicha z Haugvic za 1200 hřiven pražských grošů jako královské léno; CDS 29, č. 5807, s. 131n.

²³¹ BU, č. 160, s. 142n.; RBM 3, č. 2059, s. 804.

²³² Rytíř Konrád z Falkenhainu je poprvé doložen ve funkci vratislavského hejtmana ke dni 4. září 1339; APW, fond KW, sign. 827, fol. 49^v. CDS 30, č. 6337, s. 92. Rod Falkenhainů pocházel z Míšeňska, ve Středecku tvořila základnu majetku zdejší větve rodu ves Jastrzębce (Falkenhain); J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 26, 32; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 219n.; U. Schmilewski, *Der schlesische Adel*, s. 81; Z. Žalud, *Slezská šlechta*, s. 43n.

²³³ J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 31; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 291n., Z. Žalud, *Slezská šlechta*, s. 45.

²³⁴ LBUS 2, č. 6, s. 133. Kníže na konci srpna téhož vykonal v Praze markrabímu slib věrnosti. Jindřich ze Sterče byl leníkem Mikulášova otce Boleslava roku 1336; LBUS 2, č. 2, s. 128-130.

vratislavský hejtman je poprvé doložen listinou z 24. října 1341.²³⁵ Změna královského úředníka kolem poloviny října 1343,²³⁶ kdy se jím stal opětovně Konrád z Falkenhainu, proběhla patrně již z rozkazu přítomného Karla Lucemburského.²³⁷ Hejtman pak tento úřad zastával 14 let.

Opakované pobyty vratislavských hejtmanů mimo knížectví po roce 1345, kdy byl obnoven válečný konflikt s Polskem, vedly k určení jejich krátkodobých zástupců, místohejtmanů (*vicecapitaneus*). Stávali se jimi držitelé lenních statků v knížectví, velmi často jím byl vratislavský dvorský soudce, jehož rovněž hejtman uváděl do jeho funkce.²³⁸

S titulem místohejtmana se setkáváme v panovnické listině poprvé za krále Jana, kterou vydal 27. září 1345 v Praze.²³⁹ Prvním pramenně doloženým vratislavským místohejtmanem je ale již Jindřich z Kalowa, který nahradil hejtmana Jindřicha ze Sterče v jeho úřadu 19. května 1343,²⁴⁰ a znovu zastoupil Konráda z Falkenhainu při jeho dlouhé nepřítomnosti od poloviny ledna 1355 do 29. dubna téhož roku.²⁴¹ Dalšími místohejtmany byli Helwig z Molnsdorfu (Sołtysowic), který zastoupil Konráda z Falkenhainu za doby jeho nepřítomnosti 15. září a 5. října 1345²⁴² a dvorský soudce Mikuláš Costchin, který vydal jménem téhož hejtmana

²³⁵ CDS 30, č. 6699, s. 200. Toho dne se též konalo zasedání dvorského soudu.

²³⁶ APW, fond KW, sign. 827, fol. 70(-1)^f: „Anno Domini MCCCXLtercio circa Galli Conradus de Valkinhayn factus est capitaneus Wratislaviensis“.

²³⁷ Karlův pobyt ve Vratislavi je listinně doložen pro 18. říjen 1343, o dva dny později přislíbil radním do Vánoc zaplatit 275 hřiven, zbylých 126 pak jakmile se vrátí do Prahy; RBM 4, č. 1333, s. 539 a č. 1336, s. 543.

²³⁸ Předpokládá to Fritz Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes in Breslau*, in: Beiträge zur Geschichte der Stadt Breslau 3, red. O. Schwarzer, Breslau 1937, s. 5-76, zde s. 62. Vratislavský hejtman dle něj dosazoval i dvorské soudce ve Středě i Namyslově.

²³⁹ BU, č. 183, s. 164; Ludwig Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden im Mittelalter*, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 31, 1864, s. 57-144, zde č. 6, s. 106. Vedle něj je zmíněn i úřad komořího a podkomořího.

²⁴⁰ APW, fond KW, sign. 827, fol. 69(-1)^f, s. 122.

²⁴¹ Např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 110(-3)^{f-v} a 116(-3)^f.

²⁴² APW, fond KW, sign. 828, fol. 6^{f-v}.

listinu 31. října 1347.²⁴³ Mikuláš z Czamborndorfu (Samborze), zastávající stejnou funkci, nahradil vratislavského hejtmana 14. května 1348,²⁴⁴ 12. února²⁴⁵ a 6. března 1349.²⁴⁶

O tom, že hejtmana mohli v některých záležitostech zastoupit jiní zemští úředníci, vypovídá listina z 5. března 1348, jíž potvrdili Konrád z Falkenhainu a maršálek knížectví²⁴⁷ Lutold z Lobil leníkovi Hynkovi z Krakova odměnu za věrné služby českému králi v boji. Dokument byl stvrzen Lutoldovou pečeti a zanesen do registra.²⁴⁸ Dále Lutold coby „*auctoritate regali marschalcus ducatus Wroclaviensi*“ vydal ve prospěch téhož leníka za boj před Wschowou listinu 2. října 1348, rovněž zapsanou v registrech, kde však není uvedena koroborace.²⁴⁹

Nelibost vratislavských radních mohla vzbuzovat dlouhodobá absence hejtmana v knížectví, pokud neurčil svého zástupce, jako například roku 1349. Vratislavská městská rada tehdy Karla IV. informovala, že jí nepřítomnost hejtmana přináší obrovské výdaje, aniž by ale uvedla, co přesně má na mysli.²⁵⁰ V době hejtmanova pobytu mimo Vratislav došlo rovněž k rozsáhlému vraždění Židů a k vypalování jejich příbytků ve městě, kterému konšelé nedokázali zabránit.²⁵¹ Po svém návratu královský zástupce požadoval na radních vydání majetků, které byly

²⁴³ Tamtéž, fol. 21^v.

²⁴⁴ Tamtéž, fol. 25^{r-v}.

²⁴⁵ Tamtéž, fol. 33^v.

²⁴⁶ Tamtéž, fol. 34^r.

²⁴⁷ S titulem maršálka je poprvé doložen rytíř Ondřej (Andreas) Radak ve svědečných řadách konfirmovaných hejtmanů v době panování Jana Lucemburského; např. APW, fond KW, sign. 827, fol. 31^r.

²⁴⁸ APW, fond KW, sign. 828, fol. 59^v.

²⁴⁹ Tamtéž, fol. 58^r.

²⁵⁰ BU, č. 189, s. 167-169. Listiny skutečně dokládají přítomnost hejtmana ve Vratislavi naposledy 12. března 1349 a znovu pak až 5. května téhož roku jednou listinou, a teprve od 6. června se frekvence konfirmovaných listin vrátila k normálu; srov. APW, fond KW, sign. 828, fol. 39^r, 40^v-42^v, 44^r.

²⁵¹ Vratislavští radní přitom byli českým králem opakovaně pověřeni ochranou Židů; srov. BU, č. 169, s. 152 a č. 185, s. 165n.

Židům zabrány.²⁵² Hejtman a vratislavská městská rada byli následujícího roku panovníkem zplnomocněni k vyšetření tohoto pogromu Židů a později byli rovněž vyzváni k jejich ochraně.²⁵³

Zatímco v prvních dvou desetiletích po vzniku vratislavského hejtmanství v roce 1336 byl králův zástupce vybírán ze šlechty usazené ve Slezsku, ustanovil Karel IV. novým hejtmanem roku 1357 magdeburského purkrabího Burcharda, hraběte z Hardeggu a Retzu, jenž zároveň zastával funkci nejvyššího hofmistra panovnického dvora. Císař chtěl s největší pravděpodobností příjmy z hejtmanského úřadu alespoň zčásti vyrovnat dluhy, které u Burcharda měl.²⁵⁴ Místo Burcharda během jeho půlročního zastávání úřadu (září 1357 – únor 1358) správu knížectví trvale prováděl místohejtman, leník Peško (Pesco) z Gebez, doložený ve svém úřadu poprvé listinou z 7. září 1357²⁵⁵ a naposledy 6. února 1358.²⁵⁶

Podobné důvody jako u Burcharda vedly zřejmě Karla IV. roku 1369 k tomu, aby vratislavským hejtmanem jmenoval Těmu z Koldic, jenž mu rovněž často poskytoval půjčky.²⁵⁷ Těma byl jedním z Karlovi nejbližších dvořanů, zastával

²⁵² BU, č. 189, s. 169n.

²⁵³ Srov. BU, č. 200, s. 178 a RŠ 4, č. 372, s. 147 (1359).

²⁵⁴ K osobě Burcharda srov. Vladimír Růžek, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, Sborník archivních prací 38, 1988, s. 37-311, zde s. 145-152; František Kavka, *Burchard, purkrabí magdeburský a hrabě z Hardeggu a Retzu – hofmistr Karla IV. (1353-1368)*, in: *Historia docet* (Sborník k počtě 60. narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.), redd. Miloslav Polívka – Michal Svatoš, Praha 1992, s. 145-154; *Das Urbar des Grafen Burkhard III. von Maidburg-Hardegg aus dem Jahre 1363. Mit einer Einleitung zur Struktur der Grafschaft Hardegg im 14. Jahrhundert*, ed. Roman Zehetmayer, Wien 2001 (= *Fontes Rerum Austriacarum. Fontes Iuris* 15), s. 53n. (bez uvedení působení ve Slezsku). Rakouský hrabě se roku 1335 podruhé oženil s dcerou Mikuláše II. Opavského a jeho dcera se stala manželkou Alberta Střelického; Kazimierz Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich 3. Piastowie polscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Wrocław 1977, s. 58.

²⁵⁵ APW, fond KW, sign. 828, fol. 152(-3)^v.

²⁵⁶ APW, fond KW, sign. 829, fol. 15^r.

²⁵⁷ O rodu pánů z Koldic srov. V. Růžek, *Česká znaková galerie*, s. 197-199; k úřadům Těmy z Koldic srov. J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 32n. a František Kavka, *Správci financí Karla IV. (Příspěvek k dějinám české královské komory)*, Numismatické listy 46, 1991, s. 138-149, zde s. 147n.

přední dvorské úřady a měl zkušenosti s výkonem obdobné funkce v Horní Lužici (v letech 1353-1367 byl hornolužickým zemským fojtem).²⁵⁸ Vzhledem k tomu, že po celou dobu svého obzvláště dlouhého působení v hejtmanském úřadu (1369-1383) byl současně i mistrem komory a panovníka často doprovázel při jeho cestách, lze předpokládat, že i on určil svého zástupce ve Vratislavi, který však není pramenně doložen.²⁵⁹

Mezi Burchardovým a Těmovým hejtmanstvím došlo k výjimečné situaci: tento úřad zastávala od 10. února 1358²⁶⁰ do 27. února následujícího roku²⁶¹ vratislavská městská rada. Hejtmanství držela jako celek, ale vratislavským hejtmánem se stával „*consul primus et principalis*“ coby reprezentant konšelů.²⁶² Na

²⁵⁸ Srov. L. Bobková, *Územní politika prvních Lucemburků*, s. 108.

²⁵⁹ E. Wólkiewicz, *Capitaneus Slesie*, s. 220 uvádí, že v letech 1370-1374 působil jako zástupce hejtmana Ješek z Veselic. Z listiny vydané roku 1378 však vyplývá, že to byl zřejmě hejtmán vratislavského biskupa; srov. *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, č. 157, s. 252n. Pravděpodobnější se zdá výklad, že vratislavského hejtmana zastupovali občasně vratislavští radní; srov. T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 78. Příklady, kdy Těma z Koldic pobýval u panovnického dvora, udává J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 33.

²⁶⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 153^v. Dosavadní bádání nebylo v otázce časového vymezení zastupování Konráda z Falkenhainu a následného zastávání hejtmanského úřadu jednotné; viz např. J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 21, 32 uvádí roky 1357-1360 jako dobu zastupování hejtmana Konráda a následné zastávání hejtmanství do roku 1369; F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 30, předpokládá, že král světil vratislavské radě hejtmanství již roku 1357 a že v letech 1358-1360 měli konšelé spravovat úřad společně s Konrádem z Falkenhainu, v letech 1360-1369 samostatně. Nejnověji např. uvádí roky 1357-1359 a 1360-1369, kdy měla vratislavská rada zastávat hejtmanství, *Encyklopedia Wrocławia*, red. Jan Harasimowicz, Wrocław 2001, s. 781.

²⁶¹ Např. APW, fond KW, sign. 829, fol. 30^f. Ve vratislavských městských knihách se tak objevují i zápisy typu „*Actum sicut coram capitaneo die b. Margarethe 1358^c*“, tj. 13. července; APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3; *Auszüge aus dem verlorenen Breslauer Stadtbuche Hirsuta Hilla 1328-1360*, dále jako: *Hirsuta Hilla*), fol. 10^{f-v}. Záznam listiny však v registrech nenalezneme.

²⁶² Přehledně viz *CDS 11 (= Breslauer Stadtbuch, enthaltend die Rathslinie von 1287 ab und Urkunden zum Verfassungsgeschichte der Stadt)*, edd. Hermann Markgraf – Otto Frenzel, Breslau 1882, s. XL. J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 21 a F. Türk, *Die Entstehung*

konci února 1359 se do hejtmanského úřadu naposledy vrátil Konrád z Falkenhainu.²⁶³ Na sklonku roku 1359 a v lednu následujícího roku radní vystupují jako jeho zástupci.²⁶⁴ Poté hejtmanské listiny opět vydával Konrád, vratislavská městská rada držela hejtmanství od druhé poloviny roku 1361²⁶⁵ do jmenovaného uvedení Těmy z Koldic do funkce roku 1369. Završila tak své dlouholeté úsilí o zvyšování podílu na správě knížectví.

Vratislavští měšťané získávali již od roku 1327 a výrazněji po převzetí knížectví roku 1335 od českého krále mnohá privilegia, mezi nimi i četné soudní výjimky a zvláštní kompetence.²⁶⁶ Další posílení pravomocí radních přinesl zemský pořádek knížectví z 20. března 1337, ve kterém získali i dozírací povinnost nad činností hejtmana. Radě byla udělena soudní pravomoc nad laiky a kleriky sídlícími ve Vratislavi i právo pohnat vratislavského leníka či zemana před městský soud, jestliže zločin spáchal ve městě.²⁶⁷

Na návrh radních, kteří se cítili poškozováni ve svých právech, osvobodil 29. března téhož roku vratislavské měšťany od rozhodnutí zemského soudu.²⁶⁸ 16. srpna 1342 dal vratislavským radním pravomoc zajímat rušitele klidu.²⁶⁹

und Entwicklung des Bürgermeisteramtes, s. 32n., uvádějí přehled „prvních radních“. Viz i T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 76-79.

²⁶³ APW, fond KW, sign. 829, fol. 25^r.

²⁶⁴ Tamtéž, fol. 43^v. Další listina Konráda z Falkenhainu pochází až z 26. února 1360; APW, fond DMW, č. 358 (26. 2. 1360).

²⁶⁵ Jelikož pro toto období nejsou dochována registra, nemůžeme přesně určit datum výměny hejtmanů. Konrád z Falkenhainu je jako vratislavský hejtman doložen ještě 4. května 1361 (APW, rep. 67, č. 397), radní pak 4. října téhož roku (APW, rep. 66, č. 194).

²⁶⁶ Jan Lucemburský např. roku 1327 měšťanům přislíbil, že mají být souzeni pouze ve Vratislavi; RBM 3, č. 1304, s. 510n.: „... *nolentes, quod aliquis civium Wratislaviensium extra civitatis Wratislaviae iudicium pro ullis debitis, hereditatibus aut causis aliis quibuscunque alibi responsurus trahatur* ...“; 19. října 1331 obdrželi vratislavští radní soudní pravomoc v hrdebním soudnictví; BU, č. 142, s. 130.

²⁶⁷ BU, č. 154, s. 137-139. Srov. Z. Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska*, s. 723-725.

²⁶⁸ RBM 4, č. 407, s. 164; BU, č. 155, s. 139.

²⁶⁹ CDS 30, č. 6909, s. 265.

Podobně jim povolil urovnávat nepokoje.²⁷⁰ Dále kupříkladu v říjnu 1343 kvůli škodám, které údajně vznikly městu z nejasností zákonů, vydal Jan Lucemburský privilegium, podle kterého nemusela městská rada vykonávat královské příkazy, pokud by škodily Vratislavi či nebyly v souladu s právem.²⁷¹

Dne 17. února 1346 český král znovu radním potvrdil pravomoc postihnout jakéhokoliv výtržníka²⁷² a téhož dne konfirmoval listinu knížete Jindřicha III. z roku 1263, kterou byla městskému soudci potvrzena nad rytíři, many a šlechtici soudní pravomoc v městských a hrdelních záležitostech v případě, že svůj přestupek spáchali ve městě a byli tam pohnáni před soud.²⁷³ Od jeho rozhodnutí bylo odvolání k manskému soudu. V praxi tak měl část soudních pravomocí nad obyvateli knížectví i vratislavský městský soud.²⁷⁴ Karel IV. 8. září 1347 v Praze vratislavské radní zplnomocnil k nestrannému řešení sporů a k dohledu na zákony zabývajícími se obecným blahem.²⁷⁵

Rozšíření pravomocí městské rady, spolu s hospodářským a obchodním rozkvětem města Vratislavi, podnítily další vzrůst aktivity radních ve správních záležitostech Vratislavského knížectví. Konšelé, kteří často poskytovali panovníkovi půjčky, měli nejpozději od padesátých let spolu s kancléřem vratislavského hejtmanství na starosti vybírání královských příjmů v knížectví.²⁷⁶

Roku 1359 radní sepsali 11 výhrad vůči vratislavskému hejtmanovi. Požadovali kupříkladu, aby královský úředník dbal na řádné vykonávání vojenské služby, místo aby za ni přijímal peníze, kterými se z ní jednotliví leníci vypláceli, a dále aby hejtman dohlížel na vykonávání rozsudků. Další body směřovaly k posílení pravomocí radních, kteří se chtěli spolupodílet na rozhodnutích panovníkova zástupce. Žádali, aby hejtman nic nečinil bez vědomí radních a aby město, pokud tak

²⁷⁰ CDS 29, č. 5687, s. 200.

²⁷¹ BU, č. 176, s. 159n. Potvrzení privilegia BU, č. 179, s. 161n.

²⁷² BU, č. 177, s. 160.

²⁷³ BU, č. 178, s. 160n.

²⁷⁴ K němu podrobně Erich Pürschel, *Die Stadtvogtei in Schlesien unter besonderer Berücksichtigung der Breslauer Stadtvogtei*, Breslau 1890.

²⁷⁵ BU, č. 186, s. 166.

²⁷⁶ K tomu poslední část této kapitoly.

on neučiní, provádělo příkazy českého krále. Vynucovali si též vrácení 199 hřiven zapůjčených hejtmanovi Konrádovi z Falkenhainu.²⁷⁷

Snad na základě této stížnosti získali vratislavští radní místohejtmanský úřad.²⁷⁸ K udělení hejtmanství městské radě vedly panovníka zřejmě nejen opakované stížnosti Vratislavských na dosavadní královské zástupce, ale i jeho rostoucí dluhy u konšelů.²⁷⁹ V listinách, které městská rada vydávala z moci hejtmanského úřadu, vystupuje v intulaci listin jako celek, vlastním hejtmanem se stával ten z konšelů, který předsedal městské radě.²⁸⁰ K ukončení zastávání hejtmanského úřadu vratislavskou městskou radou přispěl zřejmě spor konšelů s vratislavským biskupem Přeclavem z Pogorell (Pogorzela; †1376), k němuž došlo na konci šedesátých let 14. století.²⁸¹

II. 1. 2. Kompetence hejtmanů ve správě Vratislavského knížectví

Úkoly vratislavského hejtmana jako zástupce českého krále byly dány především potřebou vykonávat pravomoci, které by jinak náležely přímo zeměpánovi. Pole působnosti tohoto úředníka bylo tedy značně široké. Zahrnovalo především potvrzování majetkových přesunů v knížectví (jimž jsou věnovány další

²⁷⁷ T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 77; APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3; *Hirsuta Hilla*), fol. 11^v-12^r: „*Ouch sal her nicht tun ane rat und wyssin der Ratmannen; Ouch wo her des nicht tete, so muste dy stat twn was bevolen ist von dem Keysir; Ouch sal her vorrichten der stat zwey hundirt mark ane eyne marg geleginis geldis*“. Srov. i APW, fond KW, sign. 831, fol. 53^r: „*Summa omnium debitorum 200 minus marca*“. Teprve roku 1360 se radní dočkali zaplacení 25 hřiven; tamtéž.

²⁷⁸ Viz výše v textu.

²⁷⁹ Např. 11. února 1359 se vratislavští radní zavázali převzít dluh u králova stálého věřitele, kladského hejtmana Albrechta z Křenovic, jemuž mělo z královských příjmů ve městě a zemi vratislavské zaplatit 3000 hřiven pražských grošů; *BU*, č. 223, s. 196; APW, fond DMW, č. 346 (11. 2. 1359).

²⁸⁰ Přehled radních, kteří měli konkrétně stát v čele úřadu, přináší J. Kopicz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 21 a F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 31n.

²⁸¹ T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 78.

kapitoly disertace), soudní pravomoci, udržování pořádku a obranu území. Český král ovšem svého zástupce pověřoval ještě zvláštními úkoly, které se vlastní správy Vratislavského knížectví v podstatě netýkaly a o nichž bude pojednáno v další podkapitole.

Činnosti vratislavského hejtmana se týkala některá ustanovení tzv. zemského pořádku, který vydal Jan Lucemburský ve Vratislavi v březnu 1337. Královský úředník měl ve spolupráci s vratislavskou městskou radou zjistit, jaké příjmy a užitky náležejí českému králi ve Vratislavském knížectví.²⁸² Od počátku padesátých let 14. století měli trvale správu veškerých královských příjmů z Vratislavského knížectví na starosti konšelé spolu s kancléřem knížectví.²⁸³

Podle zmíněného zemského pořádku z roku 1337 bylo další povinností hejtmana chránit zemi před loupežnými výpravami slezských knížat i pánů a zajistit případné odškodnění obětí. Pro udržení bezpečnosti v knížectví měl hejtman srovnat se zemí „škodlivé a nebezpečné usedlosti“, tedy zřejmě opevněná sídla lapků a zločinců.²⁸⁴ Ovšem i tuto kompetenci patrně posléze převzali vratislavští radní, které Jan Lucemburský roku 1342 zmocnil k zatýkání i souzení všech lupičů a dalších škůdců.²⁸⁵ Pravomoc postihnout jakéhokoliv výtržníka český král radním později znovu potvrdil.²⁸⁶

V zajištění dostatečné vojenské síly k ochraně Vratislavska hráli důležitou roli leníci, jejichž majetková držba byla spjata s plněním určitých povinností vojenského charakteru vůči králi, respektive jím ustanovenému zástupci. Nejběžnější byl závazek dostavit se do vojenské služby s válečným ořem (*servicium*

²⁸² BU, č. 155, s. 139 (k 20. 3. 1337); CDS 29, č. 5867, s. 148n. (k 26. 3. 1337).

²⁸³ Roku 1348 se panovník zavázal od Vratislavska neoddělovat žádné své příjmy, aby „capitaneus, qui fuerit aut est, ipsam terram eo commodius et forcius gubernare poterit...“; BU, č. 190, s. 172n. K získání správy královských příjmů radou srov. poslední část této kapitoly.

²⁸⁴ BU, č. 155, s. 139 (k 20. 3. 1337); CDS 29, č. 5867, s. 148n. (k 26. 3. 1337).

²⁸⁵ CDS 30, č. 6909, s. 265.

²⁸⁶ CDS 29, č. 5561, s. 70 (zde blíže k datování dokumentu).

cum dextrario). K evidenci jejího plnění vznikaly zvláštní přehledy a tato povinnost byla zachycena i v zemských urbářích.²⁸⁷

Při ohrožení knížectví nepřitelem byla bezpochyby důležitá městská hotovost Vratislavi. Vojenské možnosti slezské metropole nám přibližuje soupis zbraní a dalšího válečného vybavení, které bylo Karlovi IV. roku 1370 v České koruně a v Říši k dispozici.²⁸⁸ Panovník mohl vyzvat k účasti na obraně knížectví i vratislavského biskupa i tamější kapitulu.²⁸⁹

II. 1. 3. Vratislavští hejtmané jako zástupci českého panovníka ve Slezsku

Čeští králové udělovali vratislavským hejtmanům rovněž úkoly a pravomoci, jež přímo nesouvisely se správou Vratislavska. Mezi ně lze zařadit i přísahu, kterou na příkaz Karla IV. složili vratislavští radní 2. ledna 1351 na místě panovníkova nedávno narozeného syna Václava (†1351) královskému zástupci ve Vratislavi.²⁹⁰ Hejtman Konrád z Falkenhainu a vratislavští radní přijali na hradě ve Svídnici 21. prosince 1351 jménem Anny Svídnické lenní přísahu od rytíře Těmy z Seidlitz za hrad Kliczdorf (Kliczków?).²⁹¹

²⁸⁷ Částečně se jejich evidence dochovala i v prvním svazku kancelářských register; srov. APW, fond KW, sign. 827, fol. 88^r: „*Servicia de terra Wratislaviensi*“; viz textová příloha disertace č. 2. K zemským urbářům blíže v poslední kapitole disertace.

²⁸⁸ APW, fond KW, sign. 833, fol. 21^{r-v}; Mateusz Goliński – Rościsław Żerelik, *Czeskie przygotowania do wojny z Polską w 1370 r. w świetle nieznanego źródła śląskiego*, *Studia i materiały do Historii Wojskowości* 35, 1993, s. 3-17. K vojenskému zajištění království srov. naposledy L. Bobková, *Velké dějiny země Koruny české IV.a*, s. 579-584.

²⁸⁹ BU, č. 189, s. 167.

²⁹⁰ ACRB 2, č. 179, s. 227; LBUS 1, č. 13, s. 70: „*illustri principi domino nostro Wenczeslao ... animo deliberato non per errorem aut inprovide, sed omnium votis communiter accedentibus in presencia domini Conradi de Falkinhayn, capitanei nostri, et nonnullorum nobilium ac fidedignorum corporalia iuramenta omagii et obediencie atque fidelitatis debite prestitimus et prestamus...*“

²⁹¹ APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3; *Hirsuta Hilla*), fol. 4^v.

Vratislavští zástupci mohli být panovníkem určeni za arbitry konfliktů mezi slezskými knížaty, často ovšem společně s vratislavskými konšely. Například 23. května 1353 Konrád z Falkenhainu a vratislavští radní usmířili Boleslava Nemodlinského (či Falkenberského; †1362-1365) a Mikuláše Minstrberského,²⁹² 3. dubna 1357 pak posledně jmenovaného knížete a opata kláštera Henryków.²⁹³ Karel IV. je ustanovil i za arbitry (spolu například s Boleslavem II. Svidnickým) sporu mezi vratislavským biskupem Přeclavem z Pogarell a Boleslavem Nemodlinským 4. května 1358.²⁹⁴

V červnu a červenci 1359 převzal vratislavský hejtman a rada města Vratislavi některé záležitosti pře o rozdělení dědictví kozelsko-bytomského.²⁹⁵ Když následně spor vypukl znovu, podala roku 1362 vratislavská rada zastávající tehdy hejtmanský úřad panovníkovi zprávu o tom, že se konšelé na jeho příkaz sice vypravili do Bytomi, ale hold města pro Přemka Těšínského se jim nepodařilo získat.²⁹⁶

Čeští vládci vratislavské hejtmany často ustanovovali za ochránce majetků církevních institucí.²⁹⁷ Mohli je zmocnit i ke zvláštním úkolům. Anežka Svidnická pak roku 1380 vzpomínala, že Těma z Koldic přijel za života Karla IV. k jejímu

²⁹² Tamtéž, fol. 4^r.

²⁹³ Tamtéž, fol. 7^r.

²⁹⁴ *LBUS* 2, č. 25, s. 218n.; *RS* 4, č. 100, s. 35n. Viz i J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 57.

²⁹⁵ *LBUS* 2, č. 16, s. 428 a č. 2, s. 626. Některé drobnosti měl dořešit vratislavský hejtman Konrád z Falkenhainu a tamější radní. Viz i J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 57.

²⁹⁶ *LBUS* 2, č. 25, s. 437; APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 35^r.

²⁹⁷ Markrabí Karel např. v říjnu 1343 rozkázal vratislavskému hejtmanovi, aby uvedl klášter sv. Vincence u Vratislavi do vlastnických práv určitého zboží; *RBM* 4, č. 1338 a 1339, s. 543. K ustanovení hejtmána za ochránce statků kláštera Henrychów srov. *RBM* 4, č. 1580, s. 633. Roku 1354 vratislavský hejtman Konrád z Falkenhainu rozhodl spor o soudní pravomoci mezi klášterem v Lubiąžu a hejtmanem kraje Góra Janem Rackowiczem; *RS* 2, č. 1049, s. 367.

dvoru a jménem císaře požadoval vydání majetků, které byly za života jejího zesnulého chotě a pak i po jeho smrti protiprávně zcizovány.²⁹⁸

Hejtmané byli zodpovědní i za bezpečnost Vratislavska. Podle dohody uzavřené na dobu deseti let mezi Janem Lucemburským a polským králem Kazimírem III. 12. března 1337 v Poznani měli mít vratislavský a hlohovský hejtman důležité pravomoci při udržování klidu na slezsko-polské hranici. Jmenování úředníci českého panovníka a určení polští hejtmané (kališský a poznaňský) byli zplnomocněni k zadržování lupičů a výtržníků. Ten hejtman, do jehož územní kompetence spor spadal, směl obviněného po dva týdny zadržovat. Místo uvěznění bylo pevně určeno, vratislavský hejtman měl zajatce chovat na hradě Syców, hlohovský ve Wschowě.²⁹⁹

Kromě obrany vlastního Vratislavského knížectví mohl hejtman stanout v čele vojenského oddílu vyslaného za jeho hranice. Jak již bylo zmíněno, vypravil se vratislavský hejtman Konrád z Borsnice roku 1336 spolu s poselstvem vratislavských radních za Janem Lucemburským do Rakouska, patrně právě v čele vojenského oddílu, který měl českého panovníka podpořit v boji s rakouskými vévody.³⁰⁰

Králův vratislavský zástupce se účastnil i obnovených válečných konfliktů s Polskem po roce 1345, kdy byl ve Vratislavském knížectví často nepřítomen.³⁰¹ Hejtman vedl i záchrannou výpravu, jež na jaře roku 1345 osvobodila markrabího Karla obleženého při zpáteční cestě z třetího tažení na Litvu v Kališi. Oddíl údajně tvořilo na 600 vozů, v každém z nich se pak nalézalo nejméně šest ozbrojenců.³⁰²

²⁹⁸ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 2*, Aneks č. 56, s. 232n.

²⁹⁹ *RBM 3*, č. 397, s. 161n. Srov. Otakar Bauer, *Poznámky k mírovým smlouvám česko-polským z roku 1335*, in: Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k 60. narozeninám, Praha 1931, s. 19-22; O. Pustejovsky, *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone*, s. 231-233.

³⁰⁰ Viz pozn. 699. K politické situaci srov. naposledy L. Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.*, s. 152-156.

³⁰¹ Srov. tamtéž, s. 188n. O absenci hejtmana ve městě může svědčit časová proluka v jinak souvislé řadě listin zapsaných v registrech. Od dubna 1345, kdy město navštívil Jan Lucemburský, do června téhož roku nebyla do kancelářských register zapsána žádná listina.

³⁰² Srov. zprávu Jana z Vivaria do Mantovy z konce března 1345; *RBM 4*, č. 1524, s. 614.

Vratislavský hejtman Těma z Koldic měl na příkaz Karla IV. stanout v čele vratislavských oddílů vyslaných do Braniborska, zřejmě během tažení proti Otovi Braniborskému roku 1371.³⁰³ O jeho bližším podílu na vojenské operaci ale nemáme dochovány informace.

Zcela specifickou úlohu měl královský zástupce ve Vratislavi ve sporu mezi Janem Lucemburským a vratislavským biskupem Nankerem v letech 1339-1341. Již v privilegiu z 30. března 1337 uplatnil český král svá patronátní práva a jmenoval se za protektora vratislavské diecéze. Panovník stanovil, že vratislavský hejtman je oprávněn k tomu, aby v jeho zastoupení ochraňoval církevní statky a proti rušitelům zakročil „*radou i skutkem*“.³⁰⁴

Časté spory mezi vratislavskou městskou radou a místními duchovními se odrazily v ustanovení zemského pořádku knížectví, vydaného roku 1337 Janem Lucemburským. Podle něj byl vratislavský hejtman povinen poskytnout právní pomoc těm klerikům, kteří se dostali do sporu s měšťany, a zasadit se o naplnění práva, pokud mu neučinili zadost vratislavští radní. V případě, že šlo o spor duchovního s obyvatelem knížectví, který nebyl vratislavským měšťanem, měl vratislavský hejtman působit jako první instance.³⁰⁵

Konflikt mezi vratislavským biskupem a českým králem vyvrcholil poté, co Jan Lucemburský s finanční podporou od Vratislavských³⁰⁶ obsadil na konci července 1339 hrad Milíč, jež náležel vratislavské kapitule.³⁰⁷ Tuto klíčovou pevnost

³⁰³ List není datován; APW, fond DMW, č. 313.

³⁰⁴ *RBM 4*, č. 410, s. 164n.; *CDS 29*, č. 5873, s. 150.

³⁰⁵ *BU*, č. 155, s. 139 (k 20. 3. 1337); *CDS 29*, č. 5867, s. 148n. (k 26. 3. 1337); srov. J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 43n.

³⁰⁶ Vratislavští králi dopředu vyplatili jeho příjmy z knížectví na příštích pět let; *CDS 3*, s. 65n.

³⁰⁷ V červenci roku 1337 Jan hrad od vratislavské kapituly koupil bez souhlasu biskupa. Proti převodu majetku protestoval nejen Nanker ale i papežský legát, papež Benedikt XII. zakázal posléze prodej hradu bez souhlasu kurie. Ke konfliktům srov. Samuel Benjamin Klose, *Von Breslau. Dokumentirte Geschichte und Beschreibung*, Breslau 1781, s. 147n.; Johann Heyne, *Dokumentierte Geschichte des Bistums und Hochstifts Breslau I. Denkwürdigkeiten aus der Kirchen- und Diözesan-Geschichte Schlesiens von der Einführung des Christentums in Schlesien bis zur böhmischen Oberherrschaft über dieses Land (966-1355)*, Breslau 1860, s. 801-807; J. Kopietz, *Die*

na polsko-slezské hranici umožňující kontrolovat obchodní cestu spojující Vratislav přes Kališ s Polskem a Pruskem se český král pokusil získat již roku 1337. Stejně jako tehdy i nyní proti postupu Jana Lucemburského protestoval vratislavský biskup Nanker, jenž po neúspěšném úsilí získat hrad zpět krále Jana a osoby, jež se na zabrání Milíče podílely, exkomunikoval. Nato dne 10. září 1339 vydali nový vratislavský hejtman Konrád z Falkenhainu a městská rada na příkaz Jana Lucemburského a jeho jménem výnos o zabavování příjmů duchovních a následně vyhnali ze tří městských kostelů duchovní věrné biskupovi a královým jménem ustanovili nové.³⁰⁸

Následně došlo k rozsáhlému plnění církevního zboží, kterým byl mimo jiné postižen i vratislavský katedrální kostel sv. Jana Křtitele. Když ani Nankerem vyslaný inkvizitor Jan ze Schwenkfeldu nedosáhl smíru, vyhlásil vratislavský biskup 15. prosince 1340 znovu nad celým knížectvím interdikt a jmenovitě exkomunikoval českého krále, zemského hejtmana Konráda z Falkenhainu a 16 radních, kteří měli podle rozkazu krále Jana škodit církevním majetkům ve Vratislavsku.³⁰⁹

böhmische Landeshauptmannschaft, s. 27-29; J. Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska*, s. 431-433, 436-441; Colmar Grünhagen, *König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau*, Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, philos.-histor. Classe 47/1, 1864, s. 4-102; Tadeusz Silnicki, *Dzieje i ustrój kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953, s. 216-218, 222-226; *Historia Śląska I/1*, red. K. Maleczyński, s. 565-569; Werner Marschall, *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1979, s. 35-40; Brigide Schwarz, *Untersuchungen zur Geschichte Nankers, 1320-1326 Bischof von Krakau, 1326-1341 Bischof von Breslau*, in: *Scientia veritatis. Festschrift für Hubert Mordek zum 65. Geburtstag*, red. Oliver Münsch, Ostfildern 2004, s. 373-399. Vzájemné vztahy naposledy shrnula Lenka Bobková, *Biskupstwo wrocławskie i jego powiązania z Koroną Czeską 1327-1742*, in: *Miejsce i rola kościoła wrocławskiego w dziejach Śląska*, red. Krystyn Matnijowski, Wrocław 2001, s. 92-99, zde s. 93n. K vybírání svatopetrského halře srov. Erich Maschke, *Der Peterspfennig in Polen und dem deutschen Osten*, Sigmaringen 1979.

³⁰⁸ CDS 30, č. 6340, s. 92n.

³⁰⁹ RBM 4, č. 844, s. 329; BU, č. 166, s. 147-150; *Urkunden zur Geschichte des Bistums Breslau im Mittelalter*, ed. Gustav Adolf Stenzel, Breslau 1845, č. 267, s. 282-284; CDS 30, č. 6520, s. 141-143. Srov. S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 158-171; C. Grünhagen, *König Johann von Böhmen*, s. 54-57; Kazimierz Orzechowski, *Miejsce kościoła katolickiego w ustroju feudalnego Śląska*, Sobótka 41, 1986, s. 499-501. K průběhu sporu srov. i CDS 30, č. 6654, s. 181-185.

Ke zklidnění situace nedošlo ani po smrti biskupa Nankera v Nise (Nysa/Neisse) v dubnu 1341 – ve sporu proti Vratislavským pokračoval inkvizitor Jan ze Schwenkfeldu. Na jeho tvrdé vystupování reagovali vratislavští radní vysláním poselstva ke králi do Prahy. Spolu s nimi se k panovníkovi odebral i hejtman Konrád z Falkenhainu.³¹⁰ Na jejich žádost k sobě Jan Lucemburský povolal i Jana ze Schwenkfeldu, který byl ovšem krátce po svém příchodu do Prahy v dominikánském klášteře u sv. Klimenta, kde se ubytoval, zavražděn (6. října 1341).³¹¹ Podezření padlo na vratislavského hejtmana a na radní, kteří byli uvězněni. Jak již bylo zmíněno výše, král Konráda z Falkenhainu odvolal z jeho funkce.³¹²

V předchozí kapitole jsme se již setkali s tím, že vratislavský hejtman mohl rovněž krátkodobě spravovat i další slezská území pod bezprostřední svrchovaností českého krále. S tím neoddělitelně souvisí také zájem vratislavských konšelů o posílení moci a zvětšení rozsahu Vratislavského knížectví,³¹³ který byl patrný zejména za vlády Karla IV., kdy městská rada definitivně dostala spolu s kancléřem hejtmanství na starost správu královských příjmů v knížectví³¹⁴ a krátkodobě zastávala i vratislavský hejtmanský úřad.

³¹⁰ V Praze je doložen k 9. září 1341; *CDS 30*, č. 6665, s. 189. Mezi svědky jsou i jiní slezští rytíři, vratislavští radní a zemský notář Lutko z Culpe.

³¹¹ *Chronica principum Polonie*, ed. Zygmunt Węclewski, in: *Monumenta Poloniae Historica* (= *Pomniki dziejowe Polski*) 3, Lemberg 1878, s. 423-578, zde s. 518-520; Wilhelm Schulte, *Die politische Tendenz der Cronica principum Poloniae*, Breslau 1906 (= *Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte* 1), passim. Správné určení data vraždy oproti tradovanému 28. září 1341 přinesl Alexander Patschovsky, *Die Anfänge einer ständigen Inquisition in Böhmen*, Berlin – New York 1975 (= *Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters* 3), s. 61-65. Srov. též Jarosław Szymański, „*Johannes Schwenkenfeldt – Inquisitor et Martyr*“, Sobótka 2003, s. 1-17.

³¹² Kvůli nedostatku důkazu byli však obžalovaní záhy propuštěni. V únoru 1342 je doložen pobyt Konráda v Břehu; *CDS 30*, č. 6759, s. 221 a od března se často objevuje jako svědek v listinách vydaných hejtmanem; např. *CDS 30*, č. 6766, s. 223.

³¹³ Vratislavská městská rada měla např. podle znění zástavní listiny z ledna 1337 spravovat Střelín; viz první kapitola dísertace.

³¹⁴ O tom podrobněji v poslední části této kapitoly.

Tabulka č. 2

Vratislavští hejtmané a jejich zástupci v letech 1336-1378

Hejtman	zástupce hejtmana
Konrád z Borsnice (1336-1337)	
Jindřich z Haugvic (1337-1339)	
Konrád z Falkenhainu (1339-1341)	
Jindřich ze Sterče (1341-1343)	
Konrád z Falkenhainu (1343-1357)	Jindřich z Kalowa (květen 1343)
	Helwig z Molnsdorfu (Sołtysowic) (září-říjen 1345) Mikuláš Costchin, vratislavský dvorský soudce (říjen 1347) ? Lutold z Lobil, maršálek knížectví (březen 1348, říjen 1348) Mikuláš z Czamborndorfu (Samborze), vratislavský dvorský soudce (květen 1348) Jindřich z Kalowa (leden-květen 1355)
magdeburský purkrabí Burchard, hrabě z Hardeggu a Retzu (1357-1358)	Peško z Gebez (září 1357-únor 1358)
vratislavští radní (1358-1359)	
Konrád z Falkenhainu (1359-1361)	vratislavští radní (prosinec 1359, leden 1360)
vratislavští radní (1361-1369)	
Těma z Koldic (1369-1383)	

II. 2. Soudní organizace Vratislavského knížectví

II. 2. 1. Vratislavský dvorský soud

Územní rozsah dvorského soudu (*iudicium curie, iudicium teutonice, Hofgericht, Hofding*, či podobně jako u cúdy *Landrecht*)³¹⁵ zahrnoval celé Vratislavské knížectví, fungoval též jako odvolací instance od středeckého³¹⁶ a vratislavského zemského soudu (*iudicium provinciale/terre*; k němu dále v textu).³¹⁷ Odvolání k němu bylo zřejmě možné i od zemských soudů dalších oblastí spravovaných vratislavským hejtmanem, zejména tedy od namyslovského zemského soudu³¹⁸ a soudu kraje Kąty Wrocławskie.³¹⁹

Vratislavský dvorský soud býval zahájen týden po Popeleční středě a další sezení se odehrávala ve dvoutýdenních odstupech. Projednávány před ním byly

³¹⁵ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 140-143; J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 35n.; H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 374-376; F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 56n.; T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 102n.; D. Neß, *Studien zur landständischen Verfassung*, s. 51-56. K soudní organizaci slezských knížectví obecně Z. Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska*, zejména s. 736-745; K. Orzechowski, *Historia ustroju Śląska*, s. 75n.

³¹⁶ BU, č. 152, s. 136n. Viz i J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 40. K soudní organizaci ve Středecku viz Otto Meinardus, *Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen*, Breslau 1906 (=Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte 2).

³¹⁷ T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 101n.; G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 137-139. Jan Lucemburský měl již v březnu roku 1334 [!] přenechat za svůj dluh Ješkovi de Wid (de Reste) zemský soud ve Vratislavi se všemi právy a příjmy, s tím, že jej či jeho dědice může vyplatit 400 hřivnami; *RBM 4*, č. 25, s. 10n.

³¹⁸ D. Neß, *Studien zur landständischen Verfassung*, s. 55. Podobně předpokládá T. Jurek, že dvorský soud ve Svidnici sloužil jako apelační pro všechny ostatní krajské dvorské soudy v knížectví; Tomasz Jurek, *Fragmenty zaginionej księgi sądu dworskiego w Świdnicy z lat 1372-1404*, *Roczniki Historyczne* 65, 1999, s. 104-123, zde s. 106n.

³¹⁹ Viz dokumenty z července 1351: AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. DD 62; DD 28; AAW, fond Dokumenty Chronologiczne, 1351, 29. 7.; APW, fond KW, sign. 828, fol. 64^f. Srov. i J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 41.

spory o majetek, který spadal do přímé soudní moci zemského pána, přičemž nebylo podstatné, jednalo-li se o statky dědičné či lenní. Patřily sem i ty majetky, které byly vázány vojenskou službou zeměpánovi. Při ztrátě či zničení privilegia opravňujícího k držbě majetku musela osoba, která si na ni činila nárok, vykonat před soudem přísahu a bylo jí dáno privilegium nové. Potvrzení a vykonání rozsudku náleželo hejtmanovi. Podle původu přísedících se později pro tuto instituci vžilo označení soud manský.

Zřejmě na základě stížnosti vratislavských radních zasáhl Jan Lucemburský 31. března 1343 listinou vydanou v Paříži do činnosti zejména zemského soudu (viz níže), dotkl se však i fungování soudu dvorského. Český král výslovně určil, že pokud bude nepřítomen hejtman, má ho v jednání na dvorském soudě zcela zastoupit dvorský soudce a rozhodnutí mají mít v takovém případě plnou právní moc.³²⁰ Podle kodifikace vratislavského zemského a lenního práva roku 1356 (k němu dále v textu) bylo od dvorského soudu možné podat odvolání králi či ke komoře.³²¹ Doklady o tom však nemáme dochovány.

Zasedání dvorského soudu se konala převážně na tzv. královském hradě ve Vratislavi (viz obrazová příloha č. 4).³²² Komplex se nalézal v severní části města, v místech, kde dnes stojí barokní budova univerzity.³²³ S vysokou pravděpodobností

³²⁰ BU, č. 174, s. 156n: „*Sin autem capitaneum nostrum, qui pro tempore fuerit, propter aliquas causas abesse contingerit (!), ex tunc loco sui idem iudex curie, qui provinciali iudicio presidebat, in curia nostra eidem iudicio curie nostre more solito assumptis sibi scabinis supradictis sine aliqua iniusta dylacione tenebitur presidere, sic quod unicunque, cuiuscumque condicionis aut status existat, plenum reddatur iusticie complementum*“.

³²¹ J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 38n.; H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 375; T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 104.

³²² APW, fond KW, sign. 827, fol. 44^v, 55^f a 77^f; výslovně i APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 103^v: „*in castro civitatis Wratislaviensis in iudicio curie banito feudalibus domini imperatoris*“; fol. 111^f: „*burg von Breslaw*“.

³²³ Původní knížecí hrad se nalézal na pravém břehu Odry, na takzvaném Dómském ostrově; Edmund Małachowicz, *Wrocławski zamek książęcy i kolegiata św. Krzyża na Ostrowie*, Wrocław 1994. Dosavadní bádání o mladším vratislavském hradu shrnul Rafał Eysymontt, *Plac Uniwersytecki – niektóre aspekty rozplanowania zabudowy w okresie średniowiecza, renesancu i baroku*, in: *Architektura Wrocławia 2*, ed. J. Rozpędowski, Wrocław 1997, s. 87-105. Srov. zejména

tam sídlil úřadující hejtman i jeho kancelář. Hradní areál, jenž byl od poloviny padesátých let 14. století označován jako císařský dvůr (*curia imperialis*), sloužil rovněž k ubytování českých panovníků a části doprovodu při jejich častých pobytech ve městě.³²⁴

II. 2. 2. Vratislavský a středecký zemský soud

Ve Vratislavsku působily vedle dvorského soudu jako stálá instituce dva soudy zemské, jeden ve Vratislavi a druhý ve Středě. Nazývány byly v dobových německých pramenech *Landding*, *Hofding*, *Niederbank* nebo v latinském jazyce *iudicium provinciale* či *iudicium terre*.³²⁵ Náleželo jim rozsouzení sporů o dluhy těch obyvatel Vratislavska a Středecka, kteří nepodléhali vesnickým soudcům. Stanout před ním tedy mohli šlechtici a měšťané jako majitelé zemského zboží, šoltysové, krčmáři a někteří sedláci. Jak bylo zmíněno, odvolání od nich bylo možné k vratislavskému dvorskému soudu. Naopak, samy sloužily jako odvolací instance pro vesnické soudy.

Hermann Luchs, *Über die ehemalige kaiserliche Burg in Breslau*, Programm der höheren Töchterschule St. Maria Magdalena, Breslau 1863; Ludwig Burgemeister, *Die ehemalige kaiserliche Burg zu Breslau*, ZfGS 36, 1902, s. 271-317; Kurt Bimler, *Die ehemalige Kaiserburg in Breslau*, Breslau 1933; Edmund Małachowicz, *Książęce rezydencje, fundacje i mauzolea w lewobrzeżnym Wrocławiu*, Wrocław 1994.

³²⁴ Srov. např. *LBUS 1*, č. 23, s. 145-147; *RBM 4*, č. 1584, s. 634 a č. 1593, s. 637. K tomu podrobně s dalšími odkazy Mlada Holá, *Pobyty Jana Lucemburského a jeho syna Karla ve Vratislavi v letech 1327-1345*, in: Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 27-29 września 2005 roku, redd. Józef Dobosz – Jakub Kujawiński – Marzena Matla-Kozłowska, Poznań 2007, s. 217-231; táž, *Pobyty Karla IV. a jeho dvora ve Vratislavi v letech 1348-1372*, in: Dvory a rezidence ve středověku (= Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 1), Praha 2006, s. 163-189.

³²⁵ K zemským soudům zejména G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 122-124, 137-139; O. Meinardus, *Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen*, passim; H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 361-363; F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 61n.; T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 101n.

Počátky vratislavského zemského soudu spadají do poloviny 13. století a jsou spojeny s prosazením se nezávislých soudních pravomocí dvorského sudího. Vratislavská městská rada si prosadila řadu výjimek, například obyvatelé Středecka měli být díky privilegii krále Jana z 7. ledna 1337 v případě spáchání zločinu ve Vratislavsku pohnáni před tamější zemský soud.³²⁶ Panovník mohl udělit vynětí ze soudní pravomoce zemských soudů. Exempce se dostalo od krále Jana vratislavským radním, kteří 29. března 1337.³²⁷ Stejně výsady dosáhly i mnohé církevní instituce. První zasedání zemského soudu ve Vratislavi v roce bylo zahájeno v úterý po Popeleční středě, další následovala zpravidla ve dvoutýdenních odstupech po celý rok na radnici. Otázka fungování středeckého zemského soudu nebyla dosud podrobněji zpracována, není vyloučeno, že mu občasně předsedal vratislavský dvorský soudce.³²⁸

Podobně jako do činnosti dvorského soudu zasáhl Jan Lucemburský významně i do záležitostí vratislavského zemského soudnictví roku 1343. Zejména stanovil počet přísedících zemského soudu na dvanáct, z nichž šest mělo být vybíráno leníky ze zemanů, druhá polovina pak vratislavskými radními z měšťanů, kteří měli v knížectví (tj. mimo Vratislav) nějaký lenní či dědičný majetek. Nově zvolení přísedící měli vykonat na městské radnici přísahu vratislavskému hejtmanovi. Při vzniku jakékoliv pochybnosti o výkonu práva či správnosti jeho výkladu se měli zemští přísedící obrátit na vratislavské radní, ale tímto ustanovením nebylo dotčeno postavení dvorského soudu jako odvolací instance.³²⁹

³²⁶ BU, č. 152, s. 136n.

³²⁷ RBM 4, č. 1348, s. 546.

³²⁸ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*; s. 123.

³²⁹ BU, č. 174, s. 156n: „*dicti duodecim scabini iuramentum prestabunt ... in pretorio nostrorum consulum Wratislaviensium capitaneo nostro presente*“. Většina dosavadní odborné literatury ustanovení o přísedících mylně vztahuje k dvorskému soudu – této instituce se však týkala pouze část listiny. Přebírány tak byly závěry práce G. Bobertaga, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*; s. 125; viz například J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 21; F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 58; H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 374n.; Z. Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska*, s. 764; T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 102n.; *Encyklopedia Wrocławia*, red. Jan Harasimowicz,

Z určeného počtu přísedících se však nadále účastnila jeho zasedání pouze část, nejprve pět přísedících, ve druhé polovině 14. století obvykle již sedm. Zmíněné privilegium pak výslovně stanovovalo, že zemskému soudu předsedá výhradně dvorský soudce. S tímto ustanovením pak zřejmě souvisela i změna po roce 1343, kdy listiny zemského soudu pořizovaly po tomto roce osoby působící ve vratislavské hejtmanské kanceláři (viz paleografický rozbor).

I organizace soudnictví ve Vratislavsku dokládá výjimečné postavení tamějších konšelů. Vratislavští radní navíc tvořili i polovinu poradního sboru konstituovaného na základě privilegia Jana Lucemburského z 15. února 1346. Šestičlenné kolegium, jehož polovinu vybírali leníci z vratislavského knížectví z vratislavských radních a druhou naopak konšelé z leníků, mělo na starosti jmenovitě chyby v listinách ze zasedání zemského soudu či ve vykonání přísah.³³⁰ Tento sbor tak nahradil městskou radu jako poradní instituci v otázkách zemského práva a roku 1356 – po ukončení snahy o prosazení celokorunního zákoníku – na panovníkův příkaz sepsal zemské a lenní právo – základem se stalo Saské zrcadlo (*Sachsenspiegel*), ale některé kapitoly byly nově koncipovány.³³¹

Wrocław 2001, s. 731. Odlišně otázku interpretoval Karol Maleczyński, *Dzieje Wrocławia I (do roku 1526)*, Katowice-Wrocław 1948, s. 127.

³³⁰ BU, č. 184, s. 165; viz např. F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 60; K. Maleczyński, *Dzieje Wrocławia I*, s. 135.

³³¹ Srov. práci Ernst Theodor Gaupp, *Das Schlesische Landrecht oder eigentlich Landrecht des Fürstentums Breslau von 1356, an sich und in seinem Verhältnis zum Sachsenspiegel dargestellt. Beigefügt sind 1. einige Nachträge zu der Schrift über das alte Magdeburgische u. Hallische Recht, 2. ein Verzeichnis von 24 Handschriften mit deutschen Rechtsquellen im Mittelalter*, Leipzig 1828 (reprint Aalen 1966), s. 51n.

Tabulka č. 3

Vratislavští dvorští sudí v letech 1336-1378³³²

vratislavský dvorský sudí	roky zastávání úřadu
Jan z Neus (Nuwes)	1336
Heřman z Urazu (purkrabí)	1336-1338
Dětrich z Mühlheimu	1339-1340
Jindřich Syffridi	1340-1343
Ješek ze Scmolcz (Smolca)	1343
Mikuláš Costchin	1344-1347
Mikuláš z Czamborndorfu (Samborze)	1348-1352
Burchard, purkrabí magdeburský	1352
Mikuláš z Kalowa	1353
Herbord z Budaschowicz (Bogdaschowic)	1355-1358
Ransold (Ramsold) z Rosicz	1358
Pašek Rymbabe, jménem Burcharda, magdeburského purkrabí	1359
Mikuláš ze Strachewicz (Strachowic)	1359-1362
Jackusch Powysky	1363-?
Mikuláš z Lemberka	1364-?
Mikuláš z Opavy	1366
Heřman z Borsnice	1367
Mikuláš z Schirwicz (?)	1366, 1368-1369(?)
Mikuláš Rempil	1377(?) - ?

³³² Pouze částečný seznam dvorských soudců sestavil D. Neß, *Studien zur landständischen Verfassung*, s. 61n.

II. 3. Správa královských příjmů z Vratislavského knížectví

Otázce důchodů českých králů, které jim náležely z jejich bezprostředních majetků ve Slezsku – v tom i ve Vratislavském knížectví – byla dosavadním badáním věnována pouze okrajová pozornost, zpravidla ve spojitosti s městskou správou.³³³ Příjmy z měst tvořily sice většinu z panovnických příjmů ze slezských bezprostředních majetků, ale zeměpánovi náležely i další důchody.

Z Vratislavského knížectví byly panovníkovi odváděny poplatky za regály – zejména celní (mýtné; *de thelonio*), jehož výše měla činit dle zemského urbáře 200 hřiven, mincovní, jež odváděla městská rada ve výši 160 hřiven,³³⁴ vodní (zejména za rybolov – *de piscatura* či *thelonium aque*), z nějž měl obdržet 24 hřiven, tržní (*de censu camere*) o výši 100 hřiven, clo na dřevo (*de thelonio lignorum*), který činil 20 hřiven a solný (*de thelonio salis*). Vedle toho mu náležela i část příjmů z vratislavského dvorského soudu jakož i jednotlivých zemských soudů.³³⁵

Ve Vratislavském knížectví byla vybírána každoroční daň (*exaccio, collecta*). Většinu vybraných peněz tvořily příjmy z městské dávky, zejména z Vratislavi (560 hřiven, podrobněji dále v textu), Středy (72 hřiven)³³⁶ a posléze i z Namyslova (50 hřiven).³³⁷ Daň byla každý rok odváděna i z části venkovských

³³³ T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 44-63; Z. Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska*, s. 763–769.

³³⁴ Vratislavská městská rada mincovní regál spolu s dalšími královskými příjmy získávala na splácení zeměpánovi poskytnutých půjček. Dne 29. února 1360 navíc Karel IV. povolil Vratislavi razit zlaté mince, tak jak byly raženy v Praze. Vzniklý zisk měl být rozdělen na dvě části, z nichž jedna připadla královské komoře a druhá městu; *BU*, č. 225, s. 197n.: „*quod liceat dictis consulibus in ipsa ciuitate Wratislouiensi monetam auri sub figuris, signis et impressionibus monete auri, que in maiori ciuitate nostra Pragensi fabricatur ..., fabricatur*“. O dva roky později povolil městu ražbu haléřů (*monetam hellensium*) s tím, že 12 jich bude tvořit groš; *BU*, č. 234, s. 205 (Opava 13. 5. 1362).

³³⁵ APW, fond KW, sign. 831, fol. 10^r – zde se vyskytuje podoba výrazu pro mýtné „*theolonium*“.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž, fol. 20^r.

majetků, kdy za její základ byla stanovena určitá částka z každého poplatného lánů (*mansi censuales*). Dochované výběrčí rejstříky z počátku šedesátých let 14. století dokládají, že daň byla zřejmě vybírána kolem svátku sv. Valpurgy (1. května) a sv. Michala (29. září) a evidována byla samostatně pro Vratislavsko a Středecko.³³⁸

Díky privilegii Jana Lucemburského vydanému 11. října 1341 v Praze máme bližší představu o částkách vybíraných z poplatných lánů ve Středecku. Panovník kvůli neúrodnosti tamějších polí snížil odváděné dávky. Z každého poplatného lánů mělo být nadále odevzdáváno šest grošů „*pro collecta sive exaccione*“, dále 1,5 groše za mincovnictví a tři měřice obilí (pšenice, ječmene, ova).³³⁹ Zmíněné výběrčí rejstříky dokládají, že tato výsada byla dodržována. Ilustruje to případ vsi Wilków, kde bylo 16 poplatných lánů, za něž byly odevzdány dvě hřivny polského čísla (tj. 96 grošů).³⁴⁰ Z poplatných lánů ve Vratislavsku byly vybírány částky ještě o něco nižší (zpravidla 4,5 groše).³⁴¹ Celková výše odváděných částek kolísala, ve Vratislavsku šlo v nám známých účtech o více než 70 hřiven, ve Středecku o přibližně 40 hřiven.³⁴² Od důchodů byly odečteny výdaje, v této souvislosti je doložen i komoří, o němž ale nevíme nic bližšího.³⁴³

Panovník mohl vypsát i mimořádnou berni, jež se vztahovala na půdu i provozy (hostince, mlýny), které byly za úrok v držení majitelů z řad šlechty nebo duchovních, jakož například i na šoltyství. Její výše tak byla výrazně vyšší než každoroční daně – bližší představu o ní máme díky dochovanému rejstříku z roku 1358. Z Vratislavska bylo tehdy vybráno 700 hřiven a ze Středecka téměř 219 hřiven. Navíc zahrnoval i Urazsko, z něž bylo odvedeno přibližně 30 hřiven.³⁴⁴

³³⁸ Tamtéž, fol. 21^v-22^v.

³³⁹ Stanoveny byly např. i soudní poplatky, kdy pokuta daná zemským soudem neměla přesáhnout 5 solidů (4 solidy tvořily 1 hřivnu); *CDS 30*, č. 6689, s. 196n.

³⁴⁰ Viz APW, fond KW, sign. 831, fol. 9^r a 22^v.

³⁴¹ Srov. tamtéž, např. fol. 1^v a 22^v.

³⁴² Podrobně viz poslední kapitola disertace.

³⁴³ APW, fond KW, sign. 831, fol. 21^v. Tento úředník vystupuje v panovnické listině z roku 1345; *BU*, č. 183, s. 164; L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, č. 6, s. 106.

³⁴⁴ APW, fond KW, sign. 831, fol. 12^r, 15^r, 18^v.

Roku 1358 měl výběr berně na starosti vratislavský kancléř Dětmár z Meckbachu a radní Pešek Nigri.³⁴⁵

Specifickým příjmem zeměpána byl i tzv. židovský regál. Král Jan Lucemburský jej postoupil vratislavské městské radě³⁴⁶ a Karel IV. pak v září roku 1347 konšelům přiřkl soudní pravomoc nad Židy, „*camere nostre seruis*“, a právo určovat výši jimi odváděných poplatků. Rovněž jim ale přikázal, aby je chránili.³⁴⁷ Když vratislavští radní – jak již bylo uvedeno v první kapitole – finančně podpořili panovníka při získání Frankenštejska do zástavy, získali za půjčku 500 hřiven roku 1348 příjmy od Židů ve Vratislavi a Středě, a to až do splacení uvedené částky (kromě plateb od středeckých Židů za příští tři roky, které připadly Burchardovi Mnichovi z Basileje).³⁴⁸

Podobně jako v jiných evropských městech proběhl roku 1349 i ve slezské metropoli velký pogrom na židovském obyvatelstvu.³⁴⁹ Dne 5. června Karla IV. vratislavští radní zpravili o rozsáhlém vraždění Židů a vypalování jejich příbytků, ke kterému došlo dne 28. května a jemuž nedokázali zabránit. Dne 20. července se na Karla IV. obrátili s otázkou, co dělat s majetky, které byly Židům zabaveny – nárok na ně si činil i vratislavský hejtman. Dále prosili o instrukce, co učinit s dlužními úpisy, které zůstaly po Židech.³⁵⁰ Dne 7. října 1349 určil panovník, že židovské majetky včetně dvou synagog získá město, avšak pokud by tyto byly prodány za cenu vyšší než 400 hřiven, měla částka přesahující uvedenou sumu připadnout

³⁴⁵ Tamtéž, fol. 1^r. K Dětmárovi z Meckbachu blíže viz s. 97n.

³⁴⁶ K tomu dále v textu.

³⁴⁷ BU, č. 185, s. 165.

³⁴⁸ BU, č. 192, s. 174; CDM 7, č. 870, s. 623; RI 8, č. 780, s. 65; L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, s. 107; Kazimierz Bobowski, *Ze studiów nad prześladowaniami i pogromami żydów na Śląsku w dobie średniowiecza*, Sobótka 1989, s. 5-11, zde s. 7.

³⁴⁹ Viz zejména Willehad Paul Eckert, *Die Juden im Zeitalter Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, red. Ferdinand Seibt, München 1978, s. 123-138; K. Bobowski, *Ze studiów nad prześladowaniami i pogromami*, s. 8n.

³⁵⁰ BU, č. 189, s. 169n.

královské komoře.³⁵¹ V knize účtů *Henricus Pauper* se ve vyúčtování z roku 1351 objevuje téměř 446 hřiven, které tvořily úpisy a nalezené peníze na židovských pozemcích.³⁵²

Karel IV. zplnomocnil v únoru 1350 vratislavského hejtmana a radní k vyšetření zmíněného pogromu.³⁵³ Konšelé nadále vybírali peníze od Židů, z nichž dvě třetiny měli odvést panovníkovi, který je ovšem nadále často postupoval věřitelům – zejména Mikuláši ze Sittin (Žytina).³⁵⁴ V lednu 1359 vratislavského hejtmana a radu navíc vybídl, aby se postarali o ochranu Židů nejen ve Vratislavi a Středě, ale i ve městech Namyslov a Góra, tedy v jeho dalších bezprostředních držbách.³⁵⁵ Vratislavští konšelé vydali jmenovaným městům (a hejtmanovi v Góře) příkaz, aby tamější Židy na stanovenou dobu ochraňovali.³⁵⁶

Zvláštním příjmem českého krále ve Slezsku byla kořist získaná během válečného tažení. S jejím vyúčtováním se setkáváme roku 1349, kdy radní poslali českému králi přehled všech dluhů, jak je spočítali s hejtmanem Konrádem z Falkenhainu a kancléřem Otou z Donína 14. července téhož roku. Pohledávky za Janem Lucemburským přesáhly sumu 214 hřiven a dluh hejtmanství vzniklý během čtyř posledních let 1200 hřiven. Další náklady (zejména válečné) činily více než 1784 hřiven. Celkem tak šlo takřka o 3200 hřiven. Příjmy za berni, mincovnictví, válečnou službu apod. přesáhly částku 1100 hřiven, po přičtení uvedeného zisku za

³⁵¹ S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 184; *RŠ* 2, č. 137, s. 52. Ve městě nastaly velké majetkové přesuny. Na přání Karla IV. např. obdržel roku 1349 rohovou parcelu na zkřížení dnešních ulic Kuźnicza a Uniwersytecka, kde dříve byla synagoga, Jan ze Středy, který ji roku 1354 prodal Židovi Izákovi; Mateusz Goliński, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Przestrzeń – podatnicy – rzemiosło*, Wrocław 1997 (= A UW 2010, Historia 134), s. 140. K prodeji židovských majetků městskou radou srov. i L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, s. 117n.

³⁵² *CDS* 3, s. 78.

³⁵³ *BU*, č. 200, s. 178.

³⁵⁴ L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, s. 76; č. 16, s. 116.

³⁵⁵ *RBM* 7/1, č. 94, s. 71; *RŠ* 4, č. 372, s. 147; L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, č. 23, s. 122n.; *RI* 8, č. 2897, s. 236.

³⁵⁶ L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, č. 26, s. 125.

válečnou kořist z tažení proti polskému králi a odečtení všech pohledávek zůstalo přes 2098 hřiven, které měly být předány Karlovi prostřednictvím hejtmana.³⁵⁷

Protože se právě vratislavští radní při správě panovnických důchodů vedle kancléře, kterému měly připadnout z každé hřivny zemské daně dva groše,³⁵⁸ výrazně prosazovali, věnujme bližší pozornost příjmům zeměpána z Vratislavi a otázce půjček poskytovaných tamějšími radními panovníkovi a způsobu jejich splácení.

Největší část příjmů českého krále z Vratislavského knížectví tvořily platy odevzdávané Vratislaví. Díky tomu, že se z období let 1299-1358 zachovala městská kniha účtů zvaná *Henricus Pauper*, která byla roku 1860 vydána Colmarem Grünhagenem ve třetím svazku edice *Codex diplomaticus Silesiae*, máme dobrý přehled mimo jiné právě o platbách města Vratislavi vládcům knížectví. Ze záznamů vyplývá, že tamější radní odváděli knížeti Jindřichovi VI. z městských dávek (*collecta*) pravidelné platby, a to o svátku sv. Valpurgy (1. května) a o sv. Michalu (29. září). Vyúčtování bylo učiněno vždy kolem Velikonoc, kdy byly vyčísleny příjmy a výdaje od loňského „ratio“.

V době panování knížete Jindřicha VI. Vratislavského nebyla výše plateb pevně stanovena, s výjimkou částky za ražbu mince (*pro moneta*), která zpravidla činila 160 hřiven. Vzhledem k tomu kolísalo celkové množství peněz odevzdaných knížeti obvykle mezi 540-760 hřivnami ročně. Teprve za Lucemburků se postupně částka ustálila na 560 hřivnách.³⁵⁹ Město též pravidelně vyčleňovalo prostředky na pohoštění pro knížete a případné významné hosty – jako například při pobytech Jana Lucemburského ve městě. V účtech se i před rokem 1335 objevují částky vynaložené na vyslání poselstev k českému králi i peníze vydané během válečných operací (například při tažení na Hlohov roku 1331).³⁶⁰

Po smrti knížete Jindřicha VI. vyplatili Vratislavští roku 1336 o sv. Valpurze pro českého krále do rukou Hynka z Náchoda 300 hřiven,

³⁵⁷ BU, č. 189, s. 170.

³⁵⁸ APW, fond KW, sign. 831, fol. 45^r.

³⁵⁹ Srov. CDS 3, s. 51-61. Viz i J. Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft*, s. 64; T. Görlitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 45.

³⁶⁰ CDS 3, s. 56.

o sv. Michalovi bylo vydáno 200 hřiven. Do Prahy panovníkovi radní poslali dalších 600 hřiven. Když Jan Lucemburský navštívil Vratislavsko poprvé jako bezprostřední vládce knížectví při tažení do Prus a na Litvu počátkem roku 1337, vydali konšelé na jeho uctění přes 165 hřiven a markrabímu věnovali 25 hřiven.³⁶¹ Rovněž při králově pobytu při zpáteční cestě se Vratislavští nejen podíleli na úhradě části jeho nákladů, ale opět vyhradili i částku na jeho uctění.³⁶² V následujícím vyúčtování z roku 1338 se objevuje obnos přes 524 hřiven vydaný na splacení králových dluhů a Vratislavští opět vyčlenili peníze „*ad honorem regis*“.³⁶³ V přehledu výdajů za předchozí období bylo roku 1340 uvedeno, že Jan Lucemburský získal peníze „*pro collectis et contributionibus*“ za příštích pět let ve výši 1835 hřiven, navíc radní opět vydali peníze na pohoštění krále a jeho dvora při jeho setrvání ve městě v létě 1339.³⁶⁴

Rozsáhlý požár, který roku 1342 Vratislav značně poničil, vedl markrabího Karla k tomu, aby přislíbil, že městu přenechá veškeré královské příjmy na dobu čtrnácti let.³⁶⁵ Jan Lucemburský z Francie pak slezskou metropoli údajně navždy z týchž důvodů osvobodil od poplatku za mincovnictví ve výši 160 hřiven, které byly placeny na sv. Michala a o sv. Filipovi a Jakubovi (1. květen).³⁶⁶ Je ovšem nutné připomenout výše zmíněnou částku vyplacenou králi dopředu na příštích pět let. Platby za mincovnictví byly však později obnoveny. Během litevského tažení a válečných operací roku 1345 poskytla Vratislav Janovi Lucemburskému další možnost, jak vyrovnat část jeho dluhů (mezitím se ve vyúčtování z roku 1343 objevuje půjčka 400 hřiven vyplacená markrabímu)³⁶⁷ – radní vydali vysokou částku

³⁶¹ CDS 3, s. 62; vyúčtování bylo sepsáno 1. dubna 1337. K setrváním Jana Lucemburského ve slezské metropoli: M. Holá, *Pobyty Jana Lucemburského a jeho syna Karla*.

³⁶² CDS 3, s. 64: „*Item ad honorem regis et aliorum dominorum 79 marc. 2 scot.*“

³⁶³ *Tamtéž*.

³⁶⁴ Vyúčtování z roku 1340; CDS 3, s. 66.

³⁶⁵ RI 8, č. 137, s. 14; RBM 4, č. 1129, s. 451.

³⁶⁶ RBM 4, č. 1171, s. 467; BU, č. 171, s. 153.

³⁶⁷ CDS 3, s. 69. Markrabí Karel se pak musel v říjnu 1343 zavázat, že radním do Vánoc zaplatí 275 hřiven, zbylých 125 pak jakmile se vrátí do Prahy; RBM 4, č. 1336, s. 543.

určenou přímo jeho věřitelům.³⁶⁸ Samozřejmě opět vyčlenili obnos na uctění krále, a to jak v souvislosti s litevskou výpravou na začátku roku 1345, kdy šlo i o pohoštění mimo jiné uherského panovníka (celkem bylo vynaloženo přes 182 hřiven),³⁶⁹ tak i v květnu téhož roku.³⁷⁰

Čeští králové často hledali finanční pomoc nejen u rady města Vratislavi, ale i u jednotlivých konšelů a měšťanů či leníků. Z doby konce vlády Jana Lucemburského a častěji za panování jeho syna zastavovali či přenechávali k umoření dluhů i zemské příjmy. Ilustrují to půjčky od vratislavského měšťana Mikuláše ze Sittin, který měl značný majetek a byl vlastníkem několika nemovitostí ve Vratislavsku a Středecku. Mimo jiné například získal spolu s dalšími příbuznými 10. listopadu 1337 od Štěpána z Packwitz za 500 hřiven příjmy z cel ve Vratislavi a Lešnici, které tomuto rytíři přenechal král Jan. Roku 1339 nabytí lenní majetek Domaslav (Domasław/Domslau). Dne 20. září 1341 mu Jan Lucemburský za dlouholetou službu povolil, aby svůj svobodný statek Bielany Wrocławskie vysadil na německém právu s tím, že bude osvobozen od všech dávek.³⁷¹ Na vyrovnání svého dluhu český král ponechal Mikulášovi 16. října 1341 ze svých ročních příjmů z vratislavského a středeckého kraje 100 hřiven; na dodržení tohoto ustanovení měli dohlédnout jeho vratislavští úředníci.³⁷² Mezi další královské věřitele z Vratislavi patřil kupříkladu Mikuláš z Krakova. Ten roku 1338 koupil spolu s Arnoldem

³⁶⁸ Dle *CDS 3*, s. 58 (mylně zařazeno k roku 1332), byla vyplacena jako „phantlosunga“ částka 1200 hřiven; vyúčtování výdajů v *CDS 3*, s. 72 však nesouhlasí, takže byla zřejmě vyplacená suma vyšší. Dokládá to i podrobné vyčíslení jednotlivých položek na tento účel; APW, fond KW, sign. 831, fol. 29^r-33v: postupně bylo vydáno 500, 200, 500, 500, 200, 110 hřiven.

³⁶⁹ *CDS 3*, s. 70n.: „... pro honoribus regum Bohemie, Ungarie, marchionis, episcoporum Vratislaviensis et Misnensis, principum ... advenarum, in vino, pane, pabulo, prompta pecunia et aureis 182 marc. et 3 scot. ...“.

³⁷⁰ *CDS 3*, s. 58: „... ad honores domino nostro regi, filiis suis et ceteris amicis suis, domino episcopo, principibus, et ceteris nobilibus in vino, piscibus, pabulo et aliis 134 marcas“. C. Grünhagenem byl údaj chybně zařazen k roku 1332, dataci k roku 1345 odůvodňuje zápis: „Item ad reysas, primo in Kalis pro domino nostro marchione.“

³⁷¹ G. Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat*, s. 180; O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter 3*, s. 213n.

³⁷² *RBM 4*, č. 1026, s. 410.

Noldelem z Klučborku od Jindřicha z Haugvic polovinu královských příjmů z cel ve Vratislavi a Lešnici za 700 hřiven³⁷³ a později získali i zbylou část za 500 hřiven. Po roce 1340 však plat od nich vyplatili vratislavští radní za 1000 hřiven.³⁷⁴ Měšťané Mikuláš z Krakova a spolu s ním Petr Černý poskytovali půjčky i Karlovi IV. za jeho samostatné vlády (viz níže).

Vysoké náklady na válku s polským králem roku 1345 patrně vedly 13. srpna českého panovníka k tomu, aby za půjčku 1400 hřiven postoupil vratislavské městské radě příjmy od Židů ve Vratislavi a Středě.³⁷⁵ Židovský regál plynul ale do městské pokladnice již dříve – jak dokládají vyúčtování z roku 1343 a 1344,³⁷⁶ pravidelně jej v účtech nalezneme i nadále. V září 1345 pak Jan Lucemburský radním povolil, aby na opravu městských zdí použili kameny z židovského hřbitova a vypsali nové poplatky. Současně konšelům ponechal na opravu škod příjmy z mýtného a současně vyzval své syny Karla a Jana Jindřicha, jakož i všechny současné i budoucí úředníky a místouředníky, zejména vratislavského hejtmana, aby na jeho vůli dohlédli.³⁷⁷

Karel IV. roku 1348 potvrdil Vratislavi všechna privilegia a zavázal se žádné příjmy náležející ke knížectví od něj neoddělovat.³⁷⁸ Ve vyúčtování z roku 1349 se objevuje „*phantlosunga domini regis*“ ve výši 1100 hřiven,³⁷⁹ která měla posloužit se vši pravděpodobností na výše zmíněný zisk Frankenštejnska.³⁸⁰ Podle vyúčtování z 15. března roku 1351 poslali radní v předchozím období „*in Budessin et Rudgero de Hugewicz pro domino rege*“ 510 hřiven, navíc přes 142 hřiven bylo

³⁷³ CDS 30, č. 6138, s. 31; G. Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat*, s. 107n.

³⁷⁴ CDS 3, s. 67. Srov. S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 13; Rudolf Stein, *Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau*, Würzburg 1963, s. 103.

³⁷⁵ S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 152; T. Görnitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau*, s. 56; RBM 4, č. 1594, s. 637; RŠ 2, č. 356, s. 133.

³⁷⁶ CDS 3, s. 68n.

³⁷⁷ BU, č. 183, s. 164; L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, č. 6, s. 106. K tomu i K. Bobowski, *Ze studiów nad prześladowaniami i pogromami*, s. 6.

³⁷⁸ BU, č. 190, s. 172; RI 8, č. 630, s. 53.

³⁷⁹ CDS 3, s. 76.

³⁸⁰ Viz první kapitola.

vydáno jako „*phantlosunga*“, mimo jiné olomouckému biskupovi, opavskému knížeti a za hrad Kaṭy Wrocławskie.³⁸¹ Z toho vyplývá, že od tohoto roku měly být pravidelné platby králi obnoveny. Když ale v listopadu 1351 Karel IV. koupil Frankenštejnsko od Mikuláše Minstrberského, ponechal současně vratislavským konšelům za svůj dluh ve výši 1350 hřiven veškeré příjmy z Vratislavska, Středecka, Kladska a Frankenštejnska (do splacení celého obnosu).³⁸²

V knize *Henricus Pauper* nalezneme ve vyúčtování z roku 1352 nejen vysoké výdaje spojené s pobytem Karla IV. a jeho dvora ve Vratislavi na sklonku roku 1351 a začátku následujícího, ale i to, že „*pecunia pro domino rege pagata 1847 marc. 3 fert.*“ a že komořímu Těmovi z Koldic bylo dáno 20 hřiven.³⁸³ V přehledu příjmů a výdajů z následujícího roku je uvedeno, že panovníkovi bylo vyplaceno 560 hřiven.³⁸⁴ Vratislavským měšťanům Petrovi Černému a Mikuláši z Krakova Karel IV. potvrdil 1. května 1353, že zbývající část půjčky na koupi Namyslovska ve výši 1700 hřiven jim bude splacena z jeho příjmů ve Vratislavi a tamějším knížectví,³⁸⁵ a to tak, že až do splacení dluhu od vratislavských radních každoročně obdrží jako splátku 400 hřiven z panovnických příjmů z města a 160 hřiven z mincovnictví.³⁸⁶ Dále jim měly být poskytnuty zejména příjmy „*in thelonio aque sive piscariis*“.³⁸⁷ Splátka se objevuje v knize *Henricus Pauper* až ve vyúčtování z roku 1355,³⁸⁸ kdy bylo Mikuláši z Krakova vyplaceno více než 561 hřiven.³⁸⁹ V předchozím účetním období připadlo 200 hřiven z příjmů krále

³⁸¹ CDS 3, s. 78.

³⁸² APW, fond DMW, č. 297 (9. 11. 1351); „*pecunias de precariis et exaccionibus*“. BU, č. 202, s. 179n.; RI 8, č. 1425, s. 114.

³⁸³ CDS 3, s. 80. Ke Karlovým setrváním ve slezské metropoli naposledy s odkazy na starší literaturu M. Holá, *Pobyty Karla IV. a jeho dvora*.

³⁸⁴ CDS 3, s. 81.

³⁸⁵ LBUS 1, č. 16, s. 71; G. Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat*, s. 107n.

³⁸⁶ RŠ 2, č. 305, s. 861.

³⁸⁷ LBUS 1, č. 16, s. 71.

³⁸⁸ Vyplacena tedy byla v období od předchozího vyúčtování z roku 1354.

³⁸⁹ CDS 3, s. 84: 541 hřiven a fert. „*de exaccione*“, 20 hřiven „*pro thelonio aque*“. Dětmarovi z Meckbachu bylo dáno 40 grošů.

Mulichovi z Rideburga, vratislavskému kancléři Dětmarovi pak více než 20 hřiven z příjmů za rybolov.³⁹⁰ Další splátku ve výši 560 hřiven obdržel od konšelů podle vyúčtování z roku 1356 Mikuláš z Krakova. Tehdy bylo kancléři Dětmarovi rovněž vyplaceno z „*thelonio aque*“ 20 hřiven a dalších 40 grošů (20 *scotos*) „*ratione salarii sui*“.³⁹¹

V Praze 3. srpna 1356 panovník potvrdil, že radě dluží 1000 kop pražských grošů, které si mají vynahradiť na příjmech z měst a krajů Vratislav a Středa, na což má dohlédnout hejtman a kancléř.³⁹² Karlův závazek potvrzuje i vyúčtování z roku 1357, podle kterého vratislavští konšelé poskytli v předchozím období císaři 1200 hřiven, královské příjmy ve výši 580 hřiven připadly opět Mikuláši z Krakova,³⁹³ čímž byla jeho pohledávka vyrovnána, zbývalo ovšem ještě zaplatit z ní úroky.³⁹⁴ Následujícího roku si část z královských peněz ponechali radní, kterým císař rovněž dlužil vysokou částku. Po vyplacení dlužné částky Mikuláši z Krakova a platu místohejtmanovi Peškovi z Gebez a „*de rebus in curia per eum derelictis*“ si však mohli odečíst necelých 28 hřiven.³⁹⁵ Ve výběřčím rejstříku nalezneme podrobný přehled zemských příjmů z roku 1358.³⁹⁶ Celkem bylo vybráno přes 207 hřiven, z nichž hejtman obdržel 150 hřiven a dalších 30 jako náhradu za věci, jež nechal v královském dvoře.

Pro další období se bohužel kniha městských účtů *Henricus Pauper* nedochovala. Jsme však zpraveni o tom, že město panovníkovi poskytovalo půjčky nadále. Vratislav se v únoru 1359, kdy mimo jiné uznala nástupnictví Jana Jindřicha, zavázala převzít dluh u krále stálého věřitele, kladského hejtmana Albrechta z Křenovic, jemuž měla z královských příjmů ve slezské metropoli a zemi

³⁹⁰ CDS 3, s. 82n. K Dětmarovi z Meckbachu blíže viz s. 97n.

³⁹¹ CDS 3, s. 85n. Záznam vydaný v RŠ 3, č. 3, s. 12, podle kterého roku 1355 panovník konšelům přikázal, aby o svátku sv. Valpurgy vyplatili Těmovi z Koldic 800 hřiven, byl zřejmě zaměněn se zápisem z roku 1375.

³⁹² RBM 6, č. 413, s. 224; APW, fond DMW, č. 324 (3. 8. 1356).

³⁹³ CDS 3, s. 87.

³⁹⁴ Dle *LBUS 1*, č. 16, s. 71, měli věřitelé dostat 212,5 hřiven.

³⁹⁵ CDS 3, s. 88.

³⁹⁶ APW, fond KW, sign. 831.

vratislavské zaplatit 3000 hřiven pražských grošů.³⁹⁷ Za svého pobytu ve slezské metropoli určil Karel IV., že abatyše kláštera klarisek ve Vratislavi má po dobu tří let obdržet 100 hřiven z jeho příjmů ve městě.³⁹⁸ V květnu 1362 Karel IV. potvrdil Boleslavovi Opolskému, že mu bude vyplaceno z královských příjmů 250 kop grošů,³⁹⁹ v září povolil radě ponechat si letošní zemskou daň.⁴⁰⁰ V říjnu následujícího roku stanovil, že z příjmů knížectví bude dáno 200 kop grošů jeho leníkovi Mikuláši z Czamborndorfu – konšelé na to měli dohlédnout „*ratione administracionis officii, quam in capitaneatu Wratislaviensi*“⁴⁰¹ – a Jindřichovi z Kolcz má být radními za jeho pohledávku u krále ve výši 125 hřiven ročně dáváno v průběhu 12 let deset hřiven.⁴⁰²

Z května roku 1367 pochází kvittance císaře na částku 1600 hřiven pražských grošů, kterou přijal od dvou vratislavských konšelů. Podle slov listiny mu ji dříve města a země Vratislav a Středa přislíbily na zabezpečení římského tažení.⁴⁰³ Dne 9. července 1367 Karel IV. potvrdil, že tři vratislavští měšťané předali 5. června toho roku v Reichenbachu u Milína Borešovi z Rýzmburka a komořímu Těmovi z Koldic vyúčtování vybraných peněz z měst a zemí „*beide von steten vnd landen zu Breslaw zu dem Newenmarkte, zu Namslaw vnd zum Gore* [Vratislav, Středa, Namyslov a Góra, pozn. aut.] *vnd dorffer, die doselbest gelegen synt vnd vns angehoren als eynem kunig zu Beheim*“ a to od 14. února 1359 až do 3. března 1367. Odsouhlasil, že z příjmů bylo radními vydáno 1803 hřiven. Další vyúčtování měli učinit o příští Popeleční středě.⁴⁰⁴

Listinou danou v Praze 19. listopadu 1370 poskytl Karel IV. městu možnost vybrat si z královských příjmů ve městě i v zemi 700 hřiven, které místo něj dalo

³⁹⁷ APW, fond DMW, č. 346 (11. 2. 1359); BU, č. 223, s. 196; RI 8, č. 2906, s. 237.

³⁹⁸ RI 8, č. 2907, s. 237; S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 215.

³⁹⁹ RI 8, č. 3869, s. 313; S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 219.

⁴⁰⁰ RI 8, č. 3879, s. 314; S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 219.

⁴⁰¹ BU, č. 239, s. 207n.; RI 8, č. 3990, s. 323.

⁴⁰² RI 8, č. 6246, s. 625.

⁴⁰³ BU, č. 246, s. 211; RI 8, č. 4523, s. 369.

⁴⁰⁴ BU, č. 247, s. 212; RI 8, č. 4538, s. 370.

vratislavskému biskupovi Přeclavu z Pogarell.⁴⁰⁵ Ve Vratislavi 9. ledna 1371 český král dosvědčil, že tamější radní mu předložili přehled příjmů, které s jeho souhlasem obdrží z měst a zemí Vratislav, Středa, Złotoryja a Namyslov, a to až do příští Popeleční středy (19. února). Současně potvrdil, že konšelům bude stále dlužit ještě 1850 hřiven, včetně 700 hřiven vyplacených biskupovi.⁴⁰⁶ Ve slezské metropoli 16. března 1372 panovník prohlásil, že je tamější radě i po předloženém vyúčtování příjmů ze zemí a měst Vratislav, Středa, Namyslov a Złotoryja povinován zaplatit 1317 hřiven, za což městu přenechává veškeré příjmy z těchto oblastí kromě posledně uvedené.⁴⁰⁷ Dalších 663 hřiven se zavázal splatit do 9. dubna téhož roku.⁴⁰⁸ Navíc slíbil konšelům jako ručiteli za 1000 hřiven, jež mu půjčil biskup Přeclav, že vše včas splatí do příští Popeleční středy.⁴⁰⁹ Městská rada musela pravděpodobně vyrovnat císařův dluh o dva roky později, kdy jí vratislavský biskup 26. července 1373 potvrdil, že od ní přijal 200 hřiven grošů.⁴¹⁰ Král pak ponechal v Praze 16. prosince 1373 městu za splacení 1000 hřiven biskupu Přeclavovi příští příjmy z krajů a měst Vratislav, Středa a Namyslov.⁴¹¹

V říjnu následujícího roku Karel IV. vybídl z Norimberku vratislavské radní, aby vyplatili 200 kop grošů Borešovi z Rýzmburka a dalších 600 kop komořímu a vratislavskému hejtmanovi Těmovi z Koldic.⁴¹² V Praze 10. února 1375 určil, že mají 800 hřiven o příštím Valpuržině svátku vydat opět jeho vratislavskému hejtmanovi.⁴¹³ Podle listin z listopadu roku 1376 se města Vratislav, Středa a Namyslov zaručila u vratislavské kapituly, že jí Karel IV. a Václav IV. splatí

⁴⁰⁵ BU, č. 263, s. 222n.; RI 8, č. 4909, s. 407.

⁴⁰⁶ BU, č. 266, s. 223n.; RI 8, č. 4931, s. 409.

⁴⁰⁷ BU, č. 269, s. 225; RI 8, č. 5026, s. 417.

⁴⁰⁸ BU, č. 271, s. 226n.; RI 8, č. 5027, s. 417.

⁴⁰⁹ BU, č. 270, s. 225n.; RI 8, č. 5028, s. 417.

⁴¹⁰ BU, č. 284, s. 236.

⁴¹¹ BU, č. 288, s. 238n.; RI 8, č. 5323, s. 441.

⁴¹² APW, fond DMW, č. 579 (12. 10. 1374); RI 8, č. 5396, s. 448; KD 5, č. 484, s. 106.

⁴¹³ APW, fond DMW, č. 583 (10. 2. 1375); RI 8, č. 5457, s. 453.

poskytnutou půjčku ve výši 3000 hřiven do Vánoc 1377.⁴¹⁴ Následně v prosinci 1377 vyzvali vratislavské radní, aby Těmovi z Koldic, komořímu a vratislavskému hejtmanovi, který Karlovi půjčil 500 kop grošů, splatili jeho dluh o sv. Michalu a odškodnili se z příjmů plynoucích z města a země Vratislavi.⁴¹⁵

Podrobné vyúčtování příjmů českého krále z roku 1377 – „*Liber domini Imperatoris*“ – zaniklo zřejmě za druhé světové války, ale bylo zpřístupněno ve třetím svazku edice *Codex diplomaticus Silesiae*. Eviduje přitom současně komu či na jaký účel byly ponechány. Značná částka připadla Těmovi z Koldic (či jím určeným osobám), často se zde objevuje Petr z Boleslavce.⁴¹⁶ Dále přicházejí výdaje za stavbu v Borowě (zřejmě na hradě), v Hlohově, vratislavského královského dvora apod.⁴¹⁷ Poprvé je skutečnost, že radní byli zodpovědní za stavební úpravy na tzv. císařském hradě ve Vratislavi doložena 10. září 1372, kdy je Karel IV. napomenul, že nemají otálet s pokračováním stavby a obstarat potřebné vápno.⁴¹⁸ O tři roky později je opětovně vyrozuměl, aby upřednostnili nutné stavební úpravy na „*gebewde vnsirs hawses zu Breslau*“, které mají hradit z jeho příjmů.⁴¹⁹

Po návratu ze svého dlouhého pobytu ve Francii přikázal král v Praze na jaře roku 1378 radním, měšťanům a obyvatelům vratislavským a středeckým, aby hraběti z Hohenlohe vyplatili 1500 hřiven.⁴²⁰ Krátce před svou smrtí Karel IV. spolu s Václavem vydali příkaz vratislavské radě, aby 2200 hřiven, jež panovníci dluží Jindřichovi IV. Zaháňskému (†1393), zaplatili místo nich, přičemž stanovují splátky tak, že do příštího svátku Jana Křtitele mají uhradit 700 hřiven, do sv. Valpurgy 500, do téhož svátku příštího a přespříštího roku opět 500 hřiven z ročních příjmů, které

⁴¹⁴ APW, fond DMW, č. 603 (7. 11. 1376); BU, č. 298 a 299, s. 244-246; RI 8, č. 5719 a 5721, s. 447.

⁴¹⁵ APW, fond DMW, č. 620 a 622 (18. 10. 1377; 8. 12. 1377); BU, č. 305, s. 250; RI 8, č. 5818, s. 486.

⁴¹⁶ K němu viz s. 104n

⁴¹⁷ CDS 3, s. 103-112. Toto vyúčtování rozebral R. C. Hoffmann, *Land, Liberties and Lordship*, s. 24. Výtah z něj podal i S. B. Klose, *Von Breslau 2/2*, s. 318n.

⁴¹⁸ BU, č. 276, s. 231.

⁴¹⁹ BU, č. 297, s. 244.

⁴²⁰ APW, fond DMW, č. 627 a 628 (6. 4. 1378); RI 8, č. 5899, s. 493.

králi náleží ve Vratislavi a vratislavské zemi.⁴²¹ Ještě v 18. století existovalo podrobné vyúčtování královských příjmů z vratislavského, středeckého a namyslovského kraje, které známe díky stručnému výtahu S. B. Kloseho.⁴²²

Sestavený přehled objasnil, že příjmy z města Vratislavi, které představovaly většinu z panovnických důchodů z Vratislavského knížectví, byly často zastavovány tamějším radním jako splátka poskytnutých půjček. Vedle nich je ovšem často získal v sedmdesátých letech 14. století i vratislavský hejtman Těma z Koldic. Vratislavští konšelé se vedle kancléře knížectví na příkaz českého krále podíleli na výběru peněžitých i naturálních dávek – nejen z Vratislavského knížectví, ale i z některých dalších bezprostředních majetků a zástav Karla IV. ve Slezsku. Jak již bylo uvedeno, je doložen v souvislosti s výběrem královských důchodů komoří, o němž ale nevíme nic bližšího.⁴²³

* * *

Povinnosti a úkoly vratislavského hejtmana jako zástupce českého krále ve Vratislavském knížectví po roce 1335 byly dány především potřebou vykonávat pravomoci, které by jinak náležely panovníkovi, či jež v lenních knížectvích příslušely tamějším vládcům. Zejména za svých častých pobytů ve slezské metropoli je někdy vykonávali čeští vládci přímo. Vedle vlastní správní agendy mohl panovník udělit vratislavským hejtmanům zvláštní pravomoci, například k urovnání konfliktů mezi slezskými knížaty či zmocnění ke správě dalších slezských území, která mu náležela. Trvalé působení hejtmanů ve Vratislavi bylo důležité nejenom pro zajištění výkonu zmíněných pravomocí, ale bylo rovněž připomínkou příslušnosti knížectví pod svrchovanost českého krále.

Díky četným královským privilegiím získávali stále větší vliv na správu knížectví vratislavští radní, kteří si neváhali stěžovat na hejtmana panovníkovi, jehož pravidelně informovali o událostech v knížectví a v celém Slezsku. Po roce

⁴²¹ APW, fond DMW, č. 633 (21. 11. 1378); *RI 8*, č. 5950, s. 498.

⁴²² S. B. Klose, *Von Breslau 2/2*, s. 320n.

⁴²³ APW, fond KW, sign. 831, fol. 21v. Tento úředník vystupuje v panovnické listině z roku 1345; *BU*, č. 183, s. 164; L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, č. 6, s. 106.

konšelé 1358 zastupovali nepřítomného hejtmána, od roku 1361 zastávali po osm let tento úřad a po jmenování nového úředníka se i nadále aktivně podíleli na správě knížectví. Vratislavští měšťané získali i velký vliv v soudní organizaci Vratislavska – účastnili se jako přisedící zasedání dvorského a zemského soudu, rovněž dvorský soudce byl často měšťanem.

Díky účetní knize města Vratislavi *Henricus Pauper* jsme informováni o platbách českým králům plynoucích z městské dávky a za mincovnictví ve výši 560 hřiven. Od poloviny čtyřicátých let se mezi příjmy objevují i regály – solný a vodní jakož i mýtné (z Vratislavi a Lešnice).⁴²⁴ Tyto platby byly panovníkem stále častěji postupovány dalším osobám ke splacení dlužných částek. Podobně jako ve Vratislavi vybírali i v dalších městech ve Slezsku v bezprostředním majetku českého krále jemu náležející platby tamější konšelé.

Od Jana Lucemburského získali Vratislavští radní nejen četná hospodářská privilegia, ale i další výsady a pravomoci, jako například tzv. židovský regál – platby od Židů „za ochranu“ – a to nejen ve Vratislavi a Středě. Královský příkaz z ledna 1359 dokládá, že slezská metropole měla dohled – alespoň dočasně – i nad Židy v dalších městech v bezprostředním majetku panovníka – tehdy šlo například o Namyslov a Góru.

Vratislavští stále častěji získávali za poskytnuté půjčky právě i další zemské příjmy panovníka. Za evidenci vybraných částek a výdajů byl zodpovědný kancléř, výběr ale zřejmě prováděl komoří (či určený vratislavský měšťan). Vratislavská hejtmanská kancelář pořizovala soupisy příjmů i přehledy vybraných peněz. V době zastávání hejtmanského úřadu městskou radou skládali radní zeměpánovi účty a činili tak i nadále, když v sedmdesátých letech za poskytnuté půjčky obdrželi opakovaně panovníkovy městské i zemské příjmy.

Vratislavští konšelé za Karlovy vlády často získali příjmy z nově získaných území na starosti, aby jim bylo zabezpečeno splacení částek poskytnutých jako půjčka panovníkovi. Poprvé jsme o takové situaci informováni v listopadu roku 1351, kdy šlo o příjmy z Vratislavska, Středecka, Kladska a Frankenštejska. Posledně jmenované území bylo navíc s velkou pravděpodobností spolu s dalšími kraji zachyceno ve výběřčím rejstříku z roku 1358 i ve správně urbaniálním soupisu

vzniklém okolo roku 1359. Trvalé správní vazby Vratislavského knížectví vznikly pouze k Namyslovsku – Frankenštejsko se v souvislosti s vybíráním příjmů z bezprostředních majetků krále v pramenech znovu neobjevuje. Městská rada roku 1367 zeměpánovi složila účty – vedle Vratislavska, Středecka a Namyslovka – i za kraj Góra a v letech 1371-1372 za Złotoryji. Za období 1359-1367 bylo vyhotoveno jedno vyúčtování, následně ale měly být účty předkládány každoročně a to o Popeleční středě.

⁴²⁴ Např. *CDS 3*, s. 77.

III. kapitola

Personál vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378

Dokumenty z činnosti královských zástupců ve Vratislavi pořizovala kancelář hejtmanství. Jednalo se zejména o listiny potvrzující převody práv k majetkům ve Vratislavském knížectví či obsahující rozhodnutí tamějšího dvorského soudu. Evidovány byly v kancelářských registrech, z nichž jsou ze sledované doby dochovány tři papírové svazky obsahující zápisy převážně z let 1336-1359.⁴²⁵ V hejtmanské kanceláři vznikly v námi sledovaném období i urbaniální písemnosti související s výběrem královských příjmů ve Vratislavském knížectví a v některých dalších bezprostředních majetcích českých králů ve Slezsku.⁴²⁶

U osob, které ve vratislavské hejtmanské kanceláři v letech 1336-1378 působily a jež známe jménem, bude pozornost věnována zejména jejich původu a průběhu kariéry, funkcím v jiných kancelářích, veřejnému působení a jimi případně drženým beneficiím a získaným akademickým hodnostem. Vedle diplomatických pramenů máme k dispozici zejména práce o personálním složení kapitul sv. Kříže a sv. Jana Křtitele⁴²⁷ a o vratislavských patricijských rodech.⁴²⁸ Paleografický rozbor

⁴²⁵ Viz pátá kapitola disertace.

⁴²⁶ Blíže viz poslední kapitola.

⁴²⁷ Cäcilie Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift in seiner persönlichen Zusammensetzung von der Gründung (1288) bis 1456*, Breslau 1937; Gerhard Schindler, *Das Breslauer Domkapitel von 1341-1417. Untersuchungen über die Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung*, Breslau 1938, č. 171; Robert Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker (1341)*, Weimar 1940. K biskupské kapitule viz i Janina Gilewska-Dubis, *Środowisko wrocławskiej kapituły katedralnej w średniowieczu jako kolebka życia intelektualnego*, in: *Viae historicae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Mateusz Goliński, Wrocław 2001, s. 366-373.

⁴²⁸ Základní jsou práce: R. Stein, *Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau*; Oskar Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter in der Zeit von 1241 bis 1741, 1-5*, Dortmund 1986-1991.

by pak měl umožnit přiblížení role jednotlivých kancelářských úředníků, případně přiřadit alespoň některé z písařských rukou ke jménem známým písařům a především objasnit, zda vedle těchto působily v hejtmanské kanceláři ještě další osoby.

III. 1. Prosopografická analýza jménem známých kancelářských úředníků⁴²⁹

Lutko z Culpen (zřejmě Kiełpin; † 1. 10. 1355), vratislavský zemský písař (1336-1345)

Prvním vedoucím vratislavské hejtmanské kanceláře s titulem vratislavský zemský písař (*notarius terre Wratislaviensis*) se stal nejpozději 24. ledna 1336,⁴³⁰ ze kdy pochází nejstarší dochovaná listina jím vydaná, Lutko z Culpen.⁴³¹ Ten působil pod vedením Oty z Donína⁴³² jako písař v knížecí kanceláři Jindřicha VI. Vratislavského (výslovně doložen až k dubnu 1329),⁴³³ kde často tohoto protonotáře zastupoval.⁴³⁴ Během devíti let, kdy řídil hejtmanskou kancelář, došlo čtyřikrát k ustanovení nového vratislavského hejtmana. Poslední jím napsaná hejtmanská listina byla datována 26. března 1345.⁴³⁵

⁴²⁹ V upravené podobě vyjde tato část kapitoly ve sborníku z konference Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním, redd. Hana Pátková – Zdeněk Hojda: *Mlada Holá, Personál vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378*, v tisku.

⁴³⁰ APW, fond DMW, č. 238 (24. 1. 1336); *CDS 29*, č. 5554, s. 67n.

⁴³¹ Srov. k jeho osobě C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, s. 77n.; G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel*, č. 171; R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung*, s. 124, 129, 159.

⁴³² Otovi z Donína je věnován další biogram.

⁴³³ První písemný doklad o působení v kanceláři Jindřicha VI. Vratislavského pochází z 14. dubna 1329; *CDS 22*, č. 4827, s. 61 (opis z roku 1548).

⁴³⁴ Např. *CDS 22*, č. 4856, s. 71; č. 5150, s. 164 (r. 1332); č. 5203, s. 180; č. 5248, s. 194; *CDS 29*, č. 5293, s. 3; č. 5391, s. 27n.

⁴³⁵ APW, fond KW, sign. 827, fol. 80(-1)^v.

Lutko z Culpen je v listinách pravidelně od dubna 1330 doložen jako vratislavský kanovník. Abatyší a konventem kláštera u sv. Kateřiny byl prezentován k farnímu kostelu ve vsi Małujowice (Mollwitz) u Břehu, ale jelikož stejné právo uplatnil i Boleslav III. Lehnicko-Břežský, probíhal o faru v roce 1338 spor předložený k rozhodnutí nejprve hnězdenskému arcibiskupovi a posléze papežské kurii – papež Benedikt XII. následně vydal 26. ledna 1339 pro Lutka provizní listinu.⁴³⁶

V říjnu 1341 Jan Lucemburský konfirmoval v Praze, že Lutko z Culpen již dříve koupil rybník poblíž Vratislavi.⁴³⁷ K roku 1343 je doložen jako nisský hejtman vratislavského biskupa.⁴³⁸ Do roku 1351, kdy se stal kantorem v kostele sv. Kříže ve Vratislavi, byl i farářem v Domaslavi.⁴³⁹ Listinně je naposledy doložen v červnu roku 1354,⁴⁴⁰ a následujícího roku zesnul (1. října).⁴⁴¹

Ota z Donína (Dohna; †1350), kancléř (1345-1350)

V době obnoveného válečného konfliktu Lucemburků s Polskem v polovině čtyřicátých let 14. století došlo ke změně představeného vratislavské hejtmanské kanceláře. Po polovině dubna 1345⁴⁴² se novým stal z popudu buď Jana

⁴³⁶ *MVB. Tomus prodromus* (= *Acta pontificum Romanorum Clementis V., Johannis XXII. et Benedicti XII. 1305-1342*), ed. Zdeňka Hledíková, Praha 2003, č. 1313, s. 705-709; *CDS 30*, č. 6185, s. 47; č. 6208, s. 53; č. 6229, s. 59; *Bullarium Poloniae I (1000-1342)*, edd. Irena Sułkowska-Kuraś – Stanisław Kuraś, Roma 1982, č. 1875, s. 331; *KD 3*, č. 381, s. 100; č. 385, s. 101; č. 391, s. 102n.

⁴³⁷ S datem 12. října 1341 v *RBM 4*, č. 1020, s. 409; *Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu I*, č. 246, s. 51 (jednalo se o rybník u vsi Różanka /Rosenthal/). K 11. říjnu 1341 je listina zařazena v *CDS 30*, č. 6688, s. 196.

⁴³⁸ *RŚ I*, č. 31, s. 13n.

⁴³⁹ *MVB I* (= *Acta Clementis VI. pontificis Romani 1342-1352*), ed. Ladislav Klicman, Pragae 1903, č. 1358 a 1359, s. 710n.; *RŚ 2*, č. 483 a 484, s. 173, č. 557, s. 199.

⁴⁴⁰ *RŚ 2*, č. 1061, s. 371n.

⁴⁴¹ C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, s. 78; R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung*, s. 159.

⁴⁴² APW, fond KW, sign. 828, fol. 1^r; 17. dubna 1345.

Lucemburského, nebo markrabího Karla, kteří ve městě právě pobývali, vratislavský kanovník Ota z Donína. Pocházel z rodu Donínů, který získal četné majetky v Míšeňsku i Horní Lužici a jehož slezská linie držela po roce 1267 hrad Grabštejn.⁴⁴³

V kanceláři Jindřicha VI. Vratislavského působil v letech 1322-1335 jako protonotář.⁴⁴⁴ Na skutečnost, že od počátku jejího vzniku nepůsobil jako vedoucí kanceláře vratislavského hejtmanství, mohlo mít vliv rodící se napětí mezi vratislavským biskupem Nankerem a českým králem Janem. Kronika knížat polských kupříkladu popisuje, jak jako jeden z mála kanovníků doprovázel roku 1339 biskupa Nankera při jeho schůzce s českým panovníkem, kterého chtěl přimět k navrácení hradu Milíče.⁴⁴⁵

Ota z Donína od okamžiku, kdy stanul v čele vratislavské hejtmanské kanceláře, užíval titulu kancléř knížectví či země vratislavské. V době přítomnosti krále Jana Lucemburského ve Vratislavi byl 4. srpna 1345 titulován jako „*nostri ducatus Wratislaviensis protonotarius*“,⁴⁴⁶ ale označení protonotáře se objevuje nadále jen výjimečně. Ve funkci kancléře vratislavské hejtmanské kanceláře byl Ota z Donína opakovaně pověřován rozsouzením různých konfliktů, například sporu o majetkové nároky mezi biskupem Přeclavem a vratislavskou kapitulou na jedné a několika leníky na straně druhé.⁴⁴⁷

V lednu 1324 papež vydal Otovi z Donína provizi na kanonikát ve Vratislavi.⁴⁴⁸ Téhož roku se poprvé objevuje jeho označení jako kanovníka

⁴⁴³ Siegmars von Dohna, *Aufzeichnungen über die erloschenen Linien der Familie Dohna 2*, Berlin 1876, zejména s. 9-11; C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, s. 82; U. Schmilewski, *Der schlesische Adel*, s. 78, 88, 425.

⁴⁴⁴ *CDS 18*, č. 4224, s. 209n.; 13. 6. 1322.

⁴⁴⁵ *Chronica principum Poloniae*, ed. Gustav Adolf Stenzel, in: *Scriptores rerum Silesiacarum I*, Breslau 1835, s. 132. Srov. i J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bistums und Hochstifts Breslau I*, s. 803.

⁴⁴⁶ *RŠ I*, č. 337, s. 126n.; APW, fond KW, sign. 828, fol. 2^r.

⁴⁴⁷ *Urkunden zur Geschichte des Bistums Breslau im Mittelalter*, č. 276, s. 303n.; č. 278, s. 305; *RŠ I*, č. 435, s. 158; č. 831, s. 295.

⁴⁴⁸ *MVB. Tomus prodromus*, č. 299, s. 221; *Bullarium Poloniae I*, č. 1223, s. 219 (v listině je uvedena fara v „Groth“, tj. zřejmě v Hrádku nad Nisou). K zisku vratislavských kanonikátů viz

vratislavských kostelů sv. Jana Křtitele a sv. Kříže.⁴⁴⁹ Současně snad měl i kanonikát v Hlohově.⁴⁵⁰ Na základě přímluvy knížete Jindřicha VI. mu papež jako jeho kaplanovi roku 1327 přislíbil udělit uvolněnou dignitu či úřad v kapitule sv. Kříže ve Vratislavi.⁴⁵¹ V listině z března 1329 je uvedena jeho další prebenda, kterou byla fara ve Svídnici. Podle dohody s tamějšími radními byl povinen sloužit v kapli sv. Petra a Pavla v kostele u městských zdí každou neděli, pondělí a pátek mše za zemřelé měšťany za roční příjem tři hřivny, který má být posléze zvýšen na dvojnásobek.⁴⁵² Stále měl též majetková práva ke Grabštejnu, jak nasvědčuje smlouva s jeho synovci z roku 1329, kterou se je zavázali neporušovat.⁴⁵³ O pět let později javorský kníže Jindřich I. potvrdil prodej vsi Gorzanowice (Hohendorf) u Javoru Janem z Donína jeho strýci Otovi,⁴⁵⁴ který z příjmů plynoucích z tohoto majetku za deset let nadal oltář ve vratislavské katedrále.⁴⁵⁵

Před polovinou čtyřicátých let 14. století je často doložen mezi svědky v listinách Přeclava z Pogarell,⁴⁵⁶ jenž rovněž konfirmoval v srpnu 1344 Otův dar

C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, s. 82; R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung*, s. 64.

⁴⁴⁹ BU, č. 115, s. 105n. Bez určení kostelů je označení kanovník uvedeno již v březnu; CDS 18, č. 4333, s. 242. Ve zprávě papežského nuncia ze třicátých let 14. století byl Ota z Donína uveden jako vratislavský kanovník u sv. Kříže s ročním platem větším než čtyři hřivny; CDS 29, č. 5409, s. 32.

⁴⁵⁰ R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung*, s. 158; Heinrich von Loesch, *Das Einkünfteverzeichnis des Kollegiatstiftes Glogau (um 1325)*, ZfGS 77, 1943, s. 34-55, zde s. 36n.; Henryk Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120-1526)*, Gliwice 1993, s. 282n.

⁴⁵¹ MVB. *Tomus prodromus*, č. 655, s. 373; *Bullarium Poloniae 1*, č. 1439, s. 255.

⁴⁵² CDS 22, č. 4816, s. 58; č. 4928, s. 92.

⁴⁵³ CDS 22, č. 4867a, s. 242.

⁴⁵⁴ CDS 29, č. 5313, s. 8.

⁴⁵⁵ RŚ 1, č. 204, s. 79n.; Johann Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bistums und Hochstifts Breslau 2. Denkwürdigkeiten aus der Geschichte der katholischen Kirche Schlesiens von der Mitte des 14. bis zum Anfang des 15. Jahrhunderts im Entwicklungsgang der kirchengeschichtlichen Tatsachen urkundlich dargestellt*, Breslau 1864, s. 378-380.

⁴⁵⁶ Např. CDS 36 (= *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Neisse I*), ed. Erich Graber, Breslau 1933, č. 20, s. 6; CDS 10, č. 189, s. 149n.; č. 190, s. 150n.

pro provoz oltáře v katedrále sv. Jana Křtitele, který představoval roční plat oltářníka ve výši 10 hřiven.⁴⁵⁷ Jako prokurátor vratislavské kapituly svědčil Ota z Donína v Praze 23. i 24. listopadu roku 1344 při přijetí hradu Grodków (Grottkau) jako léna českého krále vratislavským biskupem a kapitulou, jemuž bylo přítomno mnoho významných osob, včetně markrabího Karla.⁴⁵⁸

Jak bylo uvedeno výše, od dubna následujícího roku působil jako kancléř vratislavské hejtmanské kanceláře. V listině, jíž kníže Boleslav II. Svídnický 15. května 1346 nadal Otovi a jeho strýci Janovi z Donína ve vsi Gorzanowice plnou soudní pravomoc, označil vratislavského kancléře jako „*capellanus nostrum speciale*“.⁴⁵⁹ Není pravděpodobné, že by byl totožný s Otou, kaplanem Jindřicha Zaháňského a knězem v Bytomi nad Odrou.⁴⁶⁰ Zřejmě po pogromu na židovské obyvatelstvo 28. května roku 1349 se Ota z Donína obrátil na Jana ze Středy s prosbou, aby se u panovnického dvora přimluvil mimo jiné za to, aby mu bylo připsáno 100 hřiven stříbra z „*pecuniis per Judeos in Wratislaviensi ducatu relictis*“.⁴⁶¹

Vratislavský kancléř, o němž bývá uvažováno jako o možném autorovi *Kroniky notáře Oty*, která měla být sepsána na popud Karla IV.,⁴⁶² zemřel pravděpodobně v létě 1350, protože v říjnu téhož roku byla papežem vydána provizní listina na obročí „*vacantibus per obitum Ottonis de Dony*“.⁴⁶³ Král Karel IV. za svého pobytu v Praze v květnu následujícího roku znovu prodal roční

⁴⁵⁷ *RŠ I*, č. 204, s. 79n.

⁴⁵⁸ *LBUS 2*, č. 15-17, s. 208-210; *RBM 4*, č. 1470, s. 595n.; č. 1476, s. 597.

⁴⁵⁹ J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte 2*, s. 380, pozn. 1; *RŠ I*, č. 465, s. 168n.

⁴⁶⁰ H. Gerlic, *Kapitula glogowska*, s. 283; *KD 3*, č. 881, s. 217; *RŠ 2*, č. 306, s. 110n.

⁴⁶¹ Emil Schieche, *Das Schweidnitzer Formularbuch Johannes von Neumarkt*, *ZfGS* 61, 1927, s. 312-360, zde Beilagen, č. 2, s. 345n.

⁴⁶² Tamtéž, s. 336. Ke kronice srov. Marie Bláhová, „*Kronika notáře Oty*“, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, redd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina, Praha 1998, s. 61-70.

⁴⁶³ *MVB I*, č. 1297, s. 686n. (konkrétně „*de canonicatu et prebenda ecclesie Wratislaviensis necnon et parrochiali ecclesia in Swudnicz, Wratislaviensis diocesis*“); viz i č. 1299, s. 687; *Bullarium Poloniae 2 (1342-1378)*, edd. Irena Sułkowska-Kuraś – Stanisław Kuraś, Roma 1985, č. 504 a 505, s. 82n.

výnos deset hřiven polské ražby ze svých vratislavských příjmů, jenž dříve náležel Otovi a Janovi z Donína, kdysi kanovníkům vratislavským.⁴⁶⁴

Jindřich z Reichenbachu (Dzierżoniów; † 1365-1368), místokancléř 1350-1351 (s přestávkami)

Od posledního dne měsíce září 1350⁴⁶⁵ až do konce téhož roku, v dubnu a znovu občasně od července do listopadu 1351⁴⁶⁶ vydával listiny z činnosti vratislavského hejtmána městský písař Jindřich, který používal zpravidla titulaturu „*vicecancellarius terre et notarius civitatis*“. Jednalo se o Jindřicha z Reichenbachu, člena významné vratislavské patricijské rodiny.⁴⁶⁷ Působil jako městský písař v letech 1340-1354 a 1356-1365.⁴⁶⁸ V březnu 1341 se jako prokurátor vratislavského hejtmánství a vratislavských radních vydal do Nisy, aby je zastupoval u tamějšího inkvizičního soudu, který vedli Jan ze Schwenkfeldu a Apeczko z Frankenštejnu.⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ APW, fond KW, sign. 828, fol. 63^v.

⁴⁶⁵ APW, fond KW, sign. 828, fol. 53^v. V edici *RŠ 2* neuvedeno.

⁴⁶⁶ APW, fond KW, sign. 828, fol. 63^r, 64^r-65^r.

⁴⁶⁷ Srov. R. Stein, *Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau*, s. 59n.; O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter 3*, s. 250.

⁴⁶⁸ *CDS 3*, s. 65; *CDS 11*, s. 12. Srov. též Alwin Schultz, *Die Breslauer Stadtschreiber im 14. und 15. Jahrhundert*, *ZfGS* 10, 1869, s. 158-163; Fritz Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien von den Anfängen (1282) bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Weimar 1940, s. 151, 176; Hans-Jürgen von Witzendorff-Rehdiger, *Die Breslauer Stadtschreiber 1272-1741*, JSFWUB 5, 1960, s. 7-32, zde s. 12; Rościsław Żerelik, *Uposażenie i stan majątkowy urzędników kancelarii miejskich na Śląsku (do roku 1350)*, in: A UW 1163, *Historia* 82, Wrocław 1991, s. 91-100, zde s. 100. Vratislavskou městskou kanceláří se v současné době zabývá Ewa Wólkiewicz, *Viri docti et secretorum conscii. Kanzleipersonal im spätmittelalterlichen Breslau*, JSFWUB 47, 2006 [2008], v tisku.

⁴⁶⁹ *CDS 30*, č. 6564, s. 157. Podařilo se mu dosáhnout posunutí termínu předvolání; *CDS 30*, č. 6580, s. 161.

Následujícího roku je dosvědčen jako veřejný notář⁴⁷⁰ a roku 1351 je uveden jako vratislavský radní.⁴⁷¹

Po roce 1345 jsou u něho doloženy četné koupě a prodeje domů i ročních příjmů ve Vratislavi.⁴⁷² V březnu 1351 si koupil spolu se svou ženou Adelheidou léno ve Vratislavsku.⁴⁷³ Z roku 1365 pak pochází suplika císaře Karla IV., aby byla dcera vratislavského městského písaře Jindřicha z Reichenbachu Anna, „*puella literata*“, přijata do tamějšího kláštera klarisek.⁴⁷⁴ Po roce 1365 už další pramenné zmínky o Jindřichovi z Reichenbachu dochovány nejsou, zesnul před rokem 1368, kdy je známa vdova po něm.⁴⁷⁵

Dětmar z Meckbachu († ok. 1377), kancléř (1351-1359/1360)

Nový kancléř vratislavské hejtmanské kanceláře byl zpočátku často zastupován Jindřichem z Reichenbachu (srov. výše v textu). Dětmar z Meckbachu, který pocházel pravděpodobně z Meckbachu u Kasselu,⁴⁷⁶ do Vratislavi přijel až na

⁴⁷⁰ CDS 30, č. 6892, s. 260n.

⁴⁷¹ CDS 11, s. 13.

⁴⁷² Podrobně R. Žerelik, *Uposaženie i stan majtkowy*, s. 10.

⁴⁷³ APW, fond KW, sign. 828, fol. 56^v-57^r. V edici RŠ 2 neuvedeno, zde ovšem dle č. 495, s. 176 měl prodat v červenci Domaslav, kterou ovšem prodával Štěpán z Reichenbachu; viz APW, fond KW, sign. 828, fol. 62^r. Není jasné, zda se k jeho osobě vztahuje údaj o převodu opevněného dvoru ve Frankenštejnku, potvrzený v srpnu 1359 Karlem IV., který měl od Jindřicha z Reichenbachu získat jeho bratr Štěpán se svými syny; RBM 7, č. 277, s. 182.

⁴⁷⁴ MVB 3 (= *Acta Urbani V. 1362-1370*), ed. Bedřich Jenšovský, Pragae 1944, č. 551, s. 333; MPV 3 (1202-1366), ed. Johannes Ptašník, Krakau 1914, č. 484, s. 446n.

⁴⁷⁵ A. Schultz, *Die Breslauer Stadtschreiber*, s. 158.

⁴⁷⁶ Peter Moraw upozorňuje na možný vliv Janova strýce Balduina Trevírského; Peter Moraw, *Grundzüge der Kanzleigeschichte Kaiser Karls IV.*, Zeitschrift für historische Forschung 12, 1985/1, s. 11-42, zde s. 32. Srov. též Wilhelm Dersch, *Mainzer und Wormser Kleriker als Breslauer Domherren im 14., 15. und 16. Jahrhundert*, Mainzer Zeitschrift 25, 1940, s. 43-49; G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel*, č. 203.

začátku roku 1351.⁴⁷⁷ Působil již v kanceláři Jana Lucemburského, posléze pak u markrabího Karla jako notář a následně v jeho královské kanceláři.⁴⁷⁸

V červenci 1342 získal na základě supliky krále Jana expektanci na krakovské kanovníctví.⁴⁷⁹ Provizní listina na kanonikát ve Vratislavi vydaná 21. listopadu 1344 v Avignonu papežem Klimentem VI. Dětmarovi, jenž byl u kurie přítomen spolu s dalšími vyslanci českého panovníka, obsahovala v klauzuli *non obstantibus* ustanovení, že uchazeč je prebendátním kanovníkem u sv. Severa v Erfurtu, vede při o faru v Lysé nad Labem a kanovníctví v Hlohově a má expektanci na krakovský kanonikát.⁴⁸⁰ O dva roky později, kdy bylo na základě přímluvy Jana Lucemburského Dětmarovi, „*familiari et secretario notario*“ českého krále, uděleno uprázdněné proboštství v kostele Panny Marie v Erfurtu, figurovala mezi jeho prebendami, o které vede spor, ještě Planá u Tachova (zopakována byla expektance na krakovský a vratislavský kanonikát).⁴⁸¹

Dětmar z Meckbachu pravidelně užíval v hejtmanských listinách titulaturu „*canonicus et cancellarius Wratislaviensis*“.⁴⁸² Jako kancléř je doložen do sklonku roku 1359 a na ukončení jeho funkce (nejpozději na počátku následujícího roku) tak tedy mělo se vší pravděpodobností vliv definitivní převzetí hejtmanství městskou

⁴⁷⁷ Několik zápisů v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře z roku 1351 nemá denní datum, takže bližší časové určení jeho nástupu do kanceláře není možné.

⁴⁷⁸ F. Tadra, *Kanceláře a písaři*, s. 29.

⁴⁷⁹ *MVB 1*, č. 46, s. 25; *Bullarium Poloniae 2*, č. 10, s. 4n.

⁴⁸⁰ *MVB 1*, č. 449 a 450, s. 265n.; *Bullarium Poloniae 2*, č. 166, s. 30; Srov. W. Dersch, *Mainzer und Wormser Kleriker*, s. 45; H. Gerlic, *Kapitula glogowska*, s. 211; August Wagner, *Schlesisches aus dem vatikanischen Archive in Rom aus den Jahren 1316-1371*, *ZfGS 25*, s. 287-305, zde s. 295; *RŠ 1*, č. 233, s. 90.

⁴⁸¹ *MVB 1*, č. 601, s. 361; *Bullarium Poloniae 2*, č. 237, s. 42. Srov. i F. Tadra, *Kanceláře a písaři*, s. 29, 104 a 110.

⁴⁸² Např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 69^v. V listinách českého krále z této doby je označován jako „*noster notarius*“, „*nostrae curie regie notarius*“ apod.; např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 76^v.

radou. Nadále se s ním shledáváme jako s vratislavským kanovníkem.⁴⁸³ V letech 1376-1377 vystupuje jako administrátor vratislavského biskupství.⁴⁸⁴

Jan z Hlubčic (Leobschütz/ Głubczyce), písař (1354-1355)

V letech 1354 a 1355 stál v čele vratislavské hejtmanské kanceláře z pověření Dětmara z Meckbachu („*nomine Dythmari de Meckebach*“) písař Jan z Hlubčic.⁴⁸⁵ V pramenech se objevuje několik osob tohoto jména. K únoru roku 1347 je doložen Jan z Hlubčic, představený tamější školy, jenž si zakoupil ve Vratislavi roční příjem 20 hřiven.⁴⁸⁶ Když si o 12 let později přikoupil dalších 10 hřiven, byl uveden jeho magisterský titul.⁴⁸⁷

Na základě paleografické analýzy (viz níže) jej můžeme ztotožnit se stejnojmenným protonotářem a sekretářem Konráda Olešnického, který působil v jeho kanceláři v první polovině šedesátých let 14. století.⁴⁸⁸ Kníže žádal papeže roku 1363, aby mohl Jan, syn Jana Purnschorpa z Hlubčic, klerik olomoucké diecéze, získat vzhledem k neplatnosti svého manželského slibu církevní obročí, a aby mu byla udělena expektance na kanonikát ve Vratislavi.⁴⁸⁹ Další pramenné zmínky po roce 1364 o něm nemáme.

⁴⁸³ Např. *CDS 9* (= *Urkunden der Stadt Brieg*), ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1870, č. 275, s. 40; č. 308, s. 44n.; 368, s. 52n.

⁴⁸⁴ APW, fond DMW, č. 598 (12. 9. 1376); *CDS 9*, č. 382, s. 55; *Quellen zur Geschichte des Neisser Bistumslandes auf Grund der drei ältesten Neisser Lagerbücher*, ed. Kurt Engelbert, Würzburg 1964 (= *Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 10*), č. 654, s. 110; *KD 5*, č. 568, s. 123.

⁴⁸⁵ APW, fond KW, sign. 828, fol. 108(-3)^{r-v}, 110(-3)^r-116(-3)^v.

⁴⁸⁶ APW, fond AMW, sign. K 115 (*Antiquarius I*), fol. 11^v-12^r; *RS 1*, č. 559, s. 200.

⁴⁸⁷ APW, fond AMW, sign. K 115 (*Antiquarius I*), fol. 35^v-36^r; *RS 4*, č. 460, s. 183.

⁴⁸⁸ APW, rep. 58, č. 61 (6. 8. 1361); APW, fond DMW, č. 401 (23. 1. 1364).

⁴⁸⁹ *MVB 3*, č. 221, s. 145; č. 226, s. 148n.; *MPV 3*, č. 448, s. 421n.; *Bullarium Poloniae 2*, č. 1246, s. 204n.; č. 1248, s. 205 (zmíněn je Janův nárok na faru v městečku Bierutów). Roku 1363 je doložen Jindřich, syn „*Johannis Stenbonis de Lubschitz*“, jenž následně působil na pražské univerzitě; *MVB 3*, č. 155, s. 105-107; srov. i č. 209, s. 134; č. 544, s. 326 a č. 585, s. 353.

Jan ze Strupice (Straupitz, † po 1367), písař

Jan ze Strupice je doložen ve vřatislavské hejtmanské kanceláři k roku 1358, současně byl i syndikem a prokurátorem vřatislavských radních, jak to dokládají listiny z let 1360 a 1361.⁴⁹⁰ Na začátku šedesátých let je doložen i jako prokurátor vřatislavské konzistoře.⁴⁹¹ Na jeho osud měla velký vřiv aféra padělání pečeti vřatislavského hejtmanství leníkem Janem ze Schellendorfu (Dzwonów), k jejímuž odhalení došlo v říjnu roku 1363.

I když byl pachatel znám, padl stín podezřetí i na jeho dva bratry, vřatislavského kanovníka Mikuláše a Lutera, probošta v Chmielowie ve Středecku, jenž byl kaplanem Boleslava II. Svídnického (otisk jeho menší pečeti byl mezi padělky).⁴⁹² Mikuláš ze Schellendorfu, jenž byl kantorem v Hlohově,⁴⁹³ působil navíc s největší pravděpodobností i jako písař Václava I. Lehnického,⁴⁹⁴ jehož pečeti byly rovněž padělány.

Jan ze Strupice podal po odhalení padělání stížnost na Jana ze Schellendorfu papežské kurii.⁴⁹⁵ V červnu 1365 je označen jako klerik vřatislavské diecéze, jenž je studentem kanonického práva.⁴⁹⁶ Z téhož období je dochována žádost císaře Karla IV., aby papež Urban V. přenechal soudu Království českého vyšetřování přečinů spáchaných na lenních zbožích bratry ze Schellendorfu. Konkrétně se zmiňoval o knězi Luterovi a o laikovi Janovi, kteří jsou ve sporu

⁴⁹⁰ APW, fond AMW, sign. K 115 (*Antiquarius*), fol. 123^v-124^v; APW, fond DMW, č. 373 (17. 9. 1361); F. Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien*, s. 195, uvádí pouze rok 1361, s tím, že 1359 měl Jan ze Strupice vystupovat mezi svědky jako veřejný notář.

⁴⁹¹ *CDS 10*, č. 251, s. 205-207; F. Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien*, s. 195, udává rozmezí let 1360-1362.

⁴⁹² *MPV*, č. 466, s. 432n.; *RŠ 5*, č. 381, s. 153. K jeho osobě viz G. Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg*, s. 96n.

⁴⁹³ C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, s. 126.

⁴⁹⁴ Srov. např. *RŠ 4*, č. 371, s. 146n.; č. 523, s. 207; č. 607, s. 240n.; *RŠ 5*, č. 37, s. 20n. Podobně i G. Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg*, s. 97.

⁴⁹⁵ Viz pátá část čtvřté kapitoly této práce.

⁴⁹⁶ *MVB 3*, č. 544, s. 326; *MPV 3*, č. 479, s. 442n.; *Bullarium Poloniae 2*, č. 1430, s. 237. V téže listině prosil Ruprecht Lehnický za kněze Mikuláše ze Schellendorfu.

s osmi vratislavskými konšely a měšťany (již byli v listině uvedeni) a rovněž i klerikem Janem ze Strupice.⁴⁹⁷ Ten zřejmě následně vyslovil podezření i proti Mikuláši ze Schellendorfu, který se ovšem ohradil a dosáhl toho, že za nařčení mu má Jan zaplatit 25 hřiven pražských grošů a rovněž i veškeré náklady (70 florénů). Pokud by tak neučinil, měl být exkomunikován.⁴⁹⁸

Vyšetřování v Avignonu se táhlo dlouho, šetřením byli pověřeni i opati vratislavských klášterů sv. Vincenta a sv. Kříže. Z listiny z 20. července 1367, jíž byl Jan rehabilitován, ale vyplývá, že se nemohl hájit, protože byl po několik měsíců držen v zajetí („*per emulos suos et carceri municipatus et eisdem carceribus per plures menses detentus fuerit*“).⁴⁹⁹ Po roce 1367 o něm další zprávy dochovány nemáme.⁵⁰⁰

Jakub z Kařow Wrocławskich (Kanth; † po 1361), kancléř (1360-1361)

Kancléře Dětmara nahradil nejpozději v únoru roku 1360⁵⁰¹ Jakub z Kařow Wrocławskich, který pocházel z vratislavské patricijské rodiny.⁵⁰² Pramenně je poprvé doložen k roku 1348, kdy si po smrti svého otce Mikuláše zakoupil s bratrem Pavlem ve Vratislavi roční rentu.⁵⁰³ V letech 1356 a 1357 byl přísedícím vratislavského městského soudu, roku 1357 se stal zdejším radním.⁵⁰⁴

⁴⁹⁷ *MVB* 3, č. 551, s. 332n.; *MPV* 3, č. 484, s. 446n.; *Bullarium Poloniae* 2, č. 1439, s. 239.

⁴⁹⁸ V listině z roku 1367 je uvedeno, že Jan ze Strupice „*contra eundem canonicum in nonnulla verba iniuriosa proruperat tunc expressa*“; *MVB* 3, č. 822, s. 514n.; *Bullarium Poloniae* 2, č. 1549, s. 259. Mikuláš ze Schellendorfu měl již jisté zkušenosti s procesy v Avignonu – např. roku 1358 tam dosáhl rozsudku ve svůj prospěch, kdy mu byla přiznána náhrada 42 florénů; např. *RŠ* 4, č. 275, s. 107n.

⁴⁹⁹ *MVB* 3, č. 842, s. 524n.; *Bullarium Poloniae* 2, č. 1552, s. 259n.

⁵⁰⁰ Mikuláš ze Schellendorfu však byl též patrně prohlášen za nevinného, protože ještě roku 1370 byl hlohovským kantorem a sudím konzistoře; *KD* 5, č. 233, s. 54.

⁵⁰¹ *APW*, fond DMW, č. 358 (26. 2. 1360); *RŠ* 5, č. 90, s. 40n.

⁵⁰² O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter* 2, s. 344.

⁵⁰³ *APW*, fond AMW, sign. K 115 (*Antiquarius* 1), fol. 6^v-7^t; *RŠ* 1, č. 845, s. 300. Oba bratři jsou znovu doloženi o dva roky později; *APW*, fond KW, sign. 828, fol. 56^t. O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter* 2, s. 344, jej mylně identifikoval jako syna Mikulášova bratra

V květnu 1357 ho nalézáme mezi osobami, které získaly od Václava I. Lehnického polovinu příjmů z konkrétních dolů a Złotoryjsko na dobu šesti let do zástavy.⁵⁰⁵ Jeho ženou byla Alžběta (Eliška) ze Žarów (Sorau). Jako vedoucí vratislavské hejtmanské kanceláře užíval zpravidla titulaturu „*cancellarius ducatus et civis Wratislaviensis*“.⁵⁰⁶ Poslední známou listinu v tomto úřadu vydal v březnu 1361.⁵⁰⁷

Jan Wittelův († 20. 7. 1380 ?),⁵⁰⁸ kancléř 1361-1380

Roku 1361⁵⁰⁹ se stal kancléřem vratislavského hejtmanství Mistr⁵¹⁰ Jan Wittelův, původem z hlohovské měšťanské rodiny,⁵¹¹ který se spíše než tomuto úřadu věnoval církevní a dvorské dráze. Od počátku byl v úřední praxi zastupován Petrem z Boleslavce (viz níže), který dokumenty z vratislavské hejtmanské kanceláře vydával jeho jménem až do roku 1380.

Bruna. Dle APW, fond Kolegium Rękopisów, sign. 178, fol. 54^r se mělo jednat o syna Mikuláše z Kařatów Wr., který měl být vratislavským radním v letech 1356 a 1357.

⁵⁰⁴ CDS 11, s. 14; RŚ 3, č. 389, s. 165; č. 437, s. 183; č. 445, s. 187.

⁵⁰⁵ CDS 20 (= *Schlesiens Bergbau und Hüttenwesen. Urkunden 1136-1528*), ed. Konrad Wutke, Breslau 1900, č. 121, s. 48; RŚ 3, č. 492, s. 205n.

⁵⁰⁶ Např. APW, rep. 66, č. 194.

⁵⁰⁷ APW, rep. 132d, č. 2. Bez odkazu na udává CDS 4, s. XVIII, že jeho zástupcem měl být jakýsi Mikuláš Quassenigel, jenž však v dnes dostupných pramenech nevystupuje.

⁵⁰⁸ Denní datum udává Dieter Veldtrup, *Ein "luxemburgisches" Anniversarbuch? Auszüge aus einer vergessenen Memorialüberlieferung des Prager Veits-Domes*, in: Manipulus Florum. Aus Mittelalter, Landesgeschichte, Literatur und Historiographie. Festschrift für Peter Johaneck zum 60. Geburtstag, redd. Ellen Widder – Mark Mersiowsky – Maria-Theresia Leuker, Münster 2000, s. 99-149, zde s. 125; rok je odvozen na základě hlohovského nekrologia.

⁵⁰⁹ Vzhledem k nedochování register není možné počátek jeho působení ve vratislavské hejtmanské kanceláři blíže určit.

⁵¹⁰ Mistrovský titul je uveden i na jeho sekretní pečeti používané jako kontrasigillum na dokumentech vydávaných vratislavskou hejtmanskou kanceláří, viz následující kapitola.

⁵¹¹ Srov. k němu G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel*, s. 228-230; H. Gerlic, *Kapitula glogowska*, s. 249; Stanisław Jujeczka, *Duchowni średniowiecznej Legnicy: studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*, Legnica 2006, s. 321.

Před polovinou padesátých let 14. století se stal jako „*Johannes Physicus*“ kanovníkem v Hlohově.⁵¹² Následovala kariéra u dvora Karla IV. Císař se roku 1360 obrátil na Innocence VI. s prosbou, aby kanovníkovi v Hlohově a Lehnici „*Johanni Wiclomis de Glogouia Maiori medico suo*“ udělil provizi na beneficium ve Vratislavi. Papež vyhověl s tím, že roční příjem z něj nesmí překročit částku 25 hřiven stříbra.⁵¹³ Kníže Václav I. Lehnický na Jana o tři roky později vzpomínal jako na svého někdejšího služebníka, který je nyní lékařem císaře, a žádal pro něj o provizi na kanonikát v Praze. Expektanci získal Jan Wittelův již jako prebendátní kanovník vyšehradský v červnu 1363 s tím, že bude povinen vzdát se hlohovského kanonikátu.⁵¹⁴ Rezignaci učinil ale až po roce 1365, kdy Karel IV. žádal znovu pro „*phisco et medico ac secretario et continuo familiari suo Johanni Witlonis de Magna Glogouia*“ o kanovníctví ve Vratislavi.⁵¹⁵

Téhož roku 1365 si bratři Jan (magister) a Petr Wittelovi zakoupili roční příjem 9 hřiven ze vsi v Hlohovsku.⁵¹⁶ V únoru 1366 císař opětovně žádal Urbana V. o vydání provizní listiny na kanovnícké místo ve vratislavské kapitule pro Jana, nyní scholastika v kostele sv. Kříže ve Vratislavi⁵¹⁷ a vyšehradského kanovníka.⁵¹⁸

⁵¹² APW, rep. 76, č. 72.

⁵¹³ *MVB 2 (= Acta Innocentii VI. pontificis Romani 1352-1362)*, ed. Jan Bedřich Novák, Pragae 1907, č. 1047, s. 418 a č. 1049, s. 419; *RŠ 5*, č. 56 a 57, s. 27n.; *Bullarium Poloniae 2*, č. 978, s. 157. K působení Jana Wittelova jako lékaře i viz Stanisław Szpilczyński, *Kultura medyczna na dolnym Śląsku w przeszłości*, Sobótka 25, 1970, s. 373-391, zde s. 379.

⁵¹⁴ *MVB 3*, č. 155, s. 106; č. 158 a 159, s. 108; *Bullarium Poloniae 2*, č. 1191 a 1192, s. 195.

⁵¹⁵ *MVB 3*, č. 501, s. 288n. Karel IV. se zároveň přimlouval o provizi na faru v Ryczeniu pro Martina z Góry, již dříve směnil s Janem. Její držba Janem Wittelovým je doložena i později (např. *MVB 4 (= Acta Urbani V. 1370-1378)*, ed. Karel Stloukal, Pragae 1949-1953, č. 744, s. 422; *Bullarium Poloniae 2*, č. 2083, s. 342), bývá však uvažováno o tom, zda se nevztahovala ke stejnojmennému proboštovi hlohovské kapituly; např. H. Gerlic, *Kapituła glogowska*, s. 249. Wácslaw Wladiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881, s. 125, uvádí, že Jan Wittelův držel prebendu ve Zloníně; viz i Antonín Podlaha, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis...*, Pragae 1912, s. 44.

⁵¹⁶ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 1*, č. 117, s. 24n.

⁵¹⁷ U C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, však uveden není.

Tamější kanonikát získal až v červnu 1370 jako scholastik svatokřížský a člen svatovítské kapituly.⁵¹⁹ Od roku 1377 vystupuje jako hlohovský arciděkan a v souvislosti s tím zřejmě rezignoval na úřad scholastika u sv. Kříže.⁵²⁰ Jan Wittelův, jenž zřejmě působil i na pražské lékařské fakultě,⁵²¹ zesnul zřejmě v červenci 1380 a místo posledního odpočinku našel ve svatovítské katedrále.⁵²²

Petr z Boleslavce (Bunzlau/ Bolesławiec) (†po 1392)⁵²³, písař 1361-?

Kancléř Jan Wittelův byl od počátku v úřední praxi zastupován Petrem z Boleslavce, který je označován jako „*notarius domini Johannis Wittlonis cancellarii ducatus Wratislaviensis*“.⁵²⁴ Vzhledem k tomu, že současně žilo několik mužů stejného jména, je přesné stanovení jeho působnosti obtížné. Petrův otec Petr

⁵¹⁸ *MVB* 3, č. 664, s. 410n.; *MPV* 3, č. 494, s. 454; *Bullarium Poloniae* 2, č. 1482, s. 247.

⁵¹⁹ *MVB* 3, č. 1195, s. 810n.; *Bullarium Poloniae* 2, č. 1670, s. 281; G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel*, s. 228-230; W. W. Tomek, *Dějepis města Prahy V*, s. 125, udává roky 1374-1378.

⁵²⁰ H. Gerlic, *Kapitula glogowska*, s. 249.

⁵²¹ Eviduje jej i František Šmahel, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 20, 1980, s. 35-68, zde s. 58.

⁵²² K datu jeho smrti viz pozn. 508. K umístění jeho pohřební desky viz Wacław Wladiwoj Tomek, *Základy starého místopisu Pražského III-V. Malá strana. Hrad Pražský a Hradčany. Vyšehrad*, Praha 1872, s. 249. Jakýsi mistr „*Johannes Physicus*“, pražský a vřatislavský kanovník, je doložen k 20. 2. 1380; *CDM* 11, č. 176, s. 160-162.

⁵²³ Měšťanská rodina „*von Bunzlau*“ (tj. z Bolesławca Śląskiego) je ve Vratislavi doložena od poloviny 13. století; R. Stein, *Der Rat und die Ratgeschlechter des alten Breslau*, s. 45 a 137. Petrův otec však pocházel zřejmě z Břehu; srov. O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter I*, s. 206.

⁵²⁴ V německých listinách pak jako „*schriber*“. Roku 1382 se objevuje označení Petra z Boleslavce jako „*notarius provincialis ducatus Wratislaviensis*“; *Listář veřejného notáře ve 14. století. Z rukopisu c. k. veř. a univers. knihovny Pražské*, ed. Ferdinand Tadra, in: *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická* 1893, Praha 1894, s. 1-100, zde č. 60, s. 84n.

(† před 1360)⁵²⁵ je doložen ve Vratislavi k roku 1339 jako veřejný notář, od března roku 1350 vystupuje mezi svědky v listině vratislavského oficiála⁵²⁶ a v červenci téhož roku řešil v jeho zastoupení spor.⁵²⁷ „*Petrus Petri de Boleslauia*“ měl být již roku 1350 veřejným notářem.⁵²⁸

Pozdější písař vratislavské hejtmanské kanceláře se od šedesátých let 14. století pravidelně objevuje v listinách pocházejících z církevního prostředí či s ním souvisejících. V letech 1361-1382 byl prokurátorem vratislavské konzistoře, po roce 1363 vystupuje v listinách konzistoře jako veřejný notář, pro roky 1364 a 1365 je doložen i jako její advokát.⁵²⁹ Ve druhé polovině šedesátých let působil též coby písař vratislavského oficiála.⁵³⁰

V padesátých a šedesátých letech 14. století často vystupuje Petr z Boleslavce nejprve jako advokát, k roku 1367 a 1381 je doložen jako prokurátor a syndik města Vratislavi.⁵³¹ Jeho sepětí s městskou kanceláří dokládá i plat, který mu byl pravidelně vyplácen.⁵³² Další bádání bude muset objasnit působení Petra z Boleslavce ve vratislavské hejtmanské kanceláři za Václava IV.⁵³³

⁵²⁵ F. Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien*, č. 314, s. 259: „*Petrus quondam Petri de Boleslauia*“ (25. 9. 1360).

⁵²⁶ *CDS 10*, č. 220, s. 175-177; *RŠ 2*, č. 274, s. 99n.

⁵²⁷ *RŠ 2*, č. 333, s. 120n.

⁵²⁸ F. Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien*, č. 227, s. 254.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 140, s. 224n. Srov. např. *CDS 10*, č. 251, s. 205-207; APW, fond DMW, č. 385 (17. 3. 1363).

⁵³⁰ Např. *CDS 1* (= *Urkunden des Klosters Czarnowanz*), ed. Wilhelm Wattenbach, Breslau 1857, č. 42, s. 39-42.

⁵³¹ Např. F. Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien*, s. 224n.; č. 388, s. 263.

⁵³² Např. *CDS 3*, s. 104-107.

⁵³³ Srov. I. Hlaváček, *Prolegomena do historii kancelarii i dyplomatyki*, s. 107, 113n.

Tabulka č. 4

Jménem známí úředníci vratislavské hejtmanské kanceláře z let 1336-1378

jméno, funkce ve vratislavské hejtmanské kanceláři	pramenně doložen v kanceláři v letech
Lutko z Kiełpina (Culpen), zemský písař	1336-1345
Ota z Donína (Dohna), kancléř	1345-1350
Jindřich z Reichenbachu, místokancléř	1350-1351 (s přestávkami)
Dětmar z Meckbachu, kancléř	1351-1359/1360
Jan z Hlubčic, písař	1354-1355
Jan ze Strupice, písař	1358-?
Jakub z Kałów Wrocławskich, kancléř	1360-1361
Jan Wittelův, kancléř	1361-1380
Petr z Boleslavce, písař	1361-?

III. 2. Paleografický rozbor písemností vzniklých ve vratislavské hejtmanské kanceláři v letech 1336-1378

Písař A – zřejmě zemský písař Lutko z Culpe

Písaře A (viz obrazová příloha č. 6 a 7) můžeme vzhledem k tomu, že stejná ruka napsala i některé z listin knížete Jindřicha VI. Vratislavského, se značnou pravděpodobností ztotožnit se zemským písařem Lutkem z Culpe. Pořídil menší část ze zápisů prvního svazku kancelářských register⁵³⁴ (shledáváme se s ním na foliích 3r, 3v-4r, 5v /začátek zápisu/, 8v, 18v, 19r, 19v-20r, 20v-23r, 23v, 24r, 25v, 28v-29r, 30r, 31v, 34r-v, 36r, 39r, 40r-v, 41v, 42r, 42v, 43r, 43v, 46v-47r, 63/-1r,

⁵³⁴ O registrech pojednává pátá kapitola disertace, kde je podán i jejich popis.

87/-1/r) a pouze dvě z dochovaných listin, a to hejtmana Konráda z Borsnice z roku 1336, v nichž je uveden dovětek „*qui presentia conscripsit*“.⁵³⁵

Pro tohoto písaře je charakteristický drobný modul. Majuskulní písmena *M* a *N* píše často jedním tahem, stejně jako někdy i literu *R*. U majuskul často nalezneme zdvojené tahy, ať už vertikální (*C, D, E, G, O, S, T*), nebo horizontální (*A, N*). U rychleji psaných zápisů přicházejí větší rozestupy řádek, u některých majuskul (*C, G*) ostré úhly a koncové tahy doprava – u většiny z jím psaných zápisů (fol. 3v-4r, 20v-22v, 23r) jsou ale vedeny výrazně vlevo pod spodní linku a svislé tahy jsou klínovitě zesíleny. Jinde naopak jsou spodní tahy pouze krátké.

Velmi často je užívána zkratka pro *est*. Ve snaze o plynulost dochází někdy k psaní *h* jedním tahem. Užívá převážně dvoubříškové *a*, jež je zpravidla větší než ostatní minuskuly. Nápadná je oblost minuskul i majuskul *v* a *w*, po nich následující *r* je zpravidla vypouklé či psáno jedním tahem, podobně jako po *p* a *o*. U pečlivě psaných zápisů jsou často v dataci nad všemi číslovkami kroužky. Na konci zápisu nalezneme obvykle vlnovku či několik teček a vlnovek.

Písař B

Převážnou část dochovaných listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců z let 1336-1345 (s výjimkou dvou výše uvedených) i většinu zápisů prvního svazku kancelářských register napsal písař B (viz obrazová příloha č. 8 a 9), jehož neznáme jménem. Na kancelářské činnosti se podílel od začátku, pořídil zápisy v registru na foliích 1r-3r, 3v, 4v-5v, 6r-8v, 9r (dokončení zápisu), 18v, 19r, 19v, 20r, 23r, 23v-24r, 24v, 25r-29r, 29v-30r, 30r-31v, 31v-33r, 34r-36r, 37r-39r, 39v-40r, 40v-41v, 42r, 42v, 43r, 43v-46v, 47r, 47v-63(-1)r, 63(-1)r-65(-1)r, 67(-1)r-v, 68(-1)r, 68(-1)v-74(-1)r, 76(-1)v, 80(-1)v-83(-1)v, 84(-1)r, 84(-1)v, 85(-1)v-86(-1)r, 86(-1)v. Pořídil i soupis plnění vojenských povinností na foliu 88(-1)r. Nejpozději od roku 1343 psal i listiny obsahující výroky zemského soudu.⁵³⁶

Píše velice pravidelným písmem a udržuje stejné rozestupy řádek i bez linkování. V kancelářských registrech ale kolísá v závislosti na rychlosti psaní

⁵³⁵ Viz APW, fond DMW, č. 236 (5. 4. 1336), č. 237 (6. 7. 1336).

pečlivost písma – od krasopisné kurzivy k nedbale psaným zápisům. U rychleji psaných záznamů většinou přichází i více zkratk.

Zpravidla užívá výrazné nasazovací tahy od spodní linky u majuskul *B*, *R*, *W*. Poslední z nich má ovšem často i nasazovací tah vedený zprava s výrazným obloukem. U pečlivěji psaných zápisů jsou majuskuly *A*, *H*, *N*, *P*, *W* horizontálně protrženy. U majuskul *B* a *C*, *D* přichází při pečlivém psaní zdvojený vertikální tah, u *P* obvykle a občasně u *C* a *G* ozdobný nasazovací tah. Majuskula *H* je často psána jedním tahem.

Nasazovací tah minuskuly v často začíná výrazně pod spodní dotahovací linkou. Stejně se však objevuje i nasazovací tah vpravo nahoře s výrazným obloukem (viz obrazová příloha č. 8). Při zběžnějším psaní (například fol. 19r) bývá *x* psáno jedním tahem. Převažuje užívání dvoubříškového *a*. Nad minuskulním *i* píše čárku. U pečlivé kurzivy pod dolní dotahovací linku vybíhá kromě obvyklých písmen pouze tah u koncových liter – zpravidla jen u *n* a *m*.

Písař C

Tento písař působil v hejtmanské kanceláři pouze občasně, pořídil zápisy v prvním svazku register na foliích 9r, 29r, 30r, 36r, 63(-1)r, 65(-1)v-67(-1)r, 67(-1)v-68(-1)r, 68(-1)v, 75(-1)r, 76(-1)r, 76(-1)v, 77(-1)r-80(-1)v, 83(-1)v, 84(-1)r, 84(-1)v-85(-1)v, 86(-1)r-v, 94(-1)r (viz obrazová příloha č. 10). V dalším svazku register napsal zápisy na foliu 50r-v, 52r-53r, 53v. Zřejmě se jednalo o písaře, jenž současně působil ve vratslavské městské kanceláři – stejnou písařskou ruku nalezneme totiž v městské knize *Laurencius Nudus*,⁵³⁷ ale není možné jej blíže identifikovat.

Jedná se o písmo těžší váhy, někdy bez sklonu, častěji ale nakloněné doleva. Při rychlejším psaní je patrná značná rozkolísanost tahů. Zpočátku jsou záznamy psány polokurzivou, teprve postupně přechází do kurzivy. Majuskuly *C*, *G*, *H*, *M*, *N*, *O*, *P* jsou zpravidla dvakrát vertikálně protrženy, horizontálně pak *A*, *N*, *O*, *Q*, *S*. Typické jsou ostré úhly písmen *C*, *E* a *Q*.

⁵³⁶ Dokládá to listina z téhož roku; APW, rep. 67, č. 259.

⁵³⁷ Např. APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 100^r, 101^r.

Litera *a* je výhradně dvoubříšková, zpravidla větší než ostatní písmena. U pečlivě psaných zápisů (jichž je ale menšina) jsou některé koncové tahy – zpravidla u *i*, *e*, *o*, *u* – ozdobnou smyčkou. Výrazná je i ležatá smyčka u *g* při pečlivém písmu. Nápadné jsou silné vodorovné zkracovací tahy. Nad *i* je pravidelně psána čárka. U rychleji psaných záznamů není smyčka u *d* uzavřená.

Písař D

Pravidelným písmem tohoto písaře byly napsány některé zápisy v prvním svazku register, konkrétně listin vydaných od roku 1344 na foliích 74(-1)r, 75(-1)r-v, 87(-1)r, 87(-1)v (viz obrazová příloha č. 11). Působil ve vratislavské hejtmanské kanceláři i v době, kdy stál v jejím čele Ota z Donína, jak dokládají zápisy ve druhém svazku register na foliích 47r-48r.

Majuskula *M* je zpravidla psána jedním tahem, vzdáleně připomíná unciální tvar. Nápadné jsou nasazovací tahy u *W*, kdy je tento tah veden zleva ze zdola a přetíná tak slabě oba vertikální tahy. Podobně je nasazováno i minuskulní *v* a *w*. Převažuje užívání jednobříškového *a*, ale objevuje se i dvoubříšková varianta, zejména na začátku slov. V tazích smyček jsou výrazně ostré úhly, *d* je navíc často psáno jedním tahem.

Písař E – zřejmě kancléř Ota z Donína

Vzhledem k úvodnímu zápisu ve druhém svazku vratislavských register (viz obrazová příloha č. 12) můžeme tohoto písaře ztotožnit s kancléřem Otou z Donína. Napsal i většinu dochovaných originálních listin z období let 1345-1350. Po prvním velice pečlivém zápisu je u dalších již patrné zrychlené psaní, které vedlo k občasné menší úpravnosti písma (například i k užívání nepravidelných rozestupů mezi řádky). Ve druhém svazku register napsal zápisy na foliích 1r-v, 3r-12r, 15r-26r, 32r-32v, 33r-34r, 34v-35r, 35v-37v, 38r-47r, 49r. Stejnou rukou byly psány i

regesty nad zápisy. Tentýž písař pořídil i nedatovaný přehled vybraných peněz vzniklý ve druhé polovině čtyřicátých let 14. století.⁵³⁸

Písmo je velice pravidelné, u pečlivě psaných zápisů je patrná jeho oblost. U majuskulního *H* se často objevuje snaha o zrychlené psaní – často je tvořeno pouze jedním tahem, jeho oblouk je někdy horizontálně přeškrtnut, stejně jako je tomu mnohdy u majuskuly *P*. Při pečlivějším psaní – například regestů nad zápisy – někdy užívá vlasové nasazovací tahy (kupříkladu u *C*, *E*, *G*, *P*). Používá různou podobu majuskuly *M* – někdy se podobá unciále, jindy je psána jedním tahem či s třemi oblouky. Charakteristické je užívání dvojího typu majuskul *R* a *B*, kdy při jednom z nich jde o spíše knižní kaligrafické písmo, vertikálně protažené.

Písař používá dva druhy psaní minuskuly *r* – po vpravo vypouklé liteře přichází jeho kulatá varianta. Kolísání je patrné u minuskuly *d*, jejíž horní nasazovací tah vedený zprava doleva mnohdy uzavírá smyčku s tahem, jenž z něj vychází, leckdy ovšem po krátkém horizontálním nasazovacím tahu následuje v ostrém úhlu vertikální tah. Kolísání je patrné i u způsobu nasazování minuskuly i majuskuly *v/w* – jak od spodní dotahovací linky tak i ze shora zprava. Výjimečně se objevuje i *d* s nasazovacím tahem zleva doprava. Téměř výhradně užívá dvoubříškovou minuskulu *a*. Tahy písmen vedených pod spodní linku jsou většinou zakončeny krátkým tahem doprava, stejně jako některá koncová písmena (*m*, *n*, *h*).

Písař F

Rukou písaře F byly psány zápisy některých listin z let 1345-1351 ve druhém svazku register vratislavské hejtmanské kanceláře na foliích 1v, 2r-3r, 12r-15r, 25v-30v, 32v-33r, 34r, 35r, 37v, 48v, 49r, 50r, 51r-55r, 56r-v. Napsal i jednu dochovanou listinu.⁵³⁹ Tentýž úředník působil rovněž ve vratislavské městské kanceláři, jak dokládají některé zápisy v knize *Laurencius Nudus*, ale opět není možné jej blíže identifikovat.⁵⁴⁰

⁵³⁸ APW, fond KW, sign. 831, fol. 45^r; blíže k urbaniálním písemnostem v poslední kapitole.

⁵³⁹ APW, rep. 66, č. 153.

⁵⁴⁰ Např. APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 101^r.

Jde o vypsanou ruku, písař užívá větší rozestupy řádek, písmo působí uvolněným dojmem (viz obrazová příloha č. 13). Majuskula *N* je zpravidla psána jedním tahem. U *W* je v některých případech patrná sbíhavost tahů. Často užívá dvojitého protržení majuskul *A*, *H*, *N*, *S*, *M*. Rovněž vodorovné zkracovací tahy jsou často dvojité. Převažuje jednobříškové *a*, ale na začátku slova se někdy objevuje dvoubříšková varianta písmene. Majuskulní a minuskulní *d* je často psáno jedním tahem. Tahy pod spodní dotahovací linkou končí zpravidla energickým tahem doprava.

Písař listin z 30. prosince 1348

Mimo vratislavskou hejtmanskou kancelář působil se vši pravděpodobností písař, který napsal šest listin, jež jménem Konráda z Falkenhainu potvrzovaly dohodu mezi vratislavským biskupem Přeclavem a různými leníky o sporná majetková práva. Listiny se od ostatních liší i z hlediska skladby formuláře (k tomu viz další kapitola). Je pravděpodobné, že listinu mohl napsat někdo z okruhu vratislavského biskupa.

Jedná se o velice úpravné polokurzivní písmo s množstvím ozdobných tahů, psáno bylo na předem připravené řádce. Některé z listin obsahují velice zdobnou majuskulu uvozující invocaci. V prvním řádku jsou svislé tahy všech majuskul a dále minuskul *l*, *d*, *h* a *s* vertikálně protaženy. Nápadné je velké množství nefunkčních vlasových tahů, například u *s* na konci slova, či při psaní písmen *e* a *u*. Převažuje jednobříškové *a* a písař zcela neuzavírá *e*.

Písař G

Tato písařská ruka napsala zápisy některých listin z roku 1348 ve druhém svazku register vratislavské hejtmanské kanceláře na několika málo foliích (30v-32r). Písař působil i v kanceláři za Dětmara z Meckbachu, napsal totiž některé listiny z této doby, ale nelze jej blíže identifikovat.⁵⁴¹

⁵⁴¹ APW, fond DMW, č. 290 (1351); č. 305 (14. 5. 1352).

Jedná se o velice pravidelné oblé písmo s mírným sklonem doleva (viz obrazová příloha č. 14). Svislé tahy mají větší váhu. Majuskula *M* je výrazně oblá. Často užívá dvojitého protržení majuskul *A*, *H*, *N*, *S*, *M*. Nasazovací tahy minuskulních i majuskulních písmen *v* a *w* jsou vedeny vždy ze shora. Minuskulní *a* je výhradně jednobříškové. Zejména u liter v první řádce přicházejí často ozdobné nasazovací tahy.

Písař H – zřejmě místokancléř Jindřich z Reichenbachu

Vzhledem k tomu, že působil ve vratislavské hejtmanské kanceláři intenzivně po roce 1350 – pořídil zápisy ve druhém svazku register na foliích 55r-56r, 57v-63r, 66v, 72v, 87(-3)r-90(-3)r, 94(-3)r, 96(-3)r-98(-3)r, 99(-3)v-100(-3)r, 101(-3)v-102(-3)v, 110(-3)r-113(-3)v, 114(-3)r, 115(-3)r, 115(-3)v-118(-3)r, 120(-3)v-121(-3)r, 125(-3)r-v, 126(-3)r-129(-3)r, 129(-3)r, 130(-3)v, 131(-3)v-133(-3)v, 134(-3)v-135(-3)r, 135(-3)v-136(-3)r, 137(-3)r-139(-3)v, 140(-3)v-144(-3)v, 145(-3)r-145(-3)r, 146(-3)r-v, 147(-3)r-v, 152(-3)r-153(-3)r – jedná se zřejmě o místokancléře Jindřicha z Reichenbachu.

Jde o písmo většího modulu s výraznými nasazovacími tahy zejména majuskul *C*, *D* a *E* (viz obrazová příloha č. 15). Svislé tahy mají větší váhu. Často užívá majuskulu *M* tvořenou třemi obloučky, z nichž poslední je výrazně větší než ostatní. U pečlivě psaných záznamů je většina majuskul je dvakrát protržena. Převažuje dvoubříškové minuskulní *a*, ale u rychleji psaných zápisů se objevuje i jednobříškové. Tahy vyběhající pod spodní linku jsou zpravidla vedeny doleva a jsou rovné, spíše výjimečně končí drobným prohnutím doprava.

Písař I – zřejmě Jan z Hlubčic

Jedná se o zcela pravidelné písmo a vypsanou ruku. Na základě srovnání s písmem některých dochovaných listin Konráda Olešnicko-Kozelského z počátku šedesátých let 14. století můžeme písaře ztotožnit s Janem z Hlubčic.⁵⁴² Ve druhém svazku register jsou touto rukou napsány zápisy listin z let 1351-1356 na foliích

56v-57v, 65r-v, 66v, 72r, 73v-74r, 74v-83(-3)r, 84(-3)r-87(-3)r, 90(-3)v-92(-3)r, 93(-3)r-95(-3)r, 102(-3)v, 110(-3)r, 114(-3)r, 114(-3)v, 120(-3)v, 121(-3)r, 129(-3)r-130(-3)r, 131(-3)r-131(-3)v, 134(-3)v-135(-3)r a dále přípisy na foliích 1v a 50v. Stejnou písarskou rukou je psána i většina listin opatřených pečetí Vratislavského knížectví z let 1351-1359⁵⁴³ a zemského soudu,⁵⁴⁴ jakož i výběrčí rejstřík z roku 1358 (k němu viz poslední kapitola).

Typické je užívání majuskuly *M* připomínající unciálu a psaní vpravo vypouklého *r* za majuskulou *W* i oblými literami (viz obrazová příloha č. 16). Majuskulní *i* minuskulní *w* má zpravidla výrazné nasazovací tahy vedené obloukem ze shora, podobně jako i majuskula *D*. Písař užívá výhradně jednobříškové minuskulní *a*, při rychlejším psaní je *e* otevřené. Nápadné je široce otevřené minuskulní *r*. Tahy, které jsou vedeny pod spodní linku, končí většinou prohnutím doprava.

Písař J – zřejmě kancléř Dětmar z Meckbachu

Tento písař působil ve vratislavské hejtmanské kanceláři v letech 1351-1358, jak dokládají i některé z listin vratislavského hejtmána a jeho zástupců, jakož i zápisy ve druhém svazku register na foliích 63v-65r, 66v-72r, 72v, 73r-v, 74r-v, 83(-3)r-84(-3)r, 89(-3)r-90(-3)r, 92(-3)r, 93(-3)r, 96(-3)r-97(-3)r, 98(-3)r-99(-3)v, 100(-3)r-120(-3)v, 121(-3)v-125(-3)r, 125(-3)v, 133(-3)v-134(-3)v, 136(-3)v-137(-3)r, 139(-3)v-140(-3)v, 144(-3)v, 145(-3)v-146(-3)r, 146(-3)v-147(-3)r, 148(-3)r-152(-3)r a 153(-3)r-154(-3)r. Na základě registrační poznámky jedné z listin můžeme písaře ztotožnit s Dětmarem z Meckbachu.⁵⁴⁵

Jedná se o velice pravidelné písmo, bez sklonu, písař udržuje i rozestupy mezi řádky (viz obrazová příloha č. 17). U většiny rychleji psaných zápisů se projevují výrazné kurzivní prvky, patrně zejména ve psaní majuskul *H* a *S*, minuskul

⁵⁴² APW, rep. 58, č. 61.

⁵⁴³ Např. APW, fond DMW, č. 293 (9. 6. 1351); č. 294 (9. 11. 1351); rep. 91, č. 311 (19. 5. 1352); rep. 67, č. 334; rep. 91, č. 318.

⁵⁴⁴ APW, fond DMW, č. 330 (21. 2. 1357).

⁵⁴⁵ APW, rep. 67, č. 323.

d a *b* i v napojování některých písmen. Užívá téměř výhradně dvoubříškové *a*, jež je o něco vyšší než ostatní písmena.

Písař K – zřejmě Jan ze Strupice

Vzhledem k úvodnímu zápisu ve třetím svazku vratislavských hejtmanských register⁵⁴⁶ jde zřejmě o Jana ze Strupice. Písař dále napsal všechny zápisy do folia 15r, jeden záznam na foliu 21v a pak kontinuálně od folia 23r do konce (tj. listiny z let 1357-1359). Stejná osoba pořídila i zemský urbář z konce padesátých let 14. století.⁵⁴⁷

Jeho pečlivé kurzivní písmo je drobnějšího modulu, velice dobře čitelné (viz obrazová příloha č. 18 a 19). První písmeno zápisu – zpravidla majuskula *N*(os), *K*(arolus) či *I*(n) – je výrazně větší než ostatní, a většinou i ozdobeno například dvojitým protržením, kudrlinkami či zvýrazněna obtažením. Některé ozdobné majuskuly dokládají velkou zručnost (viz obrazová příloha č. 19).

Charakteristické je užívání dvojího typu majusкул *R* a *B*, kdy při jednom z nich jde o spíše knižní kaligrafické písmo, vertikálně protažené. Výrazné je i majuskulní *A*, psané dvěma tahy – první tvoří oblouk, druhý, který někdy bříško písmena uzavírá, vybíhá výrazně pod spodní dotahovací linku. Zároveň je ale v některých případech majuskula *A* psána jedním tahem. U majuskulního *H* se často objevuje snaha o zrychlené psaní – často je tvořeno pouze jedním tahem, jeho oblouk je někdy horizontálně přeškrtnut, stejně jako je tomu mnohdy u majuskuly *P*. Při pečlivějším psaní – například registů nad zápisy – někdy užívá vlasové nasazovací tahy (kupříkladu u *C*, *E*, *G*, *P*). Kolísá podoba majuskuly *M* (objevuje se varianta s unciálními prvky i s třemi oblouky).

Písař používá dva druhy psaní minuskuly *r* – po vpravo vypouklé liteře přichází kulatá varianta písmene. Kolísání je patrné u minuskuly *d*, jejíž horní nasazovací tah vedený zprava doleva mnohdy uzavírá smyčku s tahem z něj vycházejícím, leckdy ovšem po krátkém horizontálním nasazovacím tahu následuje v ostrém úhlu vertikální tah. Kolísání je patrné i u způsobu nasazování minuskuly *i*

⁵⁴⁶ Viz s. 185.

majuskuly *v/w* – jak od spodní dotahovací linky tak i zprava ze shora. Výjimečně se objevuje i *d* s nasazovacím tahem zleva doprava. Užíváno je jak jedno, tak i dvojbříškové minuskuly *a*. Tahy písmen vedených pod spodní linku jsou zakončeny tahem doprava, stejně jako některá koncová písmena (*m, n, h*).

Písař L

Písmem tohoto písaře, jehož nemůžeme blíže identifikovat, jsou psány záznamy některých listin z roku 1358 a jedné z počátku následujícího roku v posledním dochovaném svazku vratislavských register na foliích 15r-21v, prozrazuje vypsanou ruku, opět jde o pravidelně psanou kurzivu (viz obrazová příloha č. 18). Jde o písmo velkého modulu, nápadné jsou větší – a někdy nepravidelné – rozestupy mezi řádky. Patrná je i výraznější snaha o zkracování. Kurzivní prvky se projevují v napojování majuskul a po nich následujících minuskul. Zrychlené psaní se odráží například i ve psaní čtených majuskul (například *L, M, Q*) jedním tahem, i když podobně jako další velká písmena jsou horizontálně či vertikálně proškrtnuta (ale z tohoto tahu zpravidla přímo navazuje následující písmeno). U majuskul *A* a *M* je výrazný nasazovací tah tvořící smyčku.

Při psaní minuskul se rovněž často objevuje napojování vedle stojících písmen a zrychlený způsob psaní se projevuje i v duktu (například *x* je někdy psané jedním tahem). Vedle liter, které vždy vedou pod dolní linku, je protažen tah pouze u minuskul *h* a *m, n* (a to ne u všech) – obvykle je rovný či jen mírně prohnutý. U písaře se objevuje dvojí způsob psaní minuskulního *r* a *s*, litera *a* je výhradně jednobříšková. U *v/w* je nápadný nasazovací chobotovitý tah, ať již je veden ze shora, či zpod dolní linky.

Písař M

Rukou písaře M jsou napsány záznamy listin zejména z let 1358-1359 ve třetím svazku register vratislavské hejtmanské kanceláře na foliích 21v-22r (viz obrazová příloha č. 20). Jde o písmo drobného modulu, lehké a pravidelné. Dlouhé

⁵⁴⁷ Urbariálním písemnostem je věnována poslední kapitola disertace.

tahy vybíhající pod spodní linku jsou zpravidla výrazně prohnuty vlevo a připomínají tak spíše písmo listinné.

Charakteristická je majuskula *M* s výrazně kulatými tahy, *S* psané jedním tahem s nápadným přetahem vlevo a *A*, jež je pravidelně tvořeno pouze dvěma tahy. Majuskuly jsou téměř bez dvojitých čar, výjimkou jsou jen v některých případech *C*, *D* a *G*. Výrazné kurzivní prvky jsou patrné v napojování minuskul, občasně i při vázání majuskul s minuskulami. Užívá výhradně jednobříškové *a*, minuskula *r* je buď široce otevřená nebo při uvedení za vpravo vypouklou literou oblá.

Písař N – Petr z Boleslavce

Jedná se o zcela pravidelné písmo prozrazující vypsanou ruku. Díky dochovanému notářskému instrumentu i registračním poznámkám na listinách ji můžeme přiřadit k písaři Petrovi z Boleslavce. Napsal část z dochovaných listin vystavených pod pečeti Vratislavského knížectví od začátku šedesátých let 14. století⁵⁴⁸ do konce námi sledovaného období.

Jedná se o velice pravidelné písmo prozrazující vypsanou ruku (viz obrazová příloha č. 21). U některých zápisů je nápadná určitá oblost liter. Typický je ozdobný tah u majuskuly *P*. Zejména u majuskuly *D* a minuskul *v/w* je charakteristický nasazovací tah obloukem zprava ze shora. Tahy pod spodní dotahovací linku zpravidla končí drobným prohnutím doprava. Po oblých literách následuje vypouklé *r*. Nad *i* je pravidelně psána čárka.

Písař O

Působil ve vratislavské hejtmanské kanceláři vedle Petra z Boleslavce a napsal většinu z dochovaných listin vystavených pod pečeti Vratislavského knížectví od roku 1364⁵⁴⁹ do konce námi sledovaného období. Stejná ruka dopsala zápisy na některých prázdných stránkách register, a to v prvním svazku na foliu 18r

⁵⁴⁸ Např. APW, rep. 1b, č. 505b.

⁵⁴⁹ Kupř. APW, rep. 66, č. 202.

a v následujícím pak tři zápisy listin Karla IV. z let 1363-1365 na foliích 149(-3)v-150(- 3)r (viz obrazová příloha č. 22).

V první řádce listin jsou svislé tahy některých majuskul i minuskul výrazně vertikálně protaženy, často používá nefunkční ozdobné vlasové tahy. Úvodní majuskula je zpravidla několikanásobně větší než ostatní text. Tahy čtených písmen tvoří ostré úhly. Majuskulu *A* často tvoří pouze dva tahy. Nápadné je nasazení tahů u minuskul i majuskul *v* a *w*, které téměř bez výjimky přetíná svislý tah. Užívá výhradně jednobříškové *a*. Pod spodní linku vybíhají čtené vlasové tahy, které jsou velmi dlouhé, a často tak protínají následující řádek.

* * *

Z období let 1336-1378 známe jménem devět osob, které působily ve vratislavské hejtmanské kanceláři. Zejména se jedná o její vedoucí, pro něž je po roce 1345 používán titul kancléř. Při výběru jejich prvních dvou představených lze spatřovat snahu navázat na kancelář Jindřicha VI. Vratislavského. V polovině padesátých let 14. století zastupoval kancléře opakovaně jeho písař.

Sedm ze sledovaných devíti úředníků pocházelo ze slezských měšťanských rodin, u dvou z nich je doložen mistrovský titul. Lze pozorovat i částečnou laicizaci kanceláře – po smrti Oty z Donína vydával listiny z hejtmanského úřadu s titulem místokancléře měšťanský písař, v době převzetí vratislavského hejtmanství tamějšími konšely došlo k tomu, že se kancléřem stal na krátkou dobu (1360-1361) jeden z radních. Záhy ovšem stanul v čele kanceláře vratislavského hejtmanství Jan Wittelův, jenž tuto hodnost získal se vši pravděpodobností jako odměnu za služby u panovnického dvora. Od počátku byl v úřední praxi zastupován, a to Petrem z Boleslavce, jenž měl úzké vazby k vratislavské měšťanské radě.

Dvě třetiny z námi sledovaných osob se však věnovaly církevní kariéře a doložena tak máme jejich čtená obročí (či expektance), zejména ve Slezsku. Čtyři z pěti představených vratislavské hejtmanské kanceláře byli či se stali v průběhu zastávání úřadu vratislavskými kanovníky (vyobrazení kapitulních kostelů sv. Jana Křtitele a sv. Kříže viz obrazová příloha č. 5).

Paleografický rozbor nám prozradil, že ve vratislavské hejtmanské kanceláři po celou námi sledovanou dobu působilo současně více osob – zpravidla její vedoucí a další jeden nebo dva písaři (někteří z nich ovšem v kanceláři setrvali pouze krátkodobě). V dochovaných listinách i registrech se totiž střídá více písařských rukou. Při paleografické analýze se ukázala i skutečnost, že z hejtmanské kanceláře vycházely vedle listin vratislavského dvorského soudu nejpozději po roce 1343 i listiny tamního zemského soudu. Podařilo se rovněž prokázat, že zcela výjimečně – na příkladě listin z 30. prosince 1348 – mohl napsat listiny vratislavských hejtmanů i písař v kanceláři nepůsobící.

IV. kapitola

Listiny vyšlé z vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378

Ve vratislavské hejtmanské kanceláři vznikaly po roce 1336, kdy území spravoval na místě českého krále hejtman, listiny těchto úředníků a jejich zástupců, jež byly opatřovány pečeti Vratislavského knížectví. Z námi sledovaného období známe celkem 170 originálních vyhotovení těchto dokumentů. V hejtmanské kanceláři byla od počátku vedena registra, dochovaná pro období do roku 1359. Známe tak celkem 1368 úplných zápisů listin vydaných vratislavskými hejtmany či jejich zástupci, takže je možné pokusit se sledovat početní či procentuální zastoupení některých jevů (i když některé listiny nebyly evidovány v registrech,⁵⁵⁰ takže výsledky mohou být pouze orientační).⁵⁵¹

Ve Slezsku se převod a zajištění práv k nemovitostem nekonaly – narozdíl například od Čech a Moravy – před zemským právem, ale před knížetem, respektive zástupcem zeměpána, kterým byl právě i hejtman českých králů. Kníže jako vlastník státu a všeho, co je v něm, schvaloval převod držby půdy – s výjimkou městského majetku⁵⁵² či církevních statků, které měly imunitu⁵⁵³ – a jeho kancelář o celém

⁵⁵⁰ APW, fond DMW, č. 238 (24. 1. 1336); rep. 58, č. 20; DMW, č. 236 (4. 5. 1336); AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. P 78; sign. FF 2; APW, rep. 58; č. 36; rep. 67, č. 278; AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 17a; sign. B 14; sign. L 1; sign. L 2; sign. M 16; sign. M 26; APW, fond DMW, č. 293 (9. 6. 1351); AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. N 12; APW, rep. 58, č. 44; fond DMW, č. 318 (16. 6. 1355); č. 319 (17. 6. 1355); rep. 132d, č. 4; rep. 67, č. 360.

⁵⁵¹ Některé otázky jsou rovněž sledovány i v následující kapitole, kde je pozornost věnována i roční produkci vratislavské hejtmanské kanceláře.

⁵⁵² Ve slezských městech pak probíhal převod stejně jako v jiných oblastech saského práva – nejprve před městským soudem, později před radou; podrobně Theodor Görnitz, *Die Übertragung liegenden Gutes in der mittelalterlichen und neuzeitlichen Stadt Breslau. Mit einem Urkundenanhang*, Heidelberg 1906 (= Deutschrechtliche Beiträge, 1/II), s. 79-102. K tomu viz i Paul Rehme, *Über die Breslauer Stadtbücher. Ein Beitrag zur Geschichte des Urkundenwesens, zugleich der städtischen Verwaltung und Rechtspflege* (= Stadtrechtsforschung 2), Halle a. d. S.

právním jednání pořizovala listiny. Podobně manské právo vyžadovalo k převodu léna schválení seniora. S prosazením se lenní formy dědičného nájmu půdy (ať již na delší dobu, nebo navždy) je spojeno mimo jiné právo nájemce půdy se svolením vrchnosti prodat, nebo ji svobodně odkázat, stejně jako i možnost prodat pravidelné dávky z ní plynoucí, které mohly být dále postupovány. Zeměpán mohl vydat i souhlas s převodem majetku ze svobodné do lenní držby a naopak.⁵⁵⁴

Z knížecí, případně hejtmanské kanceláře tak vycházely listiny potvrzující převody majetkových práv k lenním i svobodným (tj. alodním) statkům, stejně jako rozhodnutí dvorského soudu, jehož zasedání bylo vázáno na přítomnost zeměpána či jeho zástupce. Podobně jako i další písemnosti mohly být listiny o převodu majetkových práv i výnosy dvorského soudu zapisovány do register, jejichž vedení je ve Slezsku doloženo poprvé v první polovině 14. století.⁵⁵⁵

1909, a naposledy Marek Słoń, *Zur Edition der Grundbücher einer mittelalterlichen Großstadt. Die Breslauer Schöffebücher*, in: Editions-wissenschaftliche Kolloquien 2003/2004. Historiographie. Briefe und Korrespondenzen. Editorische Methoden, redd. Matthias Thumser – Janusz Tandeci, Toruń 2005, s. 309-322.

⁵⁵³ Přehledně Josef Joachim Menzel, *Jura Ducalia. Die mittelalterlichen Grundlagen der Dominalverfassung in Schlesien*, Würzburg 1964, s. 80-137.

⁵⁵⁴ K tomu zejména H. v. Loesch, *Die Verfassung im Mittelalter*, in: Geschichte Schlesiens 1. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526, red. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961³ (1. vydání Breslau 1938), s. 304-400, zde s. 350, 352n., 356; Hermann Aubin, *Die Wirtschaft im Mittelalter*, in: Geschichte Schlesiens 1. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526, redd. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961, 3. vyd., s. 401-483, zde s. 435, 458; *Historia Śląska 1/1*, red. Karol Maleczyński, s. 436-438; J. J. Menzel, *Jura Ducalia*, s. 19 a naposledy Marian J. Ptak, *Własność alodialna i lenna na Śląsku*, in: Kultura prawna w Europie Środkowej, red. Antoni Barciak, Katowice 2006, s. 96-103.

⁵⁵⁵ Viz následující kapitola.

IV. 1. Listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců z let 1336-1378

IV. 1. 1. Vnější znaky listin

Všechny v originále dochované listiny vydané vratislavskou hejtmanskou kanceláří v období let 1336-1378 jsou výhradně pergamenové. Užíván byl tzv. středoevropský typ. Psáno na něj bylo inkoustem o různé barevné intenzitě – od světle hnědého přes hnědý po hnědočerný, a to podél delší strany pergamenu (tedy tzv. *charta recta*). Formát je různý, přizpůsobován byl rozsahu psaného textu. Výjimečně jsou ve čtyřicátých a v padesátých letech 14. století v případě pečlivě psaných dokumentů patrné zbytky slabého linkování a vyznačení psacího prostoru olůvkem či rozředěným inkoustem.⁵⁵⁶ Linkování je častější od šedesátých let 14. století. Listiny byly psány kurzivním písmem. Rozbor písařských rukou byl podán v druhé části předchozí kapitoly pojednávající o úřednících vratislavské hejtmanské kanceláře.

Úvodní majuskula listin je zpravidla výrazně větší než ostatní text, v některých jednotlivinách bylo místo na ni vynecháno a nebyla doplněna,⁵⁵⁷ pouze zřídka se shledáváme s její ozdobnou podobou. Ozdobná majuskula se vyskytuje pravidelně v listinách obsahujících invokaci (viz níže).⁵⁵⁸

Registrátorské poznámky byly učiněny na většině listin vpravo na plíce, v některých případech na jejich tergu. Mají formu více či méně zdobné majuskuly *R*, občasně rozepsané do podoby „*Reg*“ či doplněnou o koncovku *-ta*, případně přichází rovnou „*Registrata*“ (viz obrazová příloha č. 23a-c).⁵⁵⁹ Výjimečně obsahuje registrační poznámka i další informace, jako například „*Registrata in registro Wratislaviensi*“ na listině z 8. listopadu 1337, 25. května 1342 či 26. března 1344.⁵⁶⁰ Zpočátku pouze ojediněle nalezneme i informaci o registrátorovi – nejprve pouze

⁵⁵⁶ Kupř. AAW, fond Dokumenty Chronologiczne, 1352, 12. 3.; Dokumenty Alfabetyczne, sign. C 9a, B 14, M 26.

⁵⁵⁷ Např. APW, fond DMW, č. 310 (13. 3. 1354).

⁵⁵⁸ Viz např. APW, fond DMW, č. 293 (9. 6. 1351); rep. 1b, č. 589b.

⁵⁵⁹ APW, rep. 58, č. 24.

⁵⁶⁰ APW, rep. 58, č. 23; rep. 1b, č. 501e; rep. 67, č. 265.

v případech, kdy se lišil od uvedeného písaře – například na listině z 6. dubna 1351, jež uvádí místokanceláře Jindřicha, figuruje v poznámce jako registrátor Dětmar z Meckbachu („*registrata per dominum Dytmarum*“).⁵⁶¹ Tataž písařská ruka přitom napsala jak listinu, tak i zápis v registrech.⁵⁶² Obvyklejší je uvádění registrátora od šedesátých let 14. století, tedy v době, kdy měl chod kanceláře na starosti Petr z Boleslavce.⁵⁶³ Jeho registrační poznámky jsou ozdobnější, projevila se na nich zřejmě písařova praxe veřejného notáře. Zpravidla uvádějí pouze zkratku jeho jména (nejčastěji *PB*),⁵⁶⁴ případně je částečně rozepisují, jen výjimečně vypisují v úplnosti („*Registrata per Petrum de Boleslauia*“).⁵⁶⁵

Od poloviny šedesátých let je na plíce pravidelně uváděno jméno nabyvatele (tj. i příjemce listiny), v některých případech i stručný regist obsahující informaci, o který majetek či jaké právní pořízení se jedná. I v dobách výhradního užívání německého jazyka v textech listin (tj. po roce 1369) jsou tyto záznamy latinské. V období prvních třiceti let fungování hejtmanské kanceláře byly registry někdy psány na dorzální straně dokumentu. Tam nalezneme v některých případech i záznam obsahu pořízený později – zejména v raném novověku. Dále se zde zpravidla vyskytují novověká datace, signatury a razítka.

Na pliku listin byla zavěšována pečeť Vratislavského knížectví, obvykle na různobarevných⁵⁶⁶ hedvábných nitích. Pouze výjimečně byl použit pergamenový

⁵⁶¹ Např. APW, fond DMW, č. 291 (6. 4. 1351). Ke kancléři Dětmarovi z Meckbachu blíže viz s. 97n.

⁵⁶² APW, fond KW, sign. 828, fol. 63^v-64^f.

⁵⁶³ K Petrovi z Boleslavce podrobně viz s. 104n.

⁵⁶⁴ Např. APW, rep. 66, č. 221.

⁵⁶⁵ APW, fond DMW, č. 538 (11. 5. 1372).

⁵⁶⁶ Obvyklá je kombinace dvou barev (spíše výjimečně byly užity nitě jednobarevné – zpravidla červené; např. AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. L 1), nelze vysledovat žádnou zákonitost jejich užívání. Barevné variace jsou skutečně pestré, setkáme se s užitím nití modrých a červených (AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. BB 28), zelených a fialových (AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 17a), červených a černých (AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. TT 27a), červených a zelených (AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. TT 5), modrých a žlutých (AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. P 29). Případnou barvu nití užitých z zavěšení pečetí na vratislavských hejtmanských listinách uložených v APW eviduje edice

proužek, jenž je zachován u dvou pečeti.⁵⁶⁷ Jeho užívání dále dokládají i charakteristické otvory v plíce některých listin.⁵⁶⁸

K listinám vratislavských hejtmanů a jejich zástupců byla od roku 1336 přivěšována pečeť českého krále pro Vratislavské knížectví. V jejím poli byl čtvrcený štít zobrazující v prvním a třetím poli českého lva a ve zbylých slezskou orlici.⁵⁶⁹ Opis provedený majuskulními literami zněl „+ *S[IGILLUM] REGIS BOEMIE IN DUCATU WRATISLAWIEN[SI] AD HEREDITATES ET CA[USA]S*“.⁵⁷⁰ Průměr pečetního obrazu je 60 milimetrů, ovšem otisk do přírodního, výjimečně červeného, vosku byl ve většině případů pořizován do jakési misky z přírodního vosku, jejíž okraje vystupovaly nad pečetní prostor, který byl tímto způsobem chráněn (viz obrazová příloha č. 24a), takže rozměry pečeti jsou odlišné.

Poté, co se stal kancléřem vratislavského hejtmanství Dětmar z Meckbachu, byla jeho osobní pečeť nově užívána jako kontrasigillum.⁵⁷¹ Dětmarův sekret o průměru 28 milimetrů zobrazoval ve vnitřním kruhu štít, v němž je ležící měsíc, jehož oba konce jsou zakončeny pěticípyými hvězdičkami. Opis zněl „+ *S[IGILLUM]*

KD. Obdobná nestálost užívání barevných nití je doložena i ve slezských knížecích kancelářích 14. století; Alfred Bauch, *Über die Farben der Siegelfäden an Urkunden schlesischer Herzöge des 14. Jahrhunderts*, ZfGS 15, 1880, s. 545n.

⁵⁶⁷ Např. AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. DD 28, N 12.

⁵⁶⁸ Např. AAW, fond Dokumenty Chronologiczne, 1355, 29. 4.; 1357, 2. 9.

⁵⁶⁹ Byla tedy zvolena obdobná ikonografická výzdoba jako v případě pečeti hlohovské, viz s. 29.

⁵⁷⁰ Zobrazení v Otto Posse, *Die Siegel der deutschen Könige und Kaiser 2*, Dresden 1910, tabulka 2, č. 5. Srov. též Heinrich Wendt, *Das Siegel der königlichen Landeshauptmannschaft im Fürstenthum Breslau (= Vermischte Mittheilungen 4)*, ZfGS 33, 1899, s. 407n.; Rościśław Żerelik, *Kiedy Karol IV zmienił pieczęć starostwa wrocławskiego?*, Sobótka 43, 1988, s. 397-400; P. Sedláček, *Pečeť frankenštejnského hejtmanství*, s. 39; stručně Mlada Holá, *Sigilla falsa. K padělání vratislavské hejtmanské pečeti ve 14. století*, in: *Inter laurum et olivam. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. PhDr. Marie Bláhové, DrSc., Praha 2002 [2007] (= Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1-2. Z pomocných věd historických 16)*, s. 185-192. K odhalení padělání pečetidla viz dále v této kapitole.

⁵⁷¹ Pravidelné užívání sekretní knížecí pečeti jako kontrasigilla za Jindřicha IV. Vratislavského dokládá W. Irgang, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs IV.*, s. 44n.

DYTMAR[I] CANCELL[ARII] DUCATU[S] WRATISL[AVIENSIS]“ (viz obrazová příloha č. 24b). Podobně užíval v letech 1360-1361 svou osobní pečeť jako kontrasigillum i Jakub z Kątów Wrocławskich.⁵⁷² V jejím pečetním poli byl rodový erb místokancléře a opis „+ *S[IGILLUM] IACOBI DE KANT*“.⁵⁷³

Po odhalení padělání pečeti vratislavského hejtmanství byl na příkaz Karla IV. roku 1364 zhotoven nový typář (blíže viz poslední podkapitola této části práce) o průměru 74 milimetrů. V pečetním poli byla zobrazena polopostava Karla IV. v majestátu, jež drží v pravé ruce jablko a v levé žezlo. Po pravé straně panovníka byl zobrazen štít s českým lvem, po levé se slezskou orlicí. Došlo k pozměnění opisu pečeti na „+ *S[IGILLUM] REGIS BOEMIE AD HEREDITATES ET CA[USA]S TERRIGENARUM IN DUCATU WRATISLAVIENSI*“.⁵⁷⁴ V období druhého typu typáře Vratislavského knížectví byl používán obvykle přírodní vosk, pečetění do misky bylo opuštěno, takže pečeť je tenká (viz obrazová příloha č. 25a).

Protože vratislavští konšelé zastávající hejtmanský úřad rozhodli po objevení padělání pečeti o tom, že budou novým typářem znovu zpečetěny listiny, které byly vydány poté, co nahradili ve jmenovaném úřadě Konráda z Falkenhainu, tedy po roce 1361, shledáváme se s novou pečetí již v říjnu 1361.⁵⁷⁵ Nadále bylo používáno kontrasigillum, otiskované do červeného vosku, zatímco pro vlastní pečeť knížectví byl užíván vosk přírodní. Šlo o signet kancléře Jana Wittelova (o průměru 24 milimetrů), jenž zobrazoval štít s majuskulním písmenem W a pod ním šestcípou hvězdu. Opis zněl: „+ *S[IGILLUM] MAG[IST]RI JOH[ANN]IS WITTLONIS*“ (viz obrazová příloha č. 25b).⁵⁷⁶

⁵⁷² K Jakubovi z Kątów Wrocławskich blíže viz s. 101n.

⁵⁷³ APW, fond DMW, č. 361 (26. 2. 1360).

⁵⁷⁴ Zobrazení v O. Posse, *Die Siegel der deutschen Könige und Kaiser 2*, tabulka 4, č. 2; Samuel Beniamin Klose, *Von Breslau. Dokumentirte Geschichte und Beschreibung in Briefen 2/2*, Breslau 1781, mezi s. 422 a 423.

⁵⁷⁵ R. Žerelik, *Kiedy Karol IV zmienił pieczęć*, s. 397-400; APW, fond DMW, č. 378 (26. 10. 1361).

⁵⁷⁶ Vyobrazení pečeti Jana Wittelova přináší např. i S. B. Klose, *Von Breslau 2/2*, mezi s. 422 a 423. K jeho osobě blíže viz s. 102-104.

Podle příkazu Karla IV. z 24. března 1353 měl kancléř Vratislavského knížectví používat nadále dvě pečeti – vedle námi popsané („*ad hereditates et causas*“) měl mít zvláštní typář pro předvolání před dvorský soud („*citationes*“).⁵⁷⁷ Na možnou existenci dvou pečetidel pro Vratislavské knížectví ukazuje listina středeckých radních z roku 1364, která uvádí přehled padělaných pečetí, mezi nimi větší pečeti užívané ve Vratislavském knížectví („*sigillum maius ... quod usus est ante aliquot annos in ducatu Wratislaviensi ad privilegia supra hereditates et causas*“).⁵⁷⁸

Z námi sledovaného období však menší či citační pečeť není dochována, její užívání neodráží ani koroborace známých listin. Není však vyloučeno, že pro předvolání mohla být užívána pečeť vratislavského dvorského soudce (přivěšovaná vedle pečeti zemských přísedících k listinám zemského soudu, které byly od čtyřicátých let 14. století vyhotovovány vratislavskou hejtmanskou kanceláří; viz níže). Naznačovala by to i stížnost Jana z Schellendorfu, jíž se ohradil proti obvinění z padělání pečeti (viz níže), kdy uvádí právě předvolání, jež obdržel před vratislavského hejtmana – tedy před dvorský soud – od tamějšího dvorského soudce.⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ RI 8, č. 1549, s. 123; RŠ 2, č. 847, s. 300; S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 200; T. Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV.*, s. 49; F. Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes*, s. 59.

⁵⁷⁸ APW, fond DMW, č. 409 (15. 5. 1364).

⁵⁷⁹ *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, č. 56, s. 97.

IV. 1. 2. Vnitřní znaky listin

Z jazykového hlediska převládá v hejtmanských listinách z období let 1336-1369 latina. Užívání němčiny dokládá zápis v kancelářských registrech z 12. března 1337,⁵⁸⁰ nedokončený záznam listiny z doby hejtmanství Jindřicha z Haugvic,⁵⁸¹ dokumenty z 20. října 1340,⁵⁸² 30. dubna 1343,⁵⁸³ 8. března 1344,⁵⁸⁴ 16. června 1344,⁵⁸⁵ 26. ledna 1345,⁵⁸⁶ 25. května 1356⁵⁸⁷ a další zápis z téhož roku bez denního data.⁵⁸⁸ Listiny z 14. března 1353 o smíru mezi křížovníky s červenou hvězdou od sv. Matyáše a obyvateli jedné vsi dokládají jednak, že v některých případech mohlo být o témže jednání vyhotoveno více čistopisů a současně i skutečnost, že o stejném případě mohla být vydána listina jak v latině, tak v němčině⁵⁸⁹ – v registrech ovšem byla zapsána pouze jednou, a to latinsky.⁵⁹⁰ Němčina byla používána i pro některé listiny za hejtmanství vratislavské městské rady (zejména 1361-1369).⁵⁹¹ Užití německého jazyka bylo zřejmě dáno přáním příjemce.⁵⁹²

⁵⁸⁰ APW, fond KW, sign. 827, fol. 32^r.

⁵⁸¹ Tamtéž, fol. 34v.

⁵⁸² Tamtéž, fol. 56(-1)^v-57(-1)^r.

⁵⁸³ Tamtéž, fol. 68(-1)^v.

⁵⁸⁴ Tamtéž, fol. 81(-1)^r.

⁵⁸⁵ Tamtéž, fol. 77(-1)^v.

⁵⁸⁶ Tamtéž, fol. 78(-1)^v-79(-1)^r.

⁵⁸⁷ APW, fond KW, sign. 828, fol. 131(-3)^v.

⁵⁸⁸ Tamtéž, fol. 134(-3)^r.

⁵⁸⁹ APW, rep. 66, č. 170 a 171 (14. 3. 1353). Srov. *RS* 2, č. 844, s. 299n.; *KD* 4, č. 136, s. 38.

⁵⁹⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 90(-3)^v.

⁵⁹¹ Např. APW, rep. 67, č. 417; č. 418; fond DMW, č. 414 (18. 11. 1364).

⁵⁹² K tomu viz i referát Tomasze Jurka přednesený na XIe Congrès international de diplomatique „*Die Urkundensprache im mittelalterlichen Schlesien*“, jenž je zpřístupněn na adrese: <http://elec.enc.sorbonne.fr/document193.html> (archiv autorky; verze z 15. 12. 2006). K narůstání užívání německého jazyka ve slezských listinách viz Winfried Irgang, *Elemente der deutschen Sprache im Schlesischen Urkundenbuch*, in: *Anfänge und Entwicklung der deutschen Sprache im mittelalterlichen Schlesien*, redd. Gundolf Keil – Josef Joachim Menzel, Sigmaringen 1995 (= *Schlesische Forschungen* 6), s. 13-27 (přetištěno in: *týž, Schlesien im Mittelalter*, s. 481-494).

Významnou změnu přinesl rok 1369. Nemáme sice dochována registra vratislavské hejtmanské kanceláře z té doby, ale všechny známé listiny jsou od té doby psány výhradně německy, a to i pokud byli příjemci zástupci církevních institucí.⁵⁹³ Podobná proměna proběhla dle Tomasze Jurka ve Svídnicko-javorském knížectví po roce 1346, kdy ale byl nadále užíván latinský jazyk pro knížecí dokumenty určené duchovním. Autor přitom uvedenou reformu připisuje tehdejšímu protonotáři svídnicko-javorské knížecí kanceláře.⁵⁹⁴

Ve Vratislavském knížectví však patrně došlo k proměně v jazyku listin z podnětu nového hejtmana Těmy z Koldic, který zřejmě uplatnil zvyklosti, jež znal ze svého předchozího působení hornolužického fojta.⁵⁹⁵ Lze ale předpokládat, že užívání němčiny vyhovovalo většině příjemců listin vratislavských hejtmanů. Ukazuje na to i text obvinění zřejmě z počátku sedmdesátých let 14. století, jemuž budeme pozornost věnovat níže v textu, kde se objevuje i stížnost na to, že Petr z Boleslavce vybíral za přečtení či vyložení obsahu jakékoliv listiny v mateřském (tj. polském) či německém jazyce („*materno seu theutonico*“) jeden groš, což mělo být proti dosavadním zvyklostem.⁵⁹⁶

Z hlediska formulářové skladby listin vratislavských hejtmanů se od potvrzení majetkových převodů odlišují výnosy vratislavského dvorského soudu, především způsobem uvedení svědků. Jejich specifikám bude věnována pozornost v další podkapitole, kde si rovněž krátce povšimneme i listin vratislavského zemského soudu.

S invokací se v listinách vratislavských hejtmanů v námi sledovaném období shledáváme zřídka. Pod vlivem kancelářské praxe z doby knížecí vlády ji nalezneme u dokumentů (v listinách a zápisech v registrech) z ledna až dubna 1336 („*In nomine Domini amen*“),⁵⁹⁷ v jiných případech jen výjimečně, zejména pokud

⁵⁹³ Viz transumpt z roku 1456 listiny z 13. února 1376; AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. CC 21.

⁵⁹⁴ T. Jurek, *Die Urkundensprache im mittelalterlichen Schlesien*.

⁵⁹⁵ Viz druhá kapitola disertace.

⁵⁹⁶ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 171v. K Petrovi z Boleslavce viz s. 104n.

⁵⁹⁷ Např. APW, fond DMW, č. 236 (4. 5. 1336); APW, fond KW, sign. 827, fol. 19^{r-v}, 20^v, 21^r.

byli jednou ze stran členové či zástupci církevní instituce, jako 9. července 1336⁵⁹⁸ a 24. listopadu 1345.⁵⁹⁹

Invokaci dále obsahuje i skupina listin z 30. prosince 1348, jež přináší ujednání mezi vratislavským biskupem Přeclavem a různými leníky.⁶⁰⁰ Další odchylky od jinak pravidelného formuláře hejtmanských listin a paleografická analýza však prozrazují, že se se vší pravděpodobností jednalo o dokumenty vyhotovené mimo kancelář vratislavského hejtmanství (viz předchozí kapitola). Invokaci dále nalezneme v zápisech listin v registrech z 10. března 1341,⁶⁰¹ 7. května, 22. listopadu a 3. prosince 1348 (listina dvorského soudu)⁶⁰² – všechny obsahovaly právní pořízení ve prospěch vratislavského měšťana Thila Písaře (*Scriptor*) z Lehnice.

Listiny vratislavských hejtmánů začínají téměř ve všech případech přímo intitulací, která je uvozena zájmenem „*Nos*“ či „*Wir*“ předcházejícím jménu hejtmána. Pouze u místohejtmánů ze čtyřicátých let 14. století jsou listiny stylizovány v jednotném čísle a začínají tedy „*Ego*“. Po uvedení jména vydavatele následuje jeho plná titulatura. Zpočátku rozvinutá formulace užívaná do března 1336 „*capitaneus terre Wratislaviensis, auctoritate excellentis principis domini Johannis regis Boemie et comitis Lucemburgensis*“ byla nahrazena prostší „*(pro / de) regia maiestate Boemie capitaneus (terre) Wratislaviensis*“, respektive „*von koniglicher macht zu Behemen Hauptman czu Breslaw*“. Za hejtmanství Těmy z Koldic navíc přichází i jeho úřad komoří („*Camirmeyster unsirs Herren des Keyzers und Houptman czu Breslaw*“).

Vratislavští radní se v listinách vydaných z hejtmanské pravomoci odvolávají na příkaz českého panovníka, aby tento úřad zastávali (se stylistickými

⁵⁹⁸ Tamtéž, fol. 23^v.

⁵⁹⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 8^r.

⁶⁰⁰ AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 17a, AA 66a, B 14, M 16, M 26 (zde přichází ozdobná majuskula *I* přes více než polovinu psacího prostoru, za ní následuje velká ozdobná majuskula *N*). Někdy nalezneme ozdobnou majuskulu i v registrech hejtmanské kanceláře, viz např. zápis v APW, fond KW, sign. 828, fol. 33^r či 829, fol. 9^r (viz obrazová příloha č. 19).

⁶⁰¹ APW, fond KW, sign. 827, fol. 60(-1)^v.

⁶⁰² APW, fond KW, sign. 828, fol. 51^{r-v}.

obměnami: „*ex serenissimi principis et domini domini Karoli imperatoris Romanorum, semper Augusti et Boemie regis mandato speciali maiestateque Boemie eiusdem domini nostri gloriosissimi tenentes et regentes capitaneatus officium Wratislaviensis*“⁶⁰³ *von dez allirdurchluchstin furstin und herrn herrn Karls Keysir de Romier alle czit Merer des Rychs und kunigis czu Bohemyn sundirlichin gebothe und von Macht des selbin unsers allirgnedelichstin herrn von Bohemyn habende und schykende das houbtampft czu Brezlow*“).⁶⁰⁴

V případě místohejtmanů ve čtyřicátých letech je uváděno, že listinu vydávají jménem nepřítomného vratislavského hejtmana („*gerens vices strenui viri domini Conradi de Valkinhain regia maiestate Boemie capitanei Wraczlaviensis pro nunc absentis*“).⁶⁰⁵ Od poloviny padesátých let 14. století (poprvé za místohejtmana Jindřicha z Kalowa) jsou i jejich listiny psány v plurálu maiestatis, nadále je však vždy uváděno jméno hejtmana, jehož zastupují.

Arengu hejtmanské listiny neobsahují, takže následuje promulgace. Užíváno bylo několik různých podob, například „*notum facimus tenore presencium universis*“, „*constare / notum esse volumus tenore presencium universis*“ v němčině „*bekennen*“, „*bekennen mit disem briffe / offenlich (in disim bryffe)*“. Po ní přichází narace, kdy je vylíčen konkrétní případ, o který se jedná a jenž se stal „*coram nobis (vor uns) / in presentia mei*“. Nejprve je vždy uvedena osoba či osoby, které se práva či majetku vzdávají nebo jím disponují. Poté již v různém pořadí přicházejí – nabyvatel či nabyvatelé, předmět převodu, případně jeho hodnota, bližší specifikace (příslušenství apod.), kraj ve kterém se nalézají, další podmínky transakce atd. (například při obvěnění byl určen zpravidla stanoven ochránce majetkových nároků manželky či vdovy).

V některých případech byla prodejcem předložena listina, jíž mu byla dána práva k majetku. Formulace pak zněla kupříkladu: „*prout hoc privilegio dicti domini de Falkinhain sigillo regio Boemie maiestatis predicti ducatus Wratislaviensis ad hereditates et causas sano, salvo et integro ac omni suspicione carentes munito*

⁶⁰³ Např. APW, rep. 66, č. 221.

⁶⁰⁴ Např. APW, rep. 67, č. 418.

⁶⁰⁵ Např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 6^v.

*plenius demonstravit ...*⁶⁰⁶, či „*quod predictas libertates in privilegio sub illustris principis quondam ducis Henrici domini Wratislaviensis sigillo de supra est scripto plenius vidimus contineri confirmacione eciam magnifici domini nostri quondam domini Johannis Boemie regis subsecuta tali condicione ...*“.⁶⁰⁷

Teprve poté následuje vlastní dispozice, uvozená v latinských listinách obvykle souslovím „*Nos vero / Nos autem*“. V němčině je tato část formuláře variabilnější; jako první je zpravidla uveden druh právního pořízení s tím, že jej, tak jak byl výše popsán „*haben wir stete vnd gancz vnd han von kuniglicher gewalt von Behemen ...*“, někdy následuje znovu shrnutí jádra právního úkonu. Podobně i latinské listiny znovu zdůrazňují, že právní platnost ujednání potvrzuje vratislavský hejtman či jeho zástupce z moci úřadu svěřeného mu královskou mocí („*auctoritate regia*“). Právní jednání opět shrnují (přinejmenším jsou uvedeni nabyvatelé).

Koroborace v listinách před rokem 1364 uvádí, že přivěšena je královská pečeť Vratislavského knížectví k dědičným majetkům a sporům (například „*sigillum regium ducatus Wratislaviensis ad hereditates et causas est appensum*“ / „*So bestetege wer sy myt dez landis yngesygil dez herczogetumps czu Brezslow*“). Spolu se změnou pečetidla nastoupila drobná proměna i v koroboraci listin – v případě latinsky psaných je zpravidla uvedeno, že přivěšeno je „*Sigillum regium ad hereditates et causas terrigenarum ducatus Wratislaviensis*“. Při užití německého jazyka přichází s nepatrnými obměnami: „*mit dem kuniglichin ingesegil der Lanthlewte des Furstintumes czu Breslaw, das ist czu Erben und czu Sachin, das an disin keiginwortigin Brieff ist gehangin*“.

Dataci předchází formule „*datum*“, „*actum*“, „*actum et datum*“ či „*datum et actum*“, v německy psaných listinách „*geschehen*“ či „*geben*“ (případně „*gegebin ist*“). V jejich užívání v latinských dokumentech nelze vysledovat žádná pravidla, zřejmě odrážela zvyklosti písaře.⁶⁰⁸ Otázkou je, k jakému časovému jednání se

⁶⁰⁶ APW, fond KW, sign. 829, fol. 12^v, s. 22.

⁶⁰⁷ Tamtéž, fol. 13^v, s. 24.

⁶⁰⁸ Obdobně např. Alfons Sprinkart, *Kanzlei, Rat und Urkundenwesen der Pfalzgrafen bei Rhein und Herzöge von Bayern 1294 bis 1314 (1317). Forschungen zum Regierungssystem Rudolfs I. und Ludwigs IV.*, Köln – Wien 1986 (= *Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters* 4), s. 373.

vztahovaly – k datu jednání, vydání listiny či k souběhu obou? Vzhledem k tomu, že v hejtmanských listinách je pravidelně uváděna svědečná řada, domnívám se, že i výrazy „*datum*“, „*actum et datum*“ či „*datum et actum*“ měly vztah k datu jednání před hejtmanem či jeho zástupcem, které se odehrávalo před tehdy přítomnými svědky, nikoliv k datu vydání dokumentu (které, jak se zdá, nastávalo s různým časovým odstupem; viz dále v textu).⁶⁰⁹ Skutečnost, že tomu tak bylo, potvrzují i výpisky z vřatislavské městské knihy *Hirsuta Hilla*, kde nalezneme krátká poznamenání o průběhu několika málo jednání před hejtmanem, zejména pokud šlo o významné patricije či radní – zaznamenáno tam bylo například rozhodnutí vřatislavského měšťana Jana z Reste týkající se ustanovení poručníků jeho dětí, kteří je měli zastoupit ve správě majetků ve městě Vřatislavi a v knížectví – jak uvedená městská kniha, tak i zápis v registrech hejtmanské kanceláře uvádějí shodné datum.⁶¹⁰

Četnost užívání těchto obrátů přiblíží pro období let 1336-1359 zachovaná registra vřatislavské hejtmanské kanceláře, která sice nezahrnují všechny dokumenty vydané pod pečeti knížectví, ale obsahují jejich dosti reprezentativní vzorek. V latinsky psaných listinách převažuje výraz „*datum*“ – vyskytuje se celkem v 638 zápisech listin hejtmanů a jejich zástupců (počítány samozřejmě nebyly vícečetné zápisy).⁶¹¹ Do roku 1344 se s ním shledáme pouze 27x, poté je patrný nápadný nárůst, v padesátých letech byl používán již ve většině listin, po roce 1353 výhradně. Souběžně přichází výraz „*actum*“ (celkem 453 záznamů), jehož užívání převládalo v období let 1336-1344. Formulace „*actum et datum*“ (celkem 154x) se objevuje v zápisech dokumentů z roku 1336 (31 případů), 1338 (čtyřikrát), 1339 (třikrát), výrazněji v období let 1345-1352 (116 záznamů). Výraz „*datum et actum*“ se objevuje spíše sporadicky – ve čtyřech zápisech z roku 1336, po jednom

⁶⁰⁹ K opačnému závěru, tj. že jde o datum vydání listiny, dospěl např. Ludwig Schnurrer, *Urkundenwesen, Kanzlei und Regierungssystem der Herzöge von Niederbayern (1255-1340)*, Kallmünz 1972 (= Münchener historische Studien, Abteilung Geschichtl. Hilfswissenschaften 8), s. 131n.

⁶¹⁰ APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3; *Hirsuta Hilla*), fol. 2^{r-v}; APW, fond KW, sign. 828, fol. 16^v-17^f.

⁶¹¹ Těm je pozornost věnována v následující kapitole.

následujícího roku a v letech 1347, 1349 a 1350, dále v 11 záznamech z roku 1351. Ve 105 případech nebyla přítom tato formulace v registrech vratislavského hejtmanství zanesena.

Dále je v hejtmanských listinách uvedeno místo vydání – ve výrazné většině případů jím byla Vratislav. Z období, pro které máme dochována registra vratislavské hejtmanské kanceláře, jde o téměř 88 %, kdy byla slezská metropole přímo uvedena. U dalších 146 záznamů byla lokalita vynechána, je nečitelná, případně odkazuje výrazem „*ut supra*“ na Vratislav (není přítom zcela jisté, zda se tento odkaz vztahuje i k místu vydání, takže byl v následujícím grafu připočítán do kategorie „neuveďeno“).

Celkem 18 dokumentů bylo vydáno ve Středě. Data jejich vydání – 20. ledna 1337,⁶¹² 21. ledna 1337 (dvě listiny),⁶¹³ 19. ledna 1338,⁶¹⁴ 11. května 1338,⁶¹⁵ 4. prosince 1340,⁶¹⁶ 29. dubna 1344,⁶¹⁷ 21. července 1344,⁶¹⁸ 3.⁶¹⁹ a 28. června 1346 (dvě listiny),⁶²⁰ 27. a 30. října 1346,⁶²¹ 11. a 12. července 1347,⁶²² 29. září 1347,⁶²³ 1. března 1348,⁶²⁴ 17. února 1352⁶²⁵ – nedovolují vypožorovat žádnou zákonitost cest do Středě, v některých případech mohlo být zřejmě důvodem potvrzení tamní městské rady hejtmanem, které se mělo odehrávat

⁶¹² APW, fond KW, sign. 827, fol. 40^r.

⁶¹³ Tamtéž, fol. 34^v.

⁶¹⁴ Tamtéž, fol. 41^v.

⁶¹⁵ Tamtéž, fol. 46^v.

⁶¹⁶ Tamtéž, fol. 56(-1)^v.

⁶¹⁷ Tamtéž, fol. 87(-1)^r.

⁶¹⁸ Tamtéž, fol. 85(-1)^r.

⁶¹⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 15^r.

⁶²⁰ Tamtéž, fol. 10^v-11^r, 12^v.

⁶²¹ Tamtéž, fol. 13^{r-v}.

⁶²² Tamtéž, fol. 17^r, 20^r.

⁶²³ Tamtéž, fol. 36^{r-v}.

⁶²⁴ Tamtéž, fol. 25^r.

⁶²⁵ Tamtéž, fol. 74^r.

na začátku roku.⁶²⁶ Je samozřejmě možné, že ve Středě byla vydána část z listin, jejichž lokalita v registrech nepřichází.

Ve dvou zápisech je uvedeno, že jednání před vratislavským hejtmanem proběhlo ve vsích ve Vratislavském knížectví – v listině z 10. listopadu 1336 šlo o lokalitu Chrzastawa (Cranstow),⁶²⁷ v dokumentu z 26. března 1344 o Stary Zamek (Aldinburg).⁶²⁸ V obou případech šlo o dohodu o užívání nemovitostí, která mohla být spojena s místním šetřením. Při válečných operacích na začátku roku 1346 byla hejtmanská listina vydána „*in castris ante castrum Wartensteyn*“,⁶²⁹ tedy před hradem Przyrzecze ve Svídnickém knížectví.

Mimo Vratislavské knížectví – ve Svídnici – byla vydána i listina z 29. listopadu 1356.⁶³⁰ Dne 28. července 1359⁶³¹ a 11. prosince téhož roku⁶³² bylo pod pečeti Vratislavského knížectví zlistiněno jednání v Hlohově týkající se tamějšího kraje. Pro období, ze kdy nemáme dochována registra, známe listiny vydané vratislavským hejtmanem pod pečeti Vratislavského knížectví v Namyslově – 2. listopadu 1362,⁶³³ 27. října 1363,⁶³⁴ 31. května 1368⁶³⁵ a 24. října 1373.⁶³⁶ Pro tuto oblast však byla vedena samostatná registra.⁶³⁷

⁶²⁶ Viz s. 215.

⁶²⁷ APW, fond KW, sign. 827, fol. 27^v.

⁶²⁸ Tamtéž, fol. 82(-1)^v; APW, rep. 67, č. 265.

⁶²⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 32^{r-v}; *RŚ 1*, č. 474, s. 150.

⁶³⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 143(-3)^v; *RŚ 3*, č. 380, s. 161n.

⁶³¹ APW, fond KW, sign. 829, fol. 44^v, s. 86; *RŚ 4*, č. 565, s. 223.

⁶³² APW, fond KW, sign. 829, fol. 44^v, s. 86; *RŚ 4*, č. 667, s. 264.

⁶³³ APW, rep. 56, č. 2; *KD 4*, č. 571, s. 131.

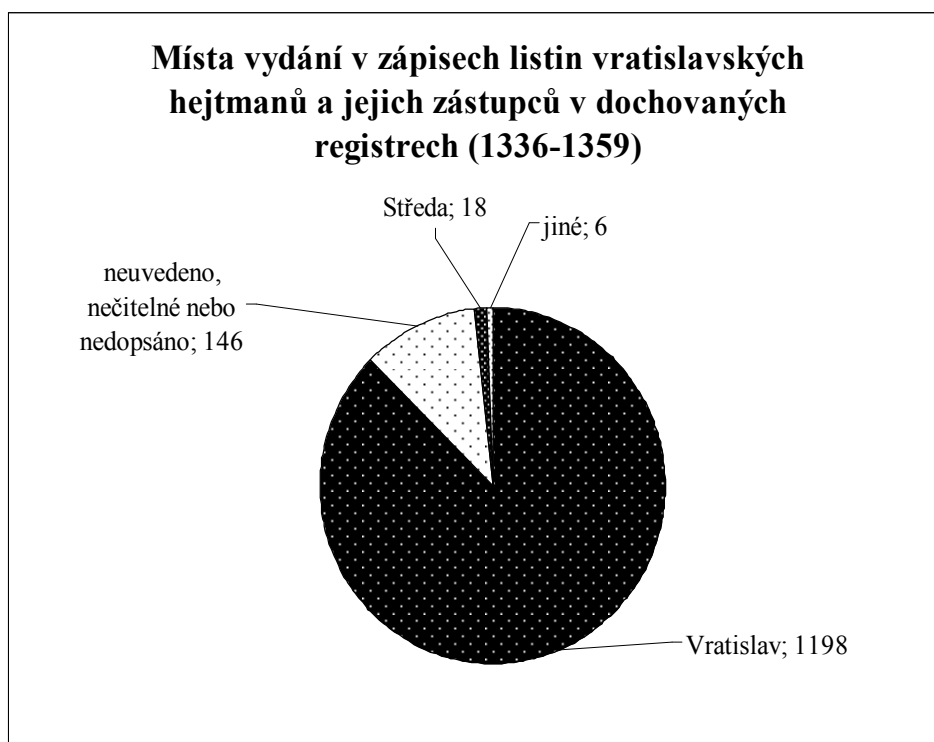
⁶³⁴ APW, rep. 1b, č. 590; *KD 4*, č. 610, s. 139.

⁶³⁵ APW, fond DMW, č. 448 (31. 5. 1368); *KD 5*, č. 105, s. 28.

⁶³⁶ APW, rep. 1b, č. 413; *KD 5*, č. 427, s. 94.

⁶³⁷ K nim blíže v následující kapitole.

Graf č. 1

V několika málo případech je místo, kam se ve Vratislavi před tamějšího hejtmana zúčastněné osoby dostavily, blíže specifikováno. Poměrně často je uvedeno, že šlo o radnici (*in pretorio*) – dokládají to zápisy z 2. března 1336 (konkrétně „*in stuba pretorii*“),⁶³⁸ 10. března 1341,⁶³⁹ 26. listopadu 1345,⁶⁴⁰ 17. listopadu 1346,⁶⁴¹ 18. ledna 1347,⁶⁴² 22. prosince 1347,⁶⁴³ 2. srpna 1348,⁶⁴⁴ 22. listopadu 1348,⁶⁴⁵ 1. října 1350,⁶⁴⁶ 22. května 1354 (čtyři listiny)⁶⁴⁷ a 31. října 1356.⁶⁴⁸

⁶³⁸ APW, fond KW, sign. 827, fol. 21^{r-v}.

⁶³⁹ Tamtéž, fol. 60(-1)^v.

⁶⁴⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 6^{r-v}.

⁶⁴¹ Tamtéž, fol. 13^v-14^r.

⁶⁴² Tamtéž, fol. 16^r.

⁶⁴³ Tamtéž, fol. 23^{r-v}.

⁶⁴⁴ Tamtéž, fol. 40^r.

⁶⁴⁵ Tamtéž, fol. 51^r.

⁶⁴⁶ Tamtéž, fol. 52^r.

Můžeme se pouze domnívat, že jednání na vratislavské radnici probíhalo častěji, než máme doloženo – napovídají tomu listiny, kde jako svědkové vystupují pouze vratislavští radní.⁶⁴⁹ S vysokou pravděpodobností pak můžeme předpokládat, že v době zastávání místohejtmanského a posléze hejtmanského úřadu vratislavskými konšely se jednání konalo především tamější na radnici – nasvědčují tomu formulace „*coram nobis capitaneo et consulibus*“ ve vratislavské městské knize *Hirsuta Hilla*⁶⁵⁰ a zejména *Laurencius Nudus*.⁶⁵¹ Pro toto období ovšem již nemáme dochována kancelářská registra, takže není možné ověřit, zda skutečně byly všechny takovéto záznamy obsažené v městských knihách následně zlistiněny pod pečeti Vratislavského knížectví.

S uvedením královského dvora ve Vratislavi se setkáme zejména v listinách českého krále či vratislavského dvorského soudu (viz níže). Jednání „*in curia regia*“ se vyskytuje i v listinách vratislavských hejtmanů z 5. října 1345,⁶⁵² 17. července 1346⁶⁵³ a 7. května 1348.⁶⁵⁴ Zcela výjimečná situace nastala zřejmě v listopadu 1345, kdy ve Vratislavi pobýval markrabí Karel, jeho bratr Jan Jindřich (†1375), pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic (†1364), biskup Jan I. Míšeňský (†1370) a četná slezská knížata (doloženi jsou např. Boleslav II. Opolský, Jindřich III. Zaháňský) a dvořané.⁶⁵⁵ Vratislavský hejtman Konrád z Falkenhainu musel pravděpodobně v době jednání postoupit svůj příbytek vznešené společnosti. Dne 23. a 24. listopadu totiž vydával listiny v domě vratislavského měšťana „*Merclonis Scherliczan*“,⁶⁵⁶ o několik dní později, jak bylo zmíněno výše, pak na zdejší radnici.

⁶⁴⁷ Tamtéž, fol. 118^{r-v}, fol. 119^{r-v}.

⁶⁴⁸ Tamtéž, fol. 148^v.

⁶⁴⁹ Z četných případů srov. např. APW, fond KW, sign. 827, fol. 20^r; CDS 29, č. 5573, s. 72.

⁶⁵⁰ APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3; *Hirsuta Hilla*), fol. 10^{r-v}.

⁶⁵¹ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*), např. fol. 19^v.

⁶⁵² APW, fond KW, sign. 828, fol. 6^v.

⁶⁵³ Tamtéž, fol. 12^{r-v}.

⁶⁵⁴ Tamtéž, fol. 51^v.

⁶⁵⁵ Tamtéž, fol. 6^{r-v}, 7^v a 8^r.

⁶⁵⁶ Tamtéž, fol. 7^v a 8^r.

Datum v listinách vratislavských hejtmanů a jejich zástupců je téměř výhradně udáváno dle křesťanského kalendáře. Výjimku představují listiny z 20. ledna 1338⁶⁵⁷ a z 30. prosince 1348, kdy bylo užito římské datování (listiny 30. prosince 1348 ovšem vznikly se vši pravděpodobností mimo vratislavskou hejtmanskou kancelář – viz paleografický rozbor).⁶⁵⁸

Listiny vratislavských hejtmanů zakončuje svědečná řada, v níž je obvykle dodržována posloupnost rytíři (*militēs*) – leníci (*pseudales*, případně výjimečně s upřesněním: „*iusticiarii iudicii curie regie*“,⁶⁵⁹ *clientes*) – radní či (spolu)měšťané (*consules, concives*). V registrech však nebylo vždy postavení uvedených osob specifikováno. Navíc se postupně stává nerozlišitelná druhá a poslední kategorie, protože většina z uváděných vratislavských radních či měšťanů získala lenní majetky v knížectví, takže přešla do skupiny leníci.⁶⁶⁰

V prvních letech existence vratislavského hejtmanství je patrná značná proměnlivost svědků, od poloviny čtyřicátých let 14. století dochází k častějšímu opakování konkrétních osob a konečně v následujícím desetiletí se profiluje převažující skupina svědků, jen výjimečně porušovaná (zpravidla účastí více rytířů na zasedání dvorského soudu). Od roku 1351 pak nalezneme svědečnou řadu zkrácenou výrazem, že svědčili přísedící toho roku.⁶⁶¹ Pokud jde o počet svědků, ten byl dle zápisů v registrech z let 1336-1359 dosti proměnlivý, drtivě převažuje šest (téměř 40 %), následuje sedm (skoro 15 %) a osm osob (necelých 14 %). U pětiny záznamů ovšem nebyl svědek uveden či nebyla svědečná řada dopsána.

⁶⁵⁷ APW, fond KW, sign. 827, fol. 42^{r-v}.

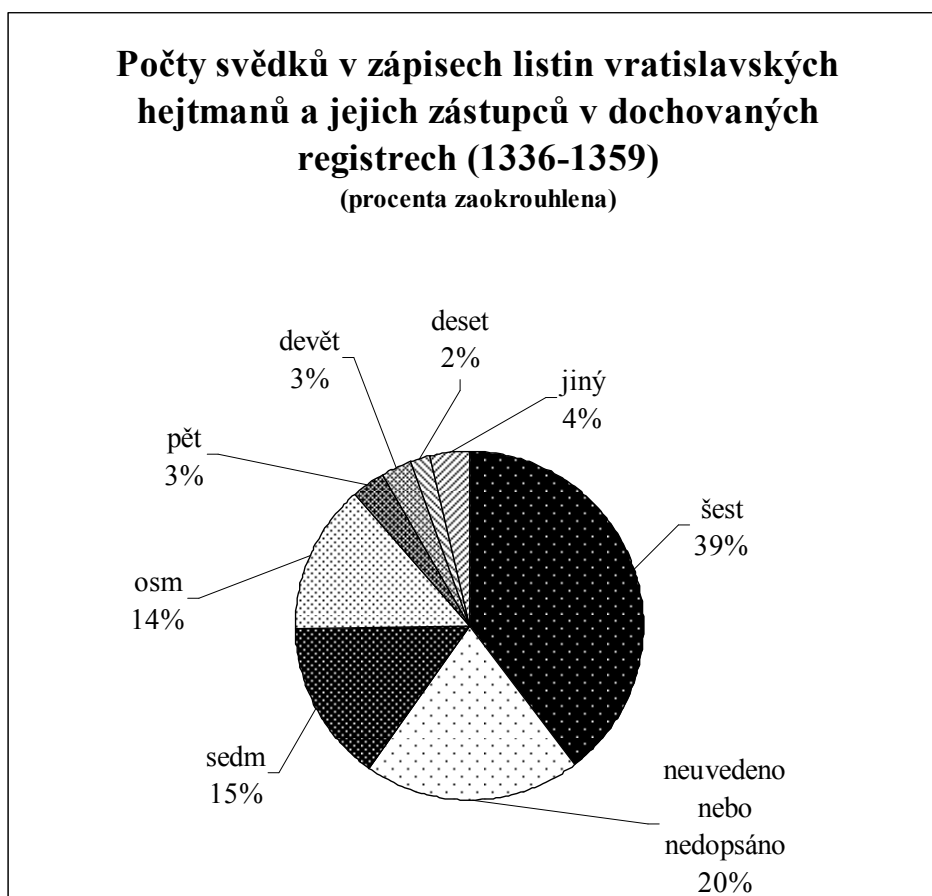
⁶⁵⁸ Viz s. 111.

⁶⁵⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 18^v-19^f, 28^f.

⁶⁶⁰ Ke konkrétním případům držby vesnických majetků v knížectví vratislavskými patricijí srov. zejména G. Pfeifer, *Das Breslauer Patriziat*, passim či J. J. Menzel, *Jura Ducalia*, s. 155-158.

⁶⁶¹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 73^v, 74^v-75^f, 76^v, 87(-3)^f.

Graf č. 2

Jako svědci vystupují v některých listinách vratislavských hejtmanů a jejich zástupců pouze tamější radní či měšťané – jednání na radnici například 2. března 1336 dosvědčilo deset měšťanů⁶⁶² a 20. září 1336 dvanáct měšťanů.⁶⁶³ Jak již bylo uvedeno, vratislavští měšťané získávali lenní majetek v knížectví, a tím se ve svědečných řadách hejtmanských listin přesunuli do kategorie leníci. Početní zastoupení svědků lze tak s jistotou sledovat pouze pro skupinu náležející k rytířskému stavu. Ve 301 záznamech v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře je uveden jeden, ve 226 dva, ve 204 tři a v 103 čtyři nebo pět. Pouze u šesti dokumentů byl počet rytířů vyšší – ve čtyřech zápisech jich svědčilo šest a jednalo se o jediné svědky pořizení,⁶⁶⁴ sedm jich nalezneme v listině, v níž figuroval

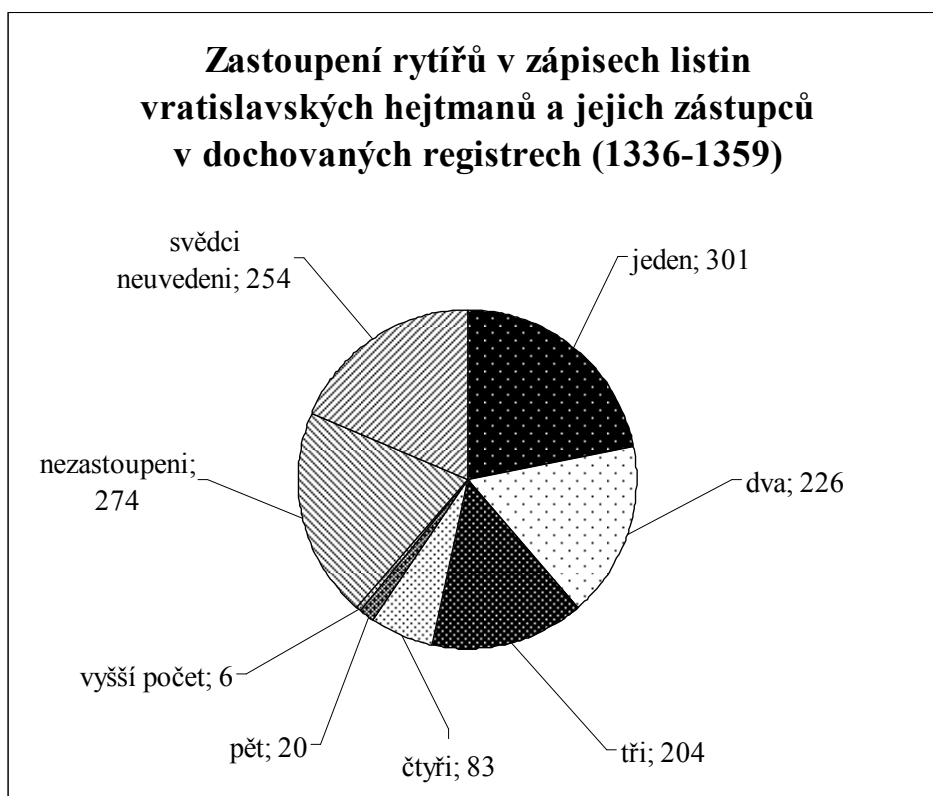
⁶⁶² APW, fond KW, sign. 827, fol. 21^{r-v}.

⁶⁶³ Tamtéž, fol. 27^r.

⁶⁶⁴ Tamtéž, fol. 59(-1)^v, 62(-1)^v, 74(-1)^r, 66(-1)^v.

jako prodejce Boleslav III. Lehnicko-Břežský a jeho synové,⁶⁶⁵ osm v nadání ve prospěch pro klášter Na Písku.⁶⁶⁶ V dalších 274 zápisech byli ale jako jediní svědci uvedeni vratislavští leníci či měšťané. Ve zbylých záznamech v registrech nejsou svědečné řady rozepsány.

Graf č. 3

V některých případech byla přítomna jednání před vratislavským hejtmanem či jeho zástupcem i slezská knížata (například 30. prosince 1348 Václav a Ludvík Lehničtí) či členové panovnického dvora (rovněž téhož dne maršálek Hubardus de Altaris).⁶⁶⁷ Na posledním místě je téměř vždy uvedeno jméno vratislavského zemského písaře či kancléře s jeho titulaturou. Lutko z Culpe užíval titul, který navázal na označení vedoucích vratislavské knížecí kanceláře – vratislavský zemský písař („*notarius terre Wratislaviensis*“, případně v německy

⁶⁶⁵ Tamtéž, fol. 63(-1)^r.

⁶⁶⁶ Tamtéž, fol. 35^r.

⁶⁶⁷ Viz pozn. 600.

psaných „*Lantschriber*“⁶⁶⁸). Podobně jako na listinách Jindřicha VI. Vratislavského následovaly někdy v prvním desetiletí existence vratislavské hejtmanské kanceláře na konci formuláře listin přípisy „*qui presentia conscripsit*“ či „*habuit in commisso*“.⁶⁶⁹ Dvě dochované jednotliviny nasvědčují, že první typ byl užit, pokud Lutko sám napsal dokument,⁶⁷⁰ druhý pak, když listinu sepsal jím pověřený písař, to znamená, že ukazuje na osobu, která kontrolovala vznik dokumentu a nesla za něj zodpovědnost.

Další vedoucí vratislavské hejtmanské kanceláře užívali titul kancléř („*cancellarius / Kanczler*), někdy s dodatkem zemský či země vratislavské („*terre / Wratislaviensis*“) nebo knížectví,⁶⁷¹ občasně s upřesněním Vratislavského („*cancellarius ducatus / Wratislaviensis*“).⁶⁷² Za Dětmara z Meckbachu je zpravidla uváděna i jeho kanovnícká hodnost, za Jakuba z Kątów Wrocławskich pak současně i to, že je vratislavským měšťanem („*civis Wratislaviensis*“).⁶⁷³

Osoby v čele kanceláře vratislavské hejtmanské kanceláře jsou zpočátku uváděny ve svědečné řadě i v případech, kdy listinu napsali jiní písaři – změnu přineslo až ustanovení dlouhodobých zástupců kancléře Dětmara z Meckbachu. Prvním z nich byl vratislavský městský písař Jindřich z Reichenbachu, který

⁶⁶⁸ APW, fond KW, sign. 827, fol. 56(-1)^v-57(-1)^f.

⁶⁶⁹ K této problematice viz např. A. Wolff, *Formuła relacji w kancelarii mazowieckiej*, Archeion 1, 1927, s. 176-208; W. Turoń, *Zarys dziejów kancelarii Henryka Probusa*, s. 39-54; Jadwiga Krzyżaniakowa, *Wprowadzenie formuły relacji do polskiej kancelarii mazowieckiej*, in: Europa, Słowiańszczyzna, Polska, Poznań 1970, s. 397-415; Bronisław Turoń, *Formuła „datum per manus“ w dokumentach Henryków wrocławskich*, Sobótka 36, 1981, s. 77-86; týž, *Formuły „datum per manus“ i „habuit in commisso“ w dokumentach Henryka IV wrocławskiego*, Sobótka 37, 1982, s. 15-27; týž, *Formuła „datum per manus“ w dokumentach księząt świdnickich*, A UW 800, Historia 50, Wrocław 1985, s. 275-292; Anna Adamska, *Formuła transivit per manus w średniowiecznych dokumentach arcybiskupów gnieźnieńskich (Zusammenfassung)*, in: Archiwa, biblioteki i muzea kościelne 65, 1996, s. 393-400.

⁶⁷⁰ Viz APW, fond DMW, č. 236 (4. 5. 1336), č. 237 (6. 7. 1336).

⁶⁷¹ Poprvé ve dvou listinách z roku 1347; viz APW, fond KW, sign. 828, fol. 26^v-27^f, 27^v.

⁶⁷² Zcela výjimečně se v registrech hejtmanské kanceláře objevuje titulatura „*cancellarius ducatus eiusdem terre*“ či „*cancellarius terre ducatus*“; viz např. tamtéž, fol. 123(-3)^v, 147(-3)^f.

⁶⁷³ K personálu hejtmanské kanceláře viz kapitola III. 1.

používal titulu zemský místokancléř a městský písař („*vicecancellarius terre et notarius civitatis*“), dalším v letech 1354 a 1355 Jan z Hlubčic, jenž listiny vydával jako „*notarius nomine Dythmari de Meckebach*“.

Podobně trvale zastupoval Jana Wittelova písař Petr z Boleslavce, takže všechny listiny (i jím vlastnoručně nenapsané) uvádějí, že je to „*notarius (honorabilis) domini Johannis Wittlonis cancellarii ducatus Wratislaviensis / des (Erben) hern Johannis Wyttyls dez kenczelerys des furstintumps czu Brezlow Schriber*“ a navíc se znovu objevuje formulace „*qui presencia habuit in commisso*“, po prosazení se němčiny „*der daz/desin keginwortegen briff hat gehabt in beuelunge/ der daz in sundirlicher beuelunge hat gehabt*“.⁶⁷⁴ Pouze v listinách, jimiž se vratislavští radní a přísedící tamějšího dvorského soudu vyjádřili k padělání pečeti hejtmanství, je titulován jako zemský písař.⁶⁷⁵

⁶⁷⁴ K užívání této poznámky v prvním desetiletí fungování hejtmanské kanceláře viz s. 139.

⁶⁷⁵ APW, DMW, č. 406 a 407 (15. 5. 1364).

IV. 2. Listiny vratislavského dvorského a zemského soudu

Samostatnou pozornost budeme věnovat listinám vratislavského dvorského soudu, které se lišily od pojednaného formuláře hejtmanských listin. Protože činnost dvorského soudu Vratislavského knížectví byla před rokem 1335 vázána na osobní přítomnost knížete, vydával po smrti Jindřicha VI. Vratislavského výnosy této instituce zemský hejtman jako zástupce českého krále.⁶⁷⁶ Teoreticky se mohlo jednání dvorského soudu konat v přítomnosti panovníka při jeho pobytu ve Vratislavi, ale doklady o tom nemáme. Vlastnímu zasedání soudu předsedal dvorský soudce, který nejprve spolučetil listiny vratislavského zemského soudu a následně stanul v jeho čele.⁶⁷⁷

Intitulace listin obsahujících výroky vratislavského dvorského soudu je shodná s ostatními, které vratislavský hejtman vydával, to znamená že tento hodnostář je uveden na prvním místě. Bezprostředně za ním ale následuje výčet přísedících (formulace je například „*Coram [xy] et assessoribus et iudicariis regie curie Wratislaviensis in bannito iudicio*“), zpravidla se samostatným uvedením předsedajícího, kterým byl dvorský soudce. Díky těmto listinám a dokumentům z jednání zemského soudu je to jediný další hodnostář, jehož můžeme vedle vratislavských hejtmanů, jejich případných zástupců a kancléřů Vratislavského knížectví určit (viz tabulka č. 3). Následuje narace a dispozice, tj. vlastní rozhodnutí. Koroborace a datace je shodná jako u ostatních listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců, svědečná řada uvádí pouze, že přítomny byly již řečené osoby a dále kancléř (či písář).

Na listinách obsahujících výnosy vratislavského dvorského soudu nalezneme zpravidla registrační poznámku. Díky registrům vratislavské hejtmanské kanceláře si tak můžeme učinit představu o jejich přibližném počtu (narozdíl od dokumentů vratislavského zemského soudu, které v nich evidovány nebyly) – opět ovšem nevíme, zda do registrech byly zanášeny všechny listiny vydané pod pečeti Vratislavského knížectví (viz následující kapitola). Celkem se jedná o 116 záznamů, tedy téměř 8,5 % všech záznamů (viz graf č. 7).

⁶⁷⁶ O něm viz kapitola disertace II. 1.

⁶⁷⁷ K soudní organizaci knížectví podrobně viz kapitola II. 2.

Patrné je značné kolísání – pro dva roky nemáme dochován žádný záznam listiny obsahující výrok dvorského soudu (1350 a 1354), pro další dva byla zapsána pouze jedna jednotlivina (1339, 1359) a pro osm let pak máme dva zápisy (1342, 1346, 1349, 1352, 1353, 1356-1358). Naopak s těmito počty kontrastuje produkce v letech 1336, 1337, 1344 a 1347, kdy bylo vydáno deset a více listin (viz následující graf).

Graf č. 4

Poměrně často je v dataci listin dvorského soudu uvedeno místo jednání, tedy královský (později císařský) dvůr ve Vratislavi – formulace „*in curia regali*“ přichází v listinách z 21. srpna 1338,⁶⁷⁸ 1340 (bez denního data),⁶⁷⁹ „*in curia regis*“ – 16. června 1344,⁶⁸⁰ 12. ledna 1345,⁶⁸¹ „*in curia regia*“ 3. prosince 1348.⁶⁸² V některých případech je v dataci znovu uvedeno, že k jednání došlo před dvorským soudem, tedy „*in iudicio curie*“ – listiny z 4. dubna 1342⁶⁸³ a 16. března 1345.⁶⁸⁴

⁶⁷⁸ APW, fond KW, sign. 827, fol. 44^v.

⁶⁷⁹ Tamtéž, fol. 56(-1)^v.

⁶⁸⁰ Tamtéž, fol. 77(-1)^r.

⁶⁸¹ Tamtéž, fol. 77(-1)^r.

⁶⁸² Tamtéž, fol. 51^{r-v}.

⁶⁸³ Tamtéž, fol. 65(-1)^v.

⁶⁸⁴ Tamtéž, fol. 75(-1)^v.

Pouze v jednom případě máme doloženo, že soud zasedal na vratislavské radnici – stalo se tomu tak za hejtmanství městské rady v souvislosti s vyšetřováním padělků několika pečetí, mezi nimi i Vratislavského knížectví.⁶⁸⁵

Po roce 1343 – zřejmě v důsledku zásahu Jana Lucemburského do soudní organizace Vratislavského knížectví – vydávala vratislavská hejtmanská kancelář i listiny zemského soudu. Oproti období před uvedeným rokem, kdy listiny zemského soudu začínají výčtem přísedících („*Nos scabini provinciales ...*“, „*Coram nobis ...*“), uvádí intitulace po tomto datu vždy na prvním místě vratislavského dvorského soudce a teprve pak zemské přísedící. Užívání jednotného a množného čísla zpočátku kolísá, postupně se prosadila druhá varianta („*Ego / Nos [xy], iudex curie Wratislaviensis et scabini provinciales ... / Wir houerichter vnd lantscheppin ...*“). Následuje vylíčení sporu a verdikt. Poté již přichází pouze datace, zcela chybí koroborace a uvedení písaře. Na plíce jsou na pergamenových prouzcích přivěšeny pečeti vratislavského dvorského soudce (heraldicky vpravo) a přísedících zemského soudu. Listiny vratislavského zemského soudu neobsahují žádné dobové kancelářské poznámky.

Pečeť vratislavského dvorského soudce představoval čtvrcený zašpičatělý štít zobrazující v prvním a třetím poli českého lva a ve zbylých slezskou orlici – měla tedy stejnou ikonografickou výzdobu jako typář Vratislavského knížectví do roku 1364. Opis pečeti určoval, o čí pečeť se jedná („+ *S[IGILLUM] IUDICIS CURIE WRAT[ISLAVIENSIS]*“).⁶⁸⁶ Typář přísedících vratislavského zemského soudu měl shodnou ikonografickou výzdobu jako pečetidlo dvorského sudího, pouze štít byl čtvercový. Opis uvádí, že se jedná o „+ *S[IGILLUM] SCABINO[RUM] PROVINCIALIUM WRAT[ISLAVIENSIUM]*“.

⁶⁸⁵ K tomu podrobně níže, s. 153-161.

⁶⁸⁶ Např. APW, rep. 66, č. 210.

IV. 3. Listiny českých králů potvrzující majetková práva a převody ve Vratislavském knížectví

Českého krále po roce 1336 ve správě Vratislavského knížectví zastupoval hejtman, panovníci ovšem nadále zasahovali do záležitostí tohoto území. Příležitost jim k tomu poskytovaly zejména jejich četné pobyty ve slezské metropoli. Pro krále Jana máme doloženo deset vícedenních a tři jednodenní pobyty ve Vratislavi z let 1327-1345.⁶⁸⁷ Karel Lucemburský město často navštěvoval se svým otcem, po září roku 1341 se zde pak opakovaně zdržoval i samostatně jako jeho zástupce.⁶⁸⁸ Za jeho vlády máme doloženo celkem 14 pobytů panovnického dvora ve Vratislavi.⁶⁸⁹ Dochováno pak máme devět originálních listin zpečetěných typářem Vratislavského knížectví. Předpokládat můžeme, že počet listin vydaných jménem panovníků vratislavskou hejtmanskou kanceláří byl vyšší, nasvědčuje tomu i jejich četnost v dochovaných registrech.

Listiny českých králů potvrzující majetková práva a převody ve Vratislavském knížectví mohly být vydány ale i dvorskou kanceláří, a tedy pod královskou pečeti (nikoliv Vratislavského knížectví). Zpravidla je tomu tak v případě vydání listiny mimo Slezsko, ve Vratislavi spíše výjimečně. Roli tady snad mohlo hrát přání či postavení jedné ze smluvních stran. Doklad o užití císařské majestátní pečeti ve slezské metropoli představuje listina vydaná 4. října 1365, kterou bylo stvrzeno ujednání mezi vratislavským biskupem Přeclavem a měšťanem Peškem Bauari.⁶⁹⁰

⁶⁸⁷ Započítán nebyl jeho možný pobyt na začátku roku 1327. S odkazy na další literaturu M. Holá, *Pobyty Jana Lucemburského*.

⁶⁸⁸ K itineráři markrabího srov. zejména Jiří Spěváček, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, *Historická geografie* 5, 1970, s. 105-140 a Ivan Hlaváček, *Zum Itinerar Karls IV. vor der Erlangung der Königswürde*, *Historická geografie* 8, 1972, s. 115-121 a naposledy M. Holá, *Pobyty Jana Lucemburského*, *passim*. K roli markrabího v polské politice srov. Ryszard Gładkiewicz, *Karol Luksemburski jako margrabia Moraw a Polska*, *AUW* 195, *Historia* 22, Wrocław 1974, s. 87-112.

⁶⁸⁹ Podrobně M. Holá, *Pobyty Karla IV.*

⁶⁹⁰ AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 4.

Dokument vydaný královskou kanceláří mohl být posléze ve Vratislavi zapsán do register vratislavského hejtmanství. Bylo tomu tak například u listiny Karla IV. vydané 21. září 1348 v Budyšíně ve prospěch rytíře Štěpána z Reichenbachu.⁶⁹¹ Protože však při zanášení královských listin do register byla často koroborace zkracována či vynechávána, nemůžeme vždy říci, jaký byl k jejich zpečetění užit typář. Královské listiny byly navíc v některých případech zanášeny do tzv. menších register, z nichž máme dochovány pouze výpisy, které jsou velice stručné.⁶⁹² Listiny českých králů vztahující se k Vratislavskému knížectví, které vyšly z panovnické kanceláře, nemusely být do register vratislavské hejtmanské kanceláře vůbec zaneseny.

V dochovaných registrech je zaneseno celkem 66 panovnických listin. Záznamy 12 listin Jana Lucemburského neuvádějí, jakou pečetí byly opatřeny. Údaje o příkazu přivěsit „*sigillum nostrum ducatus Wratislaviensis*“ se vyskytují zejména v listinách vydaných za panovníkova pobytu ve slezské metropoli – v registrech je tak specifikován typář šesti dokumentů z března 1337,⁶⁹³ dále listin z 11. září 1338,⁶⁹⁴ 4. a 9. srpna 1339⁶⁹⁵ i z 6. ledna 1345.⁶⁹⁶ Srovnání zápisu s dokumentem vydaným o jeden den dříve potvrzuje, že údaj v koroboraci „*nostrum sigillum*“ se mohl vztahovat i k vratislavskému pečetidlu – tak je tomu v záznamu z 5. ledna,⁶⁹⁷ zatímco 6. ledna je uvedena výše zmíněná varianta. Typář Vratislavského knížectví je specifikován v listinách z května (jeden dokument), srpna (deset listin) a září roku 1345 (dva zápisy).⁶⁹⁸

⁶⁹¹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 55^{r-v}; *RS I*, č. 798, s. 283. Štěpán z Reichenbachu od panovníka obdržel téhož dne potvrzení majetkových práv k jiné vsi, v zápisu této listiny je však uvedeno pouze, že je dána „*sub nostro sigillo*“; APW, fond KW, sign. 828, fol. 37^v a 114(-3)^v; *RS I*, č. 799, s. 283; *RI 8*, č. 759, s. 63.

⁶⁹² Viz pozn. 63.

⁶⁹³ APW, fond KW, sign. 827, fol. 6^v-7^v, 47^r.

⁶⁹⁴ Tamtéž, fol. 7^v-8^r.

⁶⁹⁵ Tamtéž, fol. 8^r.

⁶⁹⁶ Tamtéž, fol. 9^r.

⁶⁹⁷ APW, fond KW, sign. 828, fol. 54^v.

⁶⁹⁸ Tamtéž, fol. 1^v-5^v, 8^r.

Zajímavé jsou případy, kdy byla vratislavskou pečetí opatřena listina vydaná mimo Vratislav. Poprvé se tak stalo záhy po přechodu Vratislavského knížectví do rukou českého krále a po jmenování prvního hejtmana. Konrád z Borsnice se spolu s dalšími slezskými rytíři a početným doprovodem (mimo jiné poselstvem rady města Vratislavi) vypravil v květnu 1336 za českým králem pobývajícím v Rakousích, kde válčil s tamějšími vévody. Ve dvou listinách Jana Lucemburského ze tří, jimiž byl 11. května 1336 potvrzen majetkový převod ve Vratislavsku, výslovně přichází, že k nim byla přivěšena pečeť Vratislavského knížectví a uveden je v ní vratislavský zemský písař Lutko.⁶⁹⁹

Listina ze 4. září 1341 naopak vratislavský typář uvádí, ale nezmiňuje místo vydání.⁷⁰⁰ Pečeť Vratislavského knížectví zmiňují privilegia českého krále pro Středu daná v Praze 11. a 16. října 1341.⁷⁰¹ Pod stejnou pečetí bylo zlistiněno jednání, k němuž došlo v přítomnosti panovníka 14. srpna 1345 v Kątech Wrocławskich.⁷⁰² Je však pravděpodobné, že alespoň některé z listin byly fyzicky vydány až ve Vratislavi.

Podobně i za vlády Karla IV. obsahují zápisy v registrech zpravidla obecné údaje typu „*sub nostro sigillo*“, „*sub nostro imperiali / maiestati sigillo*.“ Jedná se zejména o dokumenty datované mimo Vratislav – 13. dubna 1348 v Praze,⁷⁰³ o čtyři listiny vydané 21. září 1348 v Budyšíně,⁷⁰⁴ jeden dokument daný 13. prosince 1351 ve Frankenštejně,⁷⁰⁵ dva zápisy o jednání konaném 11. května 1351 v Praze,⁷⁰⁶ stejně jako na konci června 1363.⁷⁰⁷ Koroborace chybí v záznamu listiny Karla IV.

⁶⁹⁹ APW, fond KW, sign. 827, fol. 18^v.

⁷⁰⁰ Tamtéž, fol. 8^r.

⁷⁰¹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 8^{r-v}, 18^r.

⁷⁰² Tamtéž, fol. 2^v-3^r.

⁷⁰³ Tamtéž, fol. 89(-3)^v.

⁷⁰⁴ Tamtéž, fol. 37^v, 54^v-55^v, 114(-3)^v, 121(-3)^v (dvě listiny byly zachyceny dvakrát); *RŠ I*, č. 798 a 799, s. 283.

⁷⁰⁵ APW, fond KW, sign. 828, fol. 80(-3)^v.

⁷⁰⁶ Tamtéž, fol. 63^v.

⁷⁰⁷ Tamtéž, fol. 149(-3)^v-151(-3)^r.

dané ve Svídnici 4. července 1353.⁷⁰⁸ Údaje o zpečetění sedmi listin vydaných ve Vratislavi a jedné ve Středě nejsou uvedeny, nebo je zmíněna panovnická majestátní pečeť.⁷⁰⁹

V ostatních osmi jednotlivinách o jednání konaném ve slezské metropoli je specifikováno, že byla přivěšena pečeť Vratislavského knížectví.⁷¹⁰ To zmiňuje i dokument datovaný 11. listopadu 1350.⁷¹¹ V tamže vydaném privilegii pro Vratislav z 13. května 1352, díky němuž tamější radní získali od krále na odstranění škod po požáru většinu jeho příjmů z mýtného na dřevo, přichází navíc formulace „*sigillum ducatus nostri Wratislaviensis ad hereditates et causas una cum signo nostro secreto duximus appendendum.*“⁷¹² Na dokumentu je skutečně pečeť Vratislavského knížectví přivěšena, ovšem v registrech o ní záznam není – snad proto, že obsahem vybočovala z tam zaznamenávaných listin. Současně všechna ostatní privilegia pro město byla vydávána pod královskou (či císařskou) pečeti.

Počet panovnických listin zapsaných v dochovaných registrech vratislavské hejtmanské kanceláře jasně prokazuje souvislost s pobyty českých králů ve slezské metropoli. Z období po roce 1336, kdy přešlo knížectví do rukou českého panovníka, až do roku 1359, bylo do register vratislavského hejtmanství zapsáno celkem 66 dokumentů, které panovníci vydali v období let 1336-1353. Nejvíce – 17 – jich pocházelo z roku 1345, kdy Jana Lucemburského do slezské metropole opakovaně přiváděly vojenské operace. Podobně za králových pobytů realizovaných v souvislosti s litevskou výpravou roku 1337 bylo vystaveno osm listin a roku 1339 sedm. Výrazně se rovněž odrazila v tomto přehledu cesta Karla IV. do slezské metropole roku 1348 (deset zápisů) a dlouhodobé setrvání dvora ve městě roku 1351 (devět listin).⁷¹³

⁷⁰⁸ Tamtéž, fol. 125(-3)^r.

⁷⁰⁹ Tamtéž, fol. 32^r, 82(-3)^r, 149(-3)^v; APW, fond KW, sign. 829, fol. 22^v, s. 42.

⁷¹⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 36^v-37^r, 68^r, 69^{r-v}, 71^v, 73^r, 76^v.

⁷¹¹ Tamtéž, fol. 72^v-73^r; APW, DMW, č. 289 (11. 11. 1350).

⁷¹² APW, fond DMW, č. 305 (14. 5. 1352); BU, č. 209, s. 184n.

⁷¹³ Podrobně k průběhu vratislavských setrvání českých panovníků ve slezské metropoli M. Holá, *Pobyty Jana Lucemburského; táž, Pobyty Karla IV.*

Dva zápisy panovnických listin v registrech neobsahují dataci – první, vzhledem k tomu, že zmiňuje Václava I. Lehnického a kancléře Otu z Donína, lze zařadit do roku 1348, kdy jsou oba s panovníkem ve slezské metropoli doloženi.⁷¹⁴ Další časově neurčený záznam se nachází mezi zápisy z roku 1351 a lze jej s vysokou pravděpodobností zařadit k tomuto letopočtu, kdy Karel IV. ve Vratislavi dlouhodobě pobýval.⁷¹⁵ Z období let 1354-1358 žádná panovnická listina do register zapsána nebyla, další je až z února 1359.⁷¹⁶ Na konci druhého dochovaného svazku kancelářských knih pak byly připsány tři jednotliviny vydané Karlem IV. v letech 1363, 1364 a 1365.⁷¹⁷

Graf č. 5

Z jazykového hlediska převažuje u panovnických listin latina, německy byly psány pouze dokumenty z 11. května 1336⁷¹⁸ a 13. prosince 1351.⁷¹⁹ Příjemci obou byli slezští rytíři, ale na základě tak nízkého počtu listin nelze pronést

⁷¹⁴ APW, fond KW, sign. 828, fol. 35^r.

⁷¹⁵ Tamtéž, fol. 65^v.

⁷¹⁶ APW, fond KW, sign. 829, fol. 22^v, s. 42.

⁷¹⁷ APW, fond KW, sign. 828, fol. 149(-3)^v-151(-3)^r.

⁷¹⁸ APW, fond KW, sign. 827, fol. 18^v.

⁷¹⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 80(-3)^v.

zobecnující závěry. Panovnické listiny se od hejtmanských samozřejmě liší intitulací, obsah právního jednání zůstává stejný. Ve svědečné řadě listin (pokud je uvedena) daných ve Slezsku pak často nalezneme vratislavského hejtmana.⁷²⁰

IV. 4. Kancelářské taxy a příjmy vedoucích vratislavské hejtmanské kanceláře

Evidence vybraných kancelářských tax není bohužel pro vratislavskou hejtmanskou kancelář v námi sledovaném období dochována. Známe ovšem listinu Jana Lucemburského, kterou stanovil výši platby zemskému písaři za vyhotovení listiny o převodu majetkových práv, a také stížnost na zvyšování částek za úkony spjaté s činností notáře Petra z Boleslavce v kanceláři vratislavského hejtmanství. V textu protestu je rovněž odkázáno na nedochovanou listinu Karla IV., již měla být stanovena výše platby alespoň za část činnosti kanceláře.⁷²¹

Poprvé se však objevuje otázka platby za vystavování listin roku 1339. Tehdy český král v Norimberku 28. dubna stanovil, že na rozdíl od dřívějších dob nesmějí vratislavští hejtmané nic vybírat od vratislavských měšťanů za převod majetkových práv.⁷²² Nadále však náležela částka za vyhotovení dokumentu zemskému písaři (později kancléři), jak dokládá i stanovení její výše panovníkem: Jan Lucemburský 1. prosince 1341 určil, že vratislavští měšťané budou platit zemskému písaři za listinu o převodu majetkových práv jednu hřivnu.⁷²³

⁷²⁰ Kupř. APW, fond KW, sign. 828, fol. 2^{r-v}.

⁷²¹ Podrobně níže v textu. K Petrovi z Boleslavce blíže s. 104n.

⁷²² BU, č. 160, s. 142n.; RBM 3, č. 2059, s. 804: „... *quod occasione empcionis, vendicionis, exposicionis sev modo quocunque bonorum siue hereditatum quorumcumque commutacionis, que capitaneus conferre et ratificare habet et propterea prius pecunias de hoc requisivit et recepit, per ipsos ciues contrahendis nulla in antea capitaneo presenti uel futuro debeat ministrari ...*“.

⁷²³ BU, č. 170, s. 153: „... *nostris ciuibus census, redditus, possessiones seu hereditates in terra Wratislaviensi vel alibi in nostre iurisdictionis dominio comparauerint ... vna tantum marca occasione sui officii siue sallarii tribuatu ...*“ . Viz i S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 133.

Skutečnost, že panovník stanovoval výši platby alespoň za některé úkony úředníků vratislavské hejtmanské kanceláře, potvrzují články žaloby podané leníky knížectví a vratislavskými měšťany proti Petrovi z Boleslavce, které nalezneme ve vratislavské městské knize *Laurencius Nudus*. Zápis není datován, je zahrnut mezi záznamy z roku 1373, což je tedy i pravděpodobné datum podání stížnosti. Odpovídalo by to i tomu, že notář Petr působil v kanceláři vratislavského hejtmanství od roku 1361.⁷²⁴

Podle textu obvinění požadoval Petr z Boleslavce od doby, kdy byl do hejtmanské kanceláře přijat, jak již bylo výše zmíněno, za přečtení či vyložení obsahu jakékoliv listiny v mateřském (tj. polském) či německém jazyce jeden groš, což mělo být proti dosavadním zvyklostem. Dříve též byly zdarma vyhotovovány záznamy („*signatura*“) z jednání zemského soudu (za něž se nově platilo dva denáry)⁷²⁵ i dvorského soudu (za něž Petr požadoval jeden groš). Původně se rovněž platilo za listinu obsahující verdikt zemského soudu čtyři groše, z nichž dva připadly písaři a zbytek přísedícím. Proti těmto zvyklostem vyžadoval Petr šest grošů. Ke stejnému navýšení došlo i u listin dvorského soudu, kde tři z nově placených grošů dostávali leníci a druhou polovinu za svou práci Petr z Boleslavce.⁷²⁶ Došlo rovněž k porušení ustanovení Karla IV., dle kterého měla být za zápis v registrech, vosk a hedvábné nitě („*de registro, cera et serico*“) placena z každé hřivny jedna kvarta (tedy čtvrt groše). Notář Petr ovšem vybíral poplatek čtyři groše. Za listinu o vypořádání dědictví, o obvěnění a o smířčí dohodě požadoval proti dříve obvyklé kvartě z každé hřivny tolik jako za jiné listiny.⁷²⁷

Díky uvedené stížnosti vratislavských radních a leníků máme tedy bližší představu o platbách za jednotlivé úkony. Máme doloženu i skutečnost, že

⁷²⁴ Viz s. 104.

⁷²⁵ Ke slezské měně a dílům hřivny viz pozn. 966.

⁷²⁶ D. Adamska-Heś, *Personel kancelaryjny księżnej Agnieszki świdnicko-jaworskiej*, s. 434, uvádí jako paralelu s odkazem na starší literaturu výši plateb za vydání listiny městského soudu ve Svidnici roku 1375, tj. tři groše, z čehož část získali přísedící a písař. T. Jurek nalezl doklad o tom, že svídnicko-javorské kanceláři bylo placeno 6 grošů za listinu („*dedit VI grossos pro littera*“); T. Jurek, *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 2*, s. XXV.

⁷²⁷ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 171^v-172^f.

vratislavská hejtmanská kancelář vydávala i listiny obsahující rozhodnutí vratislavského zemského soudu, čemuž svědčily i výsledky paleografického rozboru.⁷²⁸

Zmíněné částky byly se vši pravděpodobností používány na uhrazení části nákladů kanceláře, zejména na nákup pergamenu, papíru, vosku a hedvábných nití. Vedoucí vratislavské hejtmanské kanceláře zřejmě přímo sám platil další písaře.

Podle soupisu příjmů vzniklého zřejmě kolem roku 1345 náležely kancléři navíc z každé hřivny zemské daně dva groše, tj. 1/24.⁷²⁹ O podílu tohoto úředníka či jeho zástupce na výběru královských příjmů z knížectví svědčí až *Liber imperatoris* z roku 1377, kde se objevují částky odevzdané Petrovi z Boleslavce. Na druhé straně z nich byl pravidelně odečítán jeho plat 7,5 hřiven, který obdržel dvakrát ročně (částka vybraná z Vratislavska a Středecka byla okolo 250 hřiven), stejně jako jednu hřivnu za daň z Namyslovska (vybráno okolo 50 hřiven). Navíc mu byly hrazeny výdaje spjaté s výběrem příjmů.⁷³⁰ Ve vyúčtování z roku 1377 se navíc objevují i částky dané Petrovi, písaři Petra z Boleslavce – je tedy pravděpodobné, že se podílel na uvedeném výběru.⁷³¹

Poprvé za kancléře Oty z Donína je doložen příjem 20 scotů (tj. 40 grošů) za tzv. vodní regál („*de thelonio aque*“).⁷³² Podobně obdržel z mýtného a z příjmu komory roku 1353 Dětmar z Meckbachu částku 30 hřiven.⁷³³ Platba za vodní regál se objevuje v knize městských účtů *Henricus Pauper* ve vyúčtování z roku 1354,

⁷²⁸ Viz předchozí kapitola.

⁷²⁹ Viz s. 228.

⁷³⁰ *CDS* 3, s. 106.

⁷³¹ Tamtéž, s. 104.

⁷³² APW, fond KW, sign. 831, fol. 45^f. Vodní regál představovaly podle některých badatelů platby za plavbu dřeva po řece Odře (např. H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 381), které jsou někdy ale vydělovány samostatně jako „*thelonio lignorum*“ (viz třetí část druhé kapitoly o královských příjmech z knížectví). Snad se jednalo spíše o příjmy z rybolovu, jak naznačuje spojení „*in thelonio aque sive piscariis*“ v listině z roku 1353; *LBUS* I, č. 16, s. 71.

⁷³³ APW, fond KW, sign. 831, fol. 49^v, 54^f.

kdy bylo kancléři Dětmarovi vyplaceno 20 hřiven a 20 scotů,⁷³⁴ o rok později obdržel kancléř 20 scotů bez uvedení účelu a roku 1356 20 hřiven „*de thelonio aque*“ a dalších 20 scotů jako plat.⁷³⁵ Roku 1358 jsme přímo informováni o osobní přítomnosti kancléře Dětmara z Meckbachu při pořizování vyúčtování příjmů z Vratislavského knížectví.⁷³⁶

IV. 5. Falza a listiny zpadělané

Vedle interpolací do stávajících listin či vymazání jejich části a doplnění nového obsahu (tedy tzv. zpadělání listin) docházelo od středověku i k vyhotovování zcela padělaných dokumentů. Známe příklady, kdy došlo k přenesení pravé pečeti z původního dokumentu na podvrh či k užití originálního typáře v rozporu s vůlí majitele. Méně často se setkáváme s tím, že si falzátor vyrobil falešné pečetidlo či otisk pečeti.⁷³⁷

Takovým způsobem bylo kupříkladu paděláno několik listin vratislavského hejtmána po polovině 14. století. Jde zároveň o jeden z mála případů, kdy jsme informováni, že falzifikáty odhalili současníci padělatele – falza byla obvykle ještě dlouho po svém vzniku považována za pravá, takže i dosavadní studie věnované konkrétním případům padělání pečeti v zemích Koruny české vycházely především z důkladného paleograficko-diplomatického rozboru listin či z analýzy dochovaných

⁷³⁴ Podle zápisu tamtéž mělo jít o 22 hřiven a ferta, a to za mýtné a příjem komory, které byly vyplaceny 8. dubna, a 15 hřiven 27. května.

⁷³⁵ *CDS* 3, s. 83-86.

⁷³⁶ APW, fond KW, sign. 831, fol. 54^r.

⁷³⁷ Např. Jiří Čarek, *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 8, 1938, s. 1-56, zde s. 49-53; Marian Gumowski – Marian Haisig – Sylwiusz Mikucki, *Sfragistyka*, Warszawa 1960, s. 112-118; Iván Bertényi, *Die Schrift als Beweis der Authentizität von Urkunden mit beschädigtem Siegel im 14. Jahrhundert in Ungarn*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 93, 1985, s. 47-58, zde s. 49n.; Tomáš Krejčík, *Pečet' v kultuře středověku*, Šenov u Ostravy 1998, s. 75-77.

podvržených pečetí.⁷³⁸ Druhá část této podkapitoly je pak věnována listinám zpadělaným.

IV. 5. 1. Případ padělání pečeti Vratislavského knížectví Janem ze Schellendorfu

V době, kdy úřad vratislavského hejtmanství zastávala tamější městská rada, došlo k odhalení padělání několika pečetí leníkem Janem ze Schellendorfu (Dzwonów). Ten měl ve sporu vedeném s vdovou po rytíři Janovi z Eichelbornu Anežkou a s vratislavským měšťanem Richardem z Gubenu o alodiální statek Zielona, ležící ve vratislavském kraji, použít čtyři falza, vystavená údajně vratislavským hejtmanem. O okolnostech, kdy byly padělky použity, jsme informováni díky opisu notářského instrumentu, jenž podrobně zachytil soudní jednání probíhající roku 1364 po nálezů padělaných pečetí.⁷³⁹ Pořídil jej ve druhé polovině 18. století Samuel Beniamin Klose, který sporu věnoval pozornost i ve své knize *Von Breslau*.⁷⁴⁰ Díky tomu mohly vzniknout další analytické studie věnující se této otázce.

Ivan Hlaváček tak upozornil na možné širší souvislosti případu se sporem úředníka vratislavské hejtmanské kanceláře s příbuznými padělatele,⁷⁴¹ Rościsław Żerelik se věnoval především osobě a rodině padělatele,⁷⁴² stručné shrnutí

⁷³⁸ Srov. např. Jan Hrdina, „*Litere augustinensium*“ aneb pozdně středověké odpustkové falzum pro augustiniány eremy, in: Pomocné vědy historické a jejich místo mezi historickými obory, Praha 1996 (= Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1. Z pomocných věd historických 13), s. 165-192; Karel Maráz, *K problematice padělání pečetí ve středověku. Sfragistický příspěvek k falzům Oldřicha II. z Rožmberka*, Sborník archivních prací 48, 1998, s. 49-104.

⁷³⁹ APW, fond Zbiór Klosego, sign. 128 (stará sign. 121).

⁷⁴⁰ S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 220-240.

⁷⁴¹ I. Hlaváček, *Prolegomena do historii kancelarii i dyplomatyki*, s. 108 a 110.

⁷⁴² Rościsław Żerelik, *Jan de Schellendorf. Z dziejów fałszerstw na średniowiecznym Śląsku*, Sobótka 44, 1989, s. 221-238.

problematiky přinesla i autorka této disertace.⁷⁴³ Zmínku o činu padělatele Jana ze Schellendorfu (Dzwonów) lze nalézt ve většině základních prací věnovaných sfragistice, i když někteří autoři mylně uvádějí, že falzifikátor byl roku 1364 popraven.⁷⁴⁴ Protože však ze sporu vyplývají cenné informace o kancelářské praxi, je nutné mu věnovat samostatnou pozornost.

O statku Zielona (Selun) víme, že jej určil v březnu roku 1350 rytíř z Eichelbornu⁷⁴⁵ za obvěnění manželce Anežce, která si jako ochránce svých nároků (tzv. tutora) určila vratislavského hejtmana Konráda z Falkenhainu.⁷⁴⁶ Již v červenci téhož roku však manželé prodali několika vratislavským měšťanům za 250 hřiven roční příjem ze svých dvou statků ve výši 30 hřiven a rovněž přislíbili, že jim postoupí do zástavy jmenované alodium.⁷⁴⁷ Z této části transakce však sešlo, protože již o rok později koupil od rytíře z Eichelbornu roční příjem osm hřiven „*super toto allodio Selun*“ vratislavský měšťan Hynek z Krakova.⁷⁴⁸ Dne 12. února 1352 rytíř z Eichelbornu za souhlasu své manželky prodal další roční příjem ze Zielone spolu s právem rybolovu na řece Olavě Janovi ze Schellendorfu.⁷⁴⁹ Ve všech případech je uvedený statek označen jako svobodný.

⁷⁴³ M. Holá, *Sigilla falsa*, s. 185-192. Rozšířenou verzi studie představuje tato podkapitola disertace.

⁷⁴⁴ Např. I. Bertényi, *Die Schrift als Beweis der Authentizität*, s. 50; T. Krejčík, *Pečeť v kultuře středověku*, s. 77. František Kavka, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355-1378) 1*, Praha 1993, s. 11, mylně určuje padělatele jako vratislavského hejtmana; podobně též L. Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 564.

⁷⁴⁵ Rytíř Jan z Eichelbornu je v pramenech doložen do roku 1354; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 218.

⁷⁴⁶ APW, fond KW, sign. 828, fol. 50^v. Mezi svědky hejtmanské listiny je jako vratislavský leník uveden i Jan ze Schellendorfu. V edici RŠ 2 dokument z 3. března 1350 není obsažen.

⁷⁴⁷ APW, fond KW, sign. 828, fol. 50^f. V RŠ 2 listina z 17. července 1350 chybí.

⁷⁴⁸ APW, fond KW, sign. 828, fol. 63^f. V edici RŠ 2 listina z 6. července 1351 opět chybí.

⁷⁴⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 85(-3)^{f-v}, fol. 88(-3)^f, druhý ze zápisů nebyl dopsán a je kancelován. Ještě 18. dubna 1352 byla Zielona spolu s jinými majetky předmětem sporu rytíře z Eichelbornu s jeho příbuznou Markétou, vdovou po Mikuláši z Czamborndorfu (Samborze); APW, fond KW, sign. 828, fol. 75^v; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 218). V RŠ 2 dokumenty neuvedeny.

Vlekly spor mezi Janem ze Schellendorfu a Anežkou, vdovou po Janovi z Eichelbornu, která chtěla statek vykoupit, vypukl patrně roku 1363, jak dokazuje jedna z dochovaných listin dvorského soudu na konci padesátých let 14. století či na začátku následujícího decenia. K jeho projednání došlo před vratislavským dvorským soudem, kde Jan ze Schellendorfu⁷⁵⁰ tvrdil, že již roku 1350, tedy o dva roky dříve než ke koupi došlo, získal Zielonou jako dědičný majetek. Na dalším zasedání soudu navíc prohlásil, že ke sporné lokalitě náleží ještě patronát jednoho oltáře v kolegiálním kostele sv. Kříže ve Vratislavi.⁷⁵¹ Když mělo dojít k porovnání listin protichůdného znění, prohlásil Jan ze Schellendorfu, že vlastní pouze opis originálu, který shořel.

Na další zasedání vratislavského dvorského soudu však spolu se synem Konrádem přinesl dvě listiny opatřené pečeti Vratislavského knížectví, jež měly být vydány v době, kdy byl vratislavským kancléřem Ota z Donína, tedy nejpozději roku 1350.⁷⁵² Podle znění prvního dokumentu měl Jan spornou vesnici přenechat své manželce Anně, dceři Jana z Reste, a dědicům, druhá měla dokládat patronátní práva. Protože však listiny nebyly zapsány v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře, vznikly pochybnosti o jejich pravosti.⁷⁵³ Na následující jednání se Jan ze Schellendorfu nedostavil, a zvítězila tak druhá strana.

⁷⁵⁰ Ve 14. století náleželo jméno Jan několika členům rozvětvené rodiny Schellendorfů – např. ve Vratislavi několikrát svědčil v jedné listině rytíř Henselin a leník Jan ze Schellendorfu; např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 24^v (30. 1. 1348) a fol. 58^r (14. 3. 1351). K osobě padělatele a k jeho rodině podrobně R. Žerelik, *Jan de Schellendorf*, zvláště s. 223-229. V pramenech se obvykle objevuje mezi leníky, v prohlášeních ke sporu je označen jako „armiger“ či „miles“; k odchýlkám v užívání těchto výrazů viz Ambroży Bogucki, *Termin miles w źródłach śląskich XIII i XIV w.*, in: *Społeczeństwo Polski średniowiecznej I*, Warszawa 1981, s. 222-263; týž, *O pasowaniu na rycerza i grupach prawnych*, *Roczniki Historyczne* 65, 1999, s. 195-210.

⁷⁵¹ Děkanem kostela sv. Kříže ve Vratislavi byl od roku 1352 jakýsi Albert ze Schellendorfu, od roku 1349 je mezi jejími kanovníky doložen Janův bratr Mikuláš ze Schellendorfu; C. Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift*, s. 125n. Právo patronátu oltáře ve jmenovaném kostele bylo potvrzeno synovi Jana ze Schellendorfu Konrádovi roku 1365; *KD 4*, č. 675, s. 152.

⁷⁵² K osobě Oty z Donína viz s. 92-96 této práce.

⁷⁵³ APW, fond Zbiór Klozego, sign. 128 (stará sign. 121), zejména fol. 11^v a 17^v. K roli register výslovně např. výpověď radního Peška z Reichenbachu: „*privilegia non essent vera sed*

Patrně po prodeji statku Zielona syny Jana z Eichelbornu Heřmanem a Janem jejich švagrovi, vřatislavskému měšťanu Richardovi z Gubenu roku 1362⁷⁵⁴ se Jan ze Schellendorfu pokusil znovu získat tento majetek. Nejprve předložil spolu se svým synem Konrádem listinu, podle které se jeho choť zřekla sporného statku, označeného opět jako dědičný, v jeho prospěch. Dokument byl opět opatřen pečeti Vřatislavského knížectví, ale pozornost vřbudilo, že na ní nebylo kontrasigillum.⁷⁵⁵

K dalšímu jednání dvorského soudu, které se konalo 3. května 1363,⁷⁵⁶ se dostavil pouze Konrád ze Schellendorfu se čtvrtým padělkem dokládajícím, že naopak jeho otec daroval 24. ledna 1350 Zielonou jeho matce a svým dědicům. Listina opět byla shledána podezřelou, tentokrát byl ovšem Konrád ze Schellendorfu uvězněn. Posléze došlo ale k jeho propuštění. Potvrzen byl ale předchozí výnos soudu, nepřítomný Jan ze Schellendorfu byl spolu se svým písařem Velislavem, který rovněž utekl, prohlášen za padělatele.⁷⁵⁷

Spor by tím asi skončil, nebýt toho, že v říjnu roku 1363 objevili sluhové Schellendorfova zete Vincence z Bogenau (Bogunowa) či ze Schwenkfeldu (Makowice) v bývalém domě Jana ze Schellendorfu v Pustkowie Wilczkowskim zakopané otisky pečeti ze smůly. Sluhovi Martinovi, který byl slepý, cosi v domě upadlo, a při šátrání po zemi si všiml, že v jednom rohu je hliněná podlaha vystouplá. V tomto místě posléze našli zakopané otisky pečeti ze smůly, o kterých se původně domnívali, že to jsou hrací kostky – teprve když jeden z předmětů hodili do ohně a místností se rozšířila vůně smůly, zjistili, co to vlastně našli. Služebníci

falsa ex eo principe, quod in registro cancellarie Wratislaviensis registrata non inveniebantur“, podobně fol. 23^v.

⁷⁵⁴ Richard z Gubenu (v pramenech obvykle Gubin) nejpozději roku 1360 pojal za choť dceru Jana a Anežky z Eichelbornu Formosu; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku*, s. 218 (k jejímu obvěnění např. *RŚ 5*, č. 93, s. 42). V dubnu roku 1362 vypovídal před soudem příbuzný manželky Jana ze Schellendorfu Ondřej z Reste; *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, č. 19, s. 165n.

⁷⁵⁵ APW, fond Zbiór Klosego, sign. 128 (stará sign. 121), zejména fol. 13^v, 15^r. Listiny opět nebyly nalezeny v registrech, navíc přisedící zaujalo „*quod in sigillo ipsorum privilegiorum non fuerunt inventa signa sicut cancellarii consueverunt signare in dorso, videlicet sigillo parvo vel minuto*“, fol. 13^v.

⁷⁵⁶ APW, rep. 66, č. 198; *KD 4*, č. 589, s. 135.

⁷⁵⁷ APW, fond Zbiór Klosego, sign. 128 (stará sign. 121), fol. 15^v.

odevzdali nález svému pánovi, který předal otisky pečetí prostřednictvím svých příbuzných, pánů z Reste, vratislavským radním zastávajícím hejtmanský úřad. Celkem šlo zřejmě o 27 matric.⁷⁵⁸

Vratislavští konšelé předvolali na polovinu května do Vratislavi na dvorský soud, jenž se tentokrát konal na radnici, celkem 22 svědků, aby se vyjádřili k různým okolnostem sporu – k paděláním, nálezu, průběhu předchozích soudních jednání apod. Padělané pečeti byly při jednání vystaveny. K porovnání s nimi mohly sloužit pečeti přivěšené k prohlášení postižených osob, z nichž většina byla vydána v první den procesu, tedy 15. května 1364.⁷⁵⁹ Tato prohlášení s drobnými odchylkami vyjmenovávají padělané pečeti.

Nejpodrobněji falza popisuje listina střeckých radních a záznam ve vratislavské městské knize *Laurencius Nudus* obsahující opis informací poslaných maršálkovi císařského dvora.⁷⁶⁰ Výčet doplňují některé další dokumenty.⁷⁶¹ Dozvídáme se tak, že kromě výše jmenované pečeti Vratislavského knížectví byly padělané i větší pečeť Boleslava III. Lehnického, menší pečeti Václava I. a Ludvíka Lehnicko-Břežských, menší pečeť Boleslava II. Svídnického, pečeti pěti rytířů, tří leníků a dvou měšťanů, dále pečeti zemských soudů ve Vratislavi, ve Středě a v Břehu.⁷⁶² V notářském instrumentu obsahujícím soudní protokol je navíc uvedena pečeť Jindřicha VI. Vratislavského.⁷⁶³ Určeno tedy bylo 18 typářů, zbylých devět buď nebylo identifikováno, nebo byly shodné s již jmenovanými. Soudní proces skončil 22. května 1364 jasným obviněním proti Janovi ze Schellendorfu.⁷⁶⁴

⁷⁵⁸ Nejpodrobněji to popisuje opět notářský instrument – dochován v opise viz APW, fond Zbiór Klosego, sign. 128 (stará sign. 121).

⁷⁵⁹ Dochovaly se listiny vratislavských konšelů zastávajících hejtmanský úřad, střeckých radních, dvorského soudce a přisedících zemského soudu ve Vratislavi (2 listiny), vratislavských rytířů, leníků a měšťanů (2 listiny). APW, fond DMW, č. 406-409 (15. 5. 1364).

⁷⁶⁰ APW, fond DMW, 407 (15. 5. 1364); APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*), fol. 65^r-66^r.

⁷⁶¹ Např. opakovaně citovaný notářský instrument dochovaný v opisu; viz pozn. 758.

⁷⁶² APW, fond DMW, č. 407a (15. 5. 1364); v *KD 4* listina chybí.

⁷⁶³ APW, fond Zbiór Klosego, sign. 128 (stará sign. 121), fol. 3^v.

⁷⁶⁴ Tamtéž, fol. 24^r.

„Hanebný“ čin falzifikátora, který padělal všechny pečeti „*in quadam materia sulphurea*“, ⁷⁶⁵ měl být rozhlášen po Čechách, Slezsku i Polsku. ⁷⁶⁶

Ke zločinu falzifikace se ve Vratislavi dne 15. května 1364 osobně vyjádřili čtyři rytíři (Matěj z Mühlheimu, Jan /Heinczco/ ze Schwarzenhornu, Franczco ze Sommerfeldu a Jan z Reste, který byl tchánem Jana ze Schellendorfu⁷⁶⁷), dva leníci (Jindřich z Molnsdorfu a Gunczelin Kalow) a vratislavský měšťan Tilco Ruffus.⁷⁶⁸ Padělány byly i pečeti osob, jejichž svědectví neznáme. Pátý z rytířů, Čeněk z Prittitz, ve výše jmenované listině⁷⁶⁹ uveden nebyl, snad vydal samostatné prohlášení. Druhý z postižených vratislavských měšťanů Mikuláš z Nisy byl v listině střeckých radních označen jako již zesnulý.⁷⁷⁰ Jednalo se o bývalého tchána Janovy druhé manželky Markéty, rozené z Reste, která byla vdovou po Peškovi z Nisy.⁷⁷¹ Třetí z leníků, který ve výše zmíněné listině uveden nebyl, byl Hennig Omen. Snad se jednalo o lazebníka Hensil Omen, který je na jedné straně knihy vedené vratislavskou městskou kanceláří v nedatovaném přípisu označen jako známý a velký padělatel, který byl dopaden v Břehu.⁷⁷²

⁷⁶⁵ Údaj je zopakován ve všech prohlášeních z května 1364; srov. 759. Způsob zhotovení matric otištěním pečeti do hmoty ze smůly je uveden i v soudním protokole; viz pozn. 764.

⁷⁶⁶ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*), fol. 65v: „*Item quod de falsificacione et falsitate dictorum sigillorum ac de premissis omnibus et singulis apud dictos dominos imperatorem, duces seu principes et in ipsorum curiis, milites, militares, scabinos in civitate quoque Pragensi et Wratislaviensi ac certis locis adiacentibus nec non in dictis regionibus Boemie, Polonie et Slesie apud graues et ydoneas personas publica vox est et fama ac palam publice et notitia laborat infamia contra Hanco de Schellendorf supradictum*“.

⁷⁶⁷ R. Žerelik, *Jan de Schellendorf*, s. 226.

⁷⁶⁸ APW, fond DMW, č. 407b a 408 (15. 5. 1364); *KD 4*, č. 638, s. 145.

⁷⁶⁹ Viz předchozí poznámka.

⁷⁷⁰ Uveden v listině střeckých radních, srov. pozn. 760.

⁷⁷¹ Markéta z Reste vystupuje jako vdova po Peškovi z Nisy již roku 1352; APW, fond KW, sign. 828, fol. 72^v.

⁷⁷² APW, fond KW, sign. 831, fol. 63^v. Hennig Omen se vyskytuje jak v blízkosti březsko-lehnických knížat (např. *RŠ 4*, č. 179, s. 67), tak v dokumentech Boleslava II. Svídnického (např. *RŠ 4*, č. 104, s. 37-38) a lze jej nalézt i ve Vratislavi jako svědka v hejtmanových listinách (např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 52^r).

Je tedy zřejmé, že Jan z Schellendorfu si mimo jiné. opatřil otisky pečeti svých příbuzných (Jana z Reste, Mikuláše z Nisy). Dále se jednalo i o osoby, od kterých získal různý majetek či s nimi či jejich příbuznými stanul ve sporu před dvorským soudem. Dokládá to případ pečeti Jindřicha z Molnsdorfu, s jehož bratrem Helwigem se Jan ze Schellendorfu soudil roku 1356.⁷⁷³ Podobně s Gunczelinem Kalow vedl Jan při o ostrov na řece Odře roku 1355.⁷⁷⁴ Od rytíře Jana ze Swarzenhornu získal Jan ze Schellendorfu roku 1356 mlýn na řece Lešnice⁷⁷⁵ a následně se s ním v době, kdy vratislavští radní zastávali hejtmanský úřad, soudil o zboží v Gajkowie.⁷⁷⁶

Na konci května roku 1364 přijel do Vratislavi Karel IV. a seznámil se s výsledky procesu.⁷⁷⁷ V jeho doprovodu sem zavítali i Ludvík a Jindřich Lehnicko-Břežští, jejichž případná prohlášení se nedochovala. K paděláním se ale vyjádřil 30. května 1364 ve Vratislavi Boleslav II. Svidnický. Kníže uvedl, že za ním před časem přijeli vratislavští konšelé a přivezli s sebou padělané pečeti, které popisuje odlišně než listina středeckých radních. Padělána měla být menší pečeť zesnulého Boleslava III. Lehnického, větší pečeti jeho prvorozeného syna Václava a další

⁷⁷³ APW, fond KW, sign. 828, fol. 131(-3)^v; *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, č. 49, s. 68n.; *RS 3*, č. 266, s. 115n. Jan ze Schellendorfu se odmítal před soud dostavit; APW, fond KW, sign. 828, fol. 131^f; *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, č. 50, s. 69n.

⁷⁷⁴ AMW, fond DMW, č. 318 (16. 6. 1355); *RS 3*, č. 79, s. 42; *KD 4*, č. 233, s. 60.

⁷⁷⁵ APW, fond KW, sign. 828, fol. 132(-3)^v.

⁷⁷⁶ Jan ze Schellendorfu o sporu dokonce informoval císaře; APW, fond KW, sign. 831, fol. 69^f; *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, č. 55, s. 96n. Vratislavské radní zastávající hejtmanský úřad obvinil též z nespravedlivého postupu vůči sobě v záležitosti jedné vsi, kterou přenechal svému bratrovi.

⁷⁷⁷ Dle S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 223 měl Karel IV. dne 27. května 1364 potvrdit, že se seznámil s padělanými pečetěmi vratislavského hejtmanství, menší pečetí Boleslava II. Svidnického, většími pečetěmi Boleslava III. Lehnického, menší pečetí Václava Lehnického; s odkazem na jmenovanou publikaci i *RI 8*, č. 4049, s. 329n. Uvednou listinu zmiňuje ve své studii i R. Žerelik (*Jan de Schellendorf*, pozn. 78) s tím, že má být v APW, fond DMW, kde však v lístkovém katalogu zachycena není. Podobně chybí i v *KD 4*. Císařův pobyt ve Vratislavi je doložen pro 29. a 30. května 1364; *RI 8*, č. 4050, s. 330 a č. 6248a, s. 625.

mnohé pečeti rytířů, leníků, soudů a měšťanů.⁷⁷⁸ Především tedy kníže nepotvrdil, že byla padělána jeho vlastní pečeť,⁷⁷⁹ ale od roku 1365 již užíval jiný typář.⁷⁸⁰

Karel IV. se podrobněji k celé záležitosti vyjádřil během svého pobytu ve Vratislavi v září téhož roku.⁷⁸¹ Ve své listině z 13. září 1364 městskou radu, která již tři roky úspěšně spravuje hejtmanský úřad, osvobodil od případné odpovědnosti za zneužití typáře a vybídl ji k dopadení zločince. Dále, jak již bylo uvedeno výše, konšelům rozkázal zcela zničit staré pečetidlo Vratislavského knížectví a nechat vyrýt nové.⁷⁸²

Předtím, než došlo k uvedenému jednání v květnu 1364 na vratislavském dvorském soudě, podal písař vratislavské hejtmanské kanceláře Jan ze Strupice proti Janovi ze Schellendorfu žalobu k papeži do Avignonu.⁷⁸³ V městské knize *Laurencius Nudus* nalezneme opis listu, jímž měl tento úředník informovat městskou radu o tom, že 27. března 1364 dospěl Jan ze Schellendorfu do Avignonu, kde byl následně obviněn a uvržen do vězení. Žaloba proti němu sestávala z osmi článků. O dalším průběhu soudu s ním nejsme informováni, ale zřejmě byl Jan ze

⁷⁷⁸ APW, fond DMW, č. 410 (30. 5. 1364); *KD 4*, č. 639, s. 145.

⁷⁷⁹ Dále pak nebylo v listině uvedeno, že by došlo k padělání pečeti Ludvíka Břežsko-Lehnického; pečeť Boleslava III. Lehnického je označena jako menší, pečeti Václava Lehnického jako větší – tedy opačně než u Středeckých; srov. výše.

⁷⁸⁰ Harry Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre 1*, Leipzig 1912, s. 557; změnu pečetidla Boleslava II. Svídnického klade do souvislosti se získáním Dolní Lužice v zástavu roku 1364.

⁷⁸¹ Pobyt Karla IV. ve Vratislavi je doložen dne 11. září 1364; *LBUS 1*, č. 21, s. 511; 17. září již pobýval v Opolí; *RI 8*, č. 4082, s. 332.

⁷⁸² APW, fond DMW, č. 411 (13. 9. 1364); Karel IV. výslovně přikázal typář, „*quod sub sigillo ducatus nostri Wratislaviensis predicti, quo tunc utebamur, multe falsitates commisse fuissent et plures in antea verisimiliter committi vererentur, nos ... idem sigillum omnino deponi et redigi in nichilum ac novum fieri sive sculpi, quo utimur de presenti, nostra fecit seu constituit ex certa sciencia Cesarea celsitudo ...*“. V *KD 4*, č. 652, s. 148 je listina přiřazena k 13. listopadu 1364. Se správným datem viz *RI 8. Supplementum*, č. 7129, s. 743; T. Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV.*, Urkundenanhang č. 4, s. 216n.

⁷⁸³ Ke sporu Jana ze Strupice s příbuznými Jana ze Schellendorfu viz kapitola III. 1. této práce.

Schellendorfu propuštěn. V říjnu 1364 totiž vydal ve slezských Kościanech listinu ve prospěch svého bratra Mikuláše.⁷⁸⁴

Karel IV. následně 6. června 1365 požádal papeže Urbana V., aby přenechal soudu Království českého vyšetřování přečinů spáchaných na lenních zbožích bratry ze Schellendorfu (zmiňoval se konkrétně o knězi Lutrovi a o laikovi Janu ze Schellendorfu).⁷⁸⁵ Jan ze Schellendorfu přitom získal od českého panovníka opakovaně glejt, aby se mohl dostavit před dvorský soud ve Vratislavi – poprvé s ním byli seznámeni přísedící městského, zemského a dvorského soudu 3. a 4. listopadu 1366. Karel IV. udělil Janovi ze Schellendorfu ochranu až do svátku Očišťování Panny Marie (2. února), aby mohl přijít k vratislavskému dvorskému soudu.⁷⁸⁶ Dne 5. července 1367 panovník znovu stanovil, aby se Jan dostavil na srpnové zasedání téže instituce.⁷⁸⁷ O tom zda byl Jan ze Schellendorfu odsouzen, byť třeba v nepřítomnosti, informace nemáme. Víme však, že jeho příbuznými byl posléze obviněn písař hejtmanské kanceláře Jan ze Strupice, který sám dočasně okusil pobytu v zajetí.⁷⁸⁸

IV. 5. 2. Listiny zpadělané

Případ padělání vratislavské hejtmanské pečeti, jemuž byla věnována samostatná pozornost, již doložil, že docházelo ke zhotovování falz. Žádné ze čtyř privilegií, která byla při soudním případě uvedena, se ovšem nedochovalo. Podobně paleografický rozbor neodhalil žádná dochovaná falza. Známe ovšem dvě listiny zpadělané. Bohužel jde o dokumenty z období, ze kterého nemáme zachovaná vratislavská hejtmanská registra, takže není možné zjistit jejich původní znění.

⁷⁸⁴ KD 4, č. 648, s. 147.

⁷⁸⁵ MVB 3, č. 551, s. 332n. Výslovně se zde hovoří, že bratři vedli spor s vratislavskými měšťany a Janem ze Strupice „*super quibusdam bonis feudalibus*“.

⁷⁸⁶ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*), fol. 103^v-104^f.

⁷⁸⁷ RI 8, č. 6263, s. 626; APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*), fol. 111^{r-v}.

⁷⁸⁸ K tomu viz s. 101 této práce.

Prvním případem padělané listiny je dokument z 26. února 1363, kterým potvrdili vratislavští radní zastávající úřad vratislavského hejtmanství rozhodnutí arbitřů sporu mezi několika leníky a zástupci kapitulního kostela sv. Jana Křtitele ve Vratislavi o vesnici Jeszkotle, a to ve prospěch duchovní strany.⁷⁸⁹ Jde evidentně o zpadělanou listinu, ve které bylo zřejmě pemzou vyškrábáno původní jméno vsi a černým inkoustem doplněno nové. Jsou patrné zbytky tahů psaných původním inkoustem, které zabíhají pod spodní dotahovací linku. Stejným tmavým inkoustem byla doplněna i úvodní majuskula ve slově *N[os]*.

Podobným způsobem byla upravena i listina ze 13. března 1364, kterou opět vydali vratislavští konšelé z hejtmanské pravomoci. V tomto případě došlo ovšem k přepisu jména a příjmení nabyvatele právního pořízení – původní bylo vyškrábáno, nové padělatel doplnil velice zručně na prvním místě téměř shodným odstínem inkoustu, při druhém přepisu je křestní jméno psáno inkoustem výrazně tmavším než zbytek dokumentu a prosvítají tahy původně psaného jména.⁷⁹⁰

* * *

Je možné shrnout, že vratislavská hejtmanská kancelář vydávala v první řadě listiny potvrzující převody majetkových práv k lenním i svobodným (tj. alodním) statkům v knížectví, dále rozhodnutí dvorského soudu, jehož zasedání bylo vázáno na přítomnost zeměpána či jeho zástupce. K jejich zpečetění byl od počátku roku 1336 používán typář Vratislavského knížectví, v němž byl zobrazen čtvrcený štít, v jehož prvním a třetím poli se nalézal český lev a ve zbylých slezská orlice. Po odhalení jeho padělání roku 1364 bylo zhotoveno nové pečetidlo zachycující polopostavu Karla IV. v majestátu. Od počátku padesátých let 14. století byla užívána osobní pečeť vratislavských kancléřů jako kontrasigillum.

Analýze byly podrobeny vnitřní i vnější znaky listin vydávaných vratislavskými hejtmany a jejich zástupci. Sledována byla například podoba a výskyt registrační poznámky, která v některých případech obsahovala i informaci o registrátorovi či specifikovala registra, do nichž byla listina zanesena. Od poloviny

⁷⁸⁹ AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. CC 9a.

šedesátých let bylo na plíce pravidelně uváděno vedle registrační poznámky jméno nabyvatele (tj. i příjemce listiny), v některých případech i stručný latinský regist obsahující informaci, o který majetek či o jaké právní pořízení se jednalo. Pozornost byla věnována i jazyku listin. Zpočátku zcela převládala latina, němčina se objevovala pouze sporadicky. Změna nastala v roce 1369, se vši pravděpodobností v souvislosti se zastáváním úřadu Těmou z Koldic – za jeho hejtmanství byly všechny známé listiny psány německy.

Zajímavá zjištění přinesl rozbor formuláře listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců. Šlo například o rozdíly mezi dokumenty vydanými jménem místohejtmanů: jejich listiny ze čtyřicátých let 14. století byly stylizovány v jednotném čísle, teprve od poloviny padesátých let v plurálu maiestatis. V dispozici bylo vždy zdůrazněno, že jednání potvrzují vratislavští hejtmané i jejich zástupci z moci svěřené jim královskou mocí. Díky existenci register vratislavské hejtmanské kanceláře mohlo být analyzováno zastoupení některých údajů vyskytujících se v listinách – například výrazy uvozující dataci, místa vydání (převážnou měrou jím byla Vratislav), počty svědků, zastoupení rytířů ve svědečných řadách. Pozornost byla věnována i titulatuře vedoucích hejtmanské kanceláře a jejich zástupců. Sledovány byly též případné přípisy, které vyjadřovaly podíl osoby v čele kanceláře na vzniku listiny či její zodpovědnost za správnost listiny.

Samostatně byl podán rozbor formuláře listin vratislavského dvorského soudu. Vzhledem k tomu, že od poloviny čtyřicátých let 14. století psali písaři hejtmanské kanceláře i listiny tamního zemského soudu, které ale nebyly evidovány v registrech, byla pozornost věnována i jim. Dosavadnímu bádání přitom zcela unikla skutečnost, že pečeť vratislavského dvorského sudího a přisedících tamějšího zemského soudu obsahovala stejnou ikonografickou výzdobu jako první varianta typáře Vratislavského knížectví.

Ze sledovaného období známe devět v originále dochovaných listin českých králů vystavených pod pečetí Vratislavského knížectví, a tedy i v tamější hejtmanské kanceláři. Jejich počet mohl být ovšem vyšší, ale vzhledem ke zkracování koroborace při zápisu listin do register nemůžeme vždy zjistit, jaký typář byl užit

⁷⁹⁰ AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. LL 25.

k jejich zpečetění. Do register byly totiž v některých případech zanášeny i dokumenty vydané dvorskou kanceláří. Listiny českých panovníků zapsané v dochovaných registrech mají často přímou spojitost s jejich pobyty ve Vratislavi.

V souvislosti s listinnou produkcí vratislavské hejtmanské kanceláře byl učiněn pokus o zjištění plateb za některé úkony tohoto úřadu. Nemáme sice k dispozici ani přehled vybraných kancelářských tax, ani předpis, který by výši částek náležejících kanceléři stanovoval, ale je možné učinit si o nich alespoň rámcovou představu díky existenci dalších pramenů. Na základě jejich analýzy se zdá, že platby náležející kanceláři určoval český panovník. Napovídá tomu privilegium Jana Lucemburského obsahující ustanovení, že za vyhotovení listiny o převodu práv v knížectví měla být placena vratislavskými měšťany zemskému písaři jedna hřivna. O dodržování tohoto pokynu ani o případných platbách za další úkony či o tom, kolik platily ostatní sociální skupiny, nejsme ale informováni.

Bližší údaje máme až pro šedesátá léta 14. století, a to díky žalobě podané proti Petrovi z Boleslavce. Víme tak, kolik se platilo za kancelářské úkony i že došlo k navýšení těchto částek. Hejtmanské kanceláři náležely vedle poplatku za vlastní vyhotovení listiny i stanovené obnosy za zápis v registrech, vosk a hedvábné nitě a zvláštní taxa se platila za zápisy a listiny z jednání vratislavského zemského a dvorského soudu, z níž ovšem část připadla přisedícím. Petr z Boleslavce nově vyžadoval i peníze za vysvětlení obsahu latinského zápisu či listiny v němčině nebo polštině.

Argumentace užitá při soudním líčení následujícím po objevení pečeti padělaných Janem ze Schellendorfu pak prokázala, že již součastníci předpokládali, že všechny listiny vydané vratislavskými hejtmany či jejich zástupci mají být zaneseny do tamějších register. Dále se například projevila i role kontrasigilla kanceláře, jehož absence na pečeti upozornila při vyšetřování uvedené falzifikace na to, že se jedná o padělek. Podařilo se též prokázat, že dvě dochované listiny vydané vratislavskými hejtmany byly zpadělány.

V. kapitola

Registra vratislavské hejtmanské kanceláře z doby vlády Jana Lucemburského a Karla IV.

Kancelářské registrum je definováno jako kancelářská pomůcka vedená ve vydavatelově kanceláři, do níž měly být zaznamenávány listiny z ní vycházející. Někdy, spíše výjimečně, v něm ovšem byly zapisovány i dokumenty přijaté, zejména tehdy, navazovaly-li na ně listiny osoby, jejímž jménem byla registra vedena (například v papežské kanceláři).⁷⁹¹ Vedení register se prosadilo nejprve v kanceláři papežské a následně i v panovnických kancelářích západní a jižní Evropy. Pro 14. století jsou doložena i pro kancelář českých panovníků, spojenou za Karla IV. s kanceláři říšskou.⁷⁹² Známý jsou ovšem pouze jejich zlomky, a to v chronologickém pořadí fragment registra Jana Lucemburského z roku 1312⁷⁹³ a další až z kanceláře Karla IV.: vídeňský z roku 1348,⁷⁹⁴ výmarský z let 1358-1359⁷⁹⁵

⁷⁹¹ Z množství prací viz alespoň *Vocabulaire international de la diplomatie*, ed. Milagros Cárcel Ortí, València 1994, s. 38n.

⁷⁹² Kromě pojednání uvedených v následujících poznámkách se otázce existence register v české panovnické kanceláři věnovali zejména Jaromír Čelakovský, *O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kancelářích*, Praha 1890; August Sedláček, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914; Ivan Hlaváček, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376-1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*, Stuttgart 1970 (= Schriften der MGH 23), s. 293-295. Metodologicky je důležitá práce Helmut Bansa, *Die Register der Kanzlei Ludwigs des Bayern*, München 1971 (= Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, N. F., 24/1).

⁷⁹³ Václav Vojtíšek, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, in: Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 425-434 (přetištěno in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 367-379).

⁷⁹⁴ Lothar Gross, *Ein Fragment eines Registers Karls IV. aus dem Jahr 1348*, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 43, 1922, s. 579-601.

⁷⁹⁵ Bedřich Mendl, *Výmarský zlomek register Karlových*, *Časopis archivní školy* 7, 1930, s. 30-56.

a drážďanský z let 1360-1361.⁷⁹⁶ Existenci nedochovaných register z doby vlády Karla IV. a Václava IV. dokládají výpisy a opisy z nich.⁷⁹⁷

V. 1. Registra ve slezských kancelářích ve 14. století

Nejstarší dochovaná registra ve Slezsku představují právě ta z vratislavské hejtmanské kanceláře, kterým jsou věnovány následující podkapitoly. Doklady o jejich vedení v průběhu 14. století máme ale i ze slezských knížecích kanceláří (i když se zpravidla nedochovala), a známa jsou i registra vratislavského biskupa pro Nisko.⁷⁹⁸ Vedle Vratislavska byla užívána i v souvislosti se správou dalších bezprostředních majetků českého panovníka ve Slezsku. Například listina frankenštejnského hejtmana Půty z Častolovic z roku 1374, kterou vydal místo ztraceného originálu, odkazuje, že nárok „*auch dy man vnd daz registrum bekant habin*“. Z toho vyplývá, že registra existovala před tímto rokem i při kanceláři frankenštejnského hejtmanství.⁷⁹⁹ Diplomatická analýza listin vydaných tímto úřadem však dosud nebyla podána a v edicích nejsou případné registrační poznámky zmíněny. Z dalších register vedených pro bezprostřední majetky českého krále ve Slezsku se jednalo zejména o Namyslovsko, jehož správu vykonával po roce 1359 vratislavský hejtman a listiny vydávala kancelář vratislavského hejtmanství,⁸⁰⁰ takže mu bude pozornost věnována níže.

Vedle Vratislavského knížectví máme registra dochována i pro kancelář Ludvíka Břežského z období let 1358-1366. Lehnicko-břežským registrum, jež byla psána na papíře,⁸⁰¹ se bohužel doposud nedostalo bližší pozornosti, i když část

⁷⁹⁶ *Anecdotorum S. R. J. Historiam ac jus publicum illustrantium collectio*, ed. Adam Frideric Glafey, Dresdae – Lipsiae 1734.

⁷⁹⁷ S odkazy na starší literaturu I. Hlaváček, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, s. 295, 330-332.

⁷⁹⁸ Viz dále v textu.

⁷⁹⁹ *CDS 10*, č. 265, s. 220.

⁸⁰⁰ Viz první kapitola.

⁸⁰¹ APW, fond Księstwo Brzeskie, sign. 474 (stará sign. Rep. 21a). Další svazky pocházely až z let 1393-1398 a z 15. století, kdy existovaly již dvě kanceláře obou větví knížecího rodu, zanikly

zápisů je vydána ve čtvrtém a pátém svazku edice *Regesty śląskie*. Od roku 1360 byla registra vedena v biskupském Nissku, přičemž nejstarší svazek z let 1360-1393 byl psán na pergamenu, další z let 1368-1376 a 1376-1383 již na papíře.⁸⁰² Edičně je zpřístupnil Kurt Engelbert roku 1964.⁸⁰³

Nejstarší dochovaný původní svazek svídnicko-javorských register představuje kniha D, v níž jsou obsaženy zápisy z let 1385-1395. Tři starší originální svazky (A-C) vedené po roce 1366 byly zničeny za druhé světové války a jsou dochovány pouze výtahy z nich, které byly pořízeny neznámým autorem v první polovině 18. století. Svídnicko-javorská registra, jež vydal do roku 1407 Tomasz Jurek, zachycují i období, kdy knížectví přešlo po smrti Anežky Svídnické jako bezprostřední majetek do rukou českého panovníka a jeho správu vykonával královský hejtman.⁸⁰⁴ O existenci register v kanceláři Boleslava II. Svídnického již kolem poloviny 14. století svědčí confirmace vydaná vdovou po něm Anežkou roku 1381. Kněžna potvrdila listinu z 9. listopadu 1347 a odkazuje přitom na zápis, který „*in registro dicti domini ... ducis conthoralis nostri registratas invenimus*“. Na jedné z dochovaných Bolkových listin nalezneme i registrační poznámku: „*registrata est ad temporale registrum*“.⁸⁰⁵

Pro známá slezská kancelářská registra byla doposud užívána různá terminologie daná buď chybným určením, o jaký diplomatický typ písemnosti se jedná, reflexí fondu, kde byla uložena, či zohledněním jejich mladší funkce. Pro registra vratislavské hejtmanské kanceláře se tak vžil pojem „*Obergerichtsbücher*“, pro březská a svídnicko-javorská „*Landbücher / landbuch*“, pro nisská pak

však za druhé světové války; *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 2*, s. VIIIIn. Vedle edice RŚ je částečně zpřístupnil formou regestů Robert Rössler, *Urkunden Herzogs Ludwig I. von Brieg*, ZfGS 11, 1872, s. 429-462.

⁸⁰² *CDS 4*, s. 14.

⁸⁰³ *Quellen zur Geschichte des Neisser Bistumslandes*, s. 5n.

⁸⁰⁴ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 1; 2; 3*. Plány na edici představil Tomasz Jurek, *Die Edition der Schweidnitzer Landbücher*, in: Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa. redd. Winfried Irgang – Norbert Kersken, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 189-194.

⁸⁰⁵ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 1*, s. VI; 2, s. XV a Aneks č. 74 a 75, s. 240-242.

„*Lagerbücher*“. Pokud jde o jejich obsahovou stránku, nebyly v nich v některých případech evidovány pouze listiny vydané zeměpánem či jeho zástupcem (tj. hejtmanem). Zřejmě je to v případě register kanceláře lehnicko-břežských knížat, kde jsou obsaženy například i různé účetní záznamy.⁸⁰⁶ Rozdíly se týkají i případného zahrnutí výnosů dvorského soudu – zatímco ve vratislavských byly do register zapisovány, ve Svídnicko-Javorsku byly s vysokou pravděpodobností evidovány odděleně.⁸⁰⁷

O tom, že i v jiných knížectvích byla odděleně vedena samostatná registra dvorského soudu, svědčí listina z roku 1341, která odkazuje na „*registrum seu quaternus*“ této instituce v Minstrberku.⁸⁰⁸ Pro tutéž knížecí kancelář máme zmínku o registrech již k roku 1333.⁸⁰⁹ Pro zodpovězení otázky, nakolik byla v dalších slezských knížecích kancelářích 14. století registra rozšířena, by bylo nutné zaměřit se zejména na výskyt případných registračních poznámek na listinách.

V pozdním středověku jsou pak doklady o vedení register v kancelářích slezských vládců častější – například zápis o rozhodnutí dlouholetého sporu opavsko-ratibořských knížat s oltářníkem Rafaelem o dvě vsi v Ratibořsku zmiňuje mimo jiné, že o sporném převodu ročního příjmu 18 hřiven není zápis v registru Jana Opavsko-Ratibořského (†1450), „*in quo omnes littere contractuum, vendicionum, hereditatum, censuum annuorum in ducatu suo de ipsius consensu celebratorum exarati et registrati de verbo ad verbum fuerunt*“.⁸¹⁰

Ve Slezsku docházelo postupně v některých knížectvích k tomu, že registra, nazývaná v Horním Slezsku obvykle matriky, přestávala být jen kancelářskou pomůckou a nabývala povahy knih veřejných. Jan Kapras tento posun dokládá pro 16. století v Opolsko-Ratibořsku, kde se charakter tzv. matrik silně přiblížil českému

⁸⁰⁶ APW, fond Księstwo Brzeskie, sign. 474, např. s. 36, 111; CDS 4, s. 14.

⁸⁰⁷ T. Jurek, *Fragments zaginionej księgi sądu dworskiego w Świdnicy*, s. 104-123.

⁸⁰⁸ CDS 30/2, č. 6610, s. 110n.

⁸⁰⁹ CDS 22, č. 5266, s. 199.

⁸¹⁰ CDS 6 (= *Registrum st. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johans von Oppeln und Ratibor in Auszügen mitgeteilt*), edd. Wilhelm Wattenbach – Colmar Grünhagen, Breslau 1865, č. 227, s. 70-73.

deskovému právu,⁸¹¹ Gustav Croon ve stejném období pro Svídnicko-javorské knížectví.⁸¹² Zápis v registrech postupně získával sám o sobě právní platnost a na jeho základě mohla být vystavena nová listina či ověřený opis.

Tomu, že takový vývoj mohl nastat i u register vratislavského hejtmanství, nasvědčují i vidimusy, jež vydávala v 16. století vratislavská městská rada, která tehdy držela úřad vratislavského hejtmanství. Ověřené opisy jí vydané obsahovaly dodatek (s různými drobnými obměnami), že „*Nos consules civitatis Wratislavie ... tenentes et regentes capitaneatus officium Wratislavie recognoscimus tenore presentium, quibus expedit universis, nos in libris sive regestis regiis ducatus Wratislaviensis quo de more et veteri instituto longis retro temporibus a maioribus nostris usitato, contractus resignacionum et vendicionum bonorum tam feodaliū quam hereditariū inseri et referri solent, signaturam quandam sanam, salvam, integram, illesam et incorruptam reperisse, vidisse, legique audisse, in eum qui supra descriptus cernitur modum ad verbum sonantes ...*“.⁸¹³ Otázka posunů v právní závaznosti register vratislavské hejtmanské kanceláře však není předmětem této práce, osvětlit ji bude muset až další bádání, které se zaměří na rozsáhlý pramenný materiál pozdního středověku a raného novověku.

⁸¹¹ Jan Kapras, *Zemské knihy Opolsko-Ratibořské, Příspěvek k recepci českého práva a jazyka v Horním Slezsku*, Časopis Musea Království českého 81, 1907, s. 1-22, zde s. 13-15, 19n.; týž, *Oberschlesische Landbücher*, ZfGS 1908, s. 60-120.

⁸¹² CDS 27, s. 41.

⁸¹³ Ověřené opisy jsou uloženy např. v Národním archivu v Praze, fond Stará manipulace, sign. P 106, inv. č. 2680, karton 1717 a 1718. V případě německy psaného původního zápisu – tedy zejména od vratislavského hejtmanství Těmy z Koldic – je používána německá ověřovací formule, jež obsahově odpovídá uvedenému latinskému. Podobně např. 9. 5. 1470 nechal kníže Fridrich Lehnicko-Olawský na základě konkrétní žádosti vyhledat „*in alten Registern, darin man pflegt Erbbriefe und ander Sachen zu zeichen u. zu registriren, nachsuchen lassen, Abschrift einer Zeichnung*“ listiny vydané Ludvíkem Břežským roku 1367; CDS 6, č. 285, s. 92 a stejně tak docházelo k vystavování listin na základě zápisů v registrech i ve Svídnicko-Javorsku; CDS 27, s. 75, pozn. 3.

V. 2. Registra vratislavské hejtmanské kanceláře

Listiny českého krále a jeho zástupců v knížectví (výjimečně i jiných vydavatelů), které byly vydány vratislavskou hejtmanskou kanceláří, měly být po roce 1336 evidovány v registrech. Do dnešní doby se dochovaly tři svazky, které zahrnují období do roku 1359 (s několika mladšími záznamy). Mohlo by se tak zdát, že alespoň pro prvních 23 let bezprostřední správy Vratislavského knížectví máme k dispozici veškeré kancelářské knihy hejtmanské kanceláře. Prameny ovšem nasvědčují, že tomu tak není.

Zápis ve vratislavské městské knize *Laurencius Nudus* totiž uvádí, že 15. prosince 1361 bylo Petrovi, notáři kanceláře (neupřesněno jaké, zřejmě jde ale o Petra z Boleslavce⁸¹⁴), odevzdáno devět svazků register, z nichž pět bylo velkých a čtyři malé. Současně pak i tři knihy, jež měl Jakub z Kałów Wrocławskich jako „*registrum maius*“.⁸¹⁵ Předání knih mohlo mít souvislost s opětovným ujmutím se radních hejtmanského úřadu. Z výše uvedeného záznamu vyplývá, že na začátku šedesátých let 14. století existovalo při vratislavské hejtmanské kanceláři 12 kancelářských knih, z toho devět zahrnovalo období do roku 1360 a tři vznikly v letech 1360-1361.

Pokud jde o posledně uvedené, tak se právě vzhledem ke krátkému trvání kancléřství Jakuba z Kałów Wrocławskich zdá pravděpodobnější, že nešlo o „knihy“ ve vlastním slova smyslu, ale spíše o složky. Potvrzuje to záznam v téže městské knize o odevzdání register Petrovi z Boleslavce v lednu 1367. Tam je opět zmíněno pět velkých a čtyři malé knihy,⁸¹⁶ vedle nich pak „*Registrum per Jacobum de Kanth*

⁸¹⁴ K něm viz s. 104n.

⁸¹⁵ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 178v: „*Nota. Anno domini MCCCLX primo feria quarta post Lucie Petro Notario cancellaria presentati sunt IX libri registrarum ... quorum fuerunt V magni et IV parvi. Item die eodem eidem Petro presentati sunt tres libri quas Jacobus de Kanth habuit in quibus fuit registrum maius.*“ Dále je uvedeno, že při jejich navrácení chyběla dvě folia.

⁸¹⁶ Tamtéž, fol. 176v: „*Nota sub anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo septimo, sexta feria post festum Epiphanie domino Petro de Boleslavia per dominum Johannem Witlonis, cancellarium ducatus Wratislaviensis, in suum notarium substituto, presentati sunt libri novem registrarum eiusdem ducatus, scilicet quinque magni et quatuor parvi voluminis.*“

*cum alio libro de novo compilatum. Item registrum maius seu cottidianum cum registro per Petrum notarium de novo compilatum tam districtui Wratislaviensi, Noviforensi, Owasensi et Namslaviensi.*⁸¹⁷ To by nasvědčovalo tomu, že registra z období let 1360-1361 mohla být nově přepsána (zápis z roku 1361 zmiňuje tři knihy Jakuba z Kařow Wrocławskich) a že současně zřejmě bylo nově přepsáno „denní“ – tj. snad průběžné – registrum, v němž byly zahrnuty písemnosti pro kraje Vratislav, Středa, Uraz a Namyslov; přitom není bohužel poznamenáno, jaký časový úsek zachycuje – pravděpodobné by ale bylo, kdyby k jeho založení došlo po roce 1361, protože v předchozím zápisu nebylo uvedeno.

Uvedené dvě zmínky, přičemž druhá z nich je částí dosavadního bádání považována za doklad o obsahovém členění register na čtyři řady,⁸¹⁸ dokládají, že existovala dvojí registra, označována současně jako větší (či velká) a menší. Odkazy na oněch pět větších svazků z období do roku 1359/1360 však nemusí znamenat, že pro tento časový úsek existovala ještě jiná „velká“ registra než tři známé knihy. Dochované svazky byly totiž převázány v 16. století a například složky druhého z nich byly vzhledem k opotřebení jejich krajních listů zřejmě původně nespojené (podrobněji níže v podkapitole o popisu register).⁸¹⁹

Díky výtahům z větších i menších register z 16. století⁸²⁰ a inventáři vratislavské hejtmanské kanceláře z roku 1636⁸²¹ je možné pokusit se rekonstruovat pravděpodobné členění register (které ovšem bude odrážet stav jejich dochování v 16. a 17. století). Přihlédnuto bude k opakovaně citovanému článku Georga

⁸¹⁷ Tamtéž.

⁸¹⁸ Skutečnost, že roku 1367 byla registra rozdělena do čtyř samostatných řad, tj. *perpetua*, *reemenda*, *dotalia* a *sententie* s odkazem na uvedenou zmínku uvádějí CDS 4, s. 19; G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*; s. 146; a nověji i *Księga ziemska okręgu żąbkowickiego*, s. 7.

⁸¹⁹ Opotřebení je přitom zvláště nápadné u první složky.

⁸²⁰ APW, fond AMW, sign. 463-466 (stará sign. C 24/1-4, *Repertorium investiturarum ...*, tzv. *Repertorium Frobenianum*), sign. 467 (stará sign. C 24/5), rejstřík.

⁸²¹ APW, fond AMW, sign. 444 (stará sign. C 1; *Inventarium über die Landescantzley Bresslawischen Fürstenthumbs und beyder zugehöriger Weichbilder Neumarckt und Namsslaw*); výtah z něj, zachycující v disertaci pojednané kancelářské knihy, je vydán v textové příloze této práce.

Bobertaga⁸²² z roku 1866, který se pokusil klasifikovat v jeho době známé svazky. Dalším problémem, kterému je třeba věnovat pozornost, je otázka doby vzniku menších register a existence namyslovských register.

V. 2. 1. Pokus o rekonstrukci členění vratislavských register

Inventář vratislavské hejtmanské kanceláře z roku 1636 přináší soupis svazků v ní uložených. Odkazuje na signatury, jimiž byly archiválie označeny zřejmě v 16. století. Z námi sledovaného období dokládá inventář existenci knih označených jako „*Das erste Buch der grössen A*“ (1320-1343), „*Das ander Buch der grössen B*“ (1345-1363), které byly obě opatřeny rejstříkem, a „*Das dritte intituliert, zum dritten grössen gehörende C*“ (1357-1360).⁸²³ Jedná se o jediné dodnes zachované svazky register vratislavské hejtmanské kanceláře, uložené ve Státním archivu ve Vratislavi ve fondu Vratislavské knížectví pod signaturami 827-829, kterým je věnována pozornost v následujících podkapitolách disertace. Další velká kniha označená písmenem D zahrnovala až období osmdesátých let 14. století a počátku věku následujícího.

Díky existenci inventáře z roku 1636 máme doloženo členění a časový rozsah svazků menšího formátu, označovaných jako menší knihy. Z námi sledovaného období soupis uvádí nejprve knihy A (1312-1208[!]), druhý svazek knihy B (1345-1354), jež měla mít rejstřík, dále C, která členila na dva díly – 1 (1360-1371) a 2 (1372-1370[!]).⁸²⁴ První díl „*B minorum*“ měl dle inventáře zachycovat období let 1408-1425, G. Bobertag o tomto rukopisu uvádí, že obsahuje zápisy z 13.-15. století a byl pořízen na konci 15. století jednou písařskou rukou. Za pravděpodobný důvod jeho vzniku považuje revizi majetkových poměrů ve Vratislavském knížectví za Matyáše Korvína. Vzhledem k odkazům ve Frobeniově registru (viz níže), došlo s vysokou pravděpodobností v inventáři k záměně svazku B I za B II. Kromě svazku A existovaly uvedené rukopisy ještě

⁸²² G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*.

⁸²³ APW, fond AMW, sign. 444 (stará sign. C 1, *Inventarium ...*), fol. 2^v. Srov. i G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 150.

⁸²⁴ APW, fond AMW, sign. 444 (stará sign. C 1, *Inventarium ...*), fol. 3^v.

v 19. století,⁸²⁵ naposledy zmíněný měl obsahovat úvodní zápis : „*Registrum privilegiorum perpetuorum per Petrum de Boleslavia confectum de anno d. MCCC septuagesimo secundo*“.⁸²⁶

K tzv. menším knihám se dle inventáře řadily i „*E minorum von A. 1362 bis 1368 von Privilegien und Traditionen*“ a „*F das fünffte Buch der kleinsten*“ z let (1369-1372). Georg Bobertag konstatuje, že z „*E minorum*“ se dochoval pouze druhý díl, který obsahuje tematicky různorodé zápisy z období 1362-1366. Jedná se však bezpochyby o první svazek této signatury (viz tzv. Frobeniovo repertorium). Kniha měla obsahovat úvodní zápis „*Registrum bonorum hereditariorum in districtu Wratislaviensi*“.⁸²⁷ Druhou signaturu ztotožňuje s dvoudílným svazkem „*reemendorum veterum*“ (*reemenda* = právní pořízení, která neměla trvalou právní platnost, tj. zástavy apod.), jenž obsahuje i tematicky členěné zápisy o trvalých právních úkonech (*perpetua*, 1367-1372), obvěněních (*dotalia*) a výroky dvorského soudu (*sententie*) z let 1367-1372.⁸²⁸ Všechny tzv. menší knihy zanikly za druhé světové války.

Z větších knih byly přepsány v polovině 16. století „*perpetuorum ex maioribus*“, tj. A z let 1203-1340, BC z rozmezí roků 1345-1359, a pět knih „*reemendorum ex maioribus*“, tj. B a C z let 1345-1359 a svazky 1 (1310-1358), 2 (1369-1380) a 3 (1318-1400), většinou s rejstříky. Z menších byly rovněž pořízeny opisy, a to „*perpetuorum ex minoribus scilicet libris in folio*“ označené jednak jako *tomus primus, secundus* a *tercius* a současně i literami E (1208-1364), F (1365-1375) a G (1376-1400), opět většinou s rejstříky.⁸²⁹

⁸²⁵ Popis register známých v 19. století podal vedle G. Bobertaga i August Meitzen v úvodu ke čtvrtému svazku edice *Codex diplomaticus Silesiae*, v němž byly roku 1863 zpřístupněny prameny k dějinám vybraných slezských vsí. Editor ovšem pouze globálně uvádí, že s výjimkou jednoho svazku jsou tyto knihy dochovány v úplnosti, podrobněji zmiňuje jen svazek *C I minorum* z let 1360-1361 a *C II minorum*; *CDS 4*, s. 18n.

⁸²⁶ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 148, pozn. 3. Dle A. Meitzena měl nápis znít: „*Registrum privilegiorum per Petrum de Boleslavia d. a. MCCCLXXII*“; *CDS 4*, s. 18.

⁸²⁷ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 148, pozn. 2.

⁸²⁸ Tamtéž, s. 151n.

⁸²⁹ Srov. tamtéž, s. 152n.

Nastíněné členění register v námi sledované době potvrzuje i tzv. *Repertorium Frobenianum*. Jedná se o čtyřsvazkový abecední soupis většiny vsí ve Vratislavském knížectví pořízený v 16. století na základě tehdy dochovaných kancelářských knih, přičemž údaje u některých lokalit byly doplňovány až do 18. století. Uvedena je vždy výměra vsi dle soupisu knížectví⁸³⁰ a dále převážně v chronologickém pořadí (ale s četnými výjimkami) jednotlivé registry právních pořízení s odkazem na konkrétní svazek a folio, kde je zápis obsažen.⁸³¹

Tabulka č. 5

Členění kancelářských knih vratislavské hejtmanské kanceláře do roku 1359 podle tzv. Frobeniova repertoria

tzv. velké či větší knihy	nedochované tzv. menší knihy	nedochované opisy z 16. století – perpetuorum	nedochované opisy z 16. století – reemendorum
A magnum veterum (-1344) = APW, fond KW, sign. 827	A minorum	A	
B magnum veterum (1345-1358) = APW, fond KW, sign. 828	B I minorum	BC	B
C magnum (1358-1359) = APW, fond KW, sign. 829	dtto	Dtto	C

Do uvedeného repertoria nebyly přepsány všechny záznamy z register – potvrzuje to srovnání s dochovanými svazky tzv. větších knih, tedy z období let

⁸³⁰ K nim podrobně v poslední kapitole disertace.

⁸³¹ APW, fond AMW, sign. 463-466 (stará sign. C 24/1-4, *Repertorium investiturarum* ..., tzv. *Repertorium Frobenianum*), sign. 467 (stará sign. C 24/5), rejstřík.

1336-1359. Podobně nebyly zřejmě v úplnosti využity ani tzv. menší knihy.⁸³² Současne však nelze vyloučit možnost, že některé listiny nebyly v tzv. menších knihách obsaženy. Nicméně tzv. *Repertorium Frobenianum* přibližuje alespoň členění tzv. menších knih. Podobně jako u dochovaných svazků register docházelo k jejich časovému překryvu. Současne je v repertoriu odkazováno jak na tzv. menší knihy, z nichž některé v námi využitém inventáři již zahrnuté nebyly, tak na opisy z 16. století. Výše uvedený nadpis u „*C II minorum*“ naznačuje, že došlo k založení samostatné knihy pro jeden typ právních pořízení. Toto členění však nebylo často dodrženo. Podobně byly samostatně pro období let 1377-1402 evidovány obvěnění a výnosy dvorského soudu.⁸³³ Nejlépe dělení menších knih z let 1360-1378, tedy z doby, kdy nemáme informace o větších knihách, přiblíží tabulka.

Tabulka č. 6

Členění tzv. menších knih v letech 1360-1378 podle tzv. Frobeniova repertoria

Tzv. menší kniha	časový rozsah	opis z 16. století
C primus minorum	1360-1361	Tomus primus minorum
E minorum (veterum)	1361-1366	Tomus primus minorum
F minorum	1367-1373	Tomus secundus minorum
C secundus minorum	1372-1388 (perpetua)	Tomus secundus minorum
E secundus minorum	1373-1378	Tomus tertius minorum

Vzhledem k nedochování menších svazků register není možné s jistotou určit, jakou funkci měly, neznáme ani rozsah jednotlivých zápisů. Vedeny přitom byly zřejmě od počátku fungování vřatavské hejtmanské kanceláře. Podle Frobeniova repertoria obsahovaly totiž zápis nejstarší známé vydané listiny hejtmana Konráda z Borsnice z 24. ledna 1336 (jež obsahuje registrační poznámku),

⁸³² Např. APW, fond AMW, sign. 463, s. 4; sign. 466, s. 2596, s. 2942, s. 2487.

⁸³³ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 149.

kteřou tzv. velká registra nepřinášejí.⁸³⁴ Vedle výše uvedených zmínek v městské knize *Laurencius Nudus* se odkazy na tzv. menší knihy objevují i v jedné verzi zemského urbáře.⁸³⁵

Pro nás je zajímavé, že tzv. Frobeniovo repertorium uvádí v několika málo případech zápisy listin v tzv. menších knihách, jež se v dochovaných „větších“ svazcích nevyskytují. Vedle uvedeného případu z roku 1336 jde o listiny českých panovníků (s datem vydání 28. dubna 1337,⁸³⁶ 14. srpna a 3. září 1345,⁸³⁷ 30. března 1351⁸³⁸ a 24. ledna 1351⁸³⁹), tedy o dokumenty, které nemusely být nutně vystaveny ve vratislavské hejtmanské kanceláři (blíže o tom v předchozí kapitole disertace pojednávající o listinách). Díky zmíněnému opisu jsme také informováni o tom, že docházelo k vícečetným záznamům do menších register, a to nejen v rámci jedné knihy, ale občasně i do různých svazků.⁸⁴⁰

Ve vratislavské hejtmanské kanceláři byly tedy současně vedeny dvě řady register. Tzv. menší registra mohla obsahovat výpisy z velkých knih. Odkazy ve Frobeniově repertoriu naznačují, že bylo převážně dodržováno chronologické řazení – alespoň v rámci jednotlivých let. Potvrzuje to i poznámka v inventáři u svazku A a C II, kde je upozorněno, že právě tyto řazení dle let vydání nedodržují.⁸⁴¹ Přípisy „*vacat*“, které nalezneme v dochovaných svazcích (viz níže) by mohly potom odkazovat právě na tyto menší knihy. Velká registra pro období od šedesátých let 14. století přitom neznáme a je tedy možné, že jejich funkci přebraly tzv. menší

⁸³⁴ Ve Frobeniově repertoriu (APW, fond AMW, sign. 465 /stará sign. C 24/3, *Repertorium investiturarum ...*, tzv. *Repertorium Frobenianum*/, s. 217) je odkázáno na *A minorum*, fol. 34.

⁸³⁵ K nim podrobně v poslední kapitole disertace.

⁸³⁶ APW, fond AMW, sign. 464, fol. 397^r (tato část nepaginována) – odkaz na *A minorum*, fol. 9 a 39.

⁸³⁷ APW, fond AMW, sign. 463, fol. 13^v (tato část nepaginována) – odkaz na *B I minorum*, fol. 8; fol. 37^r – odkaz na *B I minorum*, fol. 100.

⁸³⁸ Tamtéž, fol. 1^v – odkaz na *B I minorum*, fol. 131.

⁸³⁹ Tamtéž, fol. 2^r – odkaz na *B I minorum*, fol. 132.

⁸⁴⁰ Srov. např. APW, fond AMW, sign. 463, fol. 16^f, 48^f.

⁸⁴¹ APW, fond AMW, sign. 444 (stará sign. C 1; *Inventarium...*), fol. 4^f.

knihy. Stejně tak není vyloučené, že některé svazky tzv. větších knih mohly zaniknout před pořízením Frobeniova repertoria.

Otázkou zůstává, zda se na vedení register nějakým způsobem projevil hejtmanství vratislavské městské rady, případně zda se naopak zastávání tohoto úřadu odrazilo v městských knihách. Hejtmanské listiny vydané v prvním období hejtmanství konšelů – od 10. února 1358 do 27. února následujícího roku⁸⁴² – jsou zachyceny ve třetím svazku dochovaných register. Vratislavská městská kniha *Hirsuta Hilla* zahrnující mimo jiné i tento časový úsek však není dochována, známe jen částečné výpisky z ní. V neúplném opise městské knihy nalezneme například formulaci „*Actum sicut coram capitaneo die b. Margarethe 1358*“, tedy 13. července.⁸⁴³ Záznam listiny však v registrech nenajdeme. Opis uvedené vratislavské městské knihy je však natolik torzovitý, že z této skutečnosti nelze na nic usuzovat.

Jak již bylo uvedeno ve druhé kapitole, vykonávali vratislavští radní hejtmanský úřad znovu od druhé poloviny roku 1361 do roku 1369. Z tohoto období máme dochovány městskou knihu *Laurencius Nudus*. Zápisy odkazující na hejtmanský úřad rady jsou v ní časté – některé záznamy byly opatřeny nápisem „*capitanei*“, „*ex parte capitaneatus*“ nebo „*nomine capitanei*“. V jednom případě je výslovně uvedeno „*Wir heubtman unde Rathmene*“.⁸⁴⁴ Vzhledem k tomu, že z této doby neznáme registra, není možné určit, zda se jednání odehrávalo před radními jako představiteli městské samosprávy či jako zastánci královského úřadu (například „*coram nobis tamque capitaneis*“). Zápisy jsou navíc velmi krátké (obvykle na tři až čtyři řádky), neobsahují údaje o svědcích, písaři ani koroboraci. Není možné ani zjistit, zda byly na jejich základě vydány listiny.

S jistotou můžeme říci, že jelikož u jednotlivých let nalezneme v městské knize pouze 10-20 zápisů zmiňujících hejtmanský úřad, tak i pokud by se jednalo o záznamy právních úkonů konaných před konšely jako držiteli této funkce, tak zde nebyla evidována jistě všechna jednání. Nicméně rozbor fungování městské rady

⁸⁴² Viz druhá kapitola této práce.

⁸⁴³ APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3; *Hirsuta Hilla*), fol. 10^{r-v}.

⁸⁴⁴ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4; *Laurencius Nudus*), fol. 49^v.

v tomto období by si zasloužil samostatnou pozornost spojenou s pečlivou analýzou městských knih a dalších pramenů, které se však v rámci této práce nelze věnovat.

Při vratislavské hejtmanské kanceláři byla vedena samostatná registra pro Namyslovsko.⁸⁴⁵ Zápisy Karlových listin z roku 1359 konfirmující majetkové převody v tomto území jsou zpřístupněny v prvním svazku sedmého dílu edice *Regesta diplomatica Bohemiae et Moraviae* a v Huberových *Regestech Imperii*. Jedná se o tři dokumenty z 30. ledna 1359, které vydal kancléř vratislavské hejtmanské kanceláře Dětmar z Meckbachu a jež byly opatřeny pečetí „*ducatus nostri Wratislaviensis ad hereditates et causas*“.⁸⁴⁶

Ve Vratislavi pak Karel IV. dne 2. února 1359 Namyslovsko přiřčenil k České koruně⁸⁴⁷ a o sedm dní později vydal konfirmaci majetkového převodu v tomto území.⁸⁴⁸ Dne 23. května 1359 ve Vratislavi stvrdil vratislavský hejtman Konrád z Falkenhainu majetková práva v Namyslovsku, jež dosvědčili i přítomní namyslovští leníci.⁸⁴⁹ Z let 1362-1373 jsou dochovány další originály listin vydaných v Namyslově z pravomoci vratislavského hejtmana pro toto území. Pořizovali je úředníci vratislavské hejtmanské kanceláře.⁸⁵⁰

K roku 1367 se objevuje zmínka o jakémsi denním registru („*registrum cottidianum*“) v němž měly být vedle listin pro Vratislavsko, Středecko a Urazsko evidovány i dokumenty vztahující se k majetkovým převodům v Namyslovsku.⁸⁵¹ Listiny vystavené pro tento kraj však byly zachycovány v samostatných registrech. Potvrzuje to vidimus vratislavských radních ze 16. století, kteří jako držitelé

⁸⁴⁵ K zisku Namyslovska viz první kapitola.

⁸⁴⁶ *RBM 7/1*, č. 101-103, s. 76n.; *RI 8. Supplementum*, č. 6975-6977, s. 729.

⁸⁴⁷ *LBUS 1*, č. 17, s. 71; *RBM 7/1*, č. 105, s. 78n.

⁸⁴⁸ *RI 8. Supplementum*, č. 6980, s. 729.

⁸⁴⁹ *RŠ 4*, č. 505, s. 200n.; APW, rep. 1b, č. 541a.

⁸⁵⁰ APW, rep. 56, č. 2 (2. 11. 1362; *KD 4*, č. 571, s. 131); APW, fond DMW, č. 389 (17. 8. 1363; *KD 4*, č. 603, s. 137n.; APW, rep. 1b, 590 (27. 10. 1363; *KD 4*, č. 610, s. 139); APW, fond DMW, č. 434 (31. 5. 1368; *KD 5*, č. 105, s. 28); APW, fond DMW, č. 489 (21. 10. 1370; *KD 5*, č. 271, s. 62); APW, rep. 1b, č. 413 (24. 10. 1373; *KD 5*, č. 427, s. 94).

⁸⁵¹ Viz s. 171

hejtmanského úřadu potvrdili listinu již z roku 1359, kde se přímo odkazuje na „*signaturam unam in registro Nampslavensi*“.⁸⁵²

Georg Bobertag uvádí, že fragmenty namyslovských register byly svázány do jednoho svazku, označeného „*Namslauer Land- und Signaturbücher, 13. und 14. saec.*“. Z námi sledovaného období rozlišil zápisy z let 1359 (fol. 78-86), 1361 (fol. 6-14; na fol. 6 nápis „*registrum privilegiorum Namslaviensium*“), 1361-1368 (fol. 21-54), 1365 (fol. 14-20), 1369 (fol. 87-91), 1369-1373 (fol. 54-77), 1373 (fol. 92-95), 1374-1402 (fol. 106-227).⁸⁵³ Známý byly ještě před druhou světovou válkou, v jejím průběhu došlo se vši pravděpodobností k jejich zničení.

V. 2. 2. Popis dochovaných svazků vratislavských register⁸⁵⁴

Všechny tři svazky dochovaných register vratislavské hejtmanské kanceláře (sign. 827-829) jsou vázány do dřevěných desek potažených světlou kůží. Mají totožnou slepotiskovou výzdobu typickou pro renesanční vazby druhé poloviny 16. století. Ve středním poli přední strany desek je vytlačen v ozdobném ovále znak města Vratislavi, jenž nese opis „*Senatus populusque Wratislaviensis 1574*“ (viz obrazová příloha č. 26). Podél horního okraje přední strany desek každé knihy se nalézá registraturní poznámka pořízená písmem 16. století, pod níž byl svazek evidován v archivu („*Das Erste Buch der grossen A*“, „*Das ander Buch der grossen B*“, „*Zum dritten grossen gehörende C*“). Jejich rozměr je 31 cm x 43,5 cm.

Všechny tři svazky jsou psány na papíru, který nese obdobný filigrán – dva kruhy spojené příčkou. Používali jej například italští výrobci papíru v prvních desetiletích 14. století (Bologna, Lucca), obdobný vodoznak následně převzaly i

⁸⁵² APW, fond DMW, č. 351 (bez data – listina z 23. 5. 1359); bez odkazu na registrum v *RS* 4, č. 506, s. 201.

⁸⁵³ G. Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher*, s. 154n. *RBM* 7/1, č. 101, s. 76, uvádí signaturu *Rep 16 F – Obergb. N 56*.

⁸⁵⁴ Popis písarských rukou je podán výše v kapitole III. 2.

další papírny.⁸⁵⁵ Pro každý rukopis byl ovšem použit jiný papír – v případě prvního svazku filigrán představují dva kruhy o průměru 30 mm, jejich středem vede přímka o délce 100 mm, jež končí ve spodním okraji dolního kruhu a její horní část je přetnuta další přímkou, takže tvoří tvar kříže. Druhé registrum bylo psáno na papír s filigránem v němž leží kružnice ve stejné vzdálenosti na přímce (viz obrazová příloha 27). Filigrány posledního svazku mají obdobnou podobu jako u předchozího, pouze jedna kružnice je o něco větší (první má průměr 30 mm, druhá 35 mm), střed přímky o délce 12 mm je přetnut krátkou přímkou a mezi oběma kružnicemi je přímka poněkud vychýlena ze své osy.

První svazek register vratislavského hejtmanství (APW, fond KW, sign. 827) má na zadních deskách vpravo dole zachován železný kroužek, který svědčí o tom, že se jednalo o katenát. Na hřbetě jsou přilepeny papírové štítky s nápisy písmem 19. století: „*F. Breslau III 9a*“ a „*Rep. 16. Obergerichtsbuch No I*“. Přideští nese pouze razítko Státního archivu ve Vratislavi a současnou signaturu, k předsádce je přilepen seznam uživatelů svazku v letech 1902-1941.

Rukopis obsahuje nyní celkem 88 folií a skládá se ze tří složek (1. do fol. 35v, 2. do 74v). Původní foliace byla učiněna na předních stranách folií uprostřed nahoře až do folia 19 římskými číslicemi. Tam nalezneme i novější foliaci arabskými číslovkami – číslo 55 je však vynecháno. Ve 20. století byl svazek tužkou v pravém horním rohu paginován – opominuty přitom byly nepopsané stránky. V disertaci je přitom stejně jako u dalšího svazku užívána novější foliace s uvedením případných chyb.

Vnější okraje folií prvního svazku register jsou poškozené, zejména v poslední části se papír na okrajích vydroluje, písmo je při okrajích poškozeno vlhkem a vlivem tohoto poškození došlo ke ztrátě textu (viz obrazová příloha č. 28). Většina z popsaných listů je psána ve dvou sloupcích, přičemž prací prostor byl ohraničen linkováním inkoustem či slepým. Slepé linkování na foliu 72(-1)r přispělo k odtržení tohoto folia, které pak bylo na horním a dolním okraji přišito ke zbylé

⁸⁵⁵ Nově je Piccardova sbírka vodoznaků dostupná i na internetu, v našem případě jde zejména o odkaz: <http://www.landesarchiv-bw.de/piccard/struktur.php?klassi=023.002&anzeigeKlassi=023.002.001&Id=101341&sprache=&weitere=struktur>.

části papíru, ale dnes je znovu volné. Na foliu 9v byly zápisy psány přes celou šíři stránky, na foliu 11r rovněž, záznam je však psán obráceně (vzhůru dolů). Folia 11v-17v jsou prázdná, z folia 15r je přitom zachována jen horní polovina. Na foliu 18r bylo opět psáno přes celou šíři stránky. Folio 74(-1)v je prázdné.

Na foliu 88(-1)r, z něžž byla většina pravé strany odtržena, nalezneme soupis vojenských povinností (viz textová příloha č. 2 a obrazová příloha č. 9).⁸⁵⁶ Původně se jednalo o poslední stranu soupisu – stejně jako folio 1r je i folio 88(-1)v zašpiněné a je zde zkouška pera. V raném novověku byla za původní poslední folio připojena jedna stránka obsahující rejstřík vesnic, kde je uveden německý název lokalit a odkaz na folio. Do folia 61(-1)r byly nekancelované záznamy průběžně očíslovány arabskými číslovkami, další zápisy byly očíslovány tužkou.

První dochovaný svazek register vratislavské hejtmanské kanceláře obsahuje přes 590 záznamů. Ze začátku byly samostatně zaznamenávány listiny knížecí a královské a zvlášť dokumenty vydané hejtmanem (od folia 19r). V praxi však toto rozdělení nebylo dodrženo, pravděpodobně pro nedostatek místa. V první části jsou zapsány listiny Jana Lucemburského a slezských knížat. Nejprve jsou to dva dokumenty Jana Lucemburského z roku 1331 a pak dalších 72 záznamů listin vydaných českým králem nebo slezskými knížaty.

Nejstarší v registru evidované dokumenty pocházejí z osmdesátých let 13. století, nejmladší je listina Jana Lucemburského z 6. ledna 1345. Od folia 19r pokračují listiny z roku 1336. Marginální poznámka na horním okraji strany uvádí: „*registrum in ducatu Wratislaviensi temporibus domini Conradi de Borsnicz tunc capitanei terre Wratislaviensis inceptum post mortem olim domini Henrici ducis Wratislaviensis, A. D. 1336*“. Na foliu 70(-1)r pak bylo poznamenáno, že „*Anno Domini MCCCXL tercio circa Galli Conradus de Valkinhayn factus est capitaneus Wratislaviensis*“.

⁸⁵⁶ Podobné soupisy byly vedeny se vši pravděpodobností i v knížecích kancelářích; viz *Chronica principum Polonie*, in: *Monumenta Poloniae Historica* 3, s. 508: „*Boleslaus conscripsit dextralia et alia servicia vasallorum*“; srov. i *CDS* 22, č. 4919, s. 90 (při prodeji majetků vázaných vojenskou službou minstrberským knížetem jsou doložena jakási registra), č. 5254, s. 196 (k roku 1333 zmínka o minstrberských „*serviciorum nostrorum libri seu quaterni*“).

Zpočátku nebyly zápisy listin příliš zkracovány ani ve stereotypních formulích, vypisován byl například i plný titul hejtmána, který je později krácen pouze na „*capitaneus terre Wratislaviensis etc.*“ a posléze často vynecháván. Můžeme tak sledovat poměrně velké rozdíly ve způsobu zápisů, dané zvyklostmi a zřejmě i trpělivostí jednotlivých písařů. V celkem 20 případech nebyl dokument zapsán v úplnosti, ale pouze bylo zmíněno, že nabyvatel obdržel například „*Item consimilem litteram ...*“⁸⁵⁷ „*Item aliam litteram ... eiusdem tenoris*“⁸⁵⁸ dále bylo uvedeno místo a majetek, o který se jednalo. U některých záznamů bylo v záhlaví či vedle zápisu připsáno, jaké lokality či typu právního pořízení se zápis týká, případně v čí prospěch byla listina vydána. Chronologické pořadí zápisů bylo často porušováno (k tomu viz níže v textu).

I u druhého svazku register nalezneme na zadních deskách vpravo zbytky železného kroužku. Na hřbetě registra jsou přilepeny papírové štítky s nápisy pořízenými v 19. století: „*F. Breslau III 9b. 1345-1358*“ a „*Rep. 16. Obergerichtsbuch No 2*“. Druhý z nich je zopakován na přideščí, kde se nachází i razítko Státního archivu ve Vratislavi a současná signatura, zopakovaná i na předsádce.

Na foliu 1r je vedle různých přípisů zápis „*Registrum privilegiorum novum datorum per dominum Ottonem de Dony, canonicum Wraclaviensem et cancellarium ducatus eiusdem, primo scilicet Anno Domini Millesimo CCCXLV*“, jenž dokládá, že registrum začalo být vedeno za kancléřství Oty z Donína. Na prvním foliu, které je více zašpiněné než ostatní, nalezneme i stopy po rozepisování se písařů a dále několik nedopsaných záznamů vztahujících se k plnění vojenské povinnosti („*Nota. Muckir servit cum uno dextrario a festo Nativitatis Christi ad XXII septimanas*“) a dále soupis dávek odváděných králi ze vsi Małkowice („*Ista sunt jura domini regis in villa Malkowicz ...*“).⁸⁵⁹ Podobně i poslední folio je zašpiněné, což svědčí o tom, že svazek nebyl zřejmě po nějaký čas opatřen deskami. I na něm je několik zkoušek pera.

⁸⁵⁷ Např. APW, fond KW, sign. 827, fol. 41^v.

⁸⁵⁸ Tamtéž, fol. 24^v.

⁸⁵⁹ Písemnostem souvisejícím se správou královských příjmů je věnována poslední kapitola disertace.

Rukopis obsahuje celkem 158 folií a skládá se ze čtyř složek. Starší foliace byla učiněna římskými číslicemi uprostřed horního okraje sudých stran až do folia 14, následně na horním okraji lichých stran až do folia 150(-3r), s tím, že je foliace zopakována i na sudých stranách (ve většině případů s doplněním „*secundo*“). V tomto značení stránek však přichází za foliem 20 totéž znovu, podobně jako za foliem 22 (tedy správně 23) a 23 (tzn. správně 25). Tento posun o tři folia byl později na foliích 33-35 opraven, následně však je znovu v opravené foliaci obsažena chyba – za foliem 35 je toto uvedeno znovu a tento posun je zachován v celé další foliaci.

Na horním okraji lichých stran nalezneme novější foliaci arabskými číslicemi, přičemž čísla 77-79 jsou vynechána a folia 150(-3)v-151(-3)v jsou prázdná, zápis na foliu 152(-3)r napovídá, že důvodem k nepopsání stránek bylo zřejmě uvedení místohejtmana, rytíře Peška z Gebez do funkce. Prázdná jsou i folia 154(-3)r-161(-3)r, která nebyla číslována. Ve 20. století byl svazek tužkou v pravém horním rohu paginován – vynechány přitom byly nepopsané stránky. Folia 1r-43r, 58r-66r, 97(-3)v-100(-3)r, 115(-3)r-117(-3)r, 125(-3)r-129(-3)v, 131(-3)r, 136(-3)r, 141(-3)r-144(-3)r a 149(-3)v-150(-3)r byla předem rozdělena na dva sloupce – a to buď inkoustem, nebo čarou učiněnou ostrým předmětem, což má za následek poškození části stránek. Folio 49v je prázdné a opět poněkud zašpiněné, takže se snad registrum původně skládalo ze samostatných složek. Zašpinění nalezneme i na foliích 114(-3)v-115(-3)r a 155(-3)v-156(-3)r. Potvrzuje to skutečnost, že alespoň po nějaký čas tvořily tento svazek původně nespojené čtyři složky.

Na foliích 51r-63r, 88(-3)r-89(-3)v, 91(-3)v-93(-3)v, 114(-3)r-v byly zápisy stejně jako jeden záznam na foliu 125(-3)r psány přes celou šíři stránky. Mezi folii 7v a 8r byl přišit zápis listiny Jana Lucemburského z 7. května 1341, podobně mezi folii 65v a 66r opis listiny bratrů z Olderova z 3. února 1386. Na foliích 1v-46r byly registry psány červeným inkoustem, na zbylých hnědým či hnědočerným. U záznamů na foliích 10r až 15r přicházejí značné vynechávky za textem a naopak dva záznamy se nevešly do vyhrazeného prostoru – zdá se tedy, že zde bylo dopředu rozvrženo, kde bude který dokument zapsán, což by snad mohlo mít souvislost se snahou o chronologické řazení záznamů, které ovšem bylo posléze opuštěno.

Druhý dochovaný svazek register vratislavského hejtmanství (APW, fond KW, sign. 828) obsahuje 725 záznamů (opět včetně nedopsaných a vícečetných). I zde je chronologická řada listin často porušována, například po 23 listinách z roku 1345 je uvedena listina s datem 1346, po následujících 18 zápisech z roku 1345 přichází dokument datovaný k 1. únoru 1347. Nejmladší zápis v chronologické řadě pochází z června roku 1358, mladšího data jsou pouze tři záznamy z let 1363-1365, které byly do registra připsány později. V šesti případech nebylo uvedeno plné znění dokumentu, ale pouhý odkaz na předchozí listinu. U většiny zápisů jsou opět stereotypní formulace zkráceny, datace i svědečné řady jsou často nahrazeny výrazem „*ut supra*“.

Kromě listin vratislavského knížete, českých králů, vratislavských hejtmanů a jejich zástupců ve druhém svazku register nalezneme i listinu Mikuláše Minstrberského, jíž prodal Karlovi IV. 9. listopadu 1351 Frankenštejnsko,⁸⁶⁰ statuta biskupa Přeclava z 21. listopadu 1347⁸⁶¹ a dokument Lutolda z Lobil, maršálka knížectví, jímž 2. října 1348 udělil jednomu z vratislavských leníků odměnu za jeho účast v boji před Wschowou.⁸⁶² U jednoho záznamu bylo v regestu zdůrazněno, že to byl „*Exemplar missus de cancellaria regia sub ipsius sigillo pro litteris super feudo Borow conscribendis*“ – nejde přitom o text, který by měl vyjít z vratislavské hejtmanské kanceláře, ale měli jej vydat přímo v něm uvedení čtyři leníci a stvrdit jím lenní slib.⁸⁶³

Poslední dochovaný svazek register vratislavské hejtmanské kanceláře (APW, fond KW, sign. 829) má podobně jako oba předchozí na hřbetě papírové štítky s uvedením původního označení („*F. Breslau III 9c. 1357/59*“ a „*Rep. 16 Obergerichtsbuch No 3*“). Na předním přیدهšti jsou pouze poznamenány starší a současné signatury, předsádku rukopis nemá. Zadní deska obsahuje otvor po vytrženém železném kroužku.

Ve třetím známém svazku register hejtmanské kanceláře byly římským číslováním (na horním okraji uprostřed) označeny všechny zadní strany listů až do

⁸⁶⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 66^v.

⁸⁶¹ Tamtéž, fol. 26^r.

⁸⁶² Tamtéž, fol. 58^r.

⁸⁶³ Tamtéž, fol. 86(-3)^r.

folia 40v (tj. v původní foliaci 37v). V raném novověku byl svazek foliován arabskými číslicemi, uvedenými v pravém horním rohu. Foliace začíná až od folia 4r (označeno jako 1r) a končí na foliu 47r (tj. 45r uvedené foliace). Písař ovšem po foliu 15 (správně 19) uvedl 17. Stejně jako předchozí svazky byl i tento opatřen novověkou paginací tužkou, která neobsahuje chyby. U tohoto svazku je v předkládané práci odkazováno nejen na platnou foliaci, ale i na paginaci.

Svazek se skládá z 56 folií, které tvoří tři složky (1. složka do 15v, 2. do 34v). Všechny listy byly předem rozděleny na sloupce. Pod úvodním zápisem pokračují od folia 1r až do folia 3r ve dvou sloupcích psané krátké registry, jež byly do čísla 92 i průběžně očíslovány. Vycházejí ze záhlavních registů nad vlastními zápisy⁸⁶⁴ – stejně jako ony informují, v čí prospěch bylo právní pořízení učiněno, které vsi a jakého typu předmětu se týká (v případě ročních příjmů je zpravidla uváděna i jejich výše). Odkazují na konkrétní folia, s tím, že jako první bylo označeno folio 4v. Folia 3v a 4r jsou prázdná.

Svazek obsahuje přes 240 záznamů pocházejících převážně z let 1358-1359. Uvozuje jej zápis „*Istud Registrum est de et super privilegiis tempore Johannis de Strupicz sigillatis et registratis. Factum et inceptum post festum Beati Jacobi apostoli Anno Domini M^oCCC LVIII°*“.⁸⁶⁵ Zmiňuje tedy písaře Jana ze Strupice a svazek měl být veden po 25. červenci 1358. V záznamech bývá titulatura vratislavského hejtmana často krácena až do podoby etc., objevují se odkazy na svědečnou řadu „*ut supra*“, ovšem s pravidelným uvedením datace.

Jak již bylo uvedeno, všechna tři dochovaná registra vratislavské hejtmanské kanceláře nedodržují chronologické řazení zápisů. Zcela obvyklé je kolísání v řádu týdnů a měsíců, objevují se ale například i listiny s datací o několik let starší než předchozí. Pro ilustraci si uveďme ukázkou řazení zápisů na několika foliích druhého svazku.

⁸⁶⁴ Ukazuje na to obdobná chyba u zápisu na fol. 15^f a vpředu na fol. 1^v, kde je na obou místech chybně Molhaim místo Falkenhain.

⁸⁶⁵ APW, fond KW, sign. 829, fol. 1^r, s. 1.

Tabulka č. 7

Ukázka porušování chronologického řazení listin v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře (na příkladu několika zápisů ve druhém svazku; APW, fond KW, sign. 828)

vydavatel	datum	folio
Konrád z Falkenhainu	15. 11. 1352	81(-3)v-82(-3)r
Karel IV.	12. 5. 1351	82(-3)r
Konrád z Falkenhainu	9. 4. 1352	82(-3)r
dtto	7. 12. 1352	82(-3)r-v
dtto	31. 10. 1352	82(-3)v
dtto	3. 1. 1353	82(-3)v
dtto	neuvedeno	82(-3)v-83(-3)r
Jindřich V. Vratislavský	5. 8. 1295	83(-3)r
Konrád z Falkenhainu	13. 11. 1352	83(-3)r
dtto	13. 1. 1353	83(-3)v
dtto	25. 1. 1353	83(-3)v
dtto	1. 2. 1353	83(-3)v-84(-3)r
dtto	9. 1. 1353	84(-3)r
dtto	31. 10. 1352	84(-3)r-v
dtto	15. 10. 1350	84(-3)v

V dochovaných svazcích register vratislavské hejtmanské kanceláře nalezneme na několika místech poznámky typu „*vacat*“. Je přitom otázkou, k čemu se vztahovaly a zda je možné přiřadit je k poznámkám typu „*non processit*“, „*non transivit*“, „*non habet*“, „*non exivit*“, které se váží ke změně znění či zrušení dokumentu.⁸⁶⁶ V prvním svazku register byly přípisy „*vacat / vacat infrascriptum*“ apod. učiněny u zápisů hejtmanských listin z 20. února 1336,⁸⁶⁷ 5. a 8. dubna 1336 (oba kancelovány),⁸⁶⁸ ve druhé knize register u tří dokumentů z 6. června 1349

⁸⁶⁶ K nim viz alespoň H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre*, s. 147. Tyto přípisy se vyskytovaly např. ve svídnicko-javorských registrech; *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego* 3, s. XVIIIn.

⁸⁶⁷ APW, fond KW, sign. 827, fol. 29^v.

⁸⁶⁸ Tamtéž, fol. 20^v, 22^r.

(u jednoho z nich přípis „*vacat et est extinctum*“ – tedy ve významu chybí a je vymazán, zrušen – zápis v registrech přitom není kancelován, stejně jako dva další záznamy z téhož data),⁸⁶⁹ u zápisu z 2. dubna 1354 (kancelován).⁸⁷⁰ V posledním dochovaném svazku pak u záznamů z 17. října 1357⁸⁷¹ a 13. listopadu 1358 (vratislavští radní).⁸⁷² U zápisu z 30. září 1357 přichází poznámka „*vacat, quia superius continetur quinto folio*“ a první řádky textu jsou přeškrtnuty.⁸⁷³ Na foliích 8v-9r – dle označení písařem 14. století na pátém foliu – skutečně nalezneme jmenovaný zápis. Poznámku „*chybí*“ nalezneme i u záznamu listin vratislavských knížat z roku 1312⁸⁷⁴ a 1327,⁸⁷⁵ stejně jako u písemností vydaných Janem Lucemburským v říjnu 1331,⁸⁷⁶ 30. listopadu 1339⁸⁷⁷ a 8. srpna 1345 (kancelováno).⁸⁷⁸

Z uvedeného přehledu vyplývá, že skutečnost, že záznamy kdesi „chyběly“, nebyla důvodem pro jejich kancelování. Zdá se spíše, že obsah register byl ve druhé polovině 14. století s něčím srovnán. Těžko se mohlo jednat o konfrontaci s originály listin. V úvahu tak přichází nejspíše srovnání s menšími svazky register.⁸⁷⁹

Ve třech dochovaných svazcích register vratislavského hejtmanství bylo kancelováno celkem 63 zápisů hejtmanských a devět panovnických listin. Mřežovány byly záznamy vícečetné či nedokončené, případně pouze některé z těch, jejichž doba platnosti uplynula či skončilo trvání závazku, například pokud došlo

⁸⁶⁹ APW, fond KW, sign. 828, fol. 41^v-42^v.

⁸⁷⁰ Tamtéž, fol. 96(-3)^v.

⁸⁷¹ APW, fond KW, sign. 829, fol. 19^v, s. 36.

⁸⁷² Tamtéž, fol. 20^v-21^r, s. 38n.

⁸⁷³ Tamtéž, fol. 19^v, s. 36.

⁸⁷⁴ APW, fond KW, sign. 827, fol. 3^r.

⁸⁷⁵ Tamtéž, fol. 4^v.

⁸⁷⁶ Tamtéž, fol. 1^r.

⁸⁷⁷ Tamtéž, fol. 8^v.

⁸⁷⁸ Tamtéž, fol. 3^v.

⁸⁷⁹ O nich viz s. 172-175.

k vyplacení zastavené nemovitosti. Dokládá to i přípis, že následující listina „*est cancellata quia bona exsoluta et fideiussores liberi sunt dimissi.*“⁸⁸⁰

Tři dochované svazky kancelářských register vratislavského hejtmanství obsahují zápisy 55 listin vládců Vratislavska z období let 1255-1334, zejména ovšem Jindřicha VI. Vratislavského – 39 záznamů. Registrovány tak byly tedy i starší listiny předložené zřejmě při potvrzování majetkových nároků či převodů, případně k jejich zanesení do register mohl vést i zájem stávajících majitelů. V období po roce 1336 byly zapisovány zejména listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců, dále pak českých králů a jen výjimečně jiných vydavatelů, o nichž bylo pojednáno i v předchozí kapitole.

V. 3. Vznik listiny a otázka způsobu zápisů do register

Z námi sledovaného období nemáme pro vratislavské hejtmanství dochovaný žádný kancelářský řád, jenž by určoval podmínky jejího chodu. Nejstarší známou instrukci pro slezskou hejtmanskou kancelář představuje až tzv. velké privilegium pro Opolsko-Ratibořsko vydané 8. září 1531 Janem II. Opolským. Upravovalo správu Opolsko-ratibořského knížectví po smrti posledního opolského Piastovce, mimo jiné se dotklo právě fungování hejtmanské kanceláře.⁸⁸¹

V souvislosti s chodem vratislavské hejtmanské kanceláře se pokusíme objasnit zejména otázku, v jakém časovém okamžiku docházelo k zápisu do register a jaká byla jeho předloha. Kancelářské řády známé z jiného prostředí, které se dochovaly ve větší míře pro světské kanceláře od konce 15. století,⁸⁸² dokládají

⁸⁸⁰ APW, fond KW, sign. 828, fol. 95(-3)^{r-v}.

⁸⁸¹ Privilegium stanovilo, že povinností hejtmana je vystavit o majetkových převodech v knížectví dokument pod vlastní pečeti, na jehož základě pak má být vydána listina opatřená zemskou pečeti, jež směla být podle privilegia používána pouze jednou do roka. Kníže stanovil i výši plateb za listiny. Jan Kapras, *Veliké privilegium knížetství Opolsko-Ratibořského*, Sborník věd právních a státních 12, 1912, s. 395-412; Zygmunt Boras, *Wielki Przywilej Ziemi księcia Jana*, in: *Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski poświęcone Gerardowi Labudzie*, red. Wojciech Wolarski, Poznań 1976, s. 545–553.

⁸⁸² Např. Maxmiliána I. z 3. října 1494; Gerhard Seeliger, *Die älteste Ordnung der deutschen Reichskanzlei. 1494. Oktober 3*, *Archivalische Zeitschrift* 13, 1888, s. 1-7; Andreas Walther,

obvyklý proces vzniku listiny v několika krocích – koncept – čistopis – předání konceptu do registratury a čistopisu ke stvrzení jeho platnosti sigillátorem, aby mohl být po zaplacení taxy expedován.⁸⁸³

Důvod pro vznik hejtmanské listiny byl jasný – před královským vratislavským hodnostářem (případně přímo před panovníkem) a svědky se odehrálo právní jednání, případně se konalo zasedání dvorského soudu. Přítomný kancelářský úředník si se vši pravděpodobností poznamenal jádro právního řízení a svědky.⁸⁸⁴

Předloha pro zápis do registra je zřejmá v případě listin vratislavských knížat a jiných uvedených vydavatelů, které nebyly vydávány v hejtmanské kanceláři (tedy i část panovnických listin; viz předchozí kapitola). V takovém případě byl čistopis podkladem pro záznam do register. Více možností přichází v úvahu při pořizování zápisů jednotlivin vydávaných vratislavskými hejtmany a jejich zástupci.

Zatímco pro 15. století je již možné ve většině případů zjistit, že zápisy do register byly činěny na základě konceptu čistopisu, na němž často nalezneme i registrační značku či záznamy, přicházejí pro předchozí období v úvahu tři pravděpodobné způsoby zapisování do register – totiž, že předlohou záznamu byl koncept (posléze případně porovnaný s originálem),⁸⁸⁵ čistopis⁸⁸⁶ či že v některých

Kanzleiordnungen Maximilians I., Karls V. und Ferdinands I., Archiv für Urkundenforschung 2, 1909, s. 335-406, zde s. 357-363; Otto Posse, *Die Lehre von den Privaturkunden*, Leipzig 1887, s. 130; týž, *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige 5*, Dresden 1913, s. 205.

⁸⁸³ Kupř. Gerhard Seeliger, *Die Registerführung am deutschen Königshof bis 1493*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 3, 1890/94, s. 223-364, zde s. 314. Např. J. Kapras, *Veliké privilegium knížetství*, s. 405, pozn. 40, odkazuje na seznam pergamenových listin, které byly vyhotoveny, ale za něž nebyla zaplacena taxa.

⁸⁸⁴ Předpokládá to např. i Tomasz Jurek, např. *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 3*, s. XVIII.

⁸⁸⁵ K zápisům do register podle konceptů se kloní většina badatelů. Např. Julius Ficker, *Beiträge zur Urkundenlehre 2*, Innsbruck 1878, s. 33-35; G. Seeliger, *Die Registerführung am deutschen Königshof*, s. 317-320; Heinz Zatschek, *Studien zur mittelalterlichen Urkundenlehre. Konzept, Register und Briefsammlung*, Brünn 1929, s. 111n.

případech mohl být vlastní zápis v registrech předlohou pro originál (tj. že byl originálním konceptem),⁸⁸⁷ s tím, že je potřeba vzít v potaz možnou kombinaci těchto způsobů⁸⁸⁸ a variabilitu kancelářských zvyklostí.⁸⁸⁹ Schematicky je tak možné vyjádřit způsoby takto:

1) → koncept	→ listina	→ zápis do registra (registrační poznámka)
2) → koncept	→ zápis do registra	
	→ listina	→ případné srovnání se zápisem v registru (registrační poznámka)
3) → zápis do registra	→ listina	→ srovnání se zápisem v registru (registrační poznámka)

Pozornost je v této souvislosti zapotřebí věnovat i registračním poznámkám na listinách. Jejich gramatický tvar – pokud jsou rozepsány – „*registrata*“ naznačuje, že se nejednalo o jakýsi příslib pozdějšího zápisu do register na základě konceptu (pak by musela být formulace „*registratur*“). Již Gerhard Seeliger upozornil na to, že registrační poznámky a priori neoznačují originál jako předlohu, ale pouze vyjadřují skutečnost, že zápis do register byl učiněn, přičemž byl zkontrolován jeho obsah s originálem.⁸⁹⁰

⁸⁸⁶ T. Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger*, s. 159-168, zejména s. 164, upozornil, že mohlo být do register zapisováno jak podle originálů, tak i podle konceptů, a že zároveň registrum mohlo být užíváno jako „*Konzeptbuch*“.

⁸⁸⁷ Richard Heuberger, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen der Grafen von Tirol, Herzoge von Kärnten aus dem Hause Görz*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 9, 1913, s. 51-176, 265-394, zde s. 295-297. Viz i Joachim Wild, *Beiträge zur Registerführung der bayerischen Klöster und Hochstifte im Mittelalter*, Kallmünz 1973 (= Münchener historische Studien, Abteilung Geschichtl. Hilfswissenschaften 12), s. 9.

⁸⁸⁸ T. Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger*, s. 164.

⁸⁸⁹ O takové možné kombinaci různých zvyklostí uvažuje např. Alois Zauner, *Das älteste Tiroler Kanzleiregister 1308-1315*, Graz 1967 (= Fontes rerum Austriacarum 2, 78), s. 7. Většina zápisů v registrech však dle něj byla originálními koncepty, srov. s. 15.

⁸⁹⁰ G. Seeliger, *Die Registerführung am deutschen Königshof*, s. 326n.

Dosavadní diplomatické bádání opakovaně prokázalo, že absence registrační poznámky na listině nemusí znamenat, že dokument nebyl do register zanesen.⁸⁹¹ Takové příklady můžeme doložit i pro kancelář vratislavského hejtmanství.⁸⁹² Na druhou stranu například již Theodor Lindner upozornil, že existují četné listiny Karla IV., které nejsou obsaženy v dochovaných registrech.⁸⁹³ Říšská kancelář je samozřejmě množstvím výchozích dokumentů zcela nesrovnatelná s hejtmanskou, dochované zlomky navíc s jistotou neumožňují specifikovat členění jejích register.

Nicméně i pro vratislavskou hejtmanskou kancelář známe 20 originálů, jež nenalezneme v dochovaných registrech. Značnou část z nich (30 %) ovšem tvoří listiny z 30. prosince 1348, které s vysokou pravděpodobností vznikly mimo hejtmanskou kancelář (viz předchozí kapitola).⁸⁹⁴

Prvním problémem pro námi sledované období a prostředí je absence dochovaných konceptů. Vezmeme-li v úvahu, že formulář hejtmanských listin byl ve většině případů velice podobný, je otázkou, zda byly koncepty vůbec vyhotovovány, a pokud ano, tak zda jako doslovné. Je pravděpodobné, že o jednáních před hejtmánem a jeho zástupci si vedla kancelář průběžné záznamy. A právě k nim se snad vztahovaly zkratky „*ut supra*“. Je možné, že registrum samo sloužilo jako pomůcka pro stylizaci dalších dokumentů. Ke stejnému účelu mohla

⁸⁹¹ Např. Klaus von Andrian-Werburg, *Urkundenwesen, Kanzlei, Rat und Regierungssystem der Herzöge Johann II., Ernst und Wilhelm III. (1392-1438)*, Kallmünz 1971 (= Münchener Historische Studien, Abteilung Geschichtl. Hilfswissenschaften; Band 10), s. 77.

⁸⁹² Např. AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 66a.

⁸⁹³ T. Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger*, s. 167. S upozorněním na jejich možné zanášení do zvláštních register i H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre*, s. 137.

⁸⁹⁴ O listině z 24. ledna 1336 již byla zmínka, ale ta byla zřejmě omylem zanesena v menších registrech; viz pozn. 834. Jedná se tedy o dokumenty z let 1336-1346: APW, rep. 58, č. 20; APW, fond DMW, č. 236 (4. 5. 1336); AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. P 78; sign. FF 2; APW, rep. 58, č. 36; APW, rep. 67, č. 278; o skupinu listin z 30. prosince 1348: AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 17a, sign. B 14, sign. L 1, sign. L 2, sign. M 16, sign. M 26 a konečně o písemnosti z padesátých let 14. století: APW, fond DMW, č. 293 (9. 6. 1351); AAW, fond Dokumenty Alfabetyczne, sign. N 12; APW, rep. 58, č. 44; APW, rep. 1b, č. 440c; APW, fond DMW, č. 318 (16. 6. 1355); APW, rep. 67, č. 360; APW, rep. 132d, č. 4.

vzniknout i formulářová sbírka, jejíž existenci ovšem ve vratislavské hejtmanské kanceláři doloženu nemáme.

Zápisy do dochovaných register vratislavské hejtmanské kanceláře měly přímou spojitost s vyhotovováním listin (to znamená, že buď jejich pořízení předcházely /v případě, že byl předlohou koncept, nebo pokud byl vlastní záznam v registrech podkladem pro čistopis/, nebo následovaly). Výrazy „*littera*“ či „*privilegium*“ se objevují v některých záhlavních regestech, úvodní zápis ve druhém svazku register uvádí, že jde o „*Registrum privilegiorum novum datorum per dominum Ottonem de Donyr ...*“, první záznam v poslední dochované knize přímo odkazuje, že „*Istud registrum est de et super privilegiis ... sigillatis et registratis*“ v době Jana ze Strupice.⁸⁹⁵

Zkrácené záznamy některých listin, jež nebyly do register zapsány v úplnosti, uvádějí, že nabyvatel například obdržel „*Item consimilem litteram ...*“,⁸⁹⁶ „*Item aliam litteram ... eiusdem tenoris*“,⁸⁹⁷ „*Item habet ... unam litteram ...*“,⁸⁹⁸ či že byla dána „*Item alia littera supradicti tenoris de verbo ad verbum ...*“,⁸⁹⁹ nebo „*Idem habet aliud privilegium sub eisdem data et testibus ...*“.⁹⁰⁰ Dále nalezneme případy přímo odkazující na již napsanou listinu: „... *quod dictus Cristanus recepit secundam litteram scriptam sub nomine Conradi de Valkinhayn ...*“,⁹⁰¹ „*Item alia littera eiusdem tenoris scribatur ...*“,⁹⁰² „*Nota. Alia littera ... eiusdem tenoris data est ...*“,⁹⁰³ „*Nota: dedit Woykoni alteram litteram quod sub eadem data ...*“.⁹⁰⁴ Podoba těchto poznámek ukazuje na to, že při zápisu do register již byla listina

⁸⁹⁵ APW, fond KW, sign. 829, fol. 1^r, s. 1.

⁸⁹⁶ Např. APW, fond KW, sign. 827, fol. 41^v.

⁸⁹⁷ Tamtéž, fol. 24^v.

⁸⁹⁸ Tamtéž, fol. 136(-3)^v.

⁸⁹⁹ Tamtéž, fol. 51^v.

⁹⁰⁰ Tamtéž, fol. 98(-3)^v.

⁹⁰¹ Tamtéž, fol. 69(-1)^r.

⁹⁰² Např. APW, fond KW, sign. 828, fol. 18^r.

⁹⁰³ Tamtéž, fol. 10^v.

⁹⁰⁴ Tamtéž, fol. 72^v.

vydána, to znamená, že je nutné uvažovat o tom, že předlohou byl čistopis, případně současně koncept (nebo kniha s průběžnými záznamy).

Na druhou stranu u některých záznamů v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře nalezneme přípisy, vsuvky, přepisy a škrty. Někdy jde o závažné změny – například o připsání dalšího nabyvatele práv,⁹⁰⁵ nebo o změnu celých pasáží,⁹⁰⁶ jindy o opravy gramatických chyb, přehlédnutí, přepisů apod. (záměna „*sexagenas – marcas*“).⁹⁰⁷ V jednom případě došlo dokonce k přepisu celé svědečné řady.⁹⁰⁸

I když se bohužel nedochovala žádná originální listina, která by se s těmito zápisy obsahujícími výraznější přepisy dala srovnat, je jasné, že záznamy byly revidovány, aby bylo zachováno autentické znění výchozího dokumentu z kanceláře. Někteří badatelé na základě výskytu zásadnějších změn v registrech usuzují na to, že předlohou pro záznam byl koncept, nebo že vlastní zápis mohl být podkladem pro listinu.⁹⁰⁹

Existuje však i možnost, že poté, co byla listina zapsána do register, došlo k vydání nové v téže věci a že tato pozměněná písemnost nebyla do registra zanesena znovu, ale že byl upraven stávající záznam.⁹¹⁰ Tomu by odpovídala i poznámka u jednoho kancelovaného záznamu: „*aliud factum est, sed non registratum.*“⁹¹¹ Protože v tomto případě máme dochovánu i listinu, nabízí se zde možnost srovnání jejich znění.

Listina ze 3. prosince 1337⁹¹² neobsahuje registrační poznámku. Napsal ji stejný písař jako záznam v registrech, ten pouze není proveden tak pečlivě. V textu obou zpočátku nalezneme minimální odchylky (kromě obvyklého zkrácení titulatury hejtmána v registrech). První odlišnost přichází u uvedení alodního statku

⁹⁰⁵ APW, fond KW, sign. 827, fol. 8^r.

⁹⁰⁶ Tamtéž, fol. 65(-1)^v, 67(-1)^v-68(-1)^r, 69(-1)^r; APW, fond KW, sign. 829, fol. 43^r, s. 83.

⁹⁰⁷ APW, fond KW, sign. 827, fol. 20^r.

⁹⁰⁸ Tamtéž, fol. 26^v.

⁹⁰⁹ Např. A. Zauner, *Das älteste Tiroler Kanzleiregister*, s. 11.

⁹¹⁰ K tomu alespoň H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre*, s. 147; G. Seeliger, *Die Registerführung am deutschen Königshof*, s. 317n.

⁹¹¹ APW, fond KW, sign. 827, fol. 39^r.

⁹¹² APW, rep. 58, č. 25.

Piotrowice (v listině Petrowicz, v regestech Petirwicz), další u nabyvatelky práv – v registrech je specifikována pouze jako manželka Anna, v listině jako dcera kdysi Alberta Leshorna. Dosud uvedené změny mohly vzniknout i přehlédnutím písaře. Zásadní rozdíl však přichází na konci dispozice, kde je v listině uvedeno, že po smrti manžela nesmí vdova majetek zastavit a děti ji mají vyplatit. Drobné odchylky nalezneme i na konci formuláře v koroboraci (v listině „*in huius testimonium*“ / v registrech „*harum testimonio ...*“), datum je shodné (pouze v listině navíc přichází slovo „*proxima*“ v dataci), svědečná řada listiny uvádí „*presentibus Conrado de Borsnicz, Conrado de Valkinhayn, Johanne de Reste militibus, Petro de Pritticz, Jescone de Smolcz, Hermanno Burgrauio clientibus et Luchcone de Culpe, notario terre Wratislaviensis*“, v registrech je prohozen druhý a třetí svědek a poslední je uveden s poněkud jiným predikátem („*Hermanno de Uweras burgrauio*“).

Z předloženého rozboru formuláře vyplývá, že záznam do register byl učiněn na základě původní listiny, podmínky pořízení byly zpřesněny a pozměněny novou listinou, kterou máme zachovánu. V registrech byla přitom učiněna pouze poznámka o tom, že došlo ke změně znění dokumentu a že nový zápis nebyl učiněn (současně nebyl ale ani pozměněn ten stávající).

Podobná situace – tedy změna formulace právního jednání, o němž byla vydána nová listina místo té staré, na jejímž základě byl učiněn záznam do register – mohla nastat i v jiných případech. Celkový počet záznamů s přepisy nebo přípisy ohledně změn právního pořízení (nepočítáme tedy obvyklé přepisy ve jménech či opravy gramatických tvarů) je v porovnání s celkovým počtem zápisů v registrech nízký – představují ani ne 0,5 %, chyby a následné opravy v některých z nich mohly vzniknout i lidským faktorem (únavou, přílišným zautomatizováním zápisů, přeskočením v textu předlohy apod.). Tyto výrazné zásahy do textu (či „zlepšení“, pokud bychom doslovně přeložili německý výraz „*Verbesserung*“) jsou však často důkazem toho, že předlohou zápisu byl koncept, jenž byl posléze revidován a poté došlo k opravě znění záznamu v registrech.⁹¹³

Jiné výraznější odchylky nalezneme u dvou dochovaných listin a jejich záznamů v registrech. Při srovnání listiny z 18. listopadu 1337 („*in octava sancti*

⁹¹³ Viz pozn. 891.

Martini)⁹¹⁴ a zápisu v registrech je jasné, že se s výjimkou datace a svědečné řady doslovně shodují (rozdíly přicházejí pouze ve způsobu krácení některých slov). Záznam však na rozdíl od originálu uvádí datum 20. ledna 1338 („*in die Fabiani et Sebastiani martirum*“) a jiné svědky.⁹¹⁵ Listinu, na níž je na plíce poznámka „*Registrata*“, i záznam do register pořídil přitom tentýž písař. Datace i svědečná řada listiny jsou psány výrazně tmavším inkoustem než ostatní text. Podobně barva inkoustu i větší rozestupy mezi řádky prozradí, že datace i svědečná řada v registrech byly dopsány později než zbytek záznamu. Zřejmě je písař doplnil až v době, kdy již neměl předlohu pro zápis u sebe a tím patrně vznikla i zmíněná odchylka (předchozí v registrech zaznamenaná hejtmanská listina byla dána 19. ledna 1338 ve Středě).

Podobně nalezneme odlišné datum a svědečnou řadu u listiny Konráda z Falkenhainu z 2. září 1357 („*in crastino Egidi*“) ⁹¹⁶ a jejího zápisu v registrech, jenž je datován k 19. září téhož roku („*feria tertia ante Mathei ewangeliste*“), kdy ovšem již Konrád hejtmanský úřad nezastával. Zbytek textu kromě datace a svědečné řady však u listiny a zápisu v registrech doslovně souhlasí. Rozdílná datace záznamu v registrech a příslušného čistopisu by ukazovala na to, že předlohou pro regist byl koncept, který nemusel datum obsahovat.⁹¹⁷ Ostatní v originálu dochované listiny vratislavského hejtmanství a jejich zápisy v registrech neobsahují odchylky, ohlédneme-li tedy od zmíněného krácení stereotypních formulí. Tato skutečnost ale neprokáže, zda předlohou zápisu v registrech byl čistopis, nebo doslovný koncept.⁹¹⁸

Vzhledem k tomu, že máme dochovány originální listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců, které nebyly zapsány v registrech, je jasné, že alespoň v některých případech nastala situace, kdy došlo k vyhotovení dokumentu zcela

⁹¹⁴ APW, rep. 58, č. 24.

⁹¹⁵ APW, fond KW, sign. 827, fol. 42^r.

⁹¹⁶ AAW, fond Dokumenty Chronologiczne, 1357, 2. 9.

⁹¹⁷ Z četných diplomatických prací srov. např. J. Ficker, *Beiträge zur Urkundenlehre* 2, s. 414n.; H. Bansa, *Die Register der Kanzlei Ludwigs des Bayern*, s. 56, 92, 100.

⁹¹⁸ *Tamtéž*, s. 98.

nezávisle na registrech.⁹¹⁹ Zapisování podle originálů by vysvětlovalo i skutečnost, že celkem 26 listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců bylo do register zapsáno dvakrát. Z toho šest roku 1336 (ovšem tři z nich pouze zkráceně), jedna roku 1337, dvě 1344, po jedné v letech 1345, 1346, 1351, 1352, 1353, čtyři 1356, dvě 1357, pět 1358 a dvě 1359. Tři z těchto záznamů nebyly při prvním zapisování do register dokončeny, což vysvětluje jejich nové zanesení (viz následující tabulka).

Tabulka č. 8

Kancelované zápisy v dochovaných registrech (APW, fond KW)

datum	sign.	fol.	s.	pozn.	sign.	fol.	s.	pozn.
20. 2. 1336	827	20 ^r	26		827	20 ^{r-v}	26n.	tentýž písař, doslovně souhlasí
21. 2. 1336	827	24 ^v	35	kancelován	827	29 ^v	45	připis: <i>vacat</i> , škrty v textu, výrazná odchylka, týž písař
[21. 2. 1336] ⁹²⁰	827	24 ^v	35	kancelován	827	29 ^v	45	týž písař, zkráceno
[21. 2. 1336]	827	24 ^v	35	kancelován	827	29 ^v	45	týž písař, zkráceno
[21. 2. 1336]	827	24 ^v	35	kancelován	827	29 ^v	45	týž písař, zkráceno
9. 10. 1336	827	27 ^r	40	kancelován	827	28 ^v	43	výrazná odchylka, týž písař
8. 12. 1337	827	39 ^v	65	neuvedení svědci	827	46 ^v	79	jiný písař, drobné odchylky
27. 8. 1344	827	75(-1) ^r	132		827	84(-1) ^r	149(+1)	jiný písař, doslovně souhlasí
14. 10. 1344	827	84(-1) ^r	149(+1)		827	87(-1) ^r	155(+1)	jiný písař, doslovně souhlasí
14. 11. 1345	828	7 ^{r-v}	14n.		828	57 ^{r-v}	114n.	jiný písař, doslovně souhlasí
24. 12. 1346	828	14 ^v	30		828	49 ^r	99	jiný písař, drobné odchylky
4. 5. 1351	828	61 ^{r-v}	122n.		828	62 ^v	125	stejný písař, odchylky, kancelován
28. 5. 1352	828	84(-3) ^v - 85(-3) ^r	163n.		828	85(-3) ^r	164	stejný písař, nedopsán a kancelován

⁹¹⁹ K podobnému závěru dospěl při rozboru různých svazků svídnicko-javorských register Tomasz Jurek, *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego 2*, s. XXII.

⁹²⁰ V zápisu nebylo datum uvedeno, odkázáno je výrazem „*ut supra*“ na předchozí listinu ve prospěch téhož příjemce.

datum	sign.	fol.	s.	pozn.	sign.	fol.	s.	pozn.
9. 1. 1353	828	82(-3) ^v - 83(-3) ^r	159n.	nedokončen a kancelován	828	84(-3) ^r	162	týž písař, doslovně souhlasí
5. 7. 1356	828	135(-3) ^v	265	nedokončen a kancelován	828	136(-3) ^r	266	týž písař, jiná výše ročního příjmu a kupní cena
26. 7. 1356	828	142(-3) ^r	278	nedokončen	828	143(-3) ^v	281	jiný písař, doslovně souhlasí
30. 8. 1356	828	133(-3) ^r	260		829	11 ^r	19	stejný písař, doslovně souhlasí, navíc uveden kancléř Dětmár
12. 11. 1356	828	135(-3) ^v	265		828	136(-3) ^v	267	jiný písař, výrazně zkráceno, odchylky ve formulaci, kancelován
30. 9. 1356	829	8 ^v -9 ^r	14n.		829	19 ^v	36	jiný písař, doslovně souhlasí, kancelován, přips: „ <i>vacat, quia superius continet quinto folio</i> “
19. 10. 1357	828	145(-3) ^v	285	nedokončen	828	146(-3) ^r	286	jiný písař, doslovně souhlasí
25. 8. 1358	829	17 ^v	32	přips písařem, co napsal znovu na fol. 38r (opraven chybně uvedený nabyvatel)	829	38 ^r	70	jiný písař, svědci neuvedeni (zkrácení „ <i>supra</i> “), jinak doslovně souhlasí
8. 10. 1358	829	15 ^r	27	kancelován, navíc jeden svědek	829	17 ^r	31	jiný písař, až na uvedenou odchylku doslovně souhlasí
29. 10. 1358	829	15 ^r	27	kancelován, přips: „ <i>alibi continetur</i> “	829	20 ^r	37	jiný písař, doslovně souhlasí
4. 12. 1358	829	21 ^{r-v}	39n.		829	24 ^r	45	jiný písař, doslovně souhlasí
2. 1. 1359	829	21 ^r	39	kancelován	829	25 ^{r-v}	47n.	jiný písař, doslovně souhlasí
27. 10. 1359	829	42 ^r	81	neuvedeni svědci: „ <i>ut supra</i> “	829	46 ^{r-v}	89n.	stejný písař, doslovně souhlasí

Z tohoto přehledu je na první pohled patrné, že text 16 záznamů je shodný (kromě různého způsobu zkracování či případného neuvedení svědečné řady) a s čtyřmi výjimkami pořídil druhý zápis jiný písař než ten první. U třech z těchto

případů nebyl předchozí záznam dokončen, u dalších vedla k podvojnému zápisu zřejmě neznalost druhého písaře, který na základě stejné předlohy učinil znovu zápis do register. Vzhledem k tomu, že v jejich textu se skutečně žádné odlišnosti nevyskytují, je velice pravděpodobné, že vzorem pro obě verze byla listina – napovídá tomu i srovnání zápisů v třetím svazku register (tj. sign. 829) na foliu 15r a 17r s dochovaným originálem,⁹²¹ který pořídil stejný písař jako zápis na foliu 15r. Všechny doslovně souhlasí, takže je možné vyslovit domněnku, že nepozorností druhého písaře byla listina zapsána do register znovu.

Další tři záznamy obsahují drobné stylistické odchylky, které mohly být snad dány nepozorností či užitím písaři vžité formule, nemusí znamenat, že jejich příčinou byla jiná předloha. Naopak, u zbylých jsou jasné velké zásahy do textu. Změna formulace listiny z 21. února 1336 byla dána zřejmě tím, že v původním znění se před vratislavský dvorský soud dostavil žid Muschco, který obvinil několik slezských městských rad z toho, že mu dluží peníze, nakonec však zřejmě byla zvolena poněkud diplomatičtější formulace, totiž že zástupci konšelů, kteří se do Vratislavi dostavili, jsou povinni své závazky splatit. Podobná situace nastala i u následujících tří dokumentů vystavených téhož dne postihujících stejnou situaci dalších měst.

Rovněž tak v případě dokumentu z 9. října 1336 přichází v prvním zápisu odkaz na dávné privilegium vydané za Jindřichem VI. Vratislavským a jeho bratrem Boleslavem III. Lehnickým, ve druhém je pouze uvedeno, že jsou potvrzena předchozí práva. Ve druhém svazku register (APW, fond KW, sign. 828) následuje bezprostředně za nedokončeným zápisem na foliu 135(-3) v záznam téhož jednání na další straně, kde nalezneme nižší částku převáděného ročního příjmu, a tím i jinou kupní cenu než v prvním případě. Snad došlo k chybě při psaní listiny či k dodatečné změně právního jednání.

Podobně i u králem vydaných listin často docházelo k opakovanému zápisu do register – sedm písemností bylo zapsáno dvakrát (či byla listina rozepsána, v jednom případě přichází odkaz „*ut supra registrata*“),⁹²² jedna byla dokonce

⁹²¹ APW, rep. 67, č. 375.

⁹²² Např. APW, fond KW, sign. 827, fol. 9^r.

v úplnosti zapsána třikrát.⁹²³ Zde lze však předpokládat, že důvodem bylo buď opakované předložení listiny vystavené v panovnické kanceláři nabyvatelem, či snad střídání kancelářského personálu. Někdy to písař zjistil již v průběhu pořizování záznamu – dokazuje to například skutečnost, že u nedopsaného kancelovaného zápisu bylo připsáno, že „*ut supra registrata est*“.⁹²⁴

Používání zkratk „*ut supra*“, které se objevují zejména ve druhém a třetím svazku dochovaných register, lze vysvětlit buď užíváním chronologicky řazených konceptů, či zápisů jako předlohy, ale současně mohlo jít pouze o jistou „pohodlnost“ písaře, který nechtěl vypisovat zejména svědečné řady. Z počátku bylo totiž tímto způsobem odkazováno totiž skutečně na předchozí záznam, jak prozrazují některé rozvitější formulace typu „*cum data et testibus in precedenti privilegio contentis*“.⁹²⁵ Výjimečně nalezneme upřesnění listiny, k níž se tento zápis vztahuje.⁹²⁶ Dále je rovněž možné, že v některých případech byla tato zkratka užitá v předloze – konceptu a při zapsání do register ji písař automaticky akceptoval. Nasvědčuje tomu jeden záznam zkrácený formulací „*ut supra ... cum testibus infrascriptis*“, který ale při tom ukazuje na předcházející zápis.⁹²⁷

Výraz „*ut supra*“ se ovšem v mnoha případech nevztahuje na předchozí záznam – například listina vratislavských radních vydaná z hejtmanské pravomoci posledního kalendářního dne roku 1358 nemohla odkazovat na jí předcházející dokument Karla IV. z února 1359, kde je mezi svědky několik členů jeho dvora.⁹²⁸ Podobně nemůže zápis z 19. listopadu 1359 mínit formulací „*ut supra*“ svědky v předchozí zaznamenané listině z 15. března 1352.⁹²⁹ V některých případech tomu tak pravděpodobně bylo, a to tehdy, pokud se jedná o jednotliviny nesoucí stejné

⁹²³ Tamtéž, fol. 8^v, 68^f, 69^{r-v}.

⁹²⁴ Tamtéž, fol. 9^f; podobně i APW, fond KW, sign. 828, fol. 3^v.

⁹²⁵ APW, fond KW, sign. 827, fol. 68(-1)^v-69(-1)^f. Obdobně v dalších četných záznamech, viz např. tamtéž, fol. 63(-1)^v, 69(-1)^f; APW, fond KW, sign. 828, fol. 71^{r-v}, 73^f, 89(-3)^f, 93(-3)^f, 94(-3)^f, 94(-3)^v; APW, fond KW, sign. 829, fol. 30^f, s. 57.

⁹²⁶ APW, fond KW, sign. 828, fol. 101(-3)^f.

⁹²⁷ Tamtéž, fol. 47^f.

⁹²⁸ APW, fond KW, sign. 829, fol. 22^v, s. 42.

⁹²⁹ Tamtéž, fol. 43^{r-v}.

datum. Nicméně vydavatelé edice *Regesty śląskie* je automaticky rozepisují, jako by byla vždy myšlena svědečná řada v předcházející listině.⁹³⁰

Datum vydání výslovně neuvádí 85 záznamů v registrech. Často rovněž nebyly dopsány letopočty, tyto dokumenty však zpravidla můžeme zařadit do jednotlivých let srovnáním svědečných řad. U zápisů v registrech nalezneme i časté chyby v roku vydání listiny, které byly pouze někdy opraveny. Vedle jasného přepisu písaře, když uvedl rok 1255 místo 1355⁹³¹ nebo 1443 místo 1343,⁹³² byl v několika málo případech letopočet písařem o rok pozměněn – například z 27. března 1341 na 1340⁹³³ a z 8. dubna 1345 na rok 1344,⁹³⁴ u osmi záznamů je však možné určit, že registrum uvádí datum chybné, které nebylo korigováno.

Například dokument s datací 1. února 1341 by nemohl vydat Jindřich ze Sterče, který zastával hejtmanský úřad až od října toho roku, takže jednání je třeba datovat o rok později,⁹³⁵ naopak dvě listiny vydané pod jménem téhož hodnostáře jsou datovány do prosince 1343, kdy byl ale vratislavským hejtmanem již Konrád z Falkenhainu, takže datum vydání dokumentu je třeba posunout o rok dozadu.⁹³⁶ Tyto neopravené chyby jednak nasvědčují tomu, že záznamy nebyly vždy pečlivě kontrolovány, nebo že důraz byl přitom kladen hlavně na jejich právní základ, a dále tomu, že ve vyhotovování listin docházelo ke skluzům,⁹³⁷ což by právě vysvětlovalo časté chyby v letopočtech. Neopravená přehlédnutí v datacích pak můžeme pokládat za doklad toho, že zápis v registru nesloužil jako předloha čistopisu, protože lze předpokládat, že pak by byl letopočet přepsán.

⁹³⁰ Dochází tak k častým nepřesnostem, srov. např. *RS* 4, č. 79, s. 60.

⁹³¹ Tamtéž, fol. 117(-3)^r.

⁹³² APW, fond KW, sign. 827, fol. 71(-1)^v.

⁹³³ Tamtéž, fol. 57(-1)^r.

⁹³⁴ Tamtéž, fol. 77(-1)^r.

⁹³⁵ Tamtéž, fol. 73(-1)^r.

⁹³⁶ Tamtéž, fol. 68(-1)^v a 69(-1)^v.

⁹³⁷ K prodlevě mezi právním jednáním a vydáním dokumentu s uvedením konkrétního případu viz A. Zauner, *Das älteste Tiroler Kanzleiregister*, s. 10; podobně i H. Bansa, *Die Register der Kanzlei Ludwigs des Bayern*, s. 100.

Zmíněnou skutečnost, že docházelo k jistým prodlevám mezi jednáním a vydáním listiny o něm dokládají vedle uvedených narušení chronologického pořadí záznamů v registrech a chyb v letopočtech například i samotné dokumenty vystavené Konrádem z Borsnice roku 1336. V prvním roce existence vratislavského hejtmanství je počet vydaných listin nápadně vyšší než v následujícím období (viz graf č. 6) – pravděpodobný důvod uvádí přímo některé záznamy v registrech, kde je zmínka o tom, že se jedná vlastně o jednání, které se konalo ještě za života Jindřicha VI. Vratislavského. Zřejmě vzhledem ke zničení pečeti knížete po jeho smrti nebyla již vydána listina jeho jménem, ale z pravomoci vratislavského hejtmana s datací do roku 1336 (například dokumenty z 5. dubna 1336⁹³⁸ či 11. října 1336).⁹³⁹

V. 4. Otázka celkové produkce listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců

Z výše podaných závěrů vyplývá, že 1. docházelo k vydání více exemplářů o témže právním pořízení, 2. ne všechny listiny byly do register vratislavské hejtmanské kanceláře zaneseny (případně část mohla být omylem evidována v tzv. menších registrech, která nejsou dochována), 3. část královských listin zanesená v registrech byla vydána dvorskou kanceláří. Pokusme se na základě dochovaných listin a register zodpovědět otázku, jaká byla přibližně celková produkce vratislavské hejtmanské kanceláře.

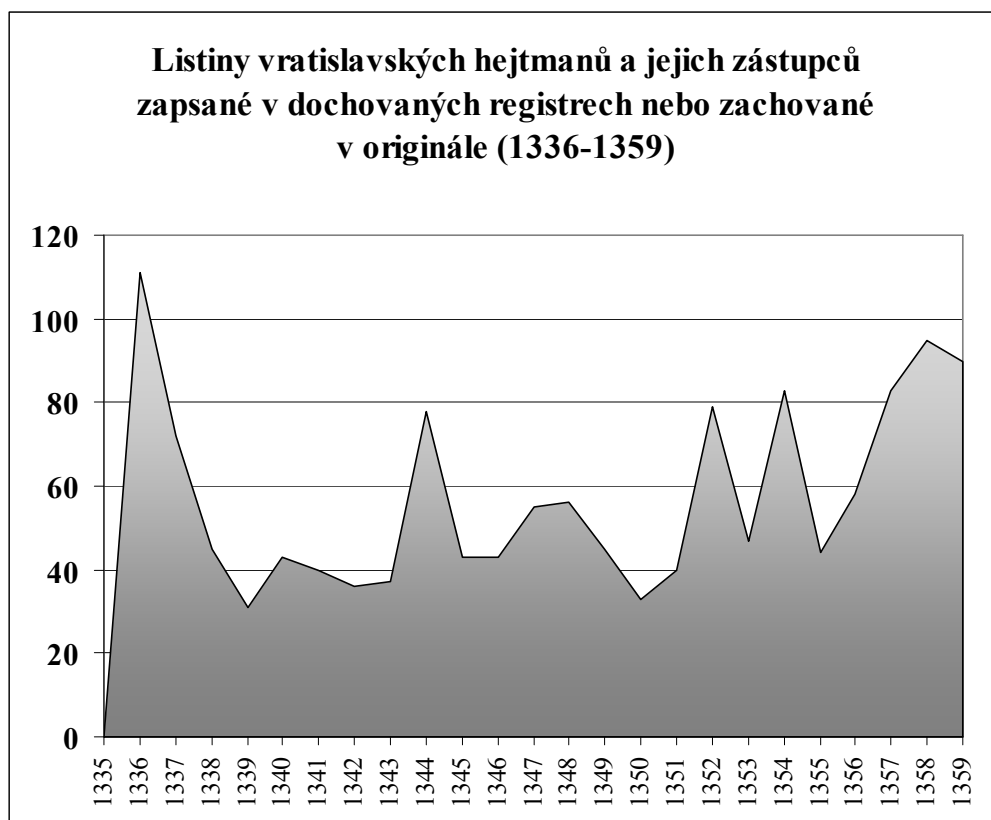
Právě vzhledem k výše uvedené nemožnosti určit na základě zápisů v registrech kancelářský původ většiny královských listin, vezmeme zde v úvahu pouze listiny vydané jménem vratislavských hejtmanů a jejich zástupců, a to v době, ze kdy máme dochována registra. Zohledněny nebyly rovněž listiny zemského soudu, jež zpočátku nevycházely z hejtmanské kanceláře a ani poté nebyly evidovány v dochovaných registrech. Vícečetná zaznamenání téhož dokumentu v registrech byla samozřejmě z přehledu vyloučena.

⁹³⁸ APW, fond KW, sign. 827, fol. 22^r.

⁹³⁹ Tamtéž, fol. 30^v-31^r.

Celkem známe z období let 1336-1359 1368 záznamů různých dokumentů v registrech, dále pak dalších 20 listin vydaných vratislavskými hejtmany, které ale nebyly v kancelářských knihách evidovány.⁹⁴⁰ Nejvyšší počet jednotlivin pochází z roku 1336 (111), po něm následují roky 1358 (94) a 1359 (90). Nejméně je naopak listin pocházejících z let 1339 (31) a 1350 (33). Důvodem těchto výkyvů mohly být mimo jiné i pobyty českých králů ve Vratislavi, kdy pak byla část listin vydána pod pečeti knížectví jejich jménem. Dále i to, že se část vratislavských leníků obrátila přímo na zeměpána a listiny tak vystavila panovnická kancelář (a ty pak mohly být zaneseny do register hejtmanství).⁹⁴¹

Graf č. 6

⁹⁴⁰ Viz pozn. 894.

⁹⁴¹ Viz kapitola IV. 3.

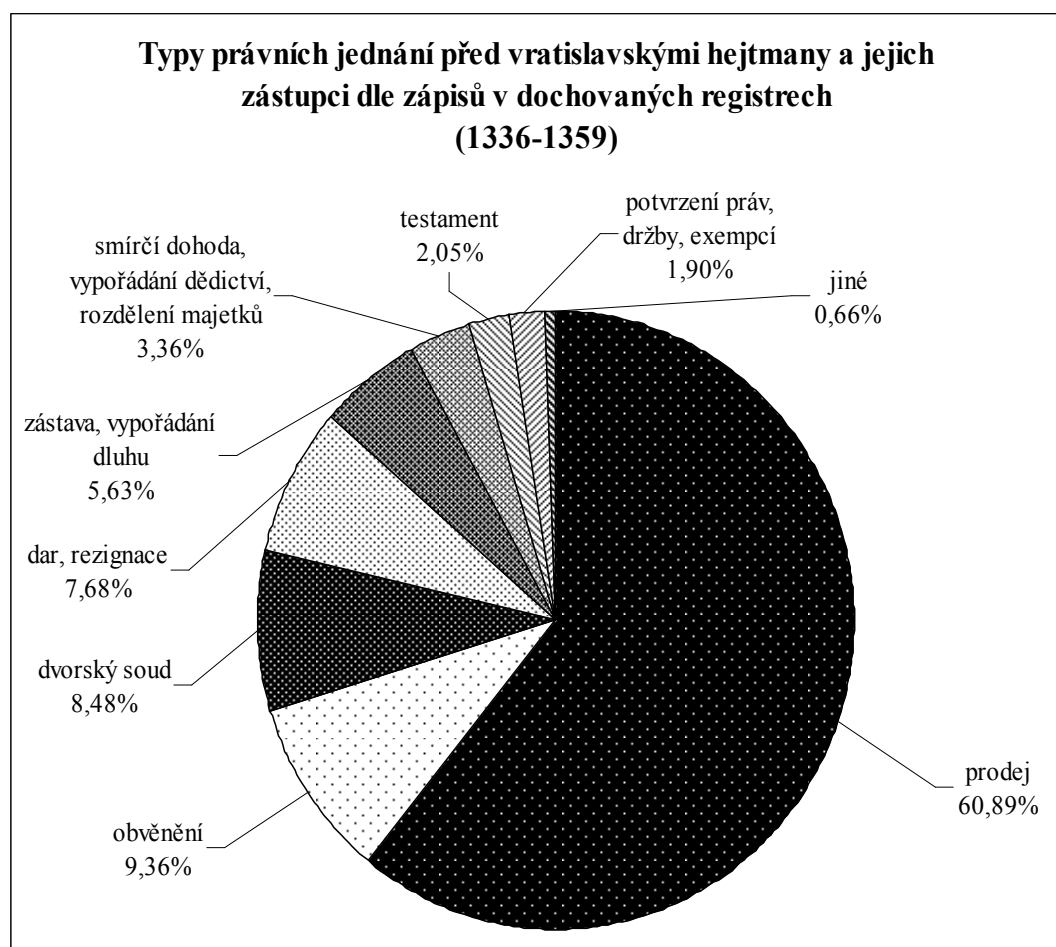
Z období do roku 1359, tedy z doby, pro kterou jsou k dispozici i registra hejtmanské kanceláře, známe 65 originálních listin vydaných vratislavskými hejtmany a jejich zástupci. Z toho ovšem celkem 20 nebylo do těchto knih zaneseno.⁹⁴² Jde tedy téměř o třetinu všech dokumentů. Šest listin vystavených 30. prosince 1348 však bylo napsáno písařem působícím mimo vratislavskou hejtmanskou kancelář, a to je zřejmě důvod, proč unikly evidenci. I když bychom od nich odhlédli, představují zbylé v registrech nezachycené jednotliviny více než 21 % všech zachovaných listin z tohoto období. Tři dokumenty známé pouze z originálu ale pocházejí již z roku 1336, kdy zřejmě nebyla ještě kancelářská praxe zaběhnutá (tuto skutečnost potvrzuje i to, že první dokument vydaný Konrádem z Borsnice byl zřejmě omylem zanesen do tzv. menších register).⁹⁴³

Dochovaná kancelářská registra umožňují například sledovat, jaký byl přibližný poměr jednotlivých typů právních jednání konaných před vratislavskými hejtmany a jejich zástupci v letech 1336-1359. Tato analýza dovolí konstatovat, že výrazně převažovaly prodeje – jde téměř o 61 % všech právních případů zde zapsaných. Další typy jednání měly již výrazně nižší zastoupení, které jen u tří z nich přesáhlo hranici 5 %: jde o obvěnění (128 zápisů; tj. 9,36 %), výnosy dvorského soudu (116 záznamů; 8,48 %), dary a rezignace (105 jednotlivin; 7,68 %) a konečně o zástavy, s nimiž často souvisí smlouvy o vypořádání dluhu (77 zápisů; 5,63 %). Jako další skupinu lze vydělit smírcí dohody, smlouvy o vypořádání dědictví a rozdělení majetků (3,36 %), testamenty (2,05 %), potvrzení práv, držeb a exempcí (1,9 %). Ostatní právní případy (například výměna nemovitostí, zproštění služby válečným ořem, zřízení nadace v kostele) jsou zastoupeny pouze několika zápisy – celkem jich je devět.

⁹⁴² APW, fond DMW, č. 230 (24. 1. 1336); rep. 58, č. 20; DMW, č. 236 (4. 5. 1336); AAW, Dokumenty Alfabetyczne, sign. P 78; sign. FF 2; APW, rep. 58; č. 36; rep. 67, č. 278; AAW, Dokumenty Alfabetyczne, sign. AA 17a; sign. B 14; sign. L 1; sign. L 2; sign. M 16; sign. M 26; APW, fond DMW, č. 293 (9. 6. 1351); AAW, Dokumenty Alfabetyczne, sign. N 12; APW, rep. 58, č. 44; fond DMW, č. 318 (16. 6. 1355); č. 319 (17. 6. 1355); rep. 132d, č. 4; rep. 67, č. 360.

⁹⁴³ K tomu viz pozn. 834.

Graf č. 7

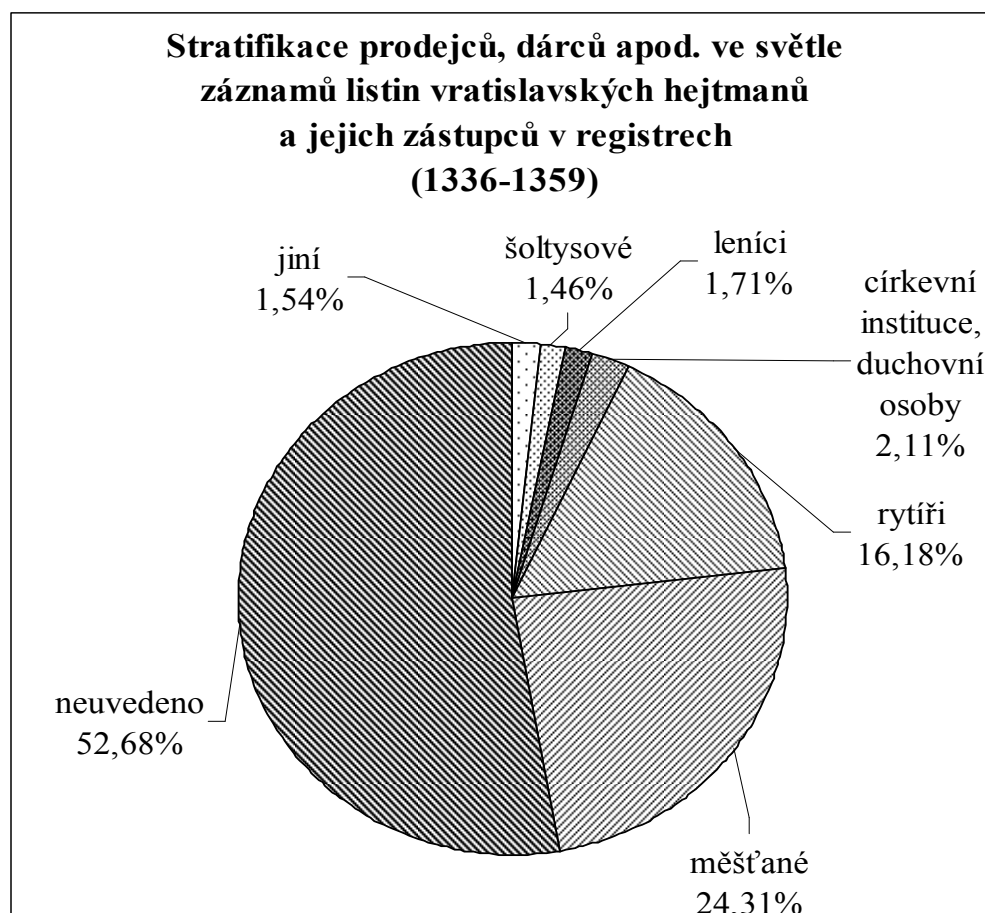
Podobně je díky záznamům v registrech z let 1336-1359 možné určit orientační poměr, ve kterých krajích majetky, jež byly převáděny, ležely – u 351 záznamů to však bohužel není uvedeno, ale i tak je výrazná převaha vratislavského kraje (53,87 %), teprve s velkým odstupem následuje Středecko (17,47 %). Ostatní jsou zastoupeny několika málo zápisy: Uraz (16 záznamy, dva se zároveň týkají Středecka), Kały Wrocławskie (13 zápisy), Olava (v šesti případech), Hlohov (dvakrát) a Břeh (jednou).

Přestože není v četných případech nemovitost blíže specifikována (uvedeno například že jde o majetek v konkrétní vesnici), je patrné výrazné zastoupení dispozic s ročním příjmem (474 případů), s polnostmi (348 záznamů) a dále nemovitostí označených jako vsi či jejich části (66 záznamů) a potom alodia (58, s jejich případně uvedeným příslušenstvím, jako mlýn, hostinec apod.). Dále šlo

například o převody práv k mlýnům, lesům, loukám atd., nebo o převod současně svobodného a lenního majetku.

Analýza zápisů v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře, u nichž bylo možné určit osobu zřikající se práv (tedy prodejce, dárce apod.; celkem 1230 záznamů),⁹⁴⁴ prokázala, že přesto, že u více než poloviny z nich nebylo uvedeno, o příslušníka které vrstvy se jedná (částečně šlo o vesnické obyvatele, ale jistě ne ve všech případech), je patrný výrazný podíl vratislavských měšťanů – představovali více než 23,5 %. Teprve za nimi se umístili rytíři s 16,18 %, církevní instituce nedosáhly ani půl procenta, duchovní osoby lehce přesáhly 1,6 procent, o desetinu více získali leníci. Zajímavé je zcela okrajové zastoupení střeckých měšťanů (0,73 %).

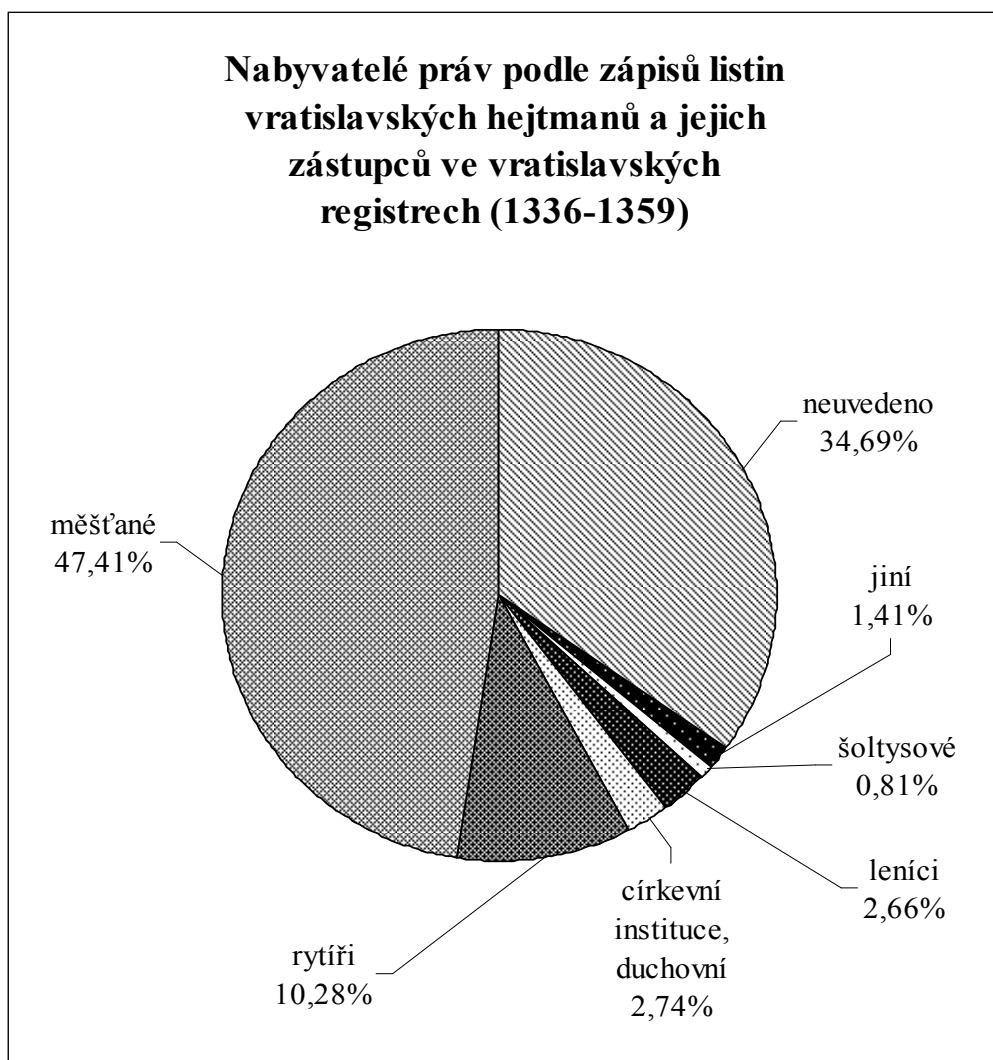
Graf č. 8

⁹⁴⁴ Zohledněny tak nebyly zejména výnosy dvorského soudu a některé dohody, potvrzení práv, držby, exempcí apod.

Podobně je možné postihnout i rozvrstvení příjemců právních jednání, která byla stvrzena před vratislavskými hejtmany a jejich zástupci. Mezi nimi je ještě více než v případě předchozí sledované skupiny nápadně velké zastoupení vratislavských měšťanů, kteří tvořili více než 46 % příjemců z analyzovaných 1352 záznamů register hejtmanské kanceláře. U více než třetiny nabyvatelů práv ale nebylo jejich sociální či právní postavení uvedeno. Z dalších skupin jsou výrazněji (s více než 10 %) zastoupeni pouze rytíři, za nimi následují s velkým odstupem církevní instituce a duchovní, leníci a šoltysové.

Graf č. 9

Předcházejí sondy poskytly několik základních informací. Rozšířit by je mohl ještě budoucí výzkum, který by se zaměřil i na problematiku hospodaření

v daném období a oblasti. Takový výzkum, jenž by však již překračoval rámec této disertace, by mohl dále přiblížit případné vývojové trendy, podrobně analyzovat například hodnotu nemovitostí či zohlednit možné vztahy mezi smluvními stranami či se blíže zaměřit na procentní zastoupení obou pohlaví. Spojen by mohl být i s další analýzou písemností urbaniálního charakteru.⁹⁴⁵

* * *

Díky existenci inventáře vratislavské hejtmanské kanceláře z roku 1636 a tzv. Frobeniova repertoria je možné doložit, že vedle známých dochovaných tří svazků kancelářských register, které zahrnují období do roku 1359 (s několika mladšími záznamy), byly vedeny ještě tzv. menší knihy či registra. Zmínky o nich v pramenech z padesátých a šedesátých let 14. století spolu se skutečností, že v nich nalezneme listinu vystavenou 24. ledna 1336, která v dochovaných svazcích evidována není, dovoluují vyslovit domněnku, že tzv. menší registra byla vedena od počátku fungování hejtmanské kanceláře. Zbytky z těchto knih zanikly za druhé světové války, takže není možné s jistotou určit, jakou funkci měly, neznáme ani rozsah jednotlivých zápisů. Předpokládat lze, že do nich byly přepisovány záznamy z tzv. větších knih, které měly být chronologicky řazeny. Při vratislavské hejtmanské kanceláři byla vedena samostatná registra pro namyslovský kraj, která rovněž zanikla roku 1945.

Shrneme-li, co bylo řečeno o zápisech do dochovaných register vratislavské hejtmanské kanceláře, je možno vyslovit závěr, že proces zlistinění v námi sledovaném období ještě nebyl pevně fixován a odrážely se v něm zvyklosti jednotlivých kancelářských úředníků. Část dokumentů vůbec unikla evidenci v registrech, některé zápisy pak vykazují znaky toho, že jejich předlohou byly koncepty (snad chronologicky řazené) či záznamy o jednáních před hejtmanem, porovnávané zpravidla teprve poté s originálem. Současně docházelo i k zapisování do register podle originálu.

⁹⁴⁵ K tomu viz poslední kapitola.

V předchozí kapitole pojednaný soudní proces následující po odhalení padělání pečeti vratislavského hejtmanství⁹⁴⁶ přitom ukázal, že existoval předpoklad, že všechny listiny tímto typářem zpečetěné mají být zaneseny v registrech zdejší hejtmanské kanceláře. V praxi ale docházelo k odchýlkám, daným jednak asi existencí tzv. menších register, jež snad posléze tzv. větší knihy nahradily. Roli mohl hrát snad i samotný počet vyhotovovaných listin a současné působení více osob ve vratislavské hejtmanské kanceláři, případné problémy se zorientováním se nového písaře v agendě či zmíněné odlišné zvyklosti jednotlivých kancelářských úředníků.

⁹⁴⁶ Viz s. 153-161.

VI. kapitola

Urbariální písemnosti související s výběrem královských příjmů ve Vratislavském knížectví za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.

Soupisy příjmů a nemovitého majetku českých panovníků v některých korunních zemích – označované zpravidla jako zemské urbáře (Landbücher) – se kromě Vratislavského knížectví dochovaly i pro Horní Falc a Braniborsko. Jejich vzorem byl snad zemský urbář Lucemburského hrabství, vzniklý v první polovině 14. století, který byl sestaven podle jednotlivých správních okrsků.⁹⁴⁷

Urbariální popis českých držav v Horní Falci (tzv. Böhmisches Salbüchlein) vznikl pravděpodobně ve druhé polovině šedesátých let 14. století a skládá se ze tří částí – v první jsou zápisy urbariálního charakteru, sepsané dle jednotlivých správních obvodů, kterých bylo 24, ve druhém oddílu je jejich popis a závěrečná část obsahuje podrobné záznamy o lénech, lesním hospodářství, stavu a zajištění posádek, poplatcích atd.⁹⁴⁸ Protože zachycuje i Tachovsko, je možné jej označit za nejstarší dochovaný světský český urbář, za který je jinak zpravidla považován urbář

⁹⁴⁷ Jan Kapras, *Právní dějiny zemí Koruny české I. Právní prameny a vývoj právnictví*, Praha 1913, s. 48; L. Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 568, kde jsou i odkazy na další literaturu.

⁹⁴⁸ *Das „Böhmisches Salbüchlein“ Kaiser Karls IV. über die nördliche Oberpfalz 1366/68*, ed. Fritz Schnelbögl, München – Wien 1973; Lenka Bobková, *Soupis českých držav v Horní Falci a ve Francích za vlády Karla IV.*, Sborník archivních prací 30, 1980, s. 169-229; táž, *České panství v Horní Falci za vlády Karla IV.*, Sborník pedagogické fakulty v Ústí nad Labem (řada historická), 1982, s. 5-32, zvl. s. 19-25; táž, *Územní politika*, s. 73n. K Falci obecně a k dalším osudům území táž, *Nordbayern im den territorialen Plänen Karls IV.*, in: *Verhandlungen des historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg* 131, 1991, s. 281-286; táž, *České državy v Horní Falci za Václava IV.*, in: *Setkání na hranici. 2. Česko-hornofalcké archivní symposium*, Ústí nad Labem 1997, s. 11-18; táž, *Bayern und die Oberpfalz in der Politik Karls IV.*, in: *Bayern und Böhmen. Kontakt, Konflikt, Kultur. Vorträge der Tagung des Hauses Bayerischen Geschichte und des Collegium Carolinum im Zwiesel vom 2. bis 4. Mai 2005*, redd. Robert Luft – Ludwig Eiber, München 2007, s. 35-57.

rožmberský. Braniborský „Landbuch“ pochází zřejmě až z roku 1375. Podobně jako hornofalcký soupis přináší nejen přehled veškerých lokalit v zemi, ale sepisuje též panovnické důchody z nich, jakož i další povinnosti držitelů nemovitostí vůči zeměpánovi.⁹⁴⁹

Nejstarším dochovaným slezským urbářem je tzv. *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*, jenž vznikl na počátku 14. století. Evidována je v něm zejména celková výměra lánů jednotlivých vsí držených biskupstvím se zaměřením na nemovitosti náležející církvi. Zachyceny byly i hostince, mlýny, odváděné platby (zejména desátky), a to finanční i v naturáliích, apod.⁹⁵⁰ Podobně je chodován i fragment urbáře pro kraj Hlohov, jenž vznikl kolem roku 1315.⁹⁵¹

Pokud jde ale o soupisy příjmů českých panovníků ve vedlejších zemích České koruny, jsou nejstarší dochovány pro Vratislavské knížectví. Ve Státním archivu ve Vratislavi (APW) je uložen ve fondu Księstwo Wrocławskie pod signaturou 833 svazek, který má na pergamenových deskách ozdobný nápis „*Registrum villarum, allodiorum et jurum ducatus Wratislaviensis et territorii Namslaviensis*“. Dosavadní bádání jej považovalo za čistopis pořízený roku 1353 z podkladů obsažených v knize uložené tamtéž pod signaturou 831.

⁹⁴⁹ *Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375*, ed. Johannes Schultze, Berlin 1940 (= Brandenburgische Landbücher 2); Felix Escher, heslo *Landbuch der Mark Brandenburg*, in: *Lexikon des Mittelalters* 5, München – Zürich 1991, sl. 1642. Rozbor nejen majetkových poměrů na základě tohoto urbáře podali Evamaria Engel, *Lehnbürger, Bauern und Feudalherren in der Altmark um 1375*, in: *Feudalstruktur, Lehnbürgertum und Fernhandel im spätmittelalterlichen Brandenburg*, Weimar 1967 (= *Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte* 7), s. 29-220) a Benedykt Zientara, *Die Agrarkrise in der Uckermark im 14. Jahrhundert*, in: tamtéž, s. 221-396. K osudům Braniborska s odkazy na starší literaturu viz zejména Lenka Bobková, *Markrabství braniborské v rukou Lucemburků*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II.*, s. 159-190.

⁹⁵⁰ *CDS 14* (= *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*), edd. Hermann Markgraf – Johannes W. Schulte, Breslau 1889. Srov. též např. Franz Stolle, *Das antiquum Registrum des Breslauer Bistums, eine der ältesten schlesischen Geschichtsquellen*, ZfGS, 1926, s. 133-156.

⁹⁵¹ Joseph Klapper, *Ein Großglogauer Zinsregister aus der Zeit um 1315*, ZfGS 74, 1940, s. 126-148; Adolf Moepert, *Zum Zinsregister des Fürstentums Glogau aus dem Anfang des 14. Jahrhunderts*, ZfGS 75, 1941, s. 89-96.

Vydavatel soupisu Gustav Adolf Stenzel v krátké předmluvě k edici došel pouze k tomu, že byl pořízen „*etwas, doch nicht viel später*“ než koncept. Domnělý čistopis na základě přípisu na deskách, který přečetl jako „*Anno MCCCL tercio in festo Martini iste liber originaliter factus est et scriptus ex vidimus originali*“ datuje do poloviny 14. století, i když správně upozorňuje, že první zápis v rukopisu uloženém pod signaturou 831 je vrocen k roku 1358.⁹⁵²

Dataci i tvrzení, že jde o originál z roku 1353, přejímala téměř bezvýhradně dosavadní odborná literatura – od Colmara Grünhagena přes Hermanna Aubina a Waclawa Kortu k Richardu C. Hofmannovi.⁹⁵³ Mateusz Goliński a Rościsław Żerelik, kteří vydali ve svazku 833 obsažený přehled zbraní, jež měl roku 1370 Karel IV. k dispozici (*Arma domini imperatoris*), dospěli k tomu, že právě vzhledem k této skutečnosti vznikl celý spis v sedmdesátých letech 14. století a jeho autorem byl Petr z Boleslavce.⁹⁵⁴ Soupis obsažený v rukopisu pod signaturou 831 pak považovali za koncept. Tuto teorii pak Rościsław Żerelik zopakoval v edičním úvodu k frankenštejnskému „Landbuchu“ zapsanému v tomto svazku (tj. APW, fond KW, sign. 831).⁹⁵⁵ Vznik údajného konceptu vymezuje lety 1353-1361. Zároveň

⁹⁵² *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, s. 48-50.

⁹⁵³ Srov. např. C. Grünhagen, *Geschichte Schlesiens I*, s. 193; H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 370; H. Aubin, *Die Wirtschaft im Mittelalter*, s. 457; Např. J. Kapras, *Právní dějiny země Koruny české I*, s. 48n., Waclaw Korta, *Nieznana księga podatkowa księstwa wrocławskiego z 1425 r.*, Sobótka 8, 1953, s. 224; S. Matzen-Stöckert, *Die mittelalterliche ländliche Besiedlung*, passim, např. s. 31; R. C. Hoffmann, *Land, Liberties and Lordship*, zejména s. 378n. Rok 1353 uvádí i Mlada Štěpánová, *Dva přehledy příjmů vřatislavského knížectví z 50. let 14. století (diskusní příspěvek)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu I*, s. 161-165. Výjimku představuje pouze Paul Boenisch, *Die geschichtliche Entwicklung der ländlichen Verhältnisse in Mittel-Schlesien. Mit besonderer Berücksichtigung der jeweiligen Grundeigentumsvertheilung; vom Beginn der Besiedelung mit deutschen Bauern bis zur Gegenwart dargestellt am Bezirk des heutigen Amtsgerichts Canth, Regierungs-Bezirk Breslau*, Merseburg 1894, který vznik soupisu – ovšem s odkazem na edici G. A. Stenzela – posunul k roku 1363 (např. s. 5) a panovníkův příkaz k jeho vyhotovení k roku 1358 (s. 13).

⁹⁵⁴ M. Goliński – R. Żerelik, *Czeskie przygotowania do wojny z Polską w 1370 r.*, s. 3-17.

⁹⁵⁵ *Księga ziemská okręgu ząbkowickiego*, s. 7n. Srov. též, *Jeszcze o uposażeniu klasztoru cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim w połowie XIV wieku*, *Zeszyty Historyczne* 2, 1992, s. 109-113.

vyjádřil údiv, proč by královští úředníci z Vratislavi pořizovali popis Frankenštejnska.⁹⁵⁶

Roku 1353 zřejmě vznikl soupis práv českých panovníků ve Vratislavském knížectví, jak potvrzuje odkaz na něj v mladších pramenech.⁹⁵⁷ Za popud k jeho sepsání lze považovat nařízení Karla IV., který v Praze 10. února 1352 vratislavským radním uložil a přikázal, aby spolu s kancléřem knížectví Dětmarem z Meckbachu sepsali a vedli přehled o všech příjmech, užitečných a výdajích ve Vratislavském knížectví. Mělo v něm být rovněž uvedeno, jak byly spravovány v předchozích dobách.⁹⁵⁸ Jak již bylo zmíněno v první kapitole disertace, téhož dne panovník Vratislavským potvrdil závazek všechny majetky, jež v budoucnu ve Slezsku získá, připojit jak k České koruně, tak i k Vratislavskému knížectví.⁹⁵⁹

Úkolem této podkapitoly disertace bude pokusit se určit dobu vzniku písemností uložených pod signaturami 833 a 831, zejména prokázat, zda se jednalo o přehled z roku 1353, dále objasnit jejich vztah k dalším písemnostem souvisejícím se správou královských příjmů z Vratislavského knížectví (a případně dalších bezprostředních majetků) za vlády Karla IV. obsaženým ve starším z rukopisů (APW, fond KW, sign. 831) – výběřcímu rejstříku z roku 1358, přehledům peněz vybraných z knížectví na začátku šedesátých let 14. století, nedatovanému přehledu částek odevzdaných ve Vratislavsku a Středecku, kde jsou rovněž popsány další panovníkovy příjmy, a rovněž blíže časově neurčenému soupisu vsí a jejich výměr a dalších platů náležejících českému králi v kraji Kały Wrocławskie. Paleografický rozbor písemností byl přitom podán ve druhé části třetí kapitoly disertace.

⁹⁵⁶ *Księga ziemski okręgu ząbkowickiego*, s. 8, 10.

⁹⁵⁷ APW, fond KW, sign. 831, fol. 10^r; APW, fond KW, sign. 833, fol. 10^r.

⁹⁵⁸ APW, fond DMW, č. 300 (10. 2. 1352); BU, č. 205, s. 182: „*mandamus ut vos de omnibus et singulis redditibus et proventibus ducatus nostri Wratislaviensis iuxta debitum et expeditum rationis ordinem una cum honorabilibus Dythmaro, cancellario nostro, ibidem ingerere debeatis sollicita consideracione visuri, quomodo res se habeant de preteritis, et quo ordinentur cautius de futuris*“. Srov. i S. B. Klose, *Von Breslau 2/1*, s. 197; *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, s. 49n.

⁹⁵⁹ APW, fond DMW, č. 299 (10. 2. 1352); *LBUS I*, č. 15, s. 70n.; BU, č. 204, s. 180n.; viz i s. 45 této disertace.

VI. 1. Domnělý originál zemského urbáře z roku 1353

Věnujme tedy pozornost nejprve uvedenému domnělému čistopisu zemského urbáře Vratislavského knížectví z roku 1353, který je uložen ve Státním archivu ve Vratislavi ve fondu Vratislavské knížectví pod signaturou 833. Dosavadní bádání předpokládalo, že byl pořízen na základě konceptu obsaženého v rukopisu uloženém tamže pod signaturou 831.⁹⁶⁰

Tvoří jej 24 papírových folií svázaných v jednu složku (nefoliovanou), které jsou vázány v měkké pergamenové vazbě. Rozměr desek je 30 cm x 41 cm. Vzhledem k tomu, že první a poslední folio je o něco setřeplejší než ostatní, byl spis svázan asi později.

Zápisy ve svazku jsou napsány písmem 15. století a to jedním písařem. Skutečnost, že se nejedná o čistopis ze 14. století potvrzuje i citovaný přípis na deskách. V místě datace má pergamen záhyb, takže ta je v podstatě téměř nečitelná (zdá se však, že byl uveden rok 1403).⁹⁶¹ Filigrán zobrazuje váhy – velmi podobný vodoznak užívaly mnohé papírny od první poloviny 15. století: nejdříve v nizozemském Utrechtu (po 1409), poté v belgickém městě Lovani (po 1410) a následně v četných papírnách v Itálii (Udine, Vicenza ad.).⁹⁶² Dobu vzniku svazku nám filigrán tedy sice blíže neurčí, ale potvrdí závěr rozboru jeho paleografické stránky rukopisu, totiž že svazek byl pořízen v 15. století.

Soupis nejprve popisuje 19 vesnic v kraji vratislavském (fol. 1r). Uvedena je vždy celková výměra lánů, které z nich náležejí duchovním (obvykle farářům),

⁹⁶⁰ Viz pozn. 953.

⁹⁶¹ Na nesprávnou dataci upozornila Helene Bindewald, která rovněž předpokládá vznik opisu v roce 1403, *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, s. 114.

⁹⁶² Gerhard Piccard, *Wasserzeichen. Waage*, Stuttgart 1998 (= Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart, Findbuch 5), Abt. 8, č. 11-63, 81, s. 288-292; či Wasserzeichensammlung Piccard, na internetu: <http://www.landesarchiv-bw.de/piccard/struktur.php?anzeigeKlassi=005.001.001&ordnr=116052&sys suche=&nolights=&log ik=&sprache=>.

šoltysovi (*scultetus*)⁹⁶³ a k alodiím a kolik je poplatných (*censuales*), přičemž někdy jsou vyjmenováni vlastníci. Podle skutečnosti byly uvedeny další náležitosti (hostince), eventuálně i výše odváděné dávky a případně i datum, kdy měla být odevzdána.⁹⁶⁴

Následují majetky náležející některým vratislavským církevním institucím a duchovním – křížovníkům s červenou hvězdou od sv. Matyáše (fol. 1r-v), klášteru klarisek (fol. 1v), špitálu Těla Páně, klášteru sv. Vincence, vratislavskému biskupovi (fol. 2r), dominikánkám od sv. Kateřiny a klášteru Na Písku (fol. 2v). Jako další bylo evidováno 38 vsí ve Vratislavsku (fol. 2v-3r).

Po vynechání poloviny strany (sloupce) přichází 26 lokalit vratislavského kraje na pravém břehu řeky Odry („*ex alia parte Odre*“), přičemž u většiny z nich nejsou uvedeny výměry (fol. 3v-4r), jedna ves křížovníků s červenou hvězdou sv. Matyáše (fol. 4r) a pak přehled zahrad „*super Elbingo*“, včetně jejich majitelů a výše odvedené platby. Jako další byly na foliu 4v sepsány usedlosti v Urazsku, na 5r majetky vratislavského kapitulního kostela sv. Kříže.

Ve druhé polovině druhého sloupce začíná popis kraje Středa (fol. 5r). Uvedena jsou ustanovení ohledně výše vybíraných dávek a příjmy, které zde

⁹⁶³ Osoba zakládající vesnici na tzv. německém právu obdržela zpravidla šestinu až desetinu ze všech lánů jako svobodné, které byly osvobozeny od desátků, dále jako šoltys i dědičně nižší soudnictví. Majetky šoltysů byly lenní, část z nich byla vázána vojenskou službou zeměpánovi. Srov. H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 352, 354; J. J. Menzel, *Jura Ducalia*, s. 152-155; srov. i týž, *Die schlesischen Lokationsurkunden des 13. Jahrhunderts*, Würzburg 1977 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 19), s. 148; S. Matzen-Stöckert, *Die mittelalterliche ländliche Besiedlung*, s. 212n.; Friedrich Ebel, heslo *Schultheiß*, in: *Lexikon des Mittelalters* 7, München 1995, Sp. 1591n.

⁹⁶⁴ Struktura zápisů je tak velice unifikovaná, do značné míry odpovídá např. i otázkám, které byly jednotně stanoveny při sepisování braniborského urbáře – jeho sepisovatelé se měli otázat a zjistit, co je císaře a jeho synů, kolik lánů má každá ves, kolik z nich je svobodných, kolik náleží vazalům, faráři či církvi, kolik jich je pustých, které nikdo nevlastní, jaká částka se platí z lánu a kdo ji odvádí, zda se ve vsi nalézá hostinec či mlýn, komu náleží vrchní soudní pravomoc, kdo má povinnost služby vozem a jak dlouhou, zda markrabímu z lokality náleží nějaké jiné plnění a zda je zde závazek válečné služby s koněm („*Rosdynst*“); *Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375*, s. 67.

panovníkovi náležejí (z ražby mince,⁹⁶⁵ platby v naturáliích, 10 hřiven⁹⁶⁶ ročně z krajského soudu) a dále jeho právo ustanovovat městskou radu. Poznomenáno bylo, že 72 hřiven z příjmů z města bylo vyplaceno Monachovi z Basileje – zřejmě členovi významné basilejské patricijské rodiny „Mnichů“ (Monachus/Münc). Vzápětí přichází 42 vesnic s výčtem opět jejich výměry, skladby majitelů k nim náležejícím polností a případně i vlastníků (fol. 5v-6r).

Potom bylo uvedeno 17 vsí kláštera sv. Vincence (fol. 6r-v – nápis připsán dodatečně) a majetky vratislavského biskupa (fol. 6v) ve Středecku. Po vynechání sloupce na foliu 7r byla poznamenána skutečnost, že 11 usedlostí z „*districtus Mezericensis*“ Jan Lucemburský zastavil knížeti Konrádovi. Následuje soupis alodních statků vratislavského kraje se zachycením výměry a případných majitelů nejprve na levém (fol. 9r) a pak pravém břehu řeky Odry (fol. 9r-v).

Na foliu 10r nalezneme soupis stálých dávek, jež náležejí českému králi ve Vratislavském knížectví, jež roku 1353 vybral a sepsal Dětmár z Meckbachu, kancléř hejtmanské kanceláře.⁹⁶⁷ Jednalo se o každoroční příjmy z města Vratislavi

⁹⁶⁵ K platbě za minci (*pecunia monetalis*) viz např. *CDS 13* (= *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter 2. Münzgeschichte und Münzbeschreibung*), ed. Ferdinand Friedensburg, Breslau 1888, s. 45; H. v. Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, s. 383; J. J. Menzel, *Jura Ducalia*, s. 53.

⁹⁶⁶ Ve Slezsku se ve 14. století v pramenech střídají údaje v hřivnách a v kopách. Objevuje se polský počet grošů na hřivnu – tedy 48 pražských grošů, který je rovný i vratislavskému. Zpravidla je uvedeno, že jde o hřivnu/y pražských grošů polského čísla (*numeri polonici*) či upřesněno, „*48 grossos pro marca qualibet computando*“. I když je zemském urbáři psáno pouze o hřivnách, lze předpokládat, že se jednalo o hřivny polského čísla (podobně jako je např. v nich vyjádřena hodnota majetků ve Vratislavském knížectví při jejich převodu v listinách tamějších hejtmanů a jejich zástupců). Kopu tvořilo i jinde obvyklých 60 grošů; *CDS 13*, s. 51n. Dále se objevují označení pro části hřivny: *ferto* (věduřk) = 1/4 hřivny (tj. 12 grošů), *loitus* (lot; Loth) = 1/16 hřivny (tedy tři groše), *scotus* (skot) = 1/24 hřivny (tedy dva groše). Dále se v pramenech vyskytuje čtvrtina *scotu* – tedy *qvarta* (= 0,25 skotu). Přehledně *CDS 3*, s. 169, heslo *moneta*; Jaroslav Pošvář, *Pieniędz denarowy i groszowy na Śląsku (ze szczególnym uwzględnieniem jego związków z Czechami)*, Sobótka 22, 1967, s. 10-34; týž, *Pražský groš a český florén na Moravě a ve Slezsku v letech 1300-1350*, Slezský sborník 69, 1971, s. 356; týž, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století)*, Praha 1977, s. 65. Ke groši ve Slezsku dále zejména Józef Andrzej Szwagrzyk, *Szerokie grosze praskie na ziemiach polskich 1302-1547*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967.

⁹⁶⁷ O Dětmárovi z Meckbachu viz s. 97n.

v celkové výši 560 hřiven. Dále šlo o 200 hřiven za mýtné (*de thelonio*), 100 hřiven z příjmů komory (*de censu camere*), 20 hřiven ze cla na dřevo (*de thelonio lignorum*), peníze za cla na sůl (*de thelonio salis*), 24 hřiven z rybolovu (*de piscatura*) a nevyčíslené příjmy ze zemského (*judicium provinciale*) a dvorského soudu (*judicium curie*).⁹⁶⁸

Následují platby z kraje a města Středy: 10 hřiven plynoucích panovníkovi ze zemského soudu, neuvedený obnos za každoroční dosazení radních, 72 hřiven z příjmů města (fol. 10r). Uvedeno je, že ve Vratislavsku českému vládci náleží část zemské daně (*de exaccione terre*) i poplatky z mincovnictví. Po nich přicházejí zvláštní příjmy panovníka z některých vsí – zejména naturální (fol. 10r-v). Zopakováno je, že ze Středy zeměpánovi plyne zemská daň a naturální platby.

Folia 11r, 12r a 13v soupisu jsou prázdná, na foliu 11v jsou zachyceny povinnosti jednotlivých dvorů (*servicia*) vůči králi, a následuje jejich výčet s uvedením konkrétního závazku (zejména šlo o povinnost válečné služby)⁹⁶⁹ nejprve ve Vratislavsku (fol. 11v), následně ve Středecku (fol. 12v-13r) a konečně v Urazsku (fol. 13r).

Dále byly sepsány majetky zeměpána ve Vratislavském knížectví, které jsou zastaveny, s případným uvedením jejich zástavního majitele a částky, za kterou je možno je vykoupit (fol. 14r). Folia 14v-15v jsou prázdná, následují německy psaná statuta o mýtném (fol. 16r-17r) a opět nepopsaná folia 17v-18v.

Na foliu 19r-v je soupis vsí zpoplatněných a služebných (*villas exaccionales et servientes*) náležejících k hradu Namyslov a z nich odvedené dávky (zejména naturální) o minulém sv. Michalu. „*et percepcionem eorundem in festo Michaelis proxime preterito*“. Po nich následují lokality, kde jsou opuštěné hostince, seznam mlýnů apod. (fol. 19v-20r). Uvedeno je i to, že o sv. Valpurze má být

⁹⁶⁸ O panovnických důchodech z Vratislavského knížectví a jejich správě pojednává poslední část druhé kapitoly disertace.

⁹⁶⁹ K vývoji vojenské služby od povinnosti stavět k dispozici válečného oře („*servitium dextrariale*“) k platbě peněz za ni („*pecunia dextrarialis*“) stručně J. J. Menzel, *Jura ducalia*, s. 53n.; U. Schmilewski, *Der schlesische Adel*, s. 148. Paralelu s polským prostředím nabízí J. S. Matuszewski, *Obowiązek służby wojskowej z dóbr ziemskich w Polsce do końca XV wieku*, *Czasopismo prawno-historyczne* 28, 1976, s. 145-155.

z Namyslovska odvedeno 12 hřiven zemské daně, v období svátku Narození Páně pět hřiven za mincovnictví a z města 50 hřiven.

Přepsán byl i přehled zúčtování s městem Namyslovem v letech 1359 (uvedena je např. částka na výstavbu tamějšího hradu), 1360 a 1361. Folio 20v je prázdné, na foliích 21r-v přichází výše zmíněný soupis zbraní, které měl český panovník roku 1370 v České koruně a v Říši k dispozici.⁹⁷⁰ Zbylá folia 22r-24r jsou nepopsaná.

Datum post quem vzniku předlohy zemského urbáře uloženého pod signaturou 833 je vzhledem k odkazu na foliu 10r rok 1353. Protože je zde však několikrát zmíněna císařská hodnost českého krále, je nutné uvažovat, zda předloha nevznikla po roce 1355, i když tento titul mohl být doplněn i při pořizování opisu. Jelikož rukopis zahrnuje i Namyslovsko, jež získal Karel IV. na konci roku 1357⁹⁷¹ a ve svazku jsou obsaženy i záznamy z konce padesátých let a začátku následujícího decenia 14. století, vznikla předloha v tomto období, nebo obsahovala i mladší přípisy, což znamená, že byla nadále v kanceláři používána. Potvrzoval by to i v ní pravděpodobně zahrnutý jmenovaný soupis zbraní z roku 1370, i když ten samozřejmě mohl být opsán z jiného rukopisu. Roku 1538 byl celý svazek 833 znovu přepsán a tento opis se nachází ve Státním archivu ve Vratislavi ve fondu Vratislavské knížectví pod signaturou 832.⁹⁷²

⁹⁷⁰ Viz pozn. 954.

⁹⁷¹ K Namyslovsku viz první kapitola disertace.

⁹⁷² APW, fond KW, sign. 832 (stará sign. 6a). Svazek je opatřen renesančními deskami z hnědé kůže se slepotiskem, nápis: „*Registrum villarum, allodiorum et jurum ducatus Wratislaviensis et territorii Namplaviensis. M D XXXVIII*“.

VI. 2. Urbaniální písemnosti dochované pro dobu vlády Jana Lucemburského a Karla IV. v originále

Svazek uložený ve Státním archivu ve Vratislavi ve fondu Vratislavské knížectví pod signaturou 831 je opatřen novodobými deskami z lepenky. Po prvních čtyřech složkách, kterým se budeme záhy věnovat, přichází další část, spojená se vši pravděpodobností s první až druhotně. Obsahuje například seznamy vybraných částek od Židů z Vratislavského knížectví⁹⁷³ či přehled poselstev vypravených slezskou metropolí ke Karlovi IV.⁹⁷⁴ Většina zápisů se ovšem vztahovala k městské správě. V kontextu námi sledované problematiky se z nich budeme níže věnovat pouze oddílům rukopisu, které se týkají výběru panovnických příjmů z Vratislavského knížectví.

První čtyři složky svazku byly dosud považovány za koncept soupisu obsaženého v rukopisu 833 (viz výše). Filigrán představují dva kruhy spojené přímkou. Jde tedy zřejmě o stejný papír, na který byly psány svazky 827-829 register vratislavského hejtmanství. Klad listů však není původní, jak napovídá paleografická analýza – dnešní folia 4r-11r byla psána velmi úhledně písmem písaře K (tedy zřejmě písařem vratislavské hejtmanské kanceláře Janem ze Strupice).⁹⁷⁵ Zatímco v tomto případě, a stejně tak folia 20r-22v, jsou psána hnědým inkoustem, jsou záznamy na foliích 1r-3r, 12r, 15r, 16r-17v, 18v-19v a 24v pořízeny černým a zběžnějším písmem písaře I (zřejmě tedy Janem z Hlubčic, jenž rovněž působil ve vratislavské hejtmanské kanceláři jako písař).⁹⁷⁶

Skutečnost, že se jedná o dvě později spojené jednotliviny, potvrzuje i rozbor obsahu – jde o přehled peněz vybraných roku 1358 (fol. 1r-3r, 12r, 15r, 16r-17v, 18v-19v a 24v) a o zemský urbář (fol. 4r-11r). Tomu, že původně nebyly listy svázány, nasvědčuje to, že folia obsahující výběrčí rejstřík z roku 1358 jsou popsána

⁹⁷³ Vydal je L. Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden*, s. 102-128.

⁹⁷⁴ Vydáno v *BU*, č. 189, s. 167-172 a s komentářem i Colmarem Grünhagenem: týž, *Die Correspondenz der Stadt Breslau mit Karl IV. in den Jahren 1347-1355*, *Archiv für österreichische Geschichte* 34, 1865, s. 345-370.

⁹⁷⁵ K němu blíže v první části třetí kapitoly disertace.

⁹⁷⁶ K němu blíže v první části třetí kapitoly disertace.

až ke kraji a část marginálních poznámek na nich je nyní skryta pod spojem listů. Folia 1r a 24v jsou výrazně zašpiněná, což by znamenalo, že zřejmě přinejmenším tato část svazku neměla desky. Folia 1r-2v, 4r-23r byla předem rozdělena na sloupce, na foliích 1r-2v, 12r-19v, 23r-24v byly navíc vyznačeny i horní a dolní okraje. Folia 3v, 12v-14v, 15v, 18r, 23r-24r jsou prázdná.

VI. 2. 1. Nedatovaný zemský urbář Vratislavského knížectví a výběrčí rejstříky z počátku šedesátých let 14. století

Na foliích 4r-11r a 20r-22v uvedeného rukopisu 831 je podán zemský urbář Vratislavského knížectví, Namyslovska a Frankenštejska a výběrčí rejstřík Vratislavského knížectví. Vzhledem k tomu, že na foliu 4r není nadpis a rovnou přichází soupis vesnic, můžeme se domnívat, že se jedná pouze o část původního soupisu. Potvrzuje to i srovnání s výše uvedeným opisem z 15. století. Na foliích 4r-v je popsáno 25 vesnic a další tři byly na dolním okraji folia 4r připsány jiným písařem (*Smolcz maior, Oldraw maior, Oldraw minor*; poslední z nich byla ve výběrčím rejstříku z roku 1358 uvedena jako založená toho roku – jiné vsi se stejnou poznámkou však již v něm zahrnuty byly).⁹⁷⁷ Jedná se ovšem pouze o část lokalit zachycených v opisu z 15. století na foliích 2v-3r, kde naopak tři později připsané lokality uvedeny nebyly.

Následují majetky církevních institucí na foliích 4v-5r (v APW, fond KW, sign. 833 na fol. 1r-2v a 5r). Ve svazku 831 však byly později připsány některé lokality, které v opisu z 15. století uvedeny nejsou (*silva Cranstin, Ransin, Pilsicz*). Následuje na foliu 5v soupis vsí – „*Districtus Wratislaviensis ex altera parte Odre*“, škrtnutý popis jedné vsi křížovníků s červenou hvězdou od sv. Matyáše (v sign. 833 na fol. 3v-4r) a „*alodia ultra Oderam*“ (v sign. 833 na fol. 9r-v). Po nich přichází výměr zahrad „*in Elwingo*“ na foliích 5v-6r (v sign. 833 na fol. 4r), následně na foliích 6r-v majetky kláštera sv. Vincenta a biskupa vratislavského ve Středecku (v sign. 833 na fol. 6r-v), poté na foliích 6v-8r přehled alodií s jejich výměrou ve vratislavském kraji (v sign. 833 na fol. 9r) a soupis mlýnů, který ovšem v opisu z 15. století uveden není.

Na foliu 8v již začíná popis Urazska (v sign. 833 na fol. 4v), na který navazuje na foliích 8v-10r Středecko (v sign. 833 fol. 5v-6r). Doplněny jsou poznámky učiněné písařskou rukou, která napsala i soupis vybraných peněz roku 1358: „+ *De Noviforensi districtu bona Monasterii sancti Vincencii post iam scripta scribuntur*“ a o vsi Kerczicz. Následuje na foliu 10r výčet příjmů českého krále z Vratislavi a Středy a z vratislavského kraje s odkazem opět na rok 1353 (v sign. 833 na fol. 10r-v). U 72 hřiven z příjmů města Středy bylo uvedeno, že byly dány Monachovi z Basileje (fol. 10r). Po nich přicházejí na foliích 10r-11r německy psaná ustanovení o výběru peněz z mýt (v sign. 833 na fol. 16r-17r) a na 11v soupis zpoplatněných a služebných vsí náležejících k hradu Namyslov spolu s přehledem hostinců, mlýnů a dalších příjmů krále (v sign. 833 na fol. 19r-v).

Folia 20r-21r přinášejí soupis usedlostí ve Frankenštejnsku, psaný stejným písařem. Uveden je nadpisem: „*Districtus Frankensteinensis nondum certus sed adhuc corrigendus*“, což by znamenalo, že se nejednalo o konečnou verzi, ale bylo počítáno s jejími úpravami.⁹⁷⁸ Nejprve jsou v něm uvedeny vsi spolu s výměrou, potom přehled alodních statků a dále majetky náležející cisterciáckému klášteru Kameniec Ząbkowicki⁹⁷⁹ v tomto kraji.

Frankenštejnsko se stalo přímou držbou českého krále v listopadu roku 1351, kdy vratislavští radní získali od Karla IV. za půjčku ve výši 1350 hřiven veškeré příjmy z Vratislavska, Středecka, Kladska a Frankenštejnska.⁹⁸⁰ Později už skutečnost, že by částky z frankenštejnského kraje byly dány Vratislavským, pramenně doložena není, ale je to pravděpodobné, což by vysvětlovalo i to, že Frankenštejnsko bylo zahrnuto do soupisu. Tento kraj se vši pravděpodobností ostatně původně zahrnoval i výběrčí rejstřík z roku 1358 (viz níže).

Následuje přehled částek vybraných na začátku května ve Vratislavsku a Středecku roku 1361 (fol. 21v), kde lokality napsala stejná písařská ruka, která

⁹⁷⁷ Srov. např. APW, fond KW, sign. 831, fol. 3^r a 6^v.

⁹⁷⁸ Tuto část soupisu vydal R. Žerelik, viz pozn. 82.

⁹⁷⁹ K jeho majetkům přehledně (ovšem bez znalosti zemského urbáře) viz J. J. Menzel, *Jura Ducalia*, s. 87-111.

⁹⁸⁰ *BU*, č. 202, s. 179n.; APW, fond DMW, č. 297 (9. 11. 1351); „*pecunias de precariis et exaccionibus*“.

pořídila i celý soupis, hodnotu odvedených částek (jež byly často přeškrtnuty a napsány znovu, což by nasvědčovalo používání písemnosti i později) však většinou doplnil jiný písař. Příjmy představovaly takřka 77 hřiven z Vratislavska a přes 40 hřiven ze Středecka. Poznamenány byly i výdaje, například: „*Nota. Ego consumpsi in Novoforo 9,5 scotos. Item dedi camerario 1 fertonem, ... scriptori dedi 13 scotos, magistro 4 scotos pro papiro*“, a také to, že zbývá vybrat necelých 111 hřiven.

Na foliu 22r jsou sepsány částky odvedené o sv. Valpurze, ovšem bez uvedení letopočtu. Tentokrát je autorem všech zápisů písař K, který rovněž pořídil i soupis. Z Vratislavska bylo tehdy vybráno přes 93 hřiven (v porovnání s předchozím vyúčtováním bylo navíc uvedeno clo na dřevo ve výši 20 hřiven) a 37 hřiven ze Středecka, s tím, že zbývá odvést přes 124 hřiven. Další přehled příjmů ze vsí bez uvedení letopočtu přichází na foliu 22v, obsahuje i částky odvedené o sv. Martinu, jakož i 20 hřiven za rybolov. Celkem šlo o necelých 259 hřiven. Připsány jsou zápisy o penězích vyplacených městu Namyslov 6. ledna 1360 a 1361 z důchodů císaře (bez udání účelu).

Soupis tedy pořídila jedna písařská ruka, s největší pravděpodobností současně. Na foliu 10r přichází odkaz na přehled z roku 1353 („*In hoc registro continentur jura domini nostri imperatoris Romanorum et Bohemie regis, que habet in ducatu Wratislaviensi, collecta et conscripta per dominum Dythmarum de Meckebach canonicum Wratislaviensem et cancellarium ducatus eiusdem, anno domini MCCCL tercio !*“), na foliu 5r je zmíněna císařská hodnost panovníka, což by dobu post quem jeho vzniku posouvalo k roku 1355. Zahrnuto je v něm i Namyslovsko, které získal panovník na sklonku roku 1357, takže je třeba dataci ještě posunout. Stejný písař pořídil i seznam peněz vybraných roku 1361, počátku šedesátých let 14. století se týkají i poznámky ohledně peněz vyplacených městu Namyslov.

Pokusme se nyní objasnit, k jaké době se vztahují zápisy v soupisu obsažené. Podle toho, že jsou často uvedeni držitelé zejména alodních statků, můžeme dohledat, kdy práva k nim získali či ztratili (respektive na koho přešla).

Například u jednoho alodia je uveden jako jeho majitel Jindřich ze Sittin (Žytna).⁹⁸¹ V dubnu 1359 je však již doložena vdova po něm Eliška (Alžběta).⁹⁸² Podobně u Jeszkotle přichází údaj, že se jedná o „*alodium illorum de Reste*“. Předchozí majitel Jan z Reste zemřel roku 1357,⁹⁸³ v pramenech je naposledy zmíněn v lednu toho roku.⁹⁸⁴ V červenci 1357 se jeho dcera Eliška dohodla se svými třemi bratry o vyplacení z majetkových nároků na jmenovaný alodní statek.⁹⁸⁵ U vsi Piersno je jako jeden z majitelů uveden Jan Runge, jenž držel 3,5 lánu. Ten je ovšem prodal 18. září 1359.⁹⁸⁶

Tomu, že za předlohu snad mohl sloužit starší soupis – nyní ovšem revidovaný a konfrontovaný s prameny – by nasvědčovala například drobná nuance v uvedení majitelů jednoho svobodného statku – na foliu 4v se píše o „*puerorum Kusfelt*“, na foliu 7v o „*alodium Kusfeldinne*“. Anna, vdova po vratislavském měšťanovi Kusfeldovi, je doložena se svými syny Mikulášem a Ondřejem například roku 1355.⁹⁸⁷ Později – Anna naposledy vystupuje v pramenech roku 1358⁹⁸⁸ – přešla práva k usedlosti na její dědice. „*Pueri Kussefeld*“ uvádí jako držitele alodia i výběrčí rejstřík z roku 1358, výměra lánů je však o půl lánu vyšší.⁹⁸⁹ V části soupisu, kde je zachyceno Frankenštejsko, vystupuje u Stoczowic a jednoho z mlýnů jako držitel Štěpán z Reichenbachu, který je zmíněn v srpnu 1359 jako zesnulý.⁹⁹⁰ Podobně část vsi vlastnil Jindřich z Drogus – vdova po něm Kateřina je doložena v srpnu 1358.⁹⁹¹ Vzhledem k tomu, že – jak bylo zmíněno – se Frankenštejsko stalo

⁹⁸¹ APW, fond KW, sign. 831, fol. 7^v.

⁹⁸² RŠ 4, č. 462, s. 184.

⁹⁸³ Rudolf Stein, *Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau*, Würzburg 1963, s. 62; O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter 4*, s. 45.

⁹⁸⁴ RŠ 3, č. 425, s. 178.

⁹⁸⁵ RŠ 3, č. 535, s. 223.

⁹⁸⁶ APW, fond KW, sign. 829, fol. 47^f; RŠ 4, č. 599, s. 237.

⁹⁸⁷ RŠ 3, č. 71, s. 39. K Arnoldovi Kusfeldovi viz G. Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat*, s. 174.

⁹⁸⁸ RŠ 4, č. 116, s. 42n.

⁹⁸⁹ APW, fond KW, sign. 831, fol. 19^f.

⁹⁹⁰ APW, fond KW, sign. 831, fol. 20^f; RŠ 4, č. 572, s. 225n.

⁹⁹¹ APW, fond KW, sign. 831, fol. 20^f; RŠ 4, č. 165, s. 61n.

přímou držbou českého krále v listopadu roku 1351, mohl existovat starší správně urbaniální popis tohoto území.

Hlavní rozdíl mezi zemskými urbáři obsaženými ve svazcích 831 a 833 spočívá v tom, že v prvním z nich jsou uváděny služební povinnosti vsí a alodií průběžně u konkrétních lokalit, ke kterým se váží, a stejně tak byla poznamenána i možnost výkupu zastavených práv. V opisu z 15. století (APW, fond KW, sign. 833) jsou sepsány samostatně a je jich více, protože se zemský urbář uložený pod signaturou 831 nedochoval v úplnosti. Ten ale naopak obsahuje i doplněné zápisy některých lokalit (nově vysazených, viz výše), které v opisu nepřicházejí.

V obou svazcích nalezneme i odkazy na prameny, ze kterých písař vycházel či si v nich informace ověřoval. V zemském urbáři pořízeném ve 14. století (APW, fond KW, sign. 831) je na foliu 4r u lokality Sadków (*Schotkow maior*) uvedeno: „*Schotkow obligatur Ludoldo de Lobil pro LXV <marcas> sexagenas marcarum* [!]. *Privilegium in Irsuto Registro in VIII folio presencium contentum.*“ Jde tedy o odkaz na nedochovanou vřatislavskou městskou knihu *Hirsuta Hilla* vedenou do začátku šedesátých let,⁹⁹² částečně přepsanou Otto Frenzlem na základě novověkého opisu.⁹⁹³ Zápis o vyhotovení listiny, již byla vrchní knížecí práva zastavena Lutoldovi „*per dominum Johannem regem*“ však nalezneme ve vřatislavské městské knize *Laurencius Nudus* u letopočtu 1362. Záznamu pak předchází údaj o prodeji části majetků v této vsi rytířem Kunčkem z Lobil téhož roku.⁹⁹⁴ Ten je rozprodával již od roku 1358.⁹⁹⁵ Zástava však zřejmě dosud vyplacena nebyla. Dále jsou uvedeny odkazy na listiny, například na foliu 9r je mladší přípis odkazující na dokumenty vydané Jakubem z Kątów Wrocławskich, který zastával úřad vřatislavského kancléře v letech 1360-1361.⁹⁹⁶

⁹⁹² *Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien*, s. 158.

⁹⁹³ APW, fond AMW, sign. 635 (stará sign. G 3, *Hirsuta Hilla*).

⁹⁹⁴ APW, fond AMW, sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*), fol. 26^r, 26^v.

⁹⁹⁵ Roku 1358 prodal roční příjem 4 hřivny „*super omnibus bonis suis*“, APW, fond KW, sign. 829, fol. 10^v-11^r; *RŠ 4*, č. 106, s. 38; 1359 roční příjem 4 hřivny plynoucí z jeho veškerých majetků, ale s právem výkupu APW, fond KW, sign. 829, fol. 41^v (zápis kancelován); *RŠ 4*, č. 655, s. 652n.

⁹⁹⁶ K němu viz s. 101n.

Přinejmenším informace o zástavách byly tedy ověřovány či získány i z register vratislavské hejtmanské kanceláře, odkázáno je na tzv. menší knihy. Na foliu 9r přichází poznámka: „*Item dux Wenceslaus et dominus de Donyin vendiderunt Pasconi Rymbabe VI marcas census in Peterwicz in juribus ducalibus qualibet marca pro VI marcas denarium [!] reemendas. Ista privilegia sunt in parvo Registro prope finem.*“ a „*In Kertschicz jus summum et Grsebcowicz pecunia monetalis obligatur Pascone [!] de Grsebcowicz pro C marcas sed Heinco Kalcz obtinuit per filium juramentum litteras hereditarias et est privilegium obligacionis in Registro, quod fuit istius de Donyin in secundo et tercio folio in parvo.*“ Na foliu 6v: „*Item Stubschicz tenet servire cum dextrario sed pronunc obligatur Peczconi Schindil quousque persolvantur sibi 40 marcas. Respice [?] privilegium in parvo libro in XXIX folio.*“ V mírně upravené podobě byly přepsány i v signatuře 833.

Osoby, které jsou vázány služebními povinnostmi či jež vlastní právo, které je možné vykoupit, jsou v obou soupisech – pokud se jedná o lokalitu obsaženou v zemském urbáři pořízeném ve 14. století – téměř vždy shodné, pouze v některých případech byly údaje v opisu novější. Například ve svazku 831 je uvedeno, že jedna ves byla zastavena Lutoldovi z Lobil, v mladším opisu pak přichází, že právo k ní, které je možné vykoupit, mají jeho synové.⁹⁹⁷ Podobně jsou v zemském urbáři ze 14. století vyjmenováni tři leníci povinovaní válečnou službou z jednoho statku, v opisu jsou sice na jednom místě znovu vypočtení, ale zároveň je níže uveden pouze jeden z nich, který od zbylých získal práva k usedlosti.⁹⁹⁸ Další usedlostí, kde je možné sledovat změny v uvádění majitelů, je alodní statek u Svaté Kateřiny – podle přehledu peněz vybraných v prosinci 1358 byl jeho držitelem jakýsi Cunschancke,⁹⁹⁹ v zemském urbáři obsaženém v signatuře 831 je již specifikováno, že jde o „*allodium Cunczconis et puerorum eius*“¹⁰⁰⁰ – zřejmě došlo ke zkomolení

⁹⁹⁷ APW, fond KW, sign. 831, fol. 4^r; *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, s. 129. T. Jurek, *Obce rycerstwo*, s. 251 předpokládá jeho smrt okolo roku 1358.

⁹⁹⁸ APW, fond KW, sign. 831, fol. 9^r; *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, s. 126, 128. Srov. i APW, fond KW, sign. 829, fol. 10^r; *RŠ 3*, č. 506, s. 211.

⁹⁹⁹ APW, fond KW, sign. 831, fol. 1^v.

¹⁰⁰⁰ Tamtéž, fol. 7^r; *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, s. 102.

neobvyklého jména. Konečně sign. 833 uvádí již jen „*filiu Cuntschaken*“.¹⁰⁰¹ Martin Kunczatko je doložen jako vlastník jmenovaného alodia již při řešení dědictví po jeho příbuzném Mikulášovi v březnu 1355.¹⁰⁰² Dne 7. září 1358 prodal svému synovi Michalovi 1,5 lánů a louky ze svého alodia náležejícího ke jmenované vsi¹⁰⁰³ a další lán postoupil své dceři Kateřině roku 1360.¹⁰⁰⁴

Vzhledem k odkazům na stejné prameny a téměř shodnému uvedení držitelů statků se jeví jako velmi pravděpodobné, že opis zemského urbáře z 15. století (APW, fond KW, sign. 833) vznikl na základě mladší redakce soupisu dochovaného v signatuře 831, která vznikla před tím, než do předlohy byly doplněny některé lokality (viz výše). Potvrzují to mimo jiné i výše zmíněné revize některých záznamů i přípisy na deskách „*scriptus ex vidimus originali*“. Na to, že předlohou pro další písemnosti byl soupis obsažený ve svazku 831 ukazuje i to, že analyzovaný opis z 15. století obsahuje i totožný přehled zúčtování s městem Namyslaví v letech 1359-1361. V mladších přehledech byly opsány pouze údaje týkající se aktuálních plateb (tedy bez Frankenštejnska) a došlo k mírnému pozměnění struktury části zápisů – samostatně byly sepsány služebné povinnosti a statky, jež je možné vykoupit.

VI. 2. 2. Výběrčí rejstřík z roku 1358

Ve svazku 831 nalezneme na foliích 1r-3r, 12r, 15r, 16r-17v, 18v-19v soupis peněz vybraných roku 1358. Doposud byl považován za součást konceptu k pořízení rukopisu 833 a z toho důvodu mu nebyla věnována samostatná pozornost, i když obsahuje zajímavé informace, které v námi doposud analyzovaných pramenech obsaženy nejsou (zejména údaje o opuštěných či vypálených usedlostech apod.). Uvozen je na foliu 1r zápisem: „*Iste sunt pecunie per serenissimum principem dominum nostrum generosissimum dominum Karolum Romanorum imperatorem semper Augustum ac Boemie regem impositae anno domini MCCCLVIII*

¹⁰⁰¹ *Tamtéž*, s. 62.

¹⁰⁰² RŠ 3, č. 36, s. 25; APW, fond KW, sign. 828, fol. 113-3^v (s. 221).

¹⁰⁰³ APW, fond KW, sign. 829, fol. 7^v-8^f; RŠ 4, č. 137, s. 51.

¹⁰⁰⁴ RŠ 5, č. 161, s. 68.

dominica die post beate Lucie virginis qua in ecclesia Gaudete in Domino cantabatur [16. prosince 1358] *per nos Dythmarum de Meckebach canonicum ecclesie et cancellarium ducatus Wratislaviensis et Peczkonem Nigri civem, ex speciali mandato nobis facto, recepte et collecte.* (viz obrazová příloha č. 16).¹⁰⁰⁵

Rejstřík samostatně eviduje majetky světské: na foliích 1r-3r jsou tak vyjmenovány zpoplatněné vsi ve Vratislavsku na jedné straně a na foliu 12r i na druhé straně řeky Odry, z nichž bylo celkem vybráno 760 hřiven.¹⁰⁰⁶ Na foliu 15r následují lokality a částky odvedené v Urazsku, přičemž u některých z usedlostí je znaménko plus a výše peněz nebyla uvedena, ale přichází ve Středecku, které je evidováno na foliích 16r-17v (tento písař učinil poznámku ve výše popsaném soupisu na foliu 10r: „+ *De Noviforensi districtu bona Monasterii sancti Vincencii post iam scripta scribuntur*“).

Na 18v-19v nalezneme majetky církevních institucí ve Středecku. Z tohoto kraje mělo být celkem vybráno téměř 219 hřiven.¹⁰⁰⁷ Na posledním foliu jsou poznámky o částkách, které z vybraných peněz obdržel Petr Černý (Schwarz/Niger) – celkem přes 160 hřiven – a téměř nečitelný zápis, který dokládá, že dávky byly odvedeny i z Frankenštejska, jehož soupis ale není v dnešním rukopisu dochován.

Přehled eviduje jednotlivé zpoplatněné vsi, celkovou výměru polností a rozdělení mezi skupiny majitelů (zejména *plebanus, dominus ville pro allodio, scultetus*) a kolik jich je platicích (*censuales*), případně zda se v lokalitě nalézá hostinec. Uvedena je celkově odváděná suma. Časté přepisy výměr polností i odváděných částek potvrzují, že přehled byl při vybírání příjmů používán i později. Při srovnání s rejstříkem z roku 1361 i dalších nevročených záznamů (viz výše) je zřejmé, že roku 1358 byly vybrány mnohem vyšší částky než v jiných letech.

¹⁰⁰⁵ APW, fond KW, sign. 831.

¹⁰⁰⁶ APW, fond KW, sign. 831, fol. 12^f, na dolním okraji: „*Suma districtus Wratislaviensis ex utriusque parte Odere VII^C LX marcas exclusis domini episcopo et canonicis.*“

¹⁰⁰⁷ APW, fond KW, sign. 831, fol. 18^v, dole: „*Summa districtus Noviforensis CCXIX marcas minus scoto.*“

Je možné, že Karel IV. vypsal za svého pobytu ve Vratislavi, kde je doložen od 22. listopadu 1358¹⁰⁰⁸ až do 19. února příštího roku,¹⁰⁰⁹ mimořádnou berni.

Ve výběřím rejstříku nalezneme četné přípisy o nově založených lokalitách: na foliu 1v dole „*Smolcz minor, IIII mansi minus quartali de novo locati*“, na foliu 2v mezi průběžnými zápisy „*Olderow minor habet VI mansos et IX jugera. Est locata isto anno*“ a pozdější přípisy: „*Lucaschowitz VI mansos habet et est nova locacio*“, na foliu 3r opět mezi průběžnými záznamy: „*Czanschyn habet XII mansos quorum dominus ville habet VII, alii V censuales* [připsáno: „*minus quartali*“]. *Sed est locatum eodem anno*“, „*Wirbicz minor ... est nova locacio*“, dále přípisy „*Kokelicz habet VI mansos locatores [?] quos Niczko Bolcze de allodio suo ibidem locavit et expirabit eis locacionis in festo beate Walpurgis proximum affuturo*“ a „*Grunow est locatum de novo anno domini MCCCLX secundo et habet IX cum I mansum quorum scultetus habet II, alii sunt censuales.*“ Z posledního záznamu vyplývá, že do rejstříku byly doplňovány informace o nově založených vsích i později.

VI. 2. 3. Nedatovaný přehled vybraných peněz a příjmů českého krále a popis kraje Kaŕty Wrocławskie

V části sign. 831, kde jsou záznamy vztahující se převážně k městské správě, nalezneme na foliu 45r nápis: „*Iste sunt ville de quibus suprascripta exaccio recipitur et primo in districtu Wraczlaviensi*“,¹⁰¹⁰ s tím, že není jasné, k jakému „výše psanému výběru“ se údaje váží. Následuje přehled lokalit a částek ve Vratislavsku, kde bylo odvedeno přes 62 hřiven, a ve Středecku, které odevzdalo 32 hřiven. Potvrzuje to skutečnost, že pravidelně byly odváděny částky menší, než jak udává výběřčí rejstřík z roku 1358.

¹⁰⁰⁸ RBM 7/1, č. 45, s. 37; RI 8, č. 2866, s. 234. Listina z 4. listopadu 1358 je zřejmě falzum, RI 8. Supplementum, č. 6967, s. 728.

¹⁰⁰⁹ RBM 7/1, č. 136, s. 94n.; RŠ 4, č. 417, s. 165; RI 8, č. 6202, s. 621.

¹⁰¹⁰ *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*, s. 121-123, uvedeno v závorkách s písmenem c.

Na foliu 45r byly uvedeny i další majetky a práva náležející českému králi ve Vratislavsku (zejm. hrad Borów, ale i další příjmy, naturální dávky). Doplněny jsou i částky odváděné z města Vratislavi: 560 hřiven z městské dávky a mincovnictví, z cel na dřevo a rybolov 44 hřiven, z mýtného a platu komory 200 hřiven (fol. 45v). Zajímavý je i přehled každoročních platů z vybraných peněz – například hejtmanovi mělo být dáváno 100 hřiven a část příjmů ze soudů, vratislavskému biskupovi pět hřiven z mýtného a čtyři hřivny ze zemské daně, opatovi od sv. Vincence 10 hřiven z mýtného, kancléři z každé hřivny zemské daně dva groše.

Pokusme se nyní blíže určit dobu vzniku záznamů. Protože předchozí zápis „*Domino de Donyin XX scot. vigilia Pasche de thelonio aque*“ se bezpochyby vztahuje k Otovi z Donína a psal jej písař E, tedy zřejmě právě kancléř Ota z Donína,¹⁰¹¹ můžeme uvažovat o dataci písemnosti do rozmezí let 1345-1350. Tehdy byl totiž Ota kancléřem vratislavského hejtmanství a těmto úředníkům právě často platba z jmenovaného příjmu českých králů připadla (viz níže).

Časové zařazení potvrzují i výše zmíněné každoroční platy – záznam o vydání pěti hřiven z mýtného vratislavskému biskupovi a 20 [!] hřiven z opatovi sv. Vincence se objevuje pouze v knize „*Henricus Pauper*“ u vyúčtování z 18. března 1346.¹⁰¹² Vzhledem k tomu, že u vsi Sv. Kateřina (Św. Katarzyna) je poznamenáno, že částku platily „*pueri Dominicorum*“ je možné usuzovat, že vznikl po smrti Dominika Severa, tj. po roce 1336 či 1337. Jeho děti se staly plnoletými až v průběhu čtyřicátých let 14. století.¹⁰¹³ Synové spolu s manželi Severových dcer získali v dubnu 1345 od Jana Lucemburského napříště zproštění od placení dávek z 7,5 lánů ve jmenované vsi.¹⁰¹⁴ Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že se jedná

¹⁰¹¹ K němu viz s. 92-96.

¹⁰¹² *CDS 3*, s. 72.

¹⁰¹³ G. Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat*, s. 145; O. Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter I*, s. 297.

¹⁰¹⁴ *APW*, rep. 66, č. 144; *RBM 4*, č. 1534, s. 617; *RŠ 1*, č. 303, s. 116; *KD 3*, č. 625, s. 157. U téže usedlosti je poznámka o částce, již odvedli „*pueri Helwici*“. Tento údaj se snad mohl vztahovat k dědicům významného vratislavského patricije Helwiga z Molnsdorfu (Sołtysowic), po

o přehled z roku 1345 a tím i o nejstarší dochovaný výběrčí rejstřík, kde jsou ale zároveň evidována i práva a příjmy českého krále ve Vratislavském knížectví.

Se správou příjmů českých králů ve Slezsku souvisí i soupis rozměrů lánů podléhajících platbě (podle vesnic) v kraji Kaṭy Wrocławskie podaný v sign. 831 na foliu 53v.¹⁰¹⁵ Uvedena je pouze výše částky (peněžní i naturální), která má být odvedena z každého lánu o sv. Michalovi a sv. Valpurze. Z města Kaṭy Wrocławskie mělo být dále placeno z městské dávky 30 hřiven, z mýtného a krajského soudu stejná částka. Celkem šlo o 219 hřiven, 393 měřic pšenice a ovsa. Jak bylo zmíněno v první kapitole, držel český panovník toto území po smrti Jindřicha Javorského roku 1346 do roku 1352 jako zástavu.¹⁰¹⁶ Platba za tamější hrad se objevuje ve vratislavských městských účtech ve vyúčtování z roku 1351.¹⁰¹⁷ Soupis sice není datován, ale logicky musel vzniknout v tomto období, snad krátce po přechodu území do rukou českého krále.

* * *

Účelem správně urbaniálního soupisu (či tzv. zemského urbáře) Vratislavského knížectví bylo zejména zachytit výměru lánů podléhajících odvádění dávky, stejně jako zpoplatněných hostinců. Dále byly evidovány veškeré další povinnosti vůči zeměpánu, zejména služba válečným ořem (případně válečným strojem) či případné naturální dávky. Sepsány byly i příjmy, které panovníkovi plynuly z měst a z regálů.

Soupis práv českého krále ve Vratislavském knížectví z roku 1353 není dochován, dosavadními badateli byl zaměněn za mladší opis zemského urbáře. Je však zachován přehled vzniklý s velkou pravděpodobností roku 1345 a existenci starších správně urbaniálních písemností dokládá například folio 53v v sign. 831, kde je přehled poplatných lánů v kraji Kaṭy Wrocławskie a další částky náležející

němž je doložena v březnu 1339 vdova Markéta a její děti, mj. stejnojmenný syn; *CDS 30*, č. 6240, s. 63.

¹⁰¹⁵ Tamtéž, s. 116-118.

¹⁰¹⁶ Viz s. 34.

¹⁰¹⁷ *CDS 3*, s. 78.

českému vládci z města, regálů a zemských úřadů. Tento přehled vznikl v rozmezí let 1346-1352, kdy český panovník území držel jako zástavu. Dále známe zmínku o vyúčtování vyhotoveném vratislavským kancléřem Dětmarem z Meckbachu 1. února 1354.¹⁰¹⁸

V rukopisu 831 je dochován soupis bezprostředních majetků českého krále ve Slezsku, který ovšem není úplný. Vznikl zřejmě okolo roku 1359, důvodem k jeho pořízení mohlo být získání Namyslovska Karlem IV. na sklonku roku 1357, jehož správu vykonával od roku 1359 vratislavský hejtman. Zachycuje celkovou výměru lánů jednotlivých vesnic a její rozdělení mezi držitele (odráží stav majitelů v letech 1357-1359). Zápisy jsou členěny podle krajů (Vratislavsko, Urazsko, Středecko, Namyslovsko a Frankenštejnsko). Samostatně byly sepsány vesnice v majetku církevních institucí, alodia, mlýny a příjmy českého krále z měst či další zvláštní naturální dávky. Povinnosti vůči zeměpánovi jsou evidovány průběžně u jednotlivých usedlostí. Autor měl k dispozici jmenovaný soupis práv českého krále ve Vratislavském knížectví z roku 1353, na nějž odkazuje, a právní závazky ověřoval jak v tzv. menších knihách či registrech vratislavské hejtmanské kanceláře, tak i například v městské knize *Hirsuta Hilla*. K tzv. zemskému urbáři je připojen i přehled částek odvedených roku 1361 z Vratislavska a Středecka stejně a další dva blíže nedatované výběrčí účty.

Nejpodrobnějším dochovaným výběrčím rejstříkem je ten, který byl pořízen roku 1358, kdy došlo k evidenci peněz vybraných vratislavským měšťanem Petrem Černým. Zřejmě se jednalo o mimořádnou berní vyhlášenou panovníkem v době jeho pobytu ve Vratislavi. Opět zachycuje celkovou výměru lánů jednotlivých vesnic a její rozdělení mezi jednotlivé držitele, průběžně navíc přichází údaj o zaplacené částce. Postupuje podle jednotlivých krajů – od Vratislavska, jež je rozděleno na dvě části (přirozenou hranicí byla opět řeka Odra), přes Urazsko ke Středecku. Samostatně byly sepsány majetky církevních institucí. Téměř nečitelný zápis na foliu 24v nasvědčuje tomu, že rejstřík patrně zahrnoval i Frankenštejnsko, ale rukopis je dnes neobsahuje. Vzhledem k častým přepisům výše odvedených peněz je pravděpodobné, že rejstřík byl používán i později. Tuto tezi potvrzují i přípisy o nově založených vsích.

¹⁰¹⁸ APW, fond KW, sign. 831, fol. 54^r.

Přehledy královských příjmů z Vratislavska se dochovaly i pro mladší období. Vznikly i výtahy z nich, jak nám potvrzuje i existence dvou značně poničených dvoulistů, kde byly evidovány pouze poplatné lány (*mansi censuales*) a hostince bez uvedení vybírané částky. Na základě paleografické analýzy lze za dobu vzniku pramene určit konec 14. století.¹⁰¹⁹ Z poloviny dvacátých let 15. století je dochován soupis vybraných peněz ve Vratislavsku, Středecku a Urazsku, kde je opět uvedena výměra jen poplatných lánů, existence hostince a případně zahrad a výše odvedené částky. Zpřístupnil jej v edici Waclaw Korta.¹⁰²⁰ Existují samozřejmě i mladší dochované zemské urbáře Vratislavského knížectví a namyslovského kraje.¹⁰²¹

¹⁰¹⁹ APW, fond AMW, sign. 469 (stará sign. C 27). Rovněž i srovnání s výběřím rejstříkem z roku 1358 (o něm níže v textu) a zemským urbářem z roku 1425 potvrzuje, že u řady lokalit se výměry blíží k hodnotám v soupisu z roku 1425. Např. v rejstříku z roku 1358 je Kameniec Wrocławski popsán jako prázdny (APW, fond KW, sign. 831, fol. 12^r), ve zlomku je uvedeno, že zde bylo 6,5 poplatných lánů a hostinec (APW, fond AMW, sign. 469, fol. 1^v), stejně jako v soupisu z roku 1425 (W. Korta, *Nieznana księga*, s. 246). Podobně odpovídají soupisu z roku 1425 i výměry vsí vratislavského kláštera sv. Matyáše (APW, fond AMW, sign. 469, fol. 2^r; W. Korta, *Nieznana księga*, s. 247), zatímco výběřčí rejstřík udává u dvou z nich hodnoty jiné (APW, fond KW, sign. 831, fol. 19^f), stejně je tomu i u některých dalších vsí, např. u lokalit Dobkowice a Smardów (srov. APW, fond AMW, sign. 469, fol. 2^v; W. Korta, *Nieznana księga*, s. 249; APW, fond KW, sign. 831, fol. 19^v).

¹⁰²⁰ APW, fond AMW, sign. 459 (stará sign. C 20; *Registrum omnium bonorum sive villarum ...*); W. Korta, *Nieznana księga*, s. 223-256.

¹⁰²¹ Například zemský urbář z roku 1443 je dochován pouze v opise S. B. Klosetho APW, fond Zbiór Kloseto, sign. 132 (stará sign. 128). Výměry vsí z tohoto soupisu udává v závorkách G. A. Stenzel v edici *Das Landbuch des Fürstenthums Breslau*.

Závěr

Množství dochovaných pramenů dovolilo přiblížit nejen správu Vratislavského knížectví i organizaci hejtmanské kanceláře, ale především pojednat o diplomatice jejích písemností z let 1336-1378. Vratislavské knížectví spravoval jménem českého krále od začátku roku 1336 vratislavský hejtman, do jehož působnosti spadalo trvale vlastní Vratislavské knížectví, tedy Vratislavsko, Středecko a dočasně i Urazsko a Kały Wrocławskie. Dlouhodobé správní vazby vznikly pouze k Namyslovsku, které právně sice součástí knížectví nebylo, ale od roku 1359 je trvale spravoval vratislavský hejtman, jehož jménem byly vydávány listiny obsahující potvrzení převodů majetkových práv i tamějšího dvorského soudu, a to pod pečetí Vratislavského knížectví.

Ostatní slezské immediátní državy českých králů byly často zastavovány či propůjčovány, vratislavský hejtman mohl být jejich správou pověřen pouze dočasně, jak se tomu stalo v případě Olavska (1337-?), kraje Kały Wrocławskie (1346-1352), který se stal součástí Vratislavského knížectví, či královské části Hlohovska (1359-1361). Není vyloučené, že i když to není pramenně doloženo, mohl vratislavský hejtman alespoň přechodně spravovat další oblasti. V úvahu by přicházelo zejména období šedesátých a sedmdesátých let 14. století, pro něž jsou ale dochované dokumenty o správě dalších slezských bezprostředních majetků značně torzovité.

V souladu s dohodou uzavřenou roku 1327 mezi Janem Lucemburským a Jindřichem VI. Vratislavským spravoval Vratislavské knížectví od začátku roku 1336 královský hejtman. Jeho povinnosti a úkoly jako zástupce českého krále byly dány především potřebou vykonávat pravomoci, které by jinak náležely přímo zeměpánovi. Pole působnosti vratislavského hejtmana bylo tedy značně široké. Zahrnovalo především potvrzování majetkových přesunů ve Vratislavském knížectví, soudní pravomoci, udržování pořádku a obranu země. Král ovšem svého vratislavského hejtmana pověřoval ještě zvláštními úkoly, které se vlastní správy Vratislavského knížectví netýkaly, často jím byli například určeni za arbitry konfliktů mezi slezskými knížaty.

Spolu s městem získal český král ve Vratislavi původní knížecí sídlo, tzv. královský, později císařský dvůr, jenž byl sídlem úřadujícího královského

hejtmana i jeho kanceláře. Jeho stavebním úpravám věnoval Karel IV. opakovaně pozornost. Hradní areál sloužil rovněž k ubytování českých panovníků a části doprovodu při jejich častých pobytech ve městě. Konala se zde pravidelná zasedání dvorského soudu.

V prvních letech bezprostřední správy Vratislavska – během let 1336 až 1343 – došlo pětkrát ke změně hejtmana, zpravidla během pobytu českého panovníka ve Vratislavi. Počáteční časté střídání králových zástupců bylo způsobeno komplikovaným vztahem těchto úředníků k vratislavskému biskupovi a též postojem tamějšího patriciátu vůči hejtmanům – konšelé si neváhali stěžovat na hejtmana panovníkovi, kterého pravidelně informovali o událostech v knížectví a v celém Slezsku.

Vratislavští hejtmané, jak dokládá i listinná produkce z jejich úřadu, působili v knížectví trvale, jejich delší nepřítomnost mohla vzbuzovat nevoli, zejména jsme informováni o stížnosti vratislavských konšelů. Od roku 1345 – v souvislosti s obnovením válečného konfliktu s Polskem, jenž vedl k opakovaným pobytům vratislavských hejtmanů mimo knížectví – je pak doloženo ustanovování dočasných zástupců hejtmana, místohejtmanů. Stávali se jimi vratislavští leníci, velmi často jím byl vratislavský dvorský soudce, jenž předsedal zdejšímu dvorskému soudu a spolupečetil listiny vratislavského zemského soudu, jehož jednání rovněž posléze vedl.

Zatímco v prvních dvou desetiletích po vzniku vratislavského hejtmanství byl králův zástupce vybírán ze šlechty usazené ve Slezsku, ustanovil Karel IV. novým hejtmanem roku 1357 magdeburského purkrabího Burcharda, hraběte z Hardeggu a Retzu, jenž zároveň zastával funkci nejvyššího hofmistra a byl častým panovníkovým věřitelem. Burchard sám během svého velmi krátkého zastávání úřadu (září 1357 – únor 1358) ve Vratislavi nepobýval a správu knížectví místo něj trvale prováděl místohejtman. Roku 1369 Karel IV. vratislavským hejtmanem jmenoval Těmu z Koldic, který zastával významné dvorské úřady a měl zkušenosti s výkonem obdobné funkce v Horní Lužici a rovněž patřil k častým věřitelům panovníka.

Při sledování různých aspektů správy Vratislavského knížectví nabyla jasných kontur role tamějšího patriciátu jako významné politické síly. Díky četným

královským privilegiím získávali vratislavští radní stále větší vliv na správu knížectví, zejména soudní a finanční. Jako přísedící se účastnili zasedání dvorského a zemského soudu, rovněž dvorským soudcem se často stával vratislavský měšťan (jako držitel vesnického majetku). Konšelé navíc tvořili i polovinu poradního sboru konstituovaného na základě privilegia Jana Lucemburského z 15. února 1346, jenž měl dohlížet na právní platnost a správnost některých aktů (mj. i na jednání soudu). Rovněž polovinu komise pověřené roku 1356 sepsáním zemského a lenního práva představovali vratislavští měšťané.

Městská rada často poskytovala panovníkovi půjčky a na jejich splácení získávala královské důchody nejen z vlastního města či knížectví, ale mnohdy i z jeho dalších bezprostředních majetků a zástav. Za evidenci vybraných částek a výdajů byl zodpovědný kancléř, výběr ale zřejmě prováděl komoří (či určený vratislavský měšťan). Vratislavská hejtmanská kancelář pořizovala soupisy příjmů i přehledy vybraných peněz. Nejpozději po roce 1352 vedli vratislavští konšelé spolu s kancléřem knížectví přehled o důchodech českého krále, zejména z Vratislavska a Středecka, a podíleli se i na jejich výběru.

Na sklonku padesátých let 14. století zastupovali vratislavští radní opakovaně nepřítomného hejtmana jako jeho zástupci a krátce vystupovali i jako hejtmáné. Roku 1359 zaslali konšelé králi stížnost obsahující jedenáct výhrad vůči jeho hodnostáři Konrádovi z Falkenhainu. V říjnu roku 1361 radní vystupují znovu v roli vratislavského hejtmana. K ukončení zastávání hejtmanského úřadu vratislavskou městskou radou přispěl zřejmě spor konšelů s biskupem Přeclavem z Pogarell roku 1369.

Dokumenty z činnosti vratislavských hejtmanů pořizovala samostatná kancelář. Z námi sledovaného období známe jménem devět osob, které v ní působily. Zejména se jedná o její vedoucí, pro něž je po roce 1345 používán titul kancléř. Při výběru jejích prvních dvou představených lze spatřovat snahu navázat na kancelář Jindřicha VI. Vratislavského. V polovině padesátých let 14. století zastupoval kancléře opakovaně jeho písař.

Zejména u vedoucích hejtmanské kanceláře je možné sledovat úzké vazby k vratislavským kapitulám – čtyři z pěti představených tohoto úřadu byli či se stali v průběhu zastávání úřadu tamějšími kanovníky. V kanceláři vratislavského

hejtmanství často působily i osoby spjaté s městskou kanceláří (její písaři, syndikové, prokurátoři). V době převzetí vratislavského hejtmanství konšely došlo k tomu, že se kancléřem stal na krátkou dobu (1360-1361) jeden z tamějších radních.

Paleografický rozbor písemné produkce vratislavské hejtmanské kanceláři prozradil, že v ní po celou námi sledovanou dobu působilo současně více osob – zpravidla její vedoucí a další jeden nebo dva písaři (někteří z nich ovšem v kanceláři setrvali pouze krátkodobě). V dochovaných listinách i registrech se totiž střídá více písařských rukou. Při paleografické analýze se projevila i skutečnost, že z hejtmanské kanceláře vycházely vedle listin dvorského soudu nejpozději po roce 1343 i listiny zemského soudu. Podařilo se rovněž prokázat, že zcela výjimečně – na příkladě listin z 30. prosince 1348 – mohl listiny vratislavských hejtmanů napsat i písař nepůsobící v hejtmanské kanceláři.

Vratislavská hejtmanská kancelář vydávala v první řadě listiny potvrzující převody majetkových práv k lenním i svobodným (tj. alodním) statkům v knížectví, dále rozhodnutí dvorského soudu, jehož zasedání bylo vázáno na přítomnost zeměpána či jeho zástupce. K jejich zpečetění byl od počátku roku 1336 používán typář Vratislavského knížectví, v němž byl zobrazen čtvrcený štít, v jehož prvním a třetím poli se nalézal český lev a ve zbylých slezská orlice. Po odhalení jeho padělání roku 1364 bylo zhotoveno nové pečetidlo zachycující polopostavu Karla IV. v majestátu. Od počátku padesátých let 14. století byla užívána osobní pečeť vratislavských kancléřů jako kontrasigillum.

Analyzovány byly vnitřní i vnější znaky listin vydávaných vratislavskými hejtmany a jejich zástupci, jako například podoba a výskyt registrační poznámky, která v některých případech obsahovala i informaci o registrátorovi či specifikovala registra, do nichž byla listina zanesena. Od poloviny šedesátých let bylo na plíce pravidelně uváděno vedle registrační poznámky jméno nabyvatele (tedy i příjemce listiny), v některých případech též stručný latinský regist obsahující informaci, o který majetek či jaké právní pořizení se jednalo. Zpočátku byly listiny psány téměř výhradně latinsky, němčina se objevovala pouze sporadicky. Změna nastala po roce 1369, se vši pravděpodobností v souvislosti se zastáváním hejtmanského úřadu Těmou z Koldic. Od té doby jsou všechny známé listiny vratislavských hejtmanů psány německy.

Pozornost jsem věnovala i rozboru formuláře listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců. Šlo například o rozdíly mezi dokumenty vydanými jménem místohejtmanů: jejich listiny ze čtyřicátých let 14. století byly stylizovány v jednotném čísle, teprve od poloviny následujícího decenia v plurálu maiestatis. V dispozici bylo vždy zdůrazněno, že jednání potvrzují vratislavští hejtmané i jejich zástupci z moci svěřené jim královskou mocí. Díky existenci register vratislavské hejtmanské kanceláře bylo analyzováno zastoupení některých údajů vyskytujících se v listinách – výrazy uvozující dataci, místa vydání (převážnou měrou jím byla Vratislav), počty svědků, zastoupení rytířů ve svědečných řadách apod. Sledovány byly též případné přípisy, které vyjadřovaly podíl osoby v čele kanceláře na vzniku listiny či její zodpovědnost za správnost listiny.

Samostatně byly zkoumány listiny vratislavského dvorského a zemského soudu. Rozhodnutí vratislavského zemského soudu psali písaři tamější hejtmanské kanceláře až od poloviny čtyřicátých let 14. století, ale tyto nebyly evidovány v registrech. Dosavadnímu bádání přitom zcela unikla skutečnost, že pečeť vratislavského dvorského soudce a přisedících zdejšího zemského soudu obsahovala stejnou ikonografickou výzdobu jako první typář Vratislavského knížectví.

Vratislavská hejtmanská kancelář občasně – zejména při pobytu panovníka ve slezské metropoli – vydávala jeho listiny potvrzující změny majetkových práv či obsahující rozhodnutí dvorského soudu, a to pod pečetí Vratislavského knížectví. Zeměpán mohl ovšem přikročit k vydání listin dvorskou kanceláří, které mohly být následně zapsány do register. Vzhledem ke zkracování koroborace při zapisování listin do register nemůžeme vždy zjistit, jaký typář byl užit k jejich zpečetění.

I když nemáme k dispozici přehled vybraných kancelářských tax ani předpis, který by stanovoval výši částek náležejících vedoucímu vratislavské hejtmanské kanceláře, dovolují dochované prameny vyslovit domněnku, že je určoval český panovník. Napovídá tomu privilegium Jana Lucemburského obsahující ustanovení, že za vyhotovení listiny o převodu práv v knížectví měla být placena vratislavskými měšťany zemskému písaři jedna hřivna. O dodržování tohoto pokynu ani o případných platbách za další úkony či o tom, kolik platily ostatní sociální skupiny, nejsme ale informováni.

Díky žalobě podané Vratislavskými proti písaři vratislavské hejtmanské kanceláře Petrovi z Boleslavce zřejmě v šedesátých letech 14. století máme bližší představu o tom, kolik se platilo za kancelářské úkony i o tom, že došlo k navýšení těchto částek. Hejtmanské kanceláři náležely vedle poplatku za vlastní vyhotovení listiny i stanovené obnosy za zápis v registrech, vosk a hedvábné nitě. Zvláštní taxa se platila za zápisy a listiny z jednání zemského a dvorského soudu, část z ní ovšem připadla přísedícím. Petr z Boleslavce nově vyžadoval i peníze, pokud měl německy či polsky vysvětlit znění latinských písemností.

Rozbor notářského instrumentu obsahujícího soudní líčení dvorského soudu následujícího po objevení pečeti padělaných Janem ze Schellendorfu prokázal, že již součastníci předpokládali, že všechny listiny vydané vratislavskými hejtmany či jejich zástupci mají být zaneseny v tamějších registrech. Dále se například projevila i role kontrasigilla kancléře, jehož absence na pečeti upozornila při vyšetřování uvedené falzifikace na to, že se jedná o padělek. Mezi dochovanými originálními listinami se mi podařilo nalézt dvě zpadělané listiny vratislavských hejtmánů.

Ze sledované doby jsou dochovány tři papírové svazky kancelářských register obsahující zápisy převážně z let 1336-1359. Díky zápisům v městské knize a zemském urbáři bylo možné prokázat, že současně byly vedeny tzv. menší knihy. Protože ale zbytky z nich zanikly za druhé světové války, není možné s jistotou určit, jakou funkci měly, neznáme ani rozsah jednotlivých zápisů. Předpokládat lze, že do nich byly přepisovány záznamy z tzv. větších knih, které měly být chronologicky řazeny. Při vratislavské hejtmanské kanceláři byla vedena samostatná registra pro Namyslovsko, která rovněž zanikla roku 1945. Díky inventáři vratislavské hejtmanské kanceláře z roku 1636 a výpiskům pořízeným o dějinách jednotlivých vsí Vratislavského knížectví v 16. století (tzv. Frobeniovo repertorium) bylo rekonstruováno pravděpodobné členění obou řad register.

Přesto, že v registrech měly být se vši pravděpodobností zaneseny všechny listiny vydané jménem českých panovníků či hejtmánů a jejich zástupců pod pečeti Vratislavského knížectví, docházelo v praxi k odchýlkám. Vliv na ně měla zřejmě existence tzv. menších register, jež snad posléze tzv. větší knihy nahradila. Roli mohl hrát snad i samotný počet vyhotovovaných listin a současné působení více úředníků v hejtmanské kanceláři či problémy se zorientováním se nového písaře

v agendě či odlišné zvyklosti jednotlivých písařů. Proces zlistinění v námi sledovaném období ještě nebyl pevně fixován, část dokumentů vůbec unikla evidenci v registrech, některé zápisy pak vykazují znaky toho, že jejich předlohou byly koncepty (snad chronologicky řazené) či zápisy o jednáních před hejtmanem, porovnávané zpravidla teprve poté s originálem. Současně docházelo i k registrování podle originálu. K vícečetným zápisům některých dokumentů mohlo vést i multiplicitní vyhotovování části listin.

Analýza pramenů souvisejících s výběrem královských příjmů z Vratislavského knížectví umožnila přiblížit datum vzniku některých nedatovaných písemností. Nejstarší výběřčí rejstřík lze časově zařadit s velkou pravděpodobností do roku 1345, přehled poplatných lánů v kraji Kały Wrocławskie a dalších částek náležejících českému vládci z města Kały, regálů a zemských úřadů, vznikl v rozmezí let 1346-1352, kdy český panovník území držel jako zástavu.

Naopak se díky diplomatickému a paleografickému rozboru uskutečněnému v předkládané disertaci podařilo prokázat, že soupis práv českého krále ve Vratislavském knížectví z roku 1353 není dochován, dosavadními badateli byl zaměněn za mladší opis zemského urbáře vycházející ze soupisu bezprostředních majetků českého krále ve Slezsku, který ovšem není úplný a vznikl zřejmě okolo roku 1359. Důvodem k jeho pořízení mohlo být získání Namyslovska Karlem IV. na sklonku roku 1357, jehož správu vykonával od roku 1359 vratislavský hejtman. Zachycuje celkovou výměru lánů jednotlivých vesnic a její rozdělení mezi skupiny držitelů (odráží stav majitelů v letech 1357-1359).

Zápisy jsou členěny podle krajů (Vratislavsko, Urazsko, Středecko, Namyslovsko a Frankenštejnsko). Samostatně byly sepsány vesnice v majetku církevních institucí, alodní statky, mlýny a příjmy českého krále z měst či další zvláštní naturální dávky. Povinnosti vůči zeměpánovi jsou evidovány průběžně u jednotlivých usedlostí. Autor měl k dispozici jmenovaný soupis práv českého krále ve Vratislavském knížectví z roku 1353, na nějž odkazuje, a právní závazky ověřoval jak v tzv. menších knihách či registrech vratislavské hejtmanské kanceláře, tak i například v městské knize *Hirsuta Hilla*. K tzv. zemskému urbáři je připojen i přehled částek odvedených roku 1361 z Vratislavska a Středecka stejně jako další dva blíže nedatované výběřčí účty.

Popsán byl i výběrčí rejstřík z roku 1358, jenž byl dosavadnímu bádání téměř neznámý. Zřejmě se jednalo o mimořádnou berni vyhlášenou panovníkem v době jeho pobytu ve Vratislavi. Jejím vybráním byli pověřeni vratislavský kancléř Dětmár z Meckbachu a vratislavský měšťan Petr Černý (Niger). Uvedený rejstřík, vydaný v textové příloze disertace, zachycuje opět celkovou výměru lánů jednotlivých vesnic a jejich rozdělení mezi jednotlivé držitele, průběžně navíc přichází údaj o zaplacené částce. Postupuje podle jednotlivých krajů – od Vratislavska, jež je rozděleno na dvě části (přirozenou hranicí byla opět řeka Odra), přes Urazsko ke Středecku. Samostatně byly sepsány majetky církevních institucí. Téměř nečitelný zápis na foliu 24v dokládá, že rejstřík patrně zahrnoval i Frankenštejnsko, ale jež rukopis dnes neobsahuje. Vzhledem k častým přepisům výše odvedených peněz je pravděpodobné, že rejstřík byl používán i později. Potvrzují to i přípisy o nově založených vsích.

V zemských urbářích byly evidovány i vojenské povinnosti jednotlivých držitelů zejména lenních majetků. Jejich plnění je torzovitě doloženo soupisem obsaženým v prvním svazku register vratislavského hejtmanství, jenž pochází zřejmě z první poloviny čtyřicátých let 14. století. Zpřístupněn je v textové příloze disertace.

I když jsme řadu otázek vytčených v úvodu mohli zodpovědět,¹⁰²² mělo by se další bádání zaměřit na sledování možných paralel se správou ostatních přímých držeb ve Slezsku v následujících obdobích, především na srovnání způsobu správy Vratislavského knížectví a Svidnicko-Javorska. Samostatnou pozornost by si zasloužily i mladší zemské urbáře a další písemnosti finanční správy, jejichž studium by umožnilo poodhalit fakta o změnách ve struktuře vesnického osídlení, v majetkové základně klášterů i některých rytířských a významnějších patricijských rodů, jakož i analyzovat některé dílčí problémy (představují například zajímavý evidenční pramen pro výskyt mlýnů a měly by umožnit zjištění jejich vztahu k výměře polí).

Přínosné by bylo sledovat i další působení vratislavské městské rady ve správě Vratislavského knížectví – tamější konšelé spravovali vratislavské

hejtmanství totiž znovu za vlády Zikmunda Lucemburského roku 1424 a městská rada držela pak tento úřad – ovšem již zbavený z něj dosud plynoucích příjmů – s krátkými přestávkami (1439, 1455-1458, 1469/1470) po více než dvě století, a to až do roku 1635. Vratislavští konšelé tím úspěšně dovršili svou dlouholetou snahu o získání správy Vratislavského knížectví do svých rukou, jejíž projevy ve starším období bylo možné sledovat na stránkách této disertace.

¹⁰²² Podrobnější odpovědi přináší dílčí závěry jednotlivých kapitol.

Textová příloha č. 1¹⁰²³

Výňatek z inventáře kanceláře Vratislavského hejtmanství z 13. září 1636 – popis úředních knih (do roku 1378)

APW, fond AMW, sign. 444 (stará sign. C 1)

Inventarium über die Landescantzley Bresslawischen Fürstenthumbs und beyder zugehöriger Weichbilder Neumarckt und Namsslaw [13. 9. 1636]

[fol. 1v] Die gantze Landcantzley bestehet aus Büchern und Acten.

¹⁰²³ Byla použita obvyklá ediční pravidla doporučená pro vydávání německých raněnovověkých (textová příloha č. 1) a latinských středověkých textů (textová příloha č. 2 a 3), zejména František Roubík, *Pravidla pro vydávání historických pramenů pro novější dějiny (16.-20. století)*, Archivní časopis 7, 1957, s. 59-65; Jaroslav Kašpar, *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím I. Textová část*, Praha 1987³, s. 157-161; Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002, s. 61n. a Anežka Vidmanová, *K vydávání latinských textů české provenience ze 14. a 15. století*, Husitský Tábor 8, 1985, s. 271-283.

Nejasné čtení je označeno [?], potvrzení správného čtení, resp. upozornění na nesrovnalost [!]. Editorские poznámky se nacházejí v hranatých závorkách. Škrtnutý text je v edici uzavřen v lomených závorkách. Dodatečně provedené úpravy jinou rukou byly vloženy do poznámek pod čarou.

Při identifikaci lokalit byly užity zejména příručky a práce: Johann Georg Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien. Nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei königlichen Regierungen, den darin enthaltenen Fürstenthümern und Kreisen, mit Angabe des Flächeninhaltes, der mittlern Erhebung über die Meeresfläche, der Bewohner, Gebäude, des Viehstandes usw.*, Breslau 1845; Konstantin Damroth, *Die ältesten Ortsnamen Schlesiens*, Beuthen 1896; Józef Domański, *Nazwy miejscowe dzisiejszego Wrocławia i dawnego okręgu wrocławskiego*, Warszawa 1967; *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria nova 4/2. Województwo wrocławskie: Sobótka, Kąty Wrocławskie i okolice*, red. Jakub Pokora i Mieczysław Zlat, (praca zbiorowa) Warszawa 1991; Monika Choroś – Łucja Jarczak, *Słownik nazw miejscowych Dolnego Śląska. Polsko-niemiecki, niemiecko-polski*, Opole 1995; Rościśław Żerelik, *Ziemie powiatu wrocławskiego w średniowieczu*, in: *Dzieje powiatu wrocławskiego*, red. týž, Wrocław – Sobótka 2002, s. 51-106.

Za připomínky k latinským textům srdečně děkuji Mgr. Janu Zdichyncovi, PhD.

Die Bücher seind gebunden oder ungebunden. Die gebundene Bücher seind in Gross Regal oder in Folio.

In Regal sindt solche Bücher, derein [!] die königlichen Brieffe eingetragen werden. Solche seindt zweyerley Perpetuorum et Reemendorum.

Perpetua seindt ewigwehrende Signaturen [fol. 2r] als Traditiones, Hastillationes [!], Grantzverträge, Roboten Vorträge und dergleichen Reemendorum seindt earum rerum quae lapsu temporis tandem expirant als Wiederkäuffliche Zinsen, Hypothecen, Donationes etc.

Unter denn Regalbüchern seindt erstlich fünff Neue sub Numeris 1, 2, 3, 4, 5 intituirte Bücher welche die Herren Rathmanne in verwaltender Hauptmanschafft aus denn gar alten fast unleslichen Büchern durch Herrn M. Bonaventur Rößler Anno 1561 tunc temporis Capitaneo, Herrn Anthonio Bancken sonders zweiffels mit grossen Unkosten von Wort zu Wort das deutsche in dem alten Idiomate von Neuem in zierlichen Schrifften umbfertigen lassen undt befinden sich solche Bücher wie folgende.

Folgen die Newen umbgefertigten Regalbücher

1. Perpetuorum das Grössere mit A bezeichnet, von Anno 1203 bis 1340;
2. Perpetuorum ex maioribus B C, von Anno 1345 bis 1359;
- [fol. 2v] 3. Perpetuorum ex minoribus scilicet libri in folio, tomus 1, E minor von Anno 1208 bis 1364;
4. Perpetuorum ex minoribus F, tomus 2, von Anno 1365 bis 1375;
5. Perpetuorum ex minoribus C, tomus 3, von Anno 1376 bis 1400.

Von dieser Zeit an, weil die Bücher zimlich leslich, seindt sie weiter nicht umbgefertiget worden.

Folgen die alten Bücher, daraus die obigen neuen umbgeschrieben

1. Das erste Buch der Grössen A von Anno 1320 bis 1343 cum Indice;
2. Das ander Buch der Grössen B von Anno 1345 bis 1363 cum Indice;
3. Das dritte intituiert, zum dritten grössen gehörende C von Anno 1357 bis 1360;

[...]

[fol. 3r] 18. Reemendorum ex maioribus B C von Anno 1345 bis 1359 cum Indice;

19. Reemendorum ex minoribus, Tomus 1, von Anno 1310 bis 1368 cum Indice;

20. Reemendorum ex minoribus, Tomus 2, von Anno 1369 bis 1380 cum Indice;

[fol. 3v] 21. Reemendorum ex minoribus, Tomus 3, von Anno 1318 bis 1400.

Diese obgesetzte vier Stück Bücher sind gleichfalls ihusu Capitaneatus von gedachtem M. Bonaventura Röslero von neuen umbgefertiget worden.

[...]

29. Registrum villarum ducatus Wratislaviensis, districtus Noviforensis ac territorii Namslawiensis Anno 1538 confectum;

30. Ein alt buch darein allerley signaturen Verzeichnus in Pergament gehefft;

[fol. 4r] 31. Ein alt Registrum villarum Ducatus Wratislaviensis;

32. Ein alt Zinsbuch No. 1;

In der ersten Allmer dieses alles befunden worden.

Libri in Folio in der Allmer No 2.

1. Das Erste buch der kleinste mit Littera A von Anno 1312 bis 1208 [!].

Notetur dass diese Privilegia undt Investituren nicht Ordine secundum seriem Annorum eingetrag et signature huius libri sunt ex ordine registratae in libro B 2 Minorum ab initio folio 99 et sequentibus.

2. B primum zum Andern der Kleinesten gehörende von 1408 bis 1425 cum Indice;

3. B secundum das ander Buch der Kleinisten von Anno 1345 bis 1354 cum Indice;

4. C primum von Anno 1360 bis 1371;

5. C secundum das vierde Buch der Kleinsten von Anno 1372 bis 1370 [!] non servato ordine Annorum;

[...]

10. E minorum von Anno 1362 bis 1368 von Privilegien und Traditionen;

11. F das fünffte Buch der Kleinsten von Anno 1369 bis 1372 von gleichfals Privilegien undt Traditionen;

12. G reemendorum von Anno 1361 bis 1391;

[...]

15. E 6 G reemendorum von Anno 1353 bis 1356;

16. E G reemendorum von Anno 1371 bis 1379;

[fol. 5r]

19. Neumarktische undt Namslauische Signaturen, incipit alt Namßlaw Anno 1278 bis 1395.

[...]

[fol. 6v] Folgen absonderliche Bücher [...]

- [fol. 7r] 5. Repertorii Frobenii pars prima von A bis M;
6. Repertorii Frobenii pars secunda von M bis Z;
- [...]
12. Ein buch intituliret Dotalia et Sententiae von 1375 bis 1402;
13. In Pappier gehefft Register nach dem Alphabeth über die Dörffer;
14. Auff 6 Bogen intituliret Register über das Erste Buch der Kleinsten;
15. Auff 4 Bogen intituliret Register über das Ander Buch der Kleinsten;
16. Ein ander Register nach dem Alphabeth über die Dörf[fol. 5v]er im Breslauischen Fürstenthumb undt Neumarktischen Weichbild auff 43 Blat beschrieben [!];
17. und 18. Zwey alte Bücher darein die Canczler so die Landtcancelley Pfandtweise gehalten ihre Intraden verzeichnet.

Textová příloha č. 2

Přehled služebných povinností ve Vratislavském knížectví z první poloviny čtyřicátých let 14. století

APW, fond KW, sign. 827, fol. 88(-1)r

Servicia de terra Wratislaviensi

Primo Henricus, Gelfridus et Guntherus, fratres de Stercza habent exactiones sive collectas generales, steuras et exenia et petitiones quoslibet in villis Cossinblot¹⁰²⁴ et Zabelot,¹⁰²⁵ districtus Nouiforensis, a rege ipsis datas et heredibus eorum ad possidendum, prout in litteris regis lucidius apparet, pro quo tenentur servire cum uno dextrario.

Item supremum iudicium non est ibi exclusum quod videtur pertinere ad regem et ipso non existente ad capitaneum.

Item Petrus de Bork cum fratribus suis et aliis sociis suis de Polczicz¹⁰²⁶ et Michilwicz¹⁰²⁷ tenentur cum 1 dextrario servire.

Item Stephanus de Swenkinuelt de Bogenow¹⁰²⁸ tenetur cum uno dextrario servire.

Item Woycech de Czepanowicz cum pueris Wilhelmi de Zenicz de Lucashowicz,¹⁰²⁹ qui tenentur cum uno dextrario servire.

Item de Sobgarth¹⁰³⁰ et de Czesarow¹⁰³¹ servicium dextrale. Conradus de Borsnicz, Johannes Czweybrot.¹⁰³²

¹⁰²⁴ Dnes Kostomłoty.

¹⁰²⁵ Dnes Zabłoto.

¹⁰²⁶ Dnes Polczyce.

¹⁰²⁷ Dnes Michalowice.

¹⁰²⁸ Dnes Makowice.

¹⁰²⁹ Dnes Łukaszowice.

¹⁰³⁰ Dnes zřejmě Sobolew.

¹⁰³¹ Dnes Cesarzowice.

Item Petrus de Gogelow tenetur de Shonow¹⁰³³ servire cum 0,5 dextrario.

Item de bonis in Kerczicz¹⁰³⁴ et Crampicz¹⁰³⁵ Andreas de Gorsebcowicz tenetur servire cum uno dextrario.

Item fratres de Sydelicz tenentur servire cum uno dextrario de bonis in Galow¹⁰³⁶ et habent inibi omnia iura ducalia nichil excluso.

Item Tilco de Sidelicz de Budesow,¹⁰³⁷ Poppo de Hugowicz de Bomolchowicz,¹⁰³⁸ Petrus Zenensil de Ilnicz¹⁰³⁹ pariter cum uno dextrario.

Item de Nymkinne¹⁰⁴⁰ et Sicorsicz¹⁰⁴¹ de sex mansis tenentur pueri Pasconis de Gorsebcowicz servire cum uno dextrario insolidum non tenentur servire nisi solutis ipsis 80 marcas ut in litteris de super datis continentur.

Item domini ville Sta...¹⁰⁴²

¹⁰³² Tato část vydána v *CDS 4*, č. 15, s. 12.

¹⁰³³ Dnes Ogrodnica.

¹⁰³⁴ Dnes Karczyce.

¹⁰³⁵ Krępice.

¹⁰³⁶ Dnes Galów.

¹⁰³⁷ Dnes Budiszów.

¹⁰³⁸ Neidentifikováno.

¹⁰³⁹ Dnes Ilnica.

¹⁰⁴⁰ Dnes Miękinia.

¹⁰⁴¹ Dnes Sikorzyce.

¹⁰⁴² Stránka utržena.

Textová příloha č. 3

Výběrčí rejstřík z roku 1358¹⁰⁴³

APW, fond KW, sign. 831

[fol. 1r]

Iste sunt pecunie per serenissimum principem dominum nostrum generosissimum dominum Karolum Romanorum imperatorem semper Augustum ac Boemie regem imposite anno domini MCCCLVIII dominica die post beate Lucie virginis, qua in ecclesia gaudete in domino cantabatur, per nos Dythmarum de Meckebach canonicum ecclesie et cancellarium ducatus Wratislaviensis et Peczkonem Nigri civem, ex speciali mandato nobis facto, recepte et collecte.

fol.	lokalita	má celkem lánů/ habet	farář/ plebanus	počet alodních lánů	šoltys/ scultetus	poplatné lány/ mansi censuales	jiné	platí/ solvent
1r	<i>Malkewicz</i> [Małkowice]	45	1,5		8,5. Scultecia procedit a domino Rege Boemie in feudum, qui tenetur dare 21 marcas quas solvent feria quinta infra octavam Nativititi s Christi	Item pro humulatu [!] 5,5, Clare de Sydelicz 16 mansos, Nicolaus de Rasslawicz 3,5 mansos, Johannes Gotkonis 10 mansos. Summa mansorum censualium 35 ¹⁰⁴⁴	taberna	18 marcas et 1 scotum ¹⁰⁴⁵
	<i>Galowicz</i> [Galowice]	21			3 ¹⁰⁴⁶	18	taberna	8 marcas, 17 scotos <pre-dictis>

¹⁰⁴³ Jednotná struktura zápisů mě vedla k rozhodnutí zpracovat výběrčí rejstřík formou tabulky, která usnadňuje orientaci při zkoumání struktury majetkové držby, přičemž opakující se výrazy nebyly rozepisovány ale jsou uvedeny v záhlaví. Snaha o zpřehlednění vedla i k tomu, že všechny číslovky – kromě letopočtů – byly sjednoceny na arabské.

¹⁰⁴⁴ Přepsáno z původní hodnoty.

¹⁰⁴⁵ Částka přepisována, původně asi bylo 17.

¹⁰⁴⁶ Tento údaj nadepsán.

fol.	lokalita	má celkem lánů/ habet	farář/ plebanus	počet alodních lánů	šoltys/ scultetus	poplatné lány/ mansi censuales	jiné	platí/ solvent
	<i>Krolekowicz</i> [Królikowice]	26,5			3 ¹⁰⁴⁷	23,5	<taberna> taberna	11 marcas, 5,5 scotos
	< <i>Schymilwicz</i> > [Siemianice]	<25>			<3>			<12,5 marcas>
	<i>Schdanewich</i> [Stanowice]	10,5 et dua jugera		dominus ville ¹⁰⁴⁸ sub aratro habet 1 mansum, 1 quartale et 2 jugera	1,5	alii ¹⁰⁴⁹	<taberna>	cum sculteto de <8> 9 mansis <et 1 quartali> <4> 2,5 marcas et 7,5 <grossos > scotos
	<i>Tschepankowicz</i> [Szczepankowice]	19,5		4 vasalli pro alodio	2	rustici 13,5	taberna	6,5 marcas <minus 1 fertone> et grossum
	<i>Korczhow alias</i> <i>Trauthenow</i> [Kurcz]	28	2		2		taberna	cum rusticis 11 marcas et 10,5 scotos de <24[?] ¹⁰⁵⁰ > 23 mansis
	<i>Schotkow maior</i> [Sadków]	33	2		4	27	taberna	scultetus cum rusticis 11 marcas ¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁷ Doplněno později.

¹⁰⁴⁸ K této kategorii viz J. J. Menzel, *Jura ducalia*, s. 66n.

¹⁰⁴⁹ Nadepsáno: „<8 minus quartali>“ a připsáno pod zápisem: „de vero 9 mansi sunt censuales“.

¹⁰⁵⁰ Údaj několikrát přepsán.

¹⁰⁵¹ Připsáno týmhž písařem: „et 10 grossos sed tenetur <per> 1,5 marcas et 5 grossos“.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Bresicz maior</i> [Brzezina]	14 minus 1 quartali			2		taberna	6 marcas minus scoto
1v	<i>Woykowicz</i> [Wojtkowice]	32	plebanus de Schosnicz 0,5		<5,5> 5,5	alii 28, ¹⁰⁵² quorum 0,5 est desertus, qui a nullo colitur[!]	taberna	<cum sculteto> 11 marcas, 0,5 fertonis
	<i>Wotkowicz</i> [Wojkowice]	24			2	22 ¹⁰⁵³	<unus dicitur liberus>, taberna	<cum scultecia> 11 ¹⁰⁵⁴ marcas et 13 scotos
	<i>Sancta Katherina</i> [Šw. Katarzyna]	47	plebanus 3, alterista [!] 2	8 Cunschancke	2	32	taberna	<cum sculteto> 15 ¹⁰⁵⁵ marcas <et 9 scotos>, 0,5 fertonis
	<i>Sirwin</i> [Żurawina]	47	<scultetus > plebanus 2		5	40	taberna	<cum sculteto> 18 marcas ¹⁰⁵⁶
	<i>Jexenow</i> [Jaksonów]	40,5	2		4	34,5	taberna	<cum sculteto> 16 marcas et 1 fertonem
	<i>Maior Smolcz</i> [Smolec]	17		3 Jeschco de Smolcz pro allodio	2	alii 12, preter tria quartalia, que sunt deserta nec ab aliquo coluntur	taberna ¹⁰⁵⁷	cum sculteto 6 marcas <et 0,5 fertonis> ¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵² Původně patrně 26.

¹⁰⁵³ Přepsáno z 21.

¹⁰⁵⁴ Upravena původní hodnota, která je ale nečitelná.

¹⁰⁵⁵ Původně zřejmě 18.

¹⁰⁵⁶ Přepsáno zřejmě z částky 20, pod zápisem připsáno: 19 <fertones> scotos <7 scotos>.

¹⁰⁵⁷ Doplněno: „est deserta“.

¹⁰⁵⁸ Připsáno: „9 scotos“.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Bresa minor</i> [Brzezinka Średzka]	10			1	9		<cum sculteto> 4 marcas 0,5 fertonis
	<i>Petirkow</i> [Piotrków Borowski]	32		Heynco de Cracow 2 sub aratro, Paulus de Hartha 6 pro aratro, Martinus de Czecha 7	1	alii 16	taberna est deserta	<cum sculteto 9> marcas 7
	< <i>Czyndal</i> > ¹⁰⁵⁹ [Wojnowice]							
	<i>Priczlawicz</i> [Przeclawice]	36,5	1,5	10 domini ville pro allodiis	2,5	22,5	taberna	<cum sculteto> 10,5 ¹⁰⁶⁰ marcas, <1 fertonem>
	<i>Mekirnicz</i> [zřejmě Mokronos Dolny]	14			2	12	taberna	cum sculteto 7 marcas, rariter est quod fiat eis gracia quia steriles agri, dedit 5,5 marcas
	<i>Wilczow</i> [Wilczków]	38	2	2 dominus ville	2	32	taberna, item 1 mansus censualis est exustus	cum sculteto 13 marcas, <minus> 2,5 ¹⁰⁶¹ fertones
	< <i>Bogenow</i> > [Bogunów]	<30>		<4 dominus ville>		<26>	<taberna>	<12 marcas, 9 scotos>
	<i>Marczinkowicz</i> ¹⁰⁶² [Marcinkowice]						taberna	

¹⁰⁵⁹ Znovu na foliu 12r.

¹⁰⁶⁰ Přepsáno asi z 13

¹⁰⁶¹ Přepsáno z původní částky.

¹⁰⁶² Připsáno.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Smolcz minor</i> ¹⁰⁶³ [Smolec]	4 mansi minus quartali de novo locati						
2r	< <i>Polokowicz</i> > [Polakowice]	<20 ¹⁰⁶⁴ >			<1,5> ¹⁰⁶⁵	<18>		<cum sculteto 10 marcas minus fertone>
	< <i>Strachowicz</i> > ¹⁰⁶⁶ [Strachowice]	<29,5>		<7 Nikusch Rabinswald pro allodio, 5 Schirofski pro allodio>	<2>	<15,5>		<cum sculteto 9 marcas minus fertone>
	< <i>Jexenowicz</i> > ¹⁰⁶⁷ [Jaksin]	<30>		<7 dominus pro allodio, item 3 serviles pro allodio>	<2>	<18>	<taberna>	<cum sculteto <5 marcas> 11,5 marcas>
	<i>Kobirwicz</i> [Kobierzyce]	30			2	28	taberna	cum sculteto 13 marcas, 17 scotos
	<i>Strachewicz</i> [Strachowice]	29,5		21,5 ad allodia	2	6		<cum sculteto> 3 marcas minus fertone ¹⁰⁶⁸
	< <i>Swoyczh habet</i> > [Swojec]							
	<i>Blankenow allodium</i> [Cesarzowice]	10			2	8		

¹⁰⁶³ Doplněno na dolním okraji stránky.

¹⁰⁶⁴ Původně zřejmě 19,5.

¹⁰⁶⁵ Připsáno: „*relicta Melocii*“.

¹⁰⁶⁶ Údaje zopakovány o něco níže.

¹⁰⁶⁷ Znovu na 3r.

¹⁰⁶⁸ Připsáno: „*Pecz Gamersch locavit 5 mansos sed dua sibi sunt restituti ad hoc habet 3 mansos censuales. Sic 9 mansi censuales.*“

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Munchsdorf</i> [Mnichowice]	28 ¹⁰⁶⁹		9	2	17 ¹⁰⁷⁰	taberna	cum sculteto 8 ¹⁰⁷¹ marcas minus 5 scotis
	<i>Gandow</i> [Gądów Mały]	12			3	9		cum sculteto 4 marcas, 0,5 fertonis
	<i>Kletkndorf</i> [Klecina]	29			3	26	taberna	cum sculteto 14,5 marcas, dedit 6 marcas et 1 fertonem. Sed censuales 6 marcas minus scoto
	<i>Stabilwicz</i> [Stabłowice]	42	2	5 dominus ville pro allodio, item Peczeko de Cracow 5 pro allodio, canonici sancte Crucis 4 ad allodium	4	22 censuales, quorum 6 sunt deserti et sunt steriles agri		dedunt 3,5 marcas
	<i>Proczh</i> [Pracze Odrzańskie]	20	1,5	3,5 dominus ville	2	13	taberna	cum sculteto
	<i>Schoneueld</i> [Bartoszewa]	25,5	1,5		3	21	taberna	cum sculteto de 21 mansis 10 marcas, 2 scotos
	< <i>Osencz</i> > ¹⁰⁷² [Osiek ?]	<16,5>			<2>	<14,5>		<8,5 marcas cum sculteto>

¹⁰⁶⁹ Původně 27.

¹⁰⁷⁰ Upraveno z 16.

¹⁰⁷¹ Přepsáno z jiné částky.

¹⁰⁷² Přípis vacat, po straně: „*feudum episcopi Wratislaviensis*“.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Wangir</i> [Węgry]	58	3	4,5 dominus ville	<5> 2	48,5	taberna	cum sculteto 21 marcas cum 1,5 [?] scotos ¹⁰⁷³
	<i>Sirdenik</i> [Żerniki Małe]	31			2	28	1 liberus, taberna	cum sculteto 13 marcas et 7 scotos
	<i>Saycz</i> [Solna]	20			2	18	taberna est deserta	cum sculteto 8 marcas, 1 fertonem
2v	<i>Dombslaw</i> [Domasław]	<48> 54		6, qui sunt noviter locati nec dominus aliquem adhuc de eis percepit censum	3	45	taberna	cum sculteto 21 marcas et 2 scotos
	<i>Beteleler</i> [Bielany Wr.]	49	2		4	43	taberna	cum ¹⁰⁷⁴ 20 marcas et 4 scotos
	<i>Woyschicz</i> [Wojszyce]	33,5		10,5	2	21		<cum sculteto 12,5 marcas> 9 marcas et 15 scotos
	<i>Olderow maior</i> [Iwiny]	16 et 9 jugera			2	14	taberna	cum sculteto 6 marcas et 10 scotos
	<i>Popilwicz</i> [Popowice]	16			2	14		cum sculteto 5,5 marcas et sunt agri arenosi
	<i>Polokowicz</i> [Polakowice]	19,5			1,5, qui sunt deserti	18	taberna	<9 marcas et 1 [?] fertonem> 8 marcas

¹⁰⁷³ Po straně přips: „de censualibus 3 mansi minus 1 quartali voragine ignis desertati“.

¹⁰⁷⁴ Nenapsáno s čím.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Gnechwicz</i> [Gniechowice]	99 [!]	2,5			5 pro allodio, 5 censuales 86	taberna	<cum sculteto> 43 ¹⁰⁷⁵ marcas
	<i>Schosnicz</i> [Sośnica]	28 ¹⁰⁷⁶	1			3, item ad allodium 5 mansi 19		cum sculteto 7 marcas
	<i>Damiansdorf</i> [Damianowice]	19				1 18	taberna exilis	cum sculteto 7,5 ¹⁰⁷⁷ marcas
	<i>Olderow minor</i> [Iwiny]	7 mansos et 9 jugera, est locata isto anno						
	<i>Opirsicz</i> [zaniklá lokalita]	7		3 minus 1 quartali		4		2 marcas et 0,5 fertonis ¹⁰⁷⁸
	<i>Hermansdorff</i> [Jerzmanowo]	60 [!]	3	25 domini ville pro allodiis	2	35	taberna	13 ¹⁰⁷⁹ marcas
	<i>Wirbicz Maior</i> [Wierzbice]	60 ¹⁰⁸⁰	2	2 Ubirschar	2	54	taberna	25 marcas et 5 scotos
	<i>Albrechtsdorf</i> [Olbrachto- wice]	32				3 29	taberna	14 ¹⁰⁸¹ [?] marcas minus fertone
	< <i>Jeschkotil</i> > ¹⁰⁸² [Jaskotle]	<20>				<2> <18>	<taberna>	<9 marcas> ⁷ ¹⁰⁸³
	<i>Zeschicz</i> [Cieszycze]	16,5				1,5 15	taberna	marcas et 7 grossos

¹⁰⁷⁵ Přepsáno z původní částky.

¹⁰⁷⁶ Upravena originální hodnota.

¹⁰⁷⁷ Původní částka přepsána.

¹⁰⁷⁸ Připsáno: „*Item quidam rustici habent 3 quartalia agrorum censualium*“.

¹⁰⁷⁹ Původní částka upravena, připsáno: „*unus est desertus*“.

¹⁰⁸⁰ Dopsáno: „*et 1 quartalem*“.

¹⁰⁸¹ Přepsáno snad z čísla 20.

¹⁰⁸² Po straně připsáno: „*vacat*“.

¹⁰⁸³ Původně byla jiná hodnota.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Lucaschowitz</i> ¹⁰⁸⁴ [Łukaszowice]	6, est nova locacio						
	< <i>Pilsicz</i> > ¹⁰⁸⁵ [Pełczyce]	<9,5>		<Item Nicolaus Harthusch habet ibidem allodium sed nescitur quot mansorum>	<1,5>	<8>		<4 marcas. Sed agri sunt arenosi.>
3r	<i>Czanschyn</i> [Książę Małe, dnes část Vratislavi]	12		7 dominus ville		5 ¹⁰⁸⁶		Sed est locatum eodem anno.
	<i>Grunehouil</i> [Bledzów]					5		2,5 marcas minus 5 scotis
	<i>Pachenicz</i> [Patrzynice, dnes Wr.]	15 ¹⁰⁸⁷		4 ad allodium	1,5	10 ¹⁰⁸⁸	<taberna>	4 ¹⁰⁸⁹ marcas <minus 1 fertone>
	<i>Jexonowicz</i> [Jaksin]	29		6 dominus ville pro allodio, item Wlpco Knothe 3 pro allodio	2	18	taberna	9 marcas. Item 2 mansi sunt exusti.
	<i>Proczh illius de Pak prope Lesna</i> [Pracze Odrzańskie, dnes Wr.]	6						dedit 9 fertones
	<i>Wirbicz minor</i> [Wierzbice] quod habent Slanczensi	41,5		7,5 dominus ville pro allodio		34, quorum scultetus 2		est nova locacio
	<i>Opathwicz</i> [Opatowice]							
	<i>Hurnsonskrecze m alias Sagitz</i> ¹⁰⁹⁰ [Solniky]	5						dedit 1 sexagenam

¹⁰⁸⁴ Doplněno později.

¹⁰⁸⁵ Po straně připsáno: „vacat“.

¹⁰⁸⁶ Připsáno: „minus quartali“.

¹⁰⁸⁷ Doplněno: „et 1 quartalem“.

¹⁰⁸⁸ Přepsáno asi z částky 13,5, nadepsáno: „1 quartalem“.

¹⁰⁸⁹ Číslovka přepsána.

¹⁰⁹⁰ Připsáno.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Schalkow</i> [Skalka]							
	<i>Wald</i> [Boreczek ?]	12,5			9 quartalia	alii 10 et 1 quartalium	taberna	dedit 5 marcas
	<i>Kaldinhus</i> [Kalduny ?]	5						sed est nova locacio, nec dedit domino bonorum aliquod censum, sed dabit Walpurgis censum primum
	<i>Kokolicz</i> [Kuklice]						habet 7 mansos locacionis, quos Niczko Bolcze de allodio suo ibidem locavit et expirabit eis locacionis in festo beate Walpurgis proximum affuturo	
	<i>Grunow</i> [Łukaszowice]		9,5		1,5	alii	est locatum de novo. Anno domini M CCCLX secundo	
	< <i>Wangir</i> > [Węgry]							
12r	Districtus Wratislawiensis ex alia parte Odere							
	<i>Czyndal</i> [Wojnowice]	58	2	6 dominus ville pro allodio	5	43 ¹⁰⁹¹	3 mansi sunt deserti nec ab aliquo coluntur, taberna	solvent cum sculteto, dedit 7,5 marcas

¹⁰⁹¹ Upraveno z čísla 42.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Sybotin</i> [Krostów]	16		4 dominus ville	2	10, quorum tres sunt deserti et a nullo coluntur	taberna	solvent cum sculteto, dedit 2 marcas
	<i>Nadelicz maior</i> [Nadelice Wielkie]	45		34 dominus ville habet ad allodium in rubetis, pascuis et desertis		11		dedit 1 sexagenam
	<i>Nadelicz minor</i> [dttto]	16			2	14, quorum 7 sunt deserti		dedit 3,5 fertones
	<i>Preczh prope Wydauia</i> [Pracze Widawskie]	20	1,5	3,5 dominus ville	2	13	taberna	<cum sculteto> 3,5 marcas
	<i>Swocz</i> [Swojczyce, dnes část Vratislavi]	48	2	8 ad allodium dominus ville	4	34, qui partim sunt silve, partim prata et partim deserta	taberna	dedit 5 marcas et 1 fertonem
	<i>Rosinal</i> [Różanka, dnes část Vratislavi]	21,5 pro dimidio census		7,5		14		3 marcas et 1 fertonem
	<i>Blyskowicz</i> [Blizanowice ?]	<14> 16		6 dominus ville pro allodio	2		alii sunt lignosi et est de novo locatum. Tenoris vero locacionis nondum expiravit. Sed in proximum Michaheli festo exspirabit.	1092
	<i>Steyn alias Sancta Margaretha</i> [Gajków]						est deserta	

¹⁰⁹² Po straně zřejmě pomocný součet: „30 marcas“.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Schrolnsteyn</i> [Kamieniec Wr.]	35			2	32, quorum 3 sunt possessi, alii omnes deserti		dedit 3 fertones
1093	< <i>Nadelicz minor</i> > [Nadolice]	<11>			<1>	<10, quorum 6 sunt deserti>	<taberna>	<habet scultetus per iuramentum suum asservit et assignavit. Dedit 3,5 fertones>
15r	Districtus Wrassensis [Uraz]							
	<i>Cunczendorf</i> [Małowice]	40	2	2 dominus ville pro allodio	2	34	taberna	dedit 8 marcas
	<i>Rymenberg</i> ¹⁰⁹⁴ [Rościszawice]	40	2	12 dominis ville	4	22		
	<i>Rychinwalde</i> < <i>minor</i> > maior alias <i>Krancz</i> [Kreško]	14			2	12	taberna	dedit 2 marcas
	<i>Rychinwalde minor</i> [Wały]	4		habet allodium et silvas			4, quorum 2 scultetus, 2 rustici	dedit 27 ¹⁰⁹⁵ <scotos> grossos
	<i>Waryn</i> [Warzyn]	40	3	8 dominus ville	4	25		dedit 6 marcas
	<i>Syfridisdorf</i> [Radecz]	16	2		2	12		dedit 2,5 marcas
	<i>Heynczindorf</i> [Bagno]	26	2	4 dominus ville pro allodio	4	16		dedit 3,5 marcas
	<i>Tyrgarthen</i> [Godzięcin]	41	2	6 dominus ville pro allodio	2	31	taberna	6,5 marcas
	<i>Sponsbrucke</i> [Ozorowice]	36	2		2	32	taberna	
	<i>Lybenow</i> ¹⁰⁹⁶ [Lubnów]	32	2	Item 14 pro allodio	2	14		
	<i>Hennynghesdorf</i> [Pegów]	40	2	Item ad allodium 13	4	21		

¹⁰⁹³ Na dolním okraji: „*Suma districtus Wratislaviensis ex utriusque parte Odere 700 marcas exclusis domino episcopo et canonicis.*“

¹⁰⁹⁴ U lokality značka +.

¹⁰⁹⁵ Přepsáno z jiné částky.

¹⁰⁹⁶ U lokality značka +.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Patendorf</i> ¹⁰⁹⁷ [Bukowiec]	42	2	15 dominus ville	1	24		
	<i>Kochewicz</i> ¹⁰⁹⁸ [Kotowice ?]							
16r	Districtus Nouiforensis [Středa]							
	<i>Jerslawindorf</i> [Jarosław]	31,5	1,5		4,5	25,5	taberna	cum sculteto 6 ¹⁰⁹⁹ marcas
	<i>Schymilwicz</i> [Wszemilowice]	25			3			cum sculteto 5,5 ¹¹⁰⁰ marcas et 1 fertonem
	<i>Mockra</i> [Mokra]	50	3	8 domini ville pro allodio	5	34, quorum 4 sunt deserti		cum sculteto 5,5 marcas <cum 1 fertone>
	<i>Schoneyche</i> [Proszków]	40	3	8 dominus ville pro allodio	4	25, quorum 3 sunt deserti nec ab aliquo coluntur	<taberna>	cum sculteto 5,5 marcas
	<i>Bresa</i> [Brzezina]	45	3	18	5	19	taberna	5 marcas <cum sculteto>
	<i>Frankintal</i> [Chwalimierz]	30		12 domini ville pro allodio	2	16, quorum 2 deserti		cum sculteto 4 marcas minus grosso
	<i>Radaksdorff</i> [Radakowice]	25,5	1,5	6 dominus ville. Item alter dominus ville 3 pro allodio	2	13, quorum 3 sunt deserti		<cum sculteto> 2 marcas
	<i>Ceserwicz</i> [Cesarzowice]	62	3	9 dominus ville pro allodio	<2> 5	45. Item 0,5 mansi censualium [!] est desertus	taberna	<cum sculteto 12,5> marcas, dedit 10,5 marcas

¹⁰⁹⁷ U lokality značka +.

¹⁰⁹⁸ U lokality značka +.

¹⁰⁹⁹ Přepsáno z původní částky, připsáno: „9 scotos“.

¹¹⁰⁰ Originální platba upravena.

fol.	Lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Nyperyń</i> [Mrozów]	45	3	24 pro allodio dominorum ville	2	16	scultecia deserta est, cum uno manso censualium [!], taberna	<4 marcas> 3,5 marcas <et 3 fertones>
	<i>Kerczicz</i> [Karczyce]	34 ¹¹⁰¹	2		4	28 ¹¹⁰²	taberna	<cum sculteto> 7 ¹¹⁰³ marcas minus fertone
	<i>Ylnicz</i> [Ilnica]	18 ¹¹⁰⁴	3	2 dominus ville	2	11 ¹¹⁰⁵	taberna	<cum sculteto> 2 ¹¹⁰⁶ marcas
	<i>Smelwicz</i> [Chmielów]	30	1	3 dominus ville pro allodio	3	23	taberna	cum sculteto 5,5 marcas
	<i>Budissow</i> [Budziszów]	14		item 1 dominus ville pro servicio equi	1	12		<cum sculteto> 2,5 ¹¹⁰⁷ marcas
16v	<i>Hugoldisdorf</i> [Jugowiec]	26		<5,5> 3,5 domini pro allodio	3,5	17,5		<cum sculteto 5,5 marcas, 0,5 fertonis, 7 grossos>, dedit 4 marcas minus 7 grossis
	<i>Elegoth</i> [Ligotka]	9		6 dominus pro allodio		3		2,5 fertones
	<i>Kemererdorf</i> [Komorniki]	40	1 pro ecclesia Nouiforensi	8 pertinent ad domino [!] allodii	3	29		<cum sculteto> 5 ¹¹⁰⁸ marcas et 1 fertonem

¹¹⁰¹ Přepsáno z 32. Doplněno: „quidem ad hunc 2 mansos sic ex tunc solvent 34 mansos“.

¹¹⁰² Upraveno z 26.

¹¹⁰³ Původní údaj přepsán.

¹¹⁰⁴ Přepsáno z jiné částky.

¹¹⁰⁵ Originální částka upravena.

¹¹⁰⁶ Původní hodnota přepsána.

¹¹⁰⁷ Upraveno zřejmě z 3.

¹¹⁰⁸ Přepsáno z jiné částky.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Lobenticz</i> [Łowęćice]	24 ¹¹⁰⁹	0,5	12	1	11, quorum 1 per incendium est desertus	taberna	<cum sculteto> 10 fertones minus grosso
	<i>Lamprechtsdorf</i> [Juszczyn]	33	3	5,5 pro tribus allodiis. Item Suedam Puella 2. Item Niczko Regil de Kumeyse habet 2 mansos pro allodio.	4,5	16 ¹¹¹⁰		cum sculteto 6 marcas cum 0,5 fertonis, dedit 4 marcas
	<i>Fons</i> [Żdóńla]	38	3	7 pro allodiis dominorum	2	26, quorum 4 sunt deserti	taberna	<cum sculteto> 4,5 marcas, 1 fertonem
	<i>Nymkin</i> [Miękinia]	46	2	6 dominus ville pro allodio	2	36, quorum 6 sunt deserti	taberna	<cum sculteto> 6,5 ¹¹¹¹ marcas
	<i>Rakczhicz</i> [Rakoszyce]	43	1	7 dominus ville pro allodio	2	33 ¹¹¹²	taberna	<cum sculteto 8,5> marcas 7 et 1 fertonem minus grosso
	<i>Belkow</i> [Białków]	24		11 dominus pro allodio	2	11, quorum 1,5 sunt deserti	¹¹¹³	<cum sculteto 12,5 fertones> 5 fertones
	<i>Petirwicz</i> [Piotrowice]	40	0,5		3 pro servicio equi, item 4 pro servicio equi	31,5 ¹¹¹⁴	taberna ¹¹¹⁵	cum sculteto 9 marcas <minus 1 fertone>

¹¹⁰⁹ Nad tím připsáno: „26 ut iuramentum rustici facebantur [!].“ Pod zápisem ještě: „rustici facebantur [!] quod domini 12 mansos habent pro allodio“.

¹¹¹⁰ Po straně uvedeno: 18,5.

¹¹¹¹ Přepsáno asi z 7,5.

¹¹¹² Původně 32, připsáno po straně zápisu: „quorum 5 sunt deserti“.

¹¹¹³ Připis: „domini habent 1 mansum rusticalem“.

¹¹¹⁴ Originální hodnota upravena.

¹¹¹⁵ Připsáno: „Nota, ibi sunt 4 mansi olim rusticales“.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Kadelup</i> [Kadłub]	21 ¹¹¹⁶		12 domini ville pro allodio	1	8, ¹¹¹⁷ quorum 1 desertus		<cum sculteto> 6,5 fertones
	<i>Wilkow</i> [Wilków]	28	2	10 domini pro allodio	scultetus non est in villa	16	taberna est deserta	solvent 4 marcas minus fertone
	< <i>Schadewinkil</i> > <i>Czambordorf</i> [Samborz]	30		17 domini ville pro allodio	2	11	taberna	<cum sculteto> 3 marcas et <1 fertonem>
	<i>Kumeyse</i> [Chomiaża]	36	3	4 dominus ville ad allodium	4	25, quorum 2 sunt deserti		5,5 marcas <minus fertone>
	<i>Breytenow Monasterii Trebnicz</i> [Brodno kláštera Třebnice]	20			2	18, quorum 10,5 sunt deserti		<cum sculteto 9,5 fertones> dedit 2 marcas
17r	<i>Pirschyn</i> [Piersno]	40	3	22 domini ville pro allodio	2	15, quorum unus mansus per ignis [!] incendum est desertus	taberna	cum sculteto 3 marcas et 1 fertonem
	<i>Jenkowicz</i> [Jenkowice]	21		3 dominus pro allodio	2	16		<cum sculteto> 3 marcas et <4 fertones> ¹¹¹⁸
	<i>Schadewinkil</i> [Lipnica]	28 ¹¹¹⁹			3	25 ¹¹²⁰		cum sculteto 6 marcas <cum 1 fertone> ¹¹²¹
	<i>Rathen</i> [Ratyń]	27,5		8 dominus ville pro allodio	3,5	16, quorum 6 sunt deserti et unus de scultecia		cum sculteto 1,5 ¹¹²² marcas <et 0,5 fertonis>

¹¹¹⁶ Upraveno z číslovky 20.

¹¹¹⁷ Přepsáno z 7.

¹¹¹⁸ Připsáno: „et 9 grossos“.

¹¹¹⁹ Původní hodnota upravena.

¹¹²⁰ Přepsáno z jiné částky.

¹¹²¹ Připsáno: „7,5 scotos“.

¹¹²² Přepsáno z nečitelné částky.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Czobkewicz</i> [Sobkowice]	13	0,5		2	10,5 ¹¹²³	taberna	<cum sculteto> 2,5 marcas
	<i>Vrobilwicz</i> [Wróblowice]	30		24,5 domini ville pro allodio	1	5		<4,5 fertones. Quia scultecia est deserta> omnes pauperes, dedit 21 scotos
	<i>Schriberdorf</i> [Pisarzowice]	17	0,5		<dominus ville> 4	12,5		<cum sculteto 4 marcas et 0,5 fertonis> 10,5 fertones
	<i>Sabor</i> ¹¹²⁴ [Zabór Mały]	24 in rubetis, virgultis et agris				7		
	<i>Wilxyn</i> [Wilkszyn]	30	2		4	24	taberna	cum sculteto 5,5 marcas et 0,5 fertonis
	<i>Flemyschdorf</i> [Bielany]	45		prepositus infirmorum 5 pro allodio, advocatus Noviforensis 6 pro allodio, Petrus Blumenrode 2, Gelfridus 4, Wystricz 2, scultetus 2, relicta Jerslawindorf 4		10		dedit 4 marcas
	<i>Grsebkewicz</i> [Jarząbkowice]	29	2	7 dominus ville ad allodium	2	18, quorum 3 sunt deserti	taberna	cum sculteto 4 marcas <cum 1 fertone>
	<i>Heyda</i> [Gać]	30	3	2 Born, 6 dominus pro allodio	4	18, quorum 10 sunt deserti	taberna est deserta	cum sculteto 3 marcas

¹¹²³ Původně 10.

¹¹²⁴ Vzhledem k barvě inkoustu byla lokalita doplněna zřejmě později.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Luthen</i> [Lutynia]	69	2	8 dominus ville pro allodio. Item Niczko de Schellindorf 2 pro allodio	Ad scultecia pertinent 7, quorum habet dictus dominus ville 5. Quidam alteri rusticis ibidem habet nomine scultecie 1	50, quorum 10 sunt deserti		<cum sculteto 10,5> marcas 6 et 5 scotos
	<i>Falkinhayn</i> [Jastrzębce]	40	2	3 dominus ville pro allodio	3	32, et sunt steriles agri.	3 mansi sunt deserti. Item 6 sunt liberi. Taberna	cum sculteto <5> 8,5 marcas, dedit 3 marcas.
	<i>Keulendorf</i> [Kulin]	39,5	2		4	33,5, quorum 6 sunt deserti	taberna	cum sculteto 7,5 marcas minus 1 fertone
17v	<i>Schonow</i> [Ogrodnica]	30		4,5 dominus ville pro allodio	2	23,5		cum sculteto sterilio est et duobus annis grando destruxit dedit 3,5 marcas
	<i>Galow</i> [Galów]	31	2	7 dominus ville pro allodio	2	20, quorum 9,5 sunt deserti	taberna	<cum sculteto> 3 marcas et 4 scotos et sunt valde steriles agri
	<i>Marschewicz</i> [Marszowice]	25		pro duobus mansi servitur cum equo	3	20, sed scultetus habet 1,5 desertis		<cum sculteto> 5 marcas <minus 0,5 fertonis>. adiunctis duobus servilibus equi servitute

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<Kossenploth> 1125 [Kostomłoty]	<57,5>	<3>		<5>	<50,5>	<taberna>	<cum sculteto 14 marcas et 0,5 fertonis>
	<Zaboloth> [Zabłoto]	<38>			<5,5>	<32,5>	<taberna>	<8 marcas et 0,5 fertonis>
	<i>Budaschwicz</i> [Bogdaszowice]	33,5	2	9 domini pro allodio	3	19,5	taberna	5 marcas minus 1 fertone
	<i>Gleschk</i> [Głoska]	24		4 pertinent ad allodium	3	17		dedit 1,5 marcas
	<Steyn abbati> [Kamieniec Wrocławski]							
18v	Bona monasterii sancti Vincencii in districtu Noviforensi							
	<i>Kossenplech</i> [Kostomłoty]	57,5	2		5	50,5	1,5 mansi sunt deserti; taberna	12,5 marcas et 0,5 fertonis, dedit 12 marcas, 1 fertonem
	<i>Zabeleth</i> [Zabłoto]	38			4	34	taberna	8 marcas cum 1,5 fertones
	<i>Tsech</i> [Czechy]	20			2	18, quorum 2 deserti	taberna	4 marcas
	<i>Lesna oppidum</i> [Leśnica, dnes část Vratislavi]	10						dedit 2,5 marcas
	<i>Wolfsdorf</i> [Wilkostów]	14		12,5 ad allodia	1,5	residuum		
1126	<i>Zabor maior</i> ¹¹²⁷ [Zabór Mały ?]	24				4	alii sunt in virgultis, rubetis, pascuis, pratis et agris	nihil dedit

¹¹²⁵ Znovu přichází stejně jako následující lokalita na foliu 18v.

¹¹²⁶ Na dolním okraji stránky připsáno: „Summa districtus Noviforensis 219 marcas minus scoto“.

¹¹²⁷ Ves je uvedena i na foliu 17v.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
19r	Bona Monasterii Sancte Clare							
	<i>Nuwenkirche</i> [Žerniki, dnes část Vratislavi]	52	2		6	44	taberna	<cum sculteto 25 marcas> 20 marcas minus scoto
	<i>Petirwicz</i> [Pietrzykowice]	19,5		Item pueri Kussefeld habent 10,5 qui sunt isto locati anno, de hiis scultetus habet 1,5 mansum.	<quorum pueri> 2	17,5	taberna	<cum sculteto> 10 marcas <dedit 8 marcas>
	<i>Knegnicz</i> [Księginice]	28	monasterium 1 censualium		3	alii 24	taberna	simul <cum sculteto> 11 marcas et 10 grossos
	<i>Tschepyn alias ad Sanctum Nicolaum prope Wratislaviam</i> [Szczepin, dnes část Vratislavi]	8,5		<monasterium Sancte Clare 4,5 pro allodio>		omnes		4,5 marcas, dedit 4 marcas et 5 scotos
	<i>Criptow</i> [Krzeptów]	14	monasterium vero 5,5		1 et 1 mansum censuale	16,5 ¹¹²⁸		solvent <cum sculteto> 3,5 marcas, dedit 3 marcas minus grosso
	<i>Maslicz</i> [Maślice Wielkie, dnes část Vratislavi]	27		7 monasterium pro allodio		alii 20, <quorum 1,5 est desertus>		6 marcas
	<i>Oswicz</i> [Osobowice, dnes část Vratislavi]	sesertum et nichil est locatum						
	<i>Jeschkewicz</i> est allodio [Jeszkowice]	5						
	Item silva in Cranstow [Chrzęstawa Mała]							

¹¹²⁸ Přepsáno z 15,5.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	Item in <i>Ransyn</i> [Rędzin] piscatores monasterii habent 0,5 mansi vel parvum circa							0,5 marce
	Bona dominorum Cruciferorum cum stella de Sancto Mathio							
	<i>Czechnicz villa</i> [Siechnice]	18		residui pertinent ad allodium, quorum numerus nescitur et solvent 9 marcas	2 ¹¹²⁹	13 ¹¹³⁰	taberna	<Sed census locacionis non dandum dicti domini Cruciferi propter libertatem incolibus ibidem datam>
	<i>Bogeschicz</i> [Boguszyce]	14			2, 1 censuali m et alium liberum	13		
	<i>Moczirnicz allodium</i> [Mokronos Dolny]	<20 ?> 14			2	12		nondum expositum
	<i>Bersan</i> [Piersno]						est villa, ubi tantum- modo sedent piscatores adjuncta eis silva	
	<i>Wustindorf</i> [Dobrzyko- wice]	25	2		2	alii 21, quorum 1 est desertus	taberna	cum sculteto 11 marcas
	Item <i>Wustindorf</i> [dtt]o] ibidem allodium cum silva						sed numerus mansorum ignoratur	

¹¹²⁹ Doplněno později, stejně jako počet poplatných lánů.

¹¹³⁰ Viz předchozí poznámka.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Strachoten</i> [Strachowice, dnes část Vratislavi]						<habet> est allodium sed numerus mansorum nescitur ¹¹³¹	
							<Liberi dimissi per dominum Imperatorem et Mindensem episcopum>	Magister sancti Mathie cum stella monasterii Wratisla- viensis solvet de predictis bonis 12 marcas minus fertone.
	<i>Oppatowicz</i> [Opatowice]						dimissa est <est> per dominum Imperatorem et dominum Mindensem episcopum libera et est in bonis sancti Vincencii	
								dederunt de bonis prescriptis 12 marcas minus fertone
19v	Bona monasterii canonicorum regularium apud beatam Virginem prope Wratislaviam							
	<i>Tyncz minor</i> [Tyńczyk]	48	2	14 abbas pro allodio	4	alii 28	taberna	solvent <cum sculteto> 13 ¹¹³² marcas minus scoto

¹¹³¹ Po straně připsáno: „*Summa 34 marcas de parva villa Czechnicz*“.

¹¹³² Původní částka přepsána.

fol.	lokalita	má celkem lánů/habet	farář/plebanus	počet alodních lánů	šoltys/scultetus	poplatné lány/mansi censuales	jiné	platí/solvent
	<i>Swentnik</i> [Świątniki]	17 cum pratis			1		et servit monasterio predicto	dederunt 7 marcas et 8 scotos
	< <i>Bokschicz</i> > [Budiszów]	16					est allodium	
	<i>Bogschicz</i> ¹¹³³ [dtto]	16					et est allodium quorum 9 [?] mansi sunt locati	
	Bona monasterii Sancte Katherine							
	<i>Smarczhow</i> [Smardów]	11			2	9		solvent <cum sculteto 10,5 4,5 marcas>, dedit 4 marcas
	<i>Dobkewicz</i> [Dobkowice]			5 pro allodio, qui sunt deserti			sed habet pro rusticis 8, de quibus scultetus habet 1,5 et sedent sicut ortulani	
	<i>Rulanthowicz alias Steyn</i> [Rolantowice]	12			2	alii 10	taberna	dedit 5 marcas, 0,5 fertonis
	<i>Marcinuilla allodium</i> [Marcinowice]	6						
	Monasterium sancti Vincencii							
	<i>Grebeschin</i> [Grabczyn] <i>Richelonis</i>	10 minus quartali						

[fol. 24v]

Petrus Nigri sustulit de pecunia predicta 90 marcas minus 2 scotis. Item precepit 25 marcas. Item precepit 43 marcas et 5,5 scotos. Item 4 marcas minus fertone.

¹¹³³ Nadepsáno: „Boxczicz“.

Seznam tabulek a grafů v textu

Tabulka č. 1:	Majetky českých panovníků ve Slezsku v letech 1331-1378 a způsob jejich správy	s. 42
Tabulka č. 2:	Vratislavští hejtmané a jejich zástupci v letech 1336-1378.....	s. 67
Tabulka č. 3:	Vratislavští dvorští sudí v letech 1336-1378.....	s. 73
Tabulka č. 4:	Jménem známí úředníci vratislavské hejtmanské kanceláře z let 1336-1378.....	s. 106
Tabulka č. 5:	Členění kancelářských knih vratislavské hejtmanské kanceláře do roku 1359 podle tzv. Frobeniova repertoria.....	s. 174
Tabulka č. 6:	Členění tzv. menších knih v letech 1360-1378 podle tzv. Frobeniova repertoria.....	s. 175
Tabulka č. 7:	Ukázka porušování chronologického řazení listin v registrech vratislavské hejtmanské kanceláře (na příkladu několika zápisů ve druhém svazku; APW, fond KW, sign. 828).....	s. 186
Tabulka č. 8:	Kancelované zápisy v dochovaných registrech (APW, fond KW).....	s. 196n.
Graf č. 1:	Místa vydání v zápisech listin a jejich zástupců v dochovaných registrech (1336-1359).....	s. 134
Graf č. 2:	Počty svědků v zápisech listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců v dochovaných registrech (1336-1359).....	s. 137
Graf č. 3:	Zastoupení rytířů v zápisech listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců v dochovaných registrech (1336-1359).....	s. 138
Graf č. 4:	Listiny vratislavského dvorského soudu zapsané v dochovaných registrech (1336-1359).....	s. 142
Graf č. 5:	Listiny českých králů zapsané v dochovaných registrech vratislavského hejtmanství (1336-1353).....	s. 148
Graf č. 6:	Listiny vratislavských hejtmanů a jejich zástupců zapsané v dochovaných registrech nebo zachované v originále (1336-1359).....	s. 202
Graf č. 7:	Typy právních jednání před vratislavskými hejtmany a jejich zástupci dle zápisů v dochovaných registrech (1336-1359).....	s. 204
Graf č. 8:	Stratifikace prodejců, dárců apod. ve světle záznamů listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců v registrech (1336-1359).....	s. 205
Graf č. 9:	Nabyvatelé práv podle zápisů listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců v registrech (1336-1359).....	s. 206

Seznam vyobrazení

1. Významné územní zisky českých králů ve Slezsku v průběhu 14. století
2. Centra bezprostředních majetků českých panovníků ve Slezsku (1331-1378)
3. Zástavy držené českými králi ve Slezsku (1337-1378)
4. Nejstarší známé vyobrazení tzv. císařského dvora ve Vratislavi (1562)
5. Pohled na tzv. Dómský ostrov ve Vratislavi – vlevo kostel sv. Kříže, vpravo katedrála sv. Jana Křtitele
6. Listina z 5. dubna 1336, detail s ozdobnou majuskulou *I*, písař A (zřejmě Lutko z Culpe); APW, fond DMW, č. 236
7. Zápis listiny z 10. března 1336 v prvním svazku register vratislavského hejtmánství, písař A (Lutko z Culpe); APW, fond KW, sign. 827, fol. 19v, detail
8. Listina z 18. listopadu 1337, detail s úvodní majuskulou *N*, písař B; APW, rep. 58, č. 24, detail
9. Soupis plnění vojenských povinností, písař B; APW, fond KW, sign. 827, fol. 88(-1)r, detail
10. Zápis listiny z 22. července 1350 ve druhém svazku register vratislavské hejtmanské kanceláře, písař C; APW, fond KW, sign. 828, fol. 50r, detail
11. Zápis listiny z 29. dubna 1344 v prvním svazku vratislavských register, písař D; APW, fond KW, sign. 827, fol. 87(-1)r, detail
12. Úvodní zápis ve druhém svazku vratislavských register, písař E – zřejmě kancléř Ota z Donína; APW, fond KW, sign. 828, fol. 1r, detail
13. Zápis listiny Jana Lucemburského z 10. srpna 1345 ve druhém svazku vratislavských register, písař F; APW, fond KW, sign. 828, fol. 3r, detail
14. Zápis listiny z 4. listopadu 1348 ve druhém svazku vratislavských hejtmanských register, písař G; APW, fond KW, sign. 828, fol. 31r, detail
15. Zápis listiny z 2. října 1348 ve druhém svazku kancelářských register, písař H – zřejmě Jindřich z Reichenbachu; APW, fond KW, sign. 828, fol. 58r, detail
16. Úvodní zápis výběřčího rejstříku z roku 1358, písař I – zřejmě Jan z Hlubčic; APW, fond KW, sign. 831, fol. 1r, detail
17. Zápis listiny z 25. června 1353 ve druhém svazku kancelářských register, písař J – zřejmě Dětmar z Meckbachu; APW, fond KW, sign. 828, fol. 90(-3)v, detail
18. Úvodní registry ve třetím svazku register vratislavské hejtmanské kanceláře, písaři K (zřejmě Jan ze Strupice) a L; APW, fond KW, sign. 829, fol. 1v, detail

19. Ozdobná úvodní majuskula *I* nedopsaného zápisu v posledním svazku register, pisař K – zřejmě Jan ze Strupice; APW, fond KW, sign. 829, fol. 9r, detail
20. Zápis listiny z 5. září 1358 ve třetím svazku vratislavských register, pisař M; APW, fond KW, sign. 829, fol. 22r, detail
21. Listina z 25. září 1374 s nedopsanou úvodní majuskulou (W), pisař N – Petr z Boleslavce; APW, fond DMW, č. 576
22. Zápis listiny Karla IV. ze 4. října 1365 připsaný do druhého svazku register, pisař O; APW, fond KW, sign. 828, fol. 149(-3)v, detail
23. Příklady registračních poznámek na listinách vratislavských hejtmanů
24. Pečeť Vratislavského knížectví užívaná v letech 1336-1364 (na listině z 6. 8. 1351; AAW, Dokumenty alfabetyczne, sign. DD 62): avers – revers (pečeť Dětmara z Meckbachu)
25. Pečeť Vratislavského knížectví užívaná po roce 1364 (na listině z 31. 1. 1369; APW, rep. 67, č. 223): avers – revers (pečeť Jana Wittelova)
26. Renesanční desky prvního svazku dochovaných vratislavských register; APW, fond KW, sign. 827
27. Filigrán papíru na nějž byl psán druhý svazek vratislavských register; APW, fond KW, sign. 828, fol. 161(-3)r
28. Ukázka poškození části zápisů prvního svazku dochovaných vratislavských register; APW, fond KW, sign. 827

Polsko-německo-český slovníček vybraných lokalit

polsky	česky	německy
Bolesławiec	Boleslavec	Bunzlau
Borów		Bohrau
Brzeg	Břeh	Brieg
Byczyna	Byčina	Pitschen
Chełmsko Śl.		Schonenberch
Bytom Odrzański	Bytom n. Odrou	Beuthen, Beuthen a. d. Oder
Cieszyn	Těšín	Teschen
Chobień		Köben
Chojnów		Haynau
Dzierżoniów		Reichenbach
Głogów	Hlohov	Glogau, Gross Glogau
Góra		Guhrau
Grodków		Grotkau
Henryków		Heinrichau
Jawor	Javor	Jauer
Kalisz	Kališ	Kalisch
Kamieniec Ząbkowicki		Kamenz
Kamienna Góra		Landeshut
Karniów	Krnov	Jägerndorf
Kąty Wrocławskie		Kanth
Kluczbork		Kreuzburg
Kozuchów		Freystadt
Koźle	Kozlí	Kosel
Książ		Fürstenberg
Legnica	Lehnice	Liegnitz
Lubiąż		Leubus
Lubin		Lüben
Lwówek Śl.		Löwenberg
Milicz	Milíč	Militsch
Miroszów		Freudenburg
Namysłów	Namyslov	Namslau
Niemcza		Nimptsch

Niemodlin		Falkenberg
Nysa	Nisa	Neisse
Oleśnica	Olešnice	Oels
Opawa	Opava	Troppau
Opole	Opole	Oppeln
Otyń		Wartenberg, Deutsch Wartenberg
Racibórz	Ratiborř	Ratibor
Rudna		Rauben
Ścinawa	Stínava	Steinau
Sobótko		Zobten
Strzegom	Střihom	Striegau
Strzelce		Strehlitz
Strzelin	Střelín	Strehlen
Syców		Wartenberg, Polnisch Wartenberg
Szprotawa	řprotava	Sprottau
Środa Śl.	Středa	Neumarkt
Świdnica	Svidnice	Schweidnitz
Trzebnica	Třebnice	Trebnitz
Uraz		Auras
Wołczyn		Konstadt
Wrocław	Vratislav	Breslau
Wschowa		Fraustadt
Ząbkowice śl.	Frankenřtejn	Frankenstein
Złotoryja		Goldberg
Złoty Stok u Ząbkowic		Reichenstein
Żagań	Zaháň	Sagan
Żary	řary (či řárov)	Sorau

Přehled použitých pramenů a literatury

A) Nevydané prameny

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

fond Dokumenty miasta Wrocławia

č. 230 (24. 1. 1336), č. 236 (4. 5. 1336), č. 237 (6. 7. 1336), č. 230 (23. 2. 1337), č. 231 (2. 1. 1338); č. 265 (24. 11. 1348), č. 285 (27. 1. 1350), č. 289 (11. 11. 1350), č. 290 (1351), č. 291 (6. 4. 1351), č. 293 (9. 6. 1351), č. 294 (6. 8. 1351), č. 297 (9. 11. 1351), č. 299 (10. 2. 1352), č. 300 (10. 2. 1352), č. 305 (14. 5. 1352), č. 310 (13. 3. 1354), č. 312 (19. 12. 1354), č. 313 (bez data), č. 318 (16. 6. 1355), č. 319 (17. 6. 1355), č. 322 (16. 3. 1356), č. 323 (14. 4. 1356), 325 (12. 8. 1356), č. 328 (3. 1. 1357), č. 329 (28. 1. 1357), č. 334 (1. 11. 1357), č. 346 (11. 2. 1359), č. 349 (25. 3. 1359), č. 351 (23. 5. 1359), č. 360 (26. 2. 1360), č. 378 (26. 10. 1361), č. 379 (7. 2. 1362), č. 380 (9. 2. 1362), č. 389 (17. 8. 1363), č. 390 (25. 8. 1363), č. 392 (16. 10. 1363), č. 395 (3. 11. 1363), , č. 406-409 (15. 5. 1364), č. 410 (30. 5. 1364), č. 411 (13. 9. 1364), č. 414 (18. 11. 1364), č. 416 (3. 2. 1365), č. 429 (17. 10. 1366), č. 431 (14. 4. 1367), č. 433 (25. 1. 1368), č. 434 (31. 5. 1368), č. 435 (5. 6. 1368), č. 439 (3. 11. 1368), č. 448 (31. 5. 1368); č. 449 (6. 2. 1369), č. 374! (20. 9. 1369), č. 469 (6. 4. 1369), č. 474 (6. 11. 1369), č. 480 (30. 4. 1370), č. 482 (30. 8. 1370), č. 484 (1. 9. 1370), č. 485 (1. 9. 1370), č. 489 (21. 10. 1370), č. 490 (23. 10. 1370), č. 512 (22. 12. 1371), č. 522 (29. 1. 1372), č. 34 (7. 3. 1372), č. 536 (4. 4. 1372), č. 538 (11. 5. 1372), č. 545 (11. 9. 1372), č. 549 (19. 10. 1372), č. 550 (28. 10. 1372), č. 551 (2. 11. 1372), č. 553 (28. 12. 1372), č. 554 (12. 1. 1373), č. 558 (18. 5. 1373), č. 559 (11. 6. 1373), č. 565 (11. 11. 1373), č. 571 (10. 5. 1374), č. 576 (25. 9. 1374), č. 577 (25. 9. 1374), č. 581 (22. 11. 1374), č. 586 (22. 5. 1375), č. 589 (20. 6. 1375), č. 590 (30. 6. 1375), č. 592 (13. 2. 1376), č. 599 (17. 10. 1376), č. 601 (4. 11. 1376), č. 610 (5. 2. 1377), č. 613 (19. 3. 1377), č. 616 (26. 8. 1377), č. 617 (26. 8. 1377)

rep. 1a (= Archiwum ogólne)

č. 440d (19. 1. 1368)

rep. 1b (= Dokumenty Księstwa Wrocławskiego)

č. 22 (11. 10. 1341), č. 501e (25. 5. 1342), č. 440c (17. 6. 1355), č. 541a (23. 5. 1359), č. 546c (12. 10. 1361), č. 505b (12. 11. 1361), č. 451 (10. 2. 1362), č. 452 (13. 12. 1362), č. 590 (27. 10. 1363), č. 550 (5. 7. 1366), č. 454 (5. 8. 1368) č. 455 (20. 9. 1368), č. 456 (11. 3. 1370), č. 589b

(11. 4. 1370), č. 440da (31. 1. 1372), č. 418e (10. 3. 1372), č. 457 (25. 4. 1373), č. 413 (24. 10. 1373), č. 440e (27. 3. 1375), č. 505bb, č. 418f (22. 2. 1378), č. 543 (16. 6. 1378)

rep. 56 (= Klasztor augustianek św. Anny Na Piasku we Wrocławiu)

č. 2 (2. 11. 1362)

rep. 58 (= Klasztor Dominikanek w Raciborzu)

č. 20 (4. 3. 1336), č. 21 (13. 3. 1336), č. 23 (8. 11. 1337), č. 24 (18. 11. 1337), č. 25 (3. 12. 1337), č. 36 (12. 11. 1345), č. 41 (22. 12. 1347), č. 44 (6. 10. 1354), č. 66 (11. 4. 1363), č. 71 (31. 8. 1370), č. 72 (7. 7. 1371)

rep. 66 (= Szpital św. Macieja we Wrocławiu),

č. 127 (26. 5. 1339), č. 153b (5. 9. 1348), č. 170 a 171 (14. 3. 1353), č. 177 (13. 6. 1354), č. 178 (9. 3. 1355), č. 946 (27. 1. 1355), č. 185 (19. 12. 1357), č. 194 (4. 10. 1361), č. 197 (22. 4. 1363), č. 198 (3. 5. 1363), č. 198 (2. 5. 1363), č. 202 (13. 7. 1364), č. 208 (3. 6. 1366), č. 213 (2. 6. 1367), č. 214 (2. 6. 1367), č. 220 (12. 6. 1368), č. 221 (22. 9. 1368), č. 224 (7. 2. 1369), č. 227 (19. 3. 1369), č. 228 (22. 6. 1369), č. 231 (10. 3. 1370), č. 237 (19. 11. 1370), č. 238 (7. 8. 1371), č. 241 (17. 1. 1372), 248 (15. 6. 1373), 249 (20. 6. 1373), č. 253 (24. 12. 1373)

rep. 67 (= Klasztor Premonstratensów we Wrocławiu)

č. 265 (26. 3. 1344), č. 267 (1. 8. 1344), č. 278 (27. 10. 1346), č. 291 (7. 12. 1347), č. 334 (3. 2. 1353), č. 353 (2. 1. 1356), č. 360 (7. 9. 1356), č. 375 (8. 10. 1358), 291 (6. 12. 1360), č. 397 (4. 5. 1361), č. 402 (21. 1. 1362), č. 417 a 418 (7. 11. 1364), č. 425 (19. 6. 1366)

rep. 91 (= Klasztor cystersów w Lubiążu)

č. 311 (19. 5. 1352), č. 318 (28. 5. 1354)

rep. 132 d (= dokumenty rodziny Schickfus)

č. 4 (10. 1. 1358)

rep. 132d (= dep. rodziny Wallenberg-Pachaly ze Smolca)

č. 2 (24. 3. 1361), č. 3 (24. 4. 1362), č. 4 (21. 4. 1363), č. 5 (13. 12. 1367), č. 6 (5. 7. 1373)

fond Akta miasta Wrocławia

sign. J 10-11 (Breslauer Landrecht)

sign. K 115 (Antiquarius 1)

sign. 444 (stará sign. C 1; *Inventarium über die Landescantzelle...*)

sign. 459 (stará sign. C 20; *Registrum omnium bonorum sive villarum ...*)

sign. 463-467 (stará sign. C 24/1-4, *Repertorium investiturarum ..*)

sign. 469 (stará sign. C 27).

sign. 635 (stará sign. G 3; *Auszüge aus dem verlorenen Breslauer Stadtbuche Hirsuta Hilla 1328-1360*)

sign. 636 (stará sign. G 4, *Laurencius Nudus*)

fond Księstwo Wrocławskie

sign. 827-829 (stará sign. Rep. 16 III. 9a-c)

sign. 831-833 (stará sign. Rep. 16 VIII, 1b-1d)

fond Księstwo Brzeskie

sign. 474 (stará sign. Rep. 21a).

kolegium rękopisów 1

sign. 178 (stará sign. 174)

zbiór Klozego

sign. 128 (stará sign. 121)

sign. 132 (stará sign. 128).

Archiwum archidiecezjalne we Wrocławiu

Dokumenty Alfabetyczne

sygn. BB 7 (23. 3. 1337), B. 14 (30. 12. 1348), FF 2 (17. 11. 1339), C 18 (20. 2. 1346), HH 11 (30. 12. 1348), M 56 (30. 12. 1348), AA 17a (30. 12. 1348), AA 17b, AA 66a (30. 12. 1348), B 14 (30. 12. 1348), M 16 (30. 12. 1348), M 26 (30. 12. 1348), DD 36 (1. 1. 1351), D 36 (24. 2. 1364), BB 23 (11. 7. 1373)

Dokumenty Chronologiczne

1351, 6. 7.; 1351, 29. 7.; 1352, 12. 3.; 1355, 29. 4.; 1357, 2. 9.; 1370, 21. 10.; 1374, 8. 4.

Národní archiv v Praze

fond Stará manipulace, sign. P 106, inv. č. 2680, karton 1717 a 1718)

B) Edice

Anecdotorum s. R. J. Historiam ac jus publicum illustrantium collectio, ed. Adam Frideric Glafey, Dresdae – Lipsiae 1734

Archivum Coronae regni Bohemiae 2, ed. Václav Hrubý, Praha 1928

Das „Böhmische Salbüchlein“ Kaiser Karls IV. über die nördliche Oberpfalz 1366/68, ed. Fritz Schnelbögl, München – Wien 1973

Breslauer Urkundenbuch, ed. Gustav Korn, Breslau 1870

Bullarium Poloniae

- 1 (1000-1342), ed. Irena Sułkowska-Kuraś – Stanisław Kuraś, Roma 1982

- 2 (1342-1378), ed. Irena Sułkowska-Kuraś – Stanisław Kuraś, Roma 1985

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae

- 7 (1334-1349), ed. Petr Chlumecký – Josef Chytil, Brünn 1858

- 8 (1350-1355), ed. Vincenc Brandl, Brünn 1874

- 9 (1356-1366), ed. Vincenc Brandl, Brünn 1875

- 10 (1367-1375), ed. Vincenc Brandl, Brünn 1878

- 11 (1375-1390), ed. Vincenc Brandl, Brünn 1885

- 15 (*Supplementa 1207-1408*), ed. Bertold Bretholz, Brünn 1903

Codex diplomaticus Silesiae

- 1 (= *Urkunden des Klosters Czarnowanz*), ed. Wilhelm Wattenbach, Breslau 1857

- 2 (= *Urkunden der Klöster Rauden und Himmelwitz der Dominicaner und der Dominikanerinnen in der Stadt Ratibor*), ed. Wilhelm Wattenbach, Breslau 1859

- 3 (= *Henricus Pauper - Rechnungen der Stadt Breslau von 1299-1358, nebst zwei Rationen von 1386 und 1397, dem Liber Imperatoris vom Jahre 1377 und den Ältesten Breslauer Statuten*), ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1860

- 4 (= *Urkunden Schlesischer Dörfer, zur Geschichte der ländlichen Verhältnisse und der Flureintheilung insbesondere*), ed. August Meitzen, Breslau 1863

- 6 (= *Registrum st. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johanns von Oppeln und Ratibor in Auszügen mitgetheilt*), ed. Wilhelm Wattenbach – Colmar Grünhagen, Breslau 1865

- 9 (= *Urkunden der Stadt Brieg*), ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1870

- 10 (= *Urkunden des Kloster Kamenz*), ed. Paul Pfothhauer, Breslau 1881

- 11 (= *Breslauer Stadtbuch, enthaltend die Rahtslinie von 1287 ab und Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Stadt*), ed. Hermann Markgraf – Otto Frenzel, Breslau 1882

- 12 (= *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter 1. Urkundenbuch und Münztafeln*), ed. Ferdinand Friedensburg, Breslau 1887

- 13 (= *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter 2. Münzgeschichte und Münzbeschreibung*), ed. Ferdinand Friedensburg, Breslau 1888

- 14 (= *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*), ed. Hermann Markgraf – Johannes W. Schulte, Breslau 1889

- 16 (= *Regesten zur Schlesischen Geschichte 1301-1315*), ed. Colmar Grünhagen – Konrad Wutke, Breslau 1892

- 18 (= *Regesten zur Schlesischen Geschichte 1316-1326*), ed. Colmar Grünhagen – Konrad Wutke, Breslau 1898

- 20 (= *Schlesiens Bergbau und Hüttenwesen. Urkunden 1136-1528*), ed. Konrad Wutke, Breslau 1900

- 22 (= *Regesten zur Schlesischen Geschichte 1327-1333*), ed. Colmar Grünhagen – Konrad Wutke, Breslau 1903

- 27 (= *Die Landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer. Zur Geschichte des Ständewesens in Schlesien*), ed. Gustav Croon, Breslau 1912
- 29 (= *Regesten zur Schlesischen Geschichte 1334-1337*), edd. Konrad Wutke – Erich Randt – Hans Bellée, Breslau 1923
- 30 (= *Regesten zur Schlesischen Geschichte 1338-1342*), edd. Konrad Wutke – Erich Randt, Breslau 1925-1930
- 36 (= *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Neisse I*), ed. Erich Graber, Breslau 1933

Codex juris municipalis regni Bohemiae

- 1. *Privilegia civitatum Pragensium (1174-1850)*, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1886
- 2. *Privilegia regalium civitatum provincialium regni Bohemiae (1225-1419)*, ed. Jaromír Čelakovský Praha 1895

Deutsche Texte aus schlesischen Kanzleien des 14. und 15. Jahrhunderts, ed. Helene Bindewald, Breslau 1935 (= *Vom Mittelalter zur Reformation. Forschungen zur Geschichte der deutschen Bildung* 9, red. Konrad Burdach)

Fontes rerum Bohemicarum – Prameny dějin českých 4, ed. Josef Emler, Praha 1884

Chronica principum Polonie, ed. Zygmunt Węclewski, in: *Monumenta Poloniae Historica* (= *Pomniki dziejowe Polski*) 3, Lemberg 1878, s. 423-578

Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu 1. Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi, ed. Wincenty Urban, Roma 1970

Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska

- 1 (*do 1300 r.*), ed. Roman Stelmach, Wrocław 1991
- 2 (*1301-1327*), ed. Roman Stelmach, Wrocław 1991
- 3 (*1328-1350*), ed. Rościsław Żerelik, Wrocław 1991
- 4 (*1351-1365*), ed. Roman Stelmach, Wrocław 1991
- 5 (*1366-1379*), ed. Roman Stelmach, Wrocław 1991
- 8 (*Indexy*), edd. Roman Stelmach – Rościsław Żerelik, Wrocław 1998

Księga ziemską okręgu ząbkowickiego z połowy XIV wieku, in: *Trzy źródła do dziejów społeczno-gospodarczych średniowiecznego Śląska*, ed. Rościsław Żerelik, Wrocław 1995, s. 7-38

Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375, ed. Johannes Schultze, Berlin 1940 (= *Brandenburgische Landbücher* 2)

Das Landbuch des Fürstenthums Breslau, ed. Gustav Adolf Stenzel, in: *Übersicht der Arbeiten und Veränderungen der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur im Jahre 1842*, Breslau 1843, s. 48-141

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego

- 1 (*1366-1376*), ed. Tomasz Jurek, Poznań 2004
- 2 (*1385-1395*), ed. Tomasz Jurek, Poznań 2000
- 3 (*1396-1407*), ed. Tomasz Jurek, Poznań 2007

Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter 1-2, edd. Colmar Grünhagen – Hermann Markgraf, Leipzig 1881 a 1883

Listář veřejného notáře ve 14. století. Z rukopisu c. k. veř. a univers. knihovny Pražské, ed. Ferdinand Tadra, in: *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická* 1893, Praha 1894, s. 1-100

Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355, ed. Bernd-Ulrich Hergemöller, München 1995 (= Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 74)

Majestas Carolina, in: *Archiv Český* 3, ed. František Palacký, Praha 1844, s. 65-180

Monumenta Poloniae Vaticana 3 (1202-1366), ed. Johannes Ptašnik, Krakau 1914

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia

- *Tomus prodromus (1305-1342)*, ed. Zdeňka Hledíková, Praha 2003
- *1 (1342-1352)*, ed. Ladislav Klicman, Praha 1903
- *2 (1352-1362)*, ed. Jan Bedřich Novák, Praha 1907
- *3 (1362-1370)*, ed. Bedřich Jenšovský, Praha 1944
- *4 (1370-1378)*, ed. Karel Stloukal, Praha 1949-1953

Nekrologium des Stifts Heinrichau. Schlesische Nekrologien, ed. Wilhelm Wattenbach, ZfGS 4, 1862, s. 278-302

Nieznany rocznik Świdnicki z pierwszej połowy XVI wieku, ed. Rościśław Żerelik, Wrocław 1990

Quellen zur Geschichte des Neisser Bistumslandes auf Grund der drei ältesten Neisser Lagerbücher, ed. Kurt Engelbert, Würzburg 1964 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 10)

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae

- *2 (1253-1310)*, ed. Josef Emler, Pragae 1882
- *3 (1311-1333)*, ed. Josef Emler, Pragae 1890
- *4 (1333-1346)*, ed. Josef Emler, Pragae 1892
- *5/1-2 (1346-1350)*, ed. Jiří Spěváček, Praha 1958 a 1960
- *5/3-5 (1350-1355)*, ed. Jana Zachová, Praha 2000-2005
- *6/1-3 (1355-1358)*, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1928-1954
- *7/1-5 (1358-1363)*, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1954-1963

Regesta episcopatus Vratislaviensis. Urkunden des Bisthums Breslau in Auszügen, edd. Colmar Grünhagen – Gustav Korn, Breslau 1864

Regesta Imperii 8 (= Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV.), ed. Alfons Huber, Innsbruck 1877

- *Erstes Ergänzungsheft zu den Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346-1378*, ed. Alfons Huber, Innsbruck 1889

Regesty Śląskie

- *1 (1343-1348)*, edd. Kazimierz Bobowski – Marek Cetwiński – Janina Gilewska-Dubis – Anna Skowrońska – Bronisław Turoń, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975

- 2 (1349-1354), edd. edd. Kazimierz Bobowski – Marek Cetwiński – Janina Gilewska-Dubis – Anna Skowrońska – Bronisław Turoń, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983
- 3 (1350-1357), ed. Janina Gilewska-Dubis, Wrocław 1990
- 4 (1358-1359), edd. Janina Gilewska-Dubis – Kazimierz Bobowski, Wrocław – Warszawa, s. d.
- 5 (1360), ed. Janina Gilewska-Dubis, Wrocław – Warszawa 1992

Die Register der Kanzlei Ludwigs des Bayern 1-2, ed. Helmut Bansa, München 1971 a 1974 (= Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, N. F., 24/1-2)

Schlesisches Urkundenbuch

- 5 (1282-1290), ed. Winfried Irgang, Köln – Weimar – Wien 1993
- 6 (1290-1305), ed. Winfried Irgang, Köln – Weimar – Wien 1998

Silesiacarum rerum scriptores aliquot adhuc inediti, accedunt Codicis Silesiae Diplomatici Specimen, et Diplomatarium Bohemo-Silesiacum, quibus ut historia ab origine gentis usque ad imperium Augustissimi ac invictissimi Caroli VI. [...] inseruntur dissertationes duae quarum prior Historiae Silesiaca Diplomaticae Specimen, altera Historiam Genealogicam Ducum Silesiae sistit [...], ed. Friedrich Wilhelm Sommersberg, Lipsiae 1729

Das Urbar des Grafen Burkhard III. von Maidburg-Hardegg aus dem Jahre 1363. Mit einer Einleitung zur Struktur der Grafschaft Hardegg im 14. Jahrhundert, ed. Roman Zehetmayer, Wien 2001 (= Fontes Rerum Austriacarum. Fontes Iuris 15)

Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter, ed. Gustav Adolf Stenzel, Breslau 1845

Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung Deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und der Ober Lausitz, edd. Gustav Adolf Tzschoppe – Gustav Adolf Stenzel, Hamburg 1832

Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita 1. Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217-1409, ed. Augustin Theiner, Romae 1860

Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, ed. Wincenty Urban, Warszawa 1970

Wykaz regestów dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, ed. Wincenty Urban, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 2, 1970, s. 291-388

Zbraslavská kronika, překlad František Heřmanský – Rudolf Mertlík, Praha 1976

C) Vybraná literatura

Anna Adamska, *Formula transivit per manus w średniowiecznych dokumentach arcybiskupów gnieźnieńskich (Zusammenfassung)*, in: *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne* 65, 1996, s. 393-400

Dagmara Adamska-Heś, *Burgrabiowie księstwa świdnicko-jaworskiego w drugiej połowie XIV w.*, *Sobótka* 56, 2001, s. 213-223

Dagmara Adamska-Heś, *Czeski rycerz na świdnickim dworze – przyczynek do kultury politycznej czeskich starostów w księstwie świdnicko-jaworskim*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.-16. století*, ed. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Ústí nad Labem 2005 (= *Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 3*), s. 25-36

Dagmara Adamska-Heś, *Personel kancelaryjny księżnej Agnieszki świdnicko-jaworskiej w latach 1368-1392*, *Sobótka* 55, 2000, s. 433-442

Dagmara Adamska-Heś, *Urzednicy nadworni księżnej Agnieszki w latach 1368-1392*, *Sobótka* 55, 2000, s. 283-296

Klaus von Andrian-Werburg, *Urkundenwesen, Kanzlei, Rat und Regierungssystem der Herzöge Johann II., Ernst und Wilhelm III. (1392-1438)*, Kallmünz 1971 (= *Münchener Historische Studien, Abteilung Geschichtl. Hilfswissenschaften; Band 10*)

Architektura Wrocławia 1-3, red. Jerzy Rozpedowski, Wrocław 1995-1997

Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 roku, red. Andrzej Dereń – Rościsław Żerelik, Wrocław 1996 (německá verze: *Staatsarchiv Breslau – Wegweiser durch die Bestände bis zum Jahr 1945*, red. titíž, München 1996)

Bruno Arndt, *Vom Mittelhochdeutschen zum Neuhochdeutschen in der Breslauer Kanzleisprache*, Breslau 1897

Atlas architektury Wrocławia 1-2, red. Jan Harasimowicz, Wrocław 1997 a 1998

Hermann Aubin, *Die Wirtschaft im Mittelalter*, in: *Geschichte Schlesiens 1. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526*, red. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961, Stuttgart 1961³ (1. vydání Breslau 1938), s. 401-483

Jaroslav Bakala, *Ke skladbě desátků ve středověkém vratislavském biskupství*, *Časopis Slezského muzea, Serie B* 39, 1990, s. 106-111

Tomáš Baletka, *Účast české a moravské šlechty na „pruských jízdách“ ve 14. století*, in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*, Brno 2000, s. 79-88

Oswald Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895

Antoni Barciak, *Czechy i ziemie południowej Polski w 13. oraz w początkach 14. w.*, Katowice 1992

Juliusz Bardach, *Historia państwa i prawa Polski 1*, Warszawa 1957

Arnold Bartetzky, *Die Beziehungen zwischen Stadt und Krone im Spiegel von Rathausdekorationen des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit (Prag, Breslau, Krakau, Posen)*, in: *Krakau, Prag und Wien. Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat*, red. Marina Dmitrieva, Stuttgart 2000, s. 45-58

Otakar Bauer, *Poznámky k mírovým smlouvám česko-polským z roku 1335*, in: *Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k 60. narozeninám*, Praha 1931, s. 9-22

Alfred Bauch, *Über die Farben der Siegelfäden an Urkunden schlesischer Herzöge des 14. Jahrhunderts*, ZfGS 15, 1880, s. 545n

Dariusz Bednarek, *Kancelaria i personel kancelaryjny Bolesława III księcia legnickiego*, in: *Studia historyczne. Ustrój, Kościół, militaria*, red. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1993 (= AUW 1471, Historia 106), s. 83-89

Georg Bernhofen, *Das Kollegiatstift zu Brieg in seiner persönlichen Zusammensetzung von den Anfängen (1369) bis zur Säkularisation (1534)* (= Historische Studien 356, red. Oskar Rössler), Berlin 1939, repr. Vaduz 1965

Iván Bertényi, *Die Schrift als Beweis der Authentizität von Urkunden mit beschädigtem Siegel im 14. Jahrhundert in Ungarn*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 93, 1985, s. 47-58

Otto Beyer, *Schuldenwesen der Stadt Breslau im 14. und 15. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung der Verschuldung durch Rentenverkauf.*, ZfGS 35, 1901, s. 68-143

Kurt Bimler, *Die ehemalige Kaiserburg in Breslau*, Breslau 1933

Marie Bláhová, *Kandidatura Jana ze Středy na úřad vratislavského biskupa*, in: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. Antoni Barciak, Katowice 2000, s. 86-104

Marie Bláhová, „*Kronika notáře Oty*“, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, redd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina, Praha 1998, s. 61-70

Georg Bobertag, *Die Gerichte und Gerichtsbücher des Fürstenthums Breslau*, ZfGS 7, 1866, s. 102-175

Georg Bobertag, *Die Rechtshandschriften der Stadt Breslau*, ZfGS 14, 1878, s. 156-207

Lenka Bobková, *Bayern und die Oberpfalz in der Politik Karls IV.*, in: *Bayern und Böhmen. Kontakt, Konflikt, Kultur. Vorträge der Tagung des Hauses Bayerischen Geschichte und des Collegium Carolinum im Zwiesel vom 2. bis 4. Mai 2005*, red. Robert Luft – Ludwig Eiber, München 2007, s. 35-57

Lenka Bobková, *Biskupstvo wrocławskie i jeho powiązania z Koroną Czeską 1327-1742*, in: *Miejsce i rola kościoła wrocławskiego w dziejach Śląska*, red. K. Matnijowski, Wrocław 2001, s. 92-100

Lenka Bobková, *Cestování, součást politické praxe. Cesty Karla IV. po korunních zemích*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, red. L. Bobková a M. Neudertová, Ústí n. Labem 1997, s. 63-70

Lenka Bobková, *České državy v Horní Falci za Václava IV.*, in: *Setkání na hranici. 2. Česko-hornofalcké archivní symposium*, Ústí nad Labem 1997, s. 11-18

Lenka Bobková, *České panství v Horní Falci za vlády Karla IV.*, *Sborník pedagogické fakulty v Ústí nad Labem 1982, řada historická*, s. 5-32

Lenka Bobková, *Koruna království českého za vlády Lucemburků*, HO 1995, s. 164-172, s. 215-223

Lenka Bobková, *Markrabství braniborské v rukou Lucemburků*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.-16. století*, ed. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Ústí nad Labem 2005 (Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 3), s. 159-190

Lenka Bobková, *Nordbayern im den territorialen Plänen Karls IV.*, in: *Verhandlungen des historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 131*, 1991, s. 281-286

- Lenka Bobková, *Poměr korunních zemí k českému království ve světle ustanovení Karla IV.*, Právněhistorické studie 34, 1997, s. 17-38
- Lenka Bobková, *Prezentace královského majestátu v korunních zemích za vlády králů Jana a Karla*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, edd. Lenka Bobková – Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 61-80
- Lenka Bobková, *7. 4. 1348. Ustavení Koruny království českého – Český stát Karla IV.*, Praha 2006
- Lenka Bobková, *Soupis českých držav v Horní Falci a ve Francích za vlády Karla IV.*, Sborník archivních prací 30, 1980, s. 169- 229
- Lenka Bobková, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993
- Lenka Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003
- Kazimierz Bobowski, *Ze studiów nad prześladowaniami i pogromami żydów na Śląsku w dobie średniowiecza*, Sobótka 1989, s. 5-11
- Paul Boenisch, *Die geschichtliche Entwicklung der ländlichen Verhältnisse in Mittel-Schlesien. Mit besonderer Berücksichtigung der jeweiligen Grundeigentumsvertheilung; vom Beginn der Besiedelung mit deutschen Bauern bis zur Gegenwart dargestellt am Bezirk des heutigen Amtsgerichts Canth, Regierungs-Bezirk Breslau*, Merseburg 1894
- Ambroży Bogucki, *O pasowaniu na rycerza i grupach prawnych*, Roczniki Historyczne 65, 1999, s. 195-210
- Ambroży Bogucki, *Termin miles w źródłach śląskich XIII i XIV w.*, in: Społeczeństwo Polski średniowiecznej I, Warszawa 1981, s. 222-263
- Zygmunt Boras, *Wielki Przywilej Ziemi księcia Jana*, in: Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski poświęcone Gerardowi Labudzie, red. Wojciech Wolarski, Poznań 1976, s. 545–553
- Karl Borchardt, *Breslau als Zentrum Schlesiens im 15. Jahrhundert. Überlegungen zur Genese gesamtschlesischer Einrichtungen*, JSFWUB 42-44, 2001-2003, s. 9-47
- Breslau auf alten Plänen 1562-1946*, red. Olga Rutkowska – Marcin Grabski, Wrocław 2003
- Harry Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre I*, Leipzig 1912
- Ernst Breyther, *Beiträge zur Geschichte der Manngerichts in Schlesien und besonders im Fürstenthum Glogau*, ZfGS 42, 1908, s. 289-294
- Hedwig Sanmann von Bülow, *Die Inkorporationen Karls IV.*, Marburg 1942.
- Ludwig Burgemeister, *Das ehemalige Jakobs Kloster auf der Sandinsel zu Breslau*, ZfGS 37, 1903, s. 249-259
- Ludwig Burgemeister, *Die ehemalige kaiserliche Burg zu Breslau*, ZfGS 36, 1902, s. 271-317
- Marek Cetwiński, *Dorobek i potrzeby z zakresu wydawnictw źródłowych do dziejów Śląska – średniowiecze (akta i dokumenty)*, in: Stan i potrzeby śląskoznawczych badań humanistycznych, ed. Kazimierz Bobowski – Ryszard Gładkiewicz – Wojciech Wrześniński, Warszawa 1990, s. 215-226
- Marek Cetwiński, *Rycerstwo śląskie do końca XIII. w. Biogramy i rodowody*, Wrocław 1982
- František Čáda, *Právní začlenění Slezska do zemí českých*, in: Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946, s. 65-74

- Jiří Čarek, *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 8, 1938, s. 1-56
- Jaromír Čelakovský, *O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláři* (=Pojednání České společnosti nauk), Praha 1890
- Jan Dąbrowski, *Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402*, in: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. Stanisław Kutrzeba, Kraków 1933, s. 327-562
- Jan Dąbrowski, *Dzieje Polski średniowiecznej 2 (1333-1506)*, red. Roman Grodecki – Stanisław Zachorowski – Jan Dąbrowski, Kraków 1995², s. 17-170
- Jan Dąbrowski, *Kazimierz Wielki, twórca korony królestwa polskiego*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964
- Jan Dąbrowski, *Warunki podboju Śląska przez Czechy 1327-1331*, Kraków 1931
- Konstantin Damroth, *Die ältesten Ortsnamen Schlesiens*, Beuthen 1896
- Norman Davies – Roger Moorhouse, *Mikrokosmos. Portrét jednoho středoevropského města*, Praha 2006
- Andrzej Dereń, *Archiwalia śląskie przekazane Archiwum Państwowemu we Wrocławiu z Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Archeion 84, 1988, s. 157-165
- Andrzej Dereń, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu (z okazji 150 rocznicy założenia)*, Archeion 35, 1961, s. 75-88
- Andrzej Dereń, *Zbiór s. B. Klosego w świetle rzeczywistych wydarzeń*, Sobótka 16, 1961, s. 297-301
- Wilhelm Dersch, *Mainzer und Wormser Kleriker als Breslauer Domherren im 14., 15. und 16. Jahrhundert*, Mainzer Zeitschrift 25, 1940, s. 43-49
- Siegmar von Dohna, *Aufzeichnungen über die erloschenen Linien der Familie Dohna 2*, Berlin 1876
- Kazimierz Dola, *Dzieje Kościoła na Śląsku 1. Średniowiecze*, Opole 1996
- Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. Wojciech Wrzesiński, Wrocław 2006 (= A UW 2880)
- Józef Domański, *Nazwy miejscowe dzisiejszego Wrocławia i dawnego okręgu wrocławskiego*, Warszawa 1967
- Dzieje Polski*, red. J. Topolski, Warszawa 1975
- Dzieje Śląska*, red. Ewa Maleczyńska – Karol Maleczyński, Warszawa 1955
- Willehad Paul Eckert, *Die Juden im Zeitalter Karls IV.*, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, red. Ferdinand Seibt, München 1978, s. 123-138
- Jana Eliášová, *Księstwo Głogowskie pod bezpośrednią władzą królów czeskich w latach 1331-1384*, in: *750-lecie powstania Księstwa Głogowskiego, Referaty wygłoszone podczas sesji popularno-naukowej w Zamku Książąt Głogowskich dnia 17 listopada 2001 r.*, red. Jerzy B. Sadowski, Głogów 2002, s. 19-63
- Jana Eliášová, *Začlenění a vývoj Hlohovska v rámci České koruny v letech 1331-1384*, diplomová práce FF UK, Praha 2000
- Encyklopedia Wrocławia*, red. Jan Harasimowicz, Wrocław 2001
- Evamaria Engel, *Lehnbürger, Bauern und Feudalherren in der Altmark um 1375*, in: *Feudalstruktur, Lehnbürgertum und Fernhandel im spätmittelalterlichen Brandenburg*, Weimar 1967 (= *Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte* 7), s. 29-220)

Rafał Eysymontt, *Plac Uniwersytecki – niektóre aspekty rozplanowania zabudowy w okresie średniowiecza, renesansu i baroku*, in: *Architektura Wrocławia 2*, ed. J. Rozpędowski, Wrocław 1997, s. 87-105

Wojciech Falkowski, *La politique de Jean de Luxembourg vis-à-vis de la Pologne*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296-1346*, red. M. Pauly, Luxembourg 1997, s. 281-290

Ondřej Felcman, *Postavení Kladska v České koruně a česko-slezské kladské divergence ve vrcholném a pozdním středověku*, in: *Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, ed. Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Jan Zdichynec, Ústí nad Labem 2003 (Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 2), s. 254-265

Zdeněk Fiala, *Předhusitské Čechy*, Praha 1968

Julius Ficker, *Beiträge zur Urkundenlehre 2*, Innsbruck 1878

Erich Fink, *Breslau als böhmische Huldigungsstadt*, *Archiv für Kulturgeschichte* 3, 1905, s. 322-344

Erich Fink, *Geschichte der Landesherrlichen Besuche in Breslau*, *Mitteilungen aus dem Stadtarchiv Breslau* 3, Breslau 1897, s. 5-107

Radek Fukala, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007

Ernst Theodor Gaupp, *Das Schlesische Landrecht oder eigentlich Landrecht des Fürstenthums Breslau von 1356*, Leipzig 1828

Hans Albrecht Genzsch, *Johann von Hohenmauth, alias von Neumarkt, im Dienst des Herzogs von Münsterberg und König Johanns von Böhmen und seine Beziehungen zum Lande Glatz*, *ZfGS* 69, 1935, s. 89-119

Henryk Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120-1526)*, Gliwice 1993

Janina Gilewska, *W późnośredniowiecznym Wrocławiu*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967

Janina Gilewska-Dubis, *Środowisko wrocławskiej kapituły katedralnej w średniowieczu jako kolebka życia intelektualnego*, in: *Viae historicae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Mateusz Goliński, Wrocław 2001, s. 366-373

Janina Gilewska-Dubis, *Życie codzienne mieszczan wrocławskich w dobie średniowiecza*, Wrocław 2000

Ryszard Gładkiewicz, *Karol Luksemburski jako margrabia Moraw a Polska*, *AUW* 195, *Historia* 23, Wrocław 1974, s. 84-112

Ryszard Gładkiewicz, *Cystersi henrykowscy w polityce Piastów Śląskich do połowy XIV wieku*, in: *Dolny Śląsk w kręgu kultury polskiej. Materiały z sesji poularnonaukowej w Henrykowie*, Wałbrzych 1978, s. 46-61

Mateusz Goliński, *Co się stało w 1355 r. w księstwie świdnickim? (w kwestii własności i funkcji zamków)*, in: *Studia z historii średniowiecza*, red. týž, Wrocław 2003 (= *AUW*, *Historia* 163), s. 129-182

Mateusz Goliński – Rościsław Żerelik, *Czeskie przygotowania do wojny z Polską w 1370 r. w świetle nieznanego źródła śląskiego*, *Studia i materiały do Historii Wojskowości* 35, 1993, s. 3-17

- Mateusz Goliński, *Od czasów najdawniejszych do 1740 roku*, in: Namysłów. Z dziejów miasta i okolic, Namysłów 2006, red. Tadeusz Wincewicz, s. 9-169
- Mateusz Goliński, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Przestrzeń – podatnicy – rzemiosło*, Wrocław 1997 (= A UW 2010, Historia 134)
- Mateusz Goliński – Rościśław Żerelik, *Śląsk i polityka Kazimierza Wielkiego w l. 60. 14. w.*, in: Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów, Toruń 1977, red. K. Zielińska, s. 129-147
- Theodor Görnitz, *Die Breslauer Rechtsbücher des 14. Jahrhunderts*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 59, 1939, s. 136–164
- Theodor Görnitz, *Die Übertragung liegenden Gutes in der mittelalterlichen und neuzeitlichen Stadt Breslau. Mit einem Urkundenanhang*, Heidelberg 1906 (= Deutschrechtliche Beiträge, 1/II), s. 79-102
- Theodor Görnitz, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau I*, red. Ludwig Petry, Würzburg 1962 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 7)
- Roman Gorzowski, *Lokacyjne miasto średniowieczne*, in: Dzieje Złotoryji, red. Ryszard Gładkiweicz, Złotoryja – Wrocław 1997, s. 32-66
- Gernot von Grawert-May, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters*, Aalen 1971 (= Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Neue Folge 15)
- Lothar Gross, *Ein Fragment eines Registers Karls IV. aus dem Jahr 1348*, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 43, 1922, s. 579-601
- Hermann Grotefend, *Die Landeshauptleute der Fürstenthümer Schweidnitz und Jauer*, ZfGS 12, 1874, s. 45-63
- Heinrich Grüger, *Die Beziehungen des Klosters (Heinrichau) zu Landesherrschaft Adel und Hierarchie*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 32, 1974, s. 45-80
- Colmar Grünhagen, *Die Correspondenz der Stadt Breslau mit Karl IV. in den Jahren 1347-1355*, Archiv für österreichische Geschichte 34, 1865, s. 345-370
- Colmar Grünhagen, *Geschichte Schlesiens I*, Gotha 1884
- Colmar Grünhagen, *Karl IV. in seinem Verhältnisse zur Breslauer Domgeistlichkeit*, Archiv für österreichische Geschichte 39, 1868, s. 223-243
- Colmar Grünhagen, *König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau*, Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, philos. -histor. Classe 47/1, 1864, s. 4-102
- Colmar Grünhagen, *Schlesien unter Kaiser Karl IV.*, ZfGS 17, 1883, s. 1-43
- Marian Gumowski – Marian Haisig – Sylwiusz Mikucki, *Sfragistyka*, Warszawa 1960
- Lucyna Harc, *Samuel Beniamin Klose (1730-1798). Studium historiograficzno-źródłoznawcze*, Wrocław 2002 (= A UW 2389, Historia 157)
- Roman Heck, *Karol IV. a Kazimierz Wielki*, A UW Historia 36, Wrocław 1981, s. 175-193
- Roman Heck, *Monarchia Henryków Śląskich*, Wrocław 1980
- Karl Herquet, *Beiträge zum Itinerar Karls IV. und zu seinem Aufenthalt in Schlesien mit dem König von Cypern im Jahre 1364*, ZfGS 14, 1878, s. 521 – 527
- Richard Heuberger, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen der Grafen von Tirol, Herzoge von Kärnten aus dem Hause Görz*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 9, 1913, s. 51-176, 265-394

Johann Heyne, *Dokumentierte Geschichte des Bistums und Hochstifts Breslau 1. Denkwürdigkeiten aus der Kirchen- und Diözesan-Geschichte Schlesiens von der Einführung des Christentums in Schlesien bis zur böhmischen Oberherrschaft über dieses Land (966-1355)*, Breslau 1860

Johann Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bistums und Hochstifts Breslau 2. Denkwürdigkeiten aus der Geschichte der katholischen Kirche Schlesiens von der Mitte des 14. bis zum Anfang des 15. Jahrhunderts im Entwicklungsgang der kirchengeschichtlichen Tatsachen urkundlich dargestellt*, Breslau 1864

Historia Śląska I/1-2, red. Karol Maleczyński, Wrocław 1960 a 1961

Historia Wrocławia I (Od pradziejów do końca czasów habsburskich), red. C. Buško, Wrocław 2001

Hilfswörterbuch für Historiker. Mittelalter und Neuzeit 1-2, red. Eugen Haberkern – Joseph Friedrich Wallach, Tübingen – Basel 1995

Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft, red. Joachim Bahlcke, Köln – Weimar – Wien 2005

Ivan Hlaváček, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské*, Opera Historica 7, 1999, s. 29-70

Ivan Hlaváček, *K otázce diplomatické práce v pozdním středověku*, ČČH 19, 1971, s. 574-582

Ivan Hlaváček, *Královský poklad ve slezské Středě (Několik poznámek)*, ČČH 95, 1997, s. 448-459

Ivan Hlaváček, *Prolegomena do historii kancelarii i dyplomatyki czeskiego królewskiego urzędu starościńskiego we Wrocławiu w czasach przedhusyckich*, Sobótka 36, 1981, s. 103-115

Ivan Hlaváček, *Die Rolle der böhmisch-mährischen Städte, Burgen und Klöster im Itinerar der Luxemburger (1311-1419)*, in: Viatori per urbes castraque. Festschrift für Herwig Ebner, ed. H. Bräuer – G. Jaritz – K. Sonnleitner, Graz 2003, s. 277-291

Ivan Hlaváček, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376-1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*, Stuttgart 1970 (= Schriften der MGH 23)

Ivan Hlaváček, *Vratislav jako místo pobytu Karla IV. a Václava IV. (K interpretaci pozdněstředověkých panovnických itinerářů)*, in: Źródłoznawstwo i studia historyczne, ed. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1989 (= AUW 1112, Historia 76), s. 165-174

Ivan Hlaváček, *Zum Itinerar Karls IV. vor der Erlangung der Königswürde*, Historická geografie 8, 1972, s. 115-121

Zdeňka Hledíková, *Některé personální aspekty českého vlivu ve vratislavském biskupství kolem poloviny 14. století*, in: Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej, red. Antoni Barciak, Katowice 2000, s. 75-85

Zdeňka Hledíková – Jan Janák, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989

Richard C. Hoffmann, *Land, Liberties, and Lordship in a Late Medieval Countryside. Agrarian Structures and Change in the Duchy of Wrocław*, Philadelphia 1989

Mlada Holá, *Personál vratislavské hejtmanské kanceláře v letech 1336-1378*, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním, red. Zdeněk Hojda – Hana Pátková, v tisku

Mlada Holá, *Pobyty Jana Lucemburského a jeho syna Karla ve Vratislavi v letech 1327-1345*, in: Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 27-29 września 2005 roku, red. Józef Dobosz – Jakub Kujawiński – Marzena Matla-Kozłowska, Poznań 2007, s. 217-231

Mlada Holá, *Pobyty Karla IV. a jeho dvora ve Vratislavi v letech 1348-1372*, in: Dvory a rezidence ve středověku (= Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 1), Praha 2006, s. 163-189

Mlada Holá, *Sigilla falsa. K padělání vratislavské hejtmanské pečeti ve 14. století*, in: Inter laurum et olivam. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. PhDr. Marie Bláhové, DrSc., Praha 2002 [2007] (= Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1-2. Z pomocných věd historických 16), s. 185-192

Mlada Holá, *Vratislavští hejtmáné. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1335-1378)*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, ed. Lenka Bobková – Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 161-176

Markus Hörsch, *Zur kunstgeschichtlichen Stellung der Zisterzienserklöster des Bistums Breslau im Mittelalter*, in: Geschichte des christlichen Lebens im schlesischen Raum, red. Joachim Köhler – Rainer Bendel, Münster – Hamburg – Berlin – London 2002 (= Religions- und Kulturgeschichte in Ostmittel- und Südosteuropa 1), s. 353-391

Jerzy Horwat, *Księstwo bytomskie i jego podziały do końca XV wieku*, Gliwice 1990

Jerzy Horwat, *Księstwo opolskie i jego podziały do 1532 r. Książęta, miasta, kościół, urzędy, własność prywatna*, Rzeszów 2002

Jerzy Horwat, *Formowanie się miast księstwa Opolsko-Raciborskiego do połowy XIV w.*, Gliwice – Rzeszów 1996

Jan Hrdina, „*Litere augustinensium*“ aneb *pozdně středověké odpustkové falzum pro augustiniány eremity*, in: Pomocné vědy historické a jejich místo mezi historickými obory, Praha 1996 (= Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1. Z pomocných věd historických 13), s. 165-192

Monika Choroś – Łucja Jarczak, *Słownik nazw miejscowych Dolnego Śląska. Polsko-niemiecki, niemiecko-polski*, Opole 1995

Winfried Irgang, *Die Bedeutung des Schlesischen Urkundenbuchs für die Erforschung der mittelalterlichen Geschichte Schlesiens*, in: Slezsko v dějinách českého státu. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, red. Mečislav Borák, Opava 1998, s. 72-81

Winfried Irgang, *Elemente der deutschen Sprache im Schlesischen Urkundenbuch*, in: Anfänge und Entwicklung der deutschen Sprache im mittelalterlichen Schlesien, red. Gundolf Keil – Josef Joachim Menzel (= Schlesische Forschungen 6), Sigmaringen 1995, s. 13-27

Winfried Irgang, *Geschichte Glogaus im Hoch- und Spätmittelalter*, in: Glogau im Wandel der Zeiten – Głogów poprzez wieki, Würzburg 1992, red. Werner Bein – Johannes Schellakowski – Ulrich Schmilewski, s. 95-102 (přetištěno in: *týž*, Schlesien im Mittelalter, s. 104-113)

Winfried Irgang, *Das mittelalterliche Schweidnitz*, in: Schweidnitz im Wandel der Zeiten, red. Werner Bein – Ulrich Schmilewski Würzburg 1990, s. 81-86 (přetištěno in: *týž*, Schlesien im Mittelalter, s. 96-103)

- Winfried Irgang, *'Private' Urkunden als Zeugnisse von ritterlichem Ethos oder bürgerlichem Gemeinsinn? Untersuchungen an schlesischen Dokumenten des 13. Jahrhunderts*, in: "Von Mythen und Mären" – Mittelalterliche Kulturgeschichte im Spiegel einer Wissenschaftler-Biographie, red. Gudrun Marci-Boehncke – Jörg Riecke, Hildesheim 2006, s. 616-625
- Winfried Irgang, *Ritterurkunden in Schlesien bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts – Zeugnisse eines ritterlichen Ethos?*, in: Etos rycerski w Europie Środkowej i Wschodniej od X do XV wieku, red. Wojciech Peltz – Jarosław Dudek, Zielona Góra 1997, s. 121-125
- Winfried Irgang, *Schlesien im Mittelalter. Siedlung – Kirche – Urkunden. Ausgewählte Aufsätze*, red. Norbert Kersken – Jürgen Warmbrunn, Marburg 2007 (= Materialien und Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung 17)
- Winfried Irgang, *Das Schlesische Urkundenbuch – ein Resümee*, in: Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa. red. Winfried Irgang – Norbert Kersken, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 153-162
- Winfried Irgang, *Stand und Perspektiven der Editionen auf dem Gebiet der Diplomatik zur mittelalterlichen Geschichte Schlesiens*, in: Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Waława Korty, red. Marek Derwich – Wojciech Mrozowicz – Rościsław Żerelik, Wrocław 2001, s. 111-123
- Winfried Irgang, *Urkundenforschung*, in: Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft, red. Joachim Bahlcke, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 53-67
- Winfried Irgang, *Das Urkundenwesen der Bischöfe von Breslau bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts*, in: Die Diplomatik der Bischofsurkunde vor 1250 = La diplomatie épiscopale avant 1250: Referate zum VIII. Internationalen Kongreß für Diplomatik, Innsbruck, 27. September – 3. Oktober 1993, red. Christoph Haidacher, Innsbruck 1995, s. 139-145
- Winfried Irgang, *Das Urkundenwesen Herzog Heinrichs III. von Schlesien (1248-1266)*, Zeitschrift für Ostforschung 31, 1982, s. 1-47
- Winfried Irgang, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs III. (I.) von Glogau (+1309) bis 1300. Zu einer Untersuchung von Rościsław Żerelik*, JSFWUB 28, 1987, s. 51-67
- Winfried Irgang, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen Herzog Heinrichs IV. von Schlesien (1270-1290)*, Zeitschrift für Ostforschung 36, 1987, s. 1-51
- Winfried Irgang, *Verschollene Urkunden wieder in Breslau. Neue Perspektiven für das Schlesische Urkundenbuch*, JSFWUB 23, 1982, s. 293-296
- Winfried Irgang, *Zum fürstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen im "ducatus Slesie" bis zum Ausgang des 13. Jahrhunderts*, in: Werte und Wertungen. Sprach-, literatur- und kulturwissenschaftliche Skizzen und Stellungnahmen. Festschrift für Eugeniusz Tomiczek zum 60. Geburtstag, red. Iwona Bartoszewicz, Wrocław 2004 (= Orbis linguarum 26), s. 525-534
- Wojciech Iwańczak, *Piotr Eschenloer – świadek epoki*, in: Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej, red. Antoni Barciak, Katowice 2000, s. 160-170
- Hermenegild Jireček, *O starých cestách z Čech a Moravy do zemi sousedních*, ČMKČ 30/2, 1856, s. 114-129
- Jan Janák – Zdeňka Hledíková – Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005
- Kazimierz Jasiński, *Malżeństwa i koligacje Kazimierza Wielkiego*, Studia Źródłoznawcze. Commentationes 32-33, 1990, s. 67-76

- Kazimierz Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich 1-3 (1. Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy, 2. Piastowie świdniccy, ziebiccy, głogowscy, żagańscy i oleśniccy, 3. Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy)*, Wrocław 1973-1977
- Kazimierz Jasiński, *Śląsk w polityce Kazimierza Wielkiego*, Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego 26, 1971, Wrocław 1972, s. 43-78
- Zdeněk Jirásek, *Slezsko v českých historických syntézách*, in: Slezsko v dějinách českého státu, red. Mečislav Borák, Opava 1998, s. 15-36
- Piotr Józef Józwiak, *Pieczczę biskupów wrocławskich do 1376 roku.*, in: Studia historycznoprawne, red. Alfred Konieczny, Wrocław 1999, s. 25-56
- Stanisław Jujeczka, *Duchowni średniowiecznej Legnicy: studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*, Legnica 2006
- Tomasz Jurek, *Die Edition der Schweidnitzer Landbücher*, in: Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa. red. Winfried Irgang – Norbert Kersken, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 189-194
- Tomasz Jurek, *Fragmenty zaginionej księgi sądu dworskiego w Świdnicy z lat 1372-1404*, Roczniki Historyczne 65, 1999, s. 104-123
- Tomasz Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy 14. wieku*, Poznań 1996
- Tomasz Jurek, *Rodzina von Pannewitz. Awans i kariera Niemców na Śląsku w XIII-XIV wieku*, Sobótka 45, 1990, s. 439-457
- Tomasz Jurek, *Starostwo wschowskie w latach 1343-1422*, in: Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin, Poznań 1997, s. 241-253
- Tomasz Jurek, *Studia nad dokumentami księcia głogowskiego Henryka I (III)*, Studia Źródłoznawcze. Commentationes 32, 1990, s. 47-55
- Tomasz Jurek, *Die Urkundensprache im mittelalterlichen Schlesien*, <http://elec.enc.sorbonne.fr/document193.html> (archiw autorky, verze z 15. 12. 2006)
- Romuald Kaczmarczek, *Rzeźba architektoniczna 14. wieku we Wrocławiu*, AUW, Wrocław 1999
- Zdzisław Kaczmarczyk, *Kazimierz Wielki (1333-1337)*, Warszawa 1948
- Zdzisław Kaczmarczyk, *Polska czasów Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1964
- Jan Kapras, *Oberschlesische Landbücher*, ZfGS 42, 1908, s. 60-120
- Jan Kapras, *Právní dějiny zemí Koruny české I. Právní prameny a vývoj právnictví*, Praha 1913
- Jan Kapras, *Přehled právních dějin zemí České koruny I*, Praha 1922, *II*, Praha 1913
- Jan Kapras, *Veliké privilegium knížetství Opolsko-Ratibořského*, Sborník věd právních a státních 12, 1912, s. 395-412
- Jan Kapras, *Zemské knihy Opolsko-Ratibořské. Příspěvek k recepci českého práva a jazyka v Horním Slezsku*, Časopis Musea Království českého 81, 1907, s. 1-22
- František Kavka, *Burchard, purkrabí magdeburský a hrabě z Hardeggu a Retzu – hofmistr Karla IV. (1353-1368)*, in: Historia docet (Sborník k počtě 60. narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, Csc.), red. Miloslav Polívka – Michal Svatoš, Praha 1992, s. 145-155
- František Kavka, *Karel IV. a anjouovské dědictví*, AUW Historia 81, 1994, s. 80-153
- František Kavka, *Karel IV. a anjouovsko-piastovské dědictví*, SH 36, 1989, s. 5-63

- František Kavka, *Správci financí Karla IV. (Příspěvek k dějinám české královské komory)*, Numismatické listy 46, 1991, s. 138-149
- František Kavka, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355-1378) 1-2*, Praha 1993
- František Kavka, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, ČČH 88, 1990, s. 225-251
- František Kavka, *Zum Plan der luxemburgischen Thronfolge in Polen 1368-1382*, Zeitschrift für historische Forschung 13, 1986, s. 258-283
- Jiří Kejř, *O státoprávním postavení Slezska do roku 1526*, Právněhistorické studie 18, 1974, s. 287-295
- Joseph Klapper, *Ein Großglogauer Zinsregister aus der Zeit um 1315*, ZfGS 74, 1940, s. 126-148
- Samuel Beniamin Klose, *Von Breslau. Dokumentirte Geschichte und Beschreibung in Briefen I-III*, Breslau 1781-1783
- Paul Knauer, *Kloster Kamenz/Schlesien, Zeit- und Lebensbilder aus seiner Geschichte 1210-1810*, Leipzig 1832
- Johann Georg Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien. Nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach den Bezirken der drei königlichen Regierungen, den darin enthaltenen Fürstenthümern und Kreisen, mit Angabe des Flächeninhaltes, der mittlern Erhebung über die Meeresfläche, der Bewohner, Gebäude, des Viehstandes usw.*, Breslau 1845
- Eugeniusz Kobzdaj, *Wrocławskie archiwalia rewindykowane z Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Kalendarz wrocławski 23, 1982, s. 251-257
- Eugeniusz Kobzdaj, *Archiwalia śląskie przekazane Archiwum Państwowemu we Wrocławiu z Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Archeion 84, 1988, s. 157-162
- Leon Koczy, *Związki handlowe Wrocławia s Polską do końca 16. wieku*, Katowice 1936
- J. Kochanowska-Wojciechowska, *Stosunek Śląska do Polski i Czech w latach 1321-1339*, Roczniki Historyczne 4, 1928, s. 1-37
- Jana Konvičná, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů*, PH 4, 1996, s. 5-38
- Jana Konvičná, *Opavsko a opavští Přemyslovci za vlády posledních Lucemburků*, Paginae Historiae 5, 1997, s. 5-25
- Johann Kopietz, *Die böhmische Landeshauptmannschaft unter dem König Johann und dem Kaiser Karl IV.*, disertace, Breslau 1907
- Irena Korbelářová, *Slezsko v dějinách českého státu v letech 1335-1740 v české historiografii*, in: Slezsko v dějinách českého státu, red. Mečislav Borák, Opava 1998, s. 109-122
- Wacław Korta, *Medieval Silesia in Polish Historiography 1945-1980*, Acta Poloniae Historica 63/64, 1991, s. 195-217
- Pavel Krafl, *Přehled česko-polských vztahů v 10.-15. století*, ČMM 122, 2003, s. 147-180
- Tomáš Krejčík, *Pečeť v kultuře středověku*, Šenov u Ostravy 1998
- Bruno Krusch, *Geschichte des Staatsarchiv zu Breslau*, Leipzig 1908
- Jadwiga Krzyżaniakowa, *Wprowadzenie formuły relacji do polskiej kancelarii mazowieckiej*, in: Europa, Słowiańszczyzna, Polska, Poznań 1970, s. 397-415

- Cäcilie Kuchendorf, *Das Breslauer Kreuzstift in seiner persönlichen Zusammensetzung von der Gründung (1288) bis 1456*, Breslau 1937
- Stanisław Kutrzeba, *Starostowie. Ich początki i rozwój w 14. wieku*, Kraków 1903
- Paul Laband, *Die Breslauer Stadt- und Gerichtsbücher*, ZfGS 3, 1862, s. 1-22
- Paul Laband, *Das Magdeburg-Breslauer Systematische Schöffengericht aus der Mitte des 14. Jh.*, Berlin 1863
- Václav Ledvinka, *Slezská politika Karla IV., léta 1333-1348*, diplomová práce FF UK, Praha 1970
- Franciszek Lenczowski, *Zarys działalności cystersów kamienieckich na Śląsku w wiekach średnich*, Kwartalnik Opolski 34, 1963, s. 25-39
- Franciszek Lenczowski, *Zarys dziejów klasztoru cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim na Śląsku w wiekach średnich*, Nasza Przeszość 19, 1964, s. 61-103
- Wiesław Lesiuk, *Śląsk w polskich syntezach historycznych*, in: Slezsko v dějinách českého státu, red. Mečislav Borák, Opava 1998, s. 36-47
- Theodor Lindner, *Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger (1346-1437)*, Stuttgart 1882
- Heinrich von Loesch, *Das Einkünfteverzeichnis des Kollegiatstiftes Glogau (um 1325)*, ZfGS 77, 1943, s. 34-55
- Heinrich von Loesch, *Die Schlesische Weichbilderverfassung*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 58, 1938, s. 311-326
- Heinrich von Loesch, *Verfassung im Mittelalter*, in: Geschichte Schlesiens 1. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526, red. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961³ (1. vydání Breslau 1938), s. 304-400
- Hermann Luchs, *Über die ehemalige kaiserliche Burg in Breslau*, Programm der höheren Töchterschule St. Maria Magdalena, Breslau 1863
- Fritz Luscek, *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien von den Anfängen (1282) bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Weimar 1940
- Josef Macůrek, *Dějiny Slezska do poloviny 14. století*, in: K otázkám dějin Slezska, red. A. Grobelný, Ostrava 1956, s. 20-35
- Josef Macůrek, *Slezsko a jeho význam v českém státě 14.-18. století*, in: Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946, s. 42-64
- Franz Machilek, *Die Schlesier an der Universität Prag vor 1409. Ein Forschungsbericht*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 32, 1974, s. 81-102
- Edmund Małachowicz, *Książęce rezydencje, fundacje i mauzolea w lewobrzeżnym Wrocławiu*, Wrocław 1994
- Edmund Małachowicz, *Wrocławski zamek książęcy i kolegiata św. Krzyża na Ostrowie*, Wrocław 1994
- Karol Maleczyński, *Dzieje Wrocławia I (do roku 1526)*, Katowice-Wrocław 1948
- Karol Maleczyński, *Polska i Czechy w średniowieczu*, Sobótka 2, 1947, s. 1-46
- Józef Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku 1/2 (1302-1417)*, Warszawa 2004
- Halina Manikowska, *Klasztor żeński w mieście średniowiecznym*, Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych 62, 2002, s. 7-48

- Karel Maráz, *K problematice padělání pečeti ve středověku. Sfragistický příspěvek k falzům Oldřicha II. z Rožmberka*, Sborník archivních prací 48, 1998, s. 49-104
- Werner Marschall, *Geschichte des Bistums Breslau*, Stuttgart 1980
- Werner Marschall, *Die Geschichte des Bistums Breslau von der Gründung bis zum Ende des Zweiten Weltkrieges. Ein Überblick*, in: Erbe und Auftrag der Schlesischen Kirche = Dziedzictwo i posłannictwo śląskiego Kościoła: 1000 Jahre Bistum Breslau, red. Winfried König, Dülmen – Piechowice 2001, s. 23-45
- Erich Maschke, *Der Peterspfennig in Polen und dem deutschen Osten*, Sigmaringen 1979
- Felix Matuszkiewicz, *Die mittelalterliche Gerichtsverfassung des Fürstentums Glogau unter besonderer Berücksichtigung der Justizreform Herzog Sigismunds von Polen-Glogau*, Breslau 1911 (= Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte 13)
- Sigrid Matzen-Stöckert, *Die mittelalterliche ländliche Besiedlung der Kreise Breslau und Neumarkt (1149-1353)*, Hamburg 1976
- Otto Meinardus, *Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen*, Breslau 1906 (= Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte 2).
- Franz Meltzer, *Die Ostraumpolitik König Johanns von Böhmen*, Jena 1940
- Bedřich Mendl, *Výmarský zlomek register Karlových*, Časopis archivní školy 7, 1930, s. 30-56
- Josef Joachim Menzel, *Jura Ducalia. Die mittelalterlichen Grundlagen der Dominalverfassung in Schlesien*, Würzburg 1964
- Josef Joachim Menzel, *Schlesiens Trennung von Polen und Anschluss an Böhmen im Mittelalter*, Zeitschrift für Ostforschung 27, 1978, s. 262-274
- Josef Joachim Menzel, *Urkundenpublikation und Urkundenforschung in Schlesien. Der Weg zum schlesischen Urkundenbuch*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 79, 1971, s. 156-171
- Jaroslav Mezník, *Lucemburská Morava*, Praha 1999
- Jaroslav Mezník, *Odvolání Majestas Carolina*, in: In memoriam Josefa Macka (1922-1991), red. Miloslav Polívka – František Šmahel, Praha 1996, s. 53-63
- Jaroslav Mezník, *Pobyty Jana Lucemburského*, ČMM 116, 1997, s. 93-98
- Jaroslav Mezník, *Politika moravských markrabat Jana Jindřicha a Jošta*, MHB 2, 1992, s. 91-97
- Jan Mikulka, *Karlova politika a Polsko*, in: Karolus Quartus, red. Václav Vaněček, Praha 1984, s. 195-201
- Ferdinand Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross-Glogau I. Mit einem Urkundenanhang*, Glogau 1853
- Adolf Moepert, *Zum Zinsregister des Fürstentums Glogau aus dem Anfang des 14. Jahrhunderts*, ZfGS 75, 1941, s. 89-96
- Peter Moraw, *Grundzüge der Kanzleigeschichte Kaiser Karls IV.*, Zeitschrift für historische Forschung 12, 1985/1, s. 11-42
- Jerzy Mularczyk, *Dwór i rola świadków w dokumentach śląskich do końca XIII wieku*, Wrocław 1977
- Jerzy Mularczyk, *Jeszcze o świadkach w dokumentach XIII wieku*, Sobótka 39, 1984, s. 37-60

- Wojciech Mrozowicz, *Die Heiligen und ihre Verehrung im mittelalterlichen Schlesien (ein Kurzüberblick)*, Concilium medii aevi 6, 2003, s. 1-14
- František Musil, *Kformování sociální a správní stránky manského systému v Kladsku*, in: Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, ed. Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Jan Zdichynec, Ústí nad Labem 2003 (= Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 2), s. 266-274
- Klaus Neitmann, *Was ist eine Residenz? Vorträge und Forschungen zur Residenzenfrage*, in: Residenzforschung 1, red. P. Johanek, Siegmaringen 1990, s. 11-43
- Dietmar Neß, *Studien zur landständischen Verfassung der schlesischen Herzogtümer Breslau-Liegnitz-Brieg-Woglaw und Münsterberg-Frankenstein*, Münster 1971
- Robert Novotný, *Staročeský výraz hejtman. Sémantická analýza*, Marginalia Historica 4, 2001, s. 85-102
- Bronisław Nowacki, *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987
- Janina Nowakowa, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV. wieku*, Wrocław 1931
- Andrzej Nowakowski, *Inkorporacja Wschowy do Polski w świetle prawa. Szkic prawnohistoryczny*, Sobótka 44, 1989, s. 211-220
- Ludwig Oelsner, *Schlesische Urkunden zur Geschichte der Juden im Mittelalter*, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 31, 1864, s. 57-144
- Kazimierz Orzechowski, *Geneza kanclerstwa w Śląskim urzędzie zwierzchnim*, A UW Historia 127, Wrocław 1970, s. 137-144
- Kazimierz Orzechowski, *Historia ustroju Śląska 1202-1740* (= A UW 2806), Wrocław 2005
- Kazimierz Orzechowski, *Lenna zależność książąt śląskich od Czech w świetle aktów z lat 1327, 1329 i 1336*, Sobótka 20, 1965, s. 17-35
- Kazimierz Orzechowski, *Miejsce kościoła katolickiego w ustroju feudalnego Śląska*, Sobótka 41, 1986, s. 497-505
- Kazimierz Orzechowski, *Przyczynek do dziejów królewskiego starostwa w dziedzicznym księstwie wrocławskim*, in: Studia historyczno-prawne. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Serecyce w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestopięciolecie pracy naukowej, red. Janusz Dorobisz, Opole 2004, s. 231-236
- Kazimierz Orzechowski, *Rola biskupów wrocławskich w ustrojowych dziejach średniowiecznego Śląska*, Sobótka 53, 1998, s. 359-363
- Kazimierz Orzechowski, *Stosunek prawny książąt śląskich do króla czeskiego w świetle aktów z lat 1289 i 1291*, in: Zeszyty Naukowe WSP w Opolu 1, Opole 1966, s. 7-21
- Kazimierz Orzechowski, *Terytorium województwa wrocławskiego w przeszłości*, Sobótka 25, 1970, s. 333-348
- Jaroslav Pánek, *Slezsko a české země v polských kronikách 14. století*, Slezský sborník 71, 1973, s. 218-232
- Idzi Panic, *Badania nad listą świadków na dokumentach książąt opolskich w pierwszej połowie XIII wieku*, Sobótka 55, 2000, s. 267-282
- Idzi Panic, *Książęta opolscy, niemodlińscy i strzeleccy na dworze Karola IV*, Kwartalnik Opolski 35, 1989, s. 34-45

- Idzi Panic, *Lista świadków na dokumentach księcia opolskiego Władysława (1246-1281)*, Sobótka 42, 1987, s. 171-183
- Alexander Patschovsky, *Die Anfänge einer ständigen Inquisition in Böhmen*, Berlin – New York 1975 (= Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 3)
- Hans Patze – Gerhard Streich, *Die Landesherrlichen Residenzen*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 118, 1982, s. 205-220
- Jakub Pavel, *Studie k itineráři Karla IV.*, Historická geografie 2, 1969, s. 38-76
- Janina Pawławska, *Wrocławskie zbiory s. B. Klosego jako źródło do dziejów Wrocławia i Śląska*, Archeion 41, 1964, s. 223-231
- František Martin Pelzel, *Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen 1-2*, Prag 1780-1781
- Ludwig Petry, *Breslau und seine ersten Oberherren aus dem Hause Habsburg 1526-1635. Ein Beitrag zur politischen Geschichte der Stadt*, red. Joachim Bahlcke, St. Katharinen 2000 (= JSFWUB, Beiheft 10)
- Gerhard Pfeiffer, *Das Breslauer Patriziat im Mittelalter*, Aalen 1973 (= Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte 30, reprint 1. vyd. Breslau 1929)
- Josef Pfitzner, *Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes*, Reichenberg 1926
- Paul Pfotenhauer, *Schloss Jeltsch bei Ohlau und seine historische Bedeutung*, ZfGS 25, 1891, s. 185-210
- Paul Pfotenhauer, *Schlesier auf der Universität Bologna I*, ZfGS 28, 1894, s. 433-446
- Iwona Pietrzyk, *Jan II opawsko-raciborski jako starosta kłodzki*, in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.-16. století, ed. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Ústí nad Labem 2005 (= Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 3), s. 57-68
- Karol Piotrowicz, *Plany rewindykacji Śląska przez Polskę pod koniec średniowiecza*, Katowice 1936
- Kazimierz Piwarski, *Historia Śląska w zarysie*, Katowice – Wrocław 1947
- Antonín Podlaha, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis...*, Pragae 1912
- Karol Popiołek, *Historia Śląska od pradziejów do 1945*, Katowice 1972
- Otto Posse, *Die Lehre von den Privaturkunden*, Leipzig 1887
- Otto Posse, *Die Siegel der deutschen Könige und Kaiser 2*, Dresden 1910; 5, Dresden 1913
- Jaroslav Pošváv, *Hospodářské předpoklady pro sblížení Slezska se zeměmi České koruny v 2. polovině 13. století*, Slezský sborník 55, 1957, s. 210-215
- Jaroslav Pošváv, *Obchodní cesty v českých zemích, na Slovensku, ve Slezsku a v Polsku do 14. století*, Slezský sborník 62, 1964, s. 54-83
- Jaroslav Pošváv, *Pražský groš a český florén na Moravě a ve Slezsku v letech 1300-1350*, Slezský sborník 69, 1971, s. 353-362
- Marian Ptak, *Sądownictwo szlacheckie księstwa ziebickiego do 1570 r.*, Wrocław 1982 (= AUW 642, Prawo 110)

- Marian Ptak, "Weichbild" w strukturze terytorialnej Śląska, *Podziały terytorialne Polski*, in: Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Materiały konferencji historyków prawa w Karpaczu (29 IX – 1 X 1997), Wrocław 1997, s. 5-11
- Marian J. Ptak, *Własność alodialna i lenna na Śląsku*, in: Kultura prawna w Europie Środkowej, red. Antoni Barciak, Katowice 2006, s. 96-103
- Marian Ptak, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa głogowskiego od początku XIV w. do 1742 r.* (= AUW, Prawo 210), Wrocław 1991
- Oskar Pusch, *Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter in der Zeit von 1241 bis 1741, 1-5*, Dortmund 1986-1991
- Erich Pürschel, *Die Stadtvogtei in Schlesien unter besonderer Berücksichtigung der Breslauer Stadtvogtei*, Breslau 1890
- Otfried Pustejovsky, *Schlesien und Polen*, in: Kaiser Karl IV., red. Ferdinand Seibt, München 1978, s. 173-183
- Otfried Pustejovsky, *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone. Machtpolitik Böhmens im Zeichen von Herrschaft und Frieden*, Köln – Wien 1975 (= Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands 13)
- Felix Rachfahl, *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreißigjährigen Kriege*, Leipzig 1894
- Jerzy Rajman, *Pogranicze śląsko-malopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998
- Paul Rehme, *Über die Breslauer Stadtbücher. Ein Beitrag zur Geschichte des Urkundenwesens, zugleich der städtischen Verwaltung und Rechtspflege* (= Stadtrechtswissenschaften 2), Halle a. d. S. 1909
- Chryzogon Reisch, *Geschichte des Klosters und der Kirche St. Dorothea in Breslau*, Breslau 1908
- Miloš Rejnuš, *K úloze měst při připojení Slezska k českému státu ve 14. století*, in: Studie z dziejów polskich i czechosłowackich 1, s. 141-155
- Gunhild Roth, *Schlesische Geschichte in der 'Geschichte der Stadt Breslau' des Peter Eschenloer: Der Chronist als Berichterstatter, Kommentator und Interpret*, JSFWUB 42-44, 2001-2003, s. 49-59
- Alfred Rüffler, *Die Stadtbibliothek Breslau im Spiegel der Erinnerung. Geschichte. Bestände. Forschungsstätte*, Sigmaringen 1997 (= Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 28).
- Vladimír Růžek, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z roku 1361*, Sborník archivních prací 38, 1988, s. 37-311
- Robert Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter bis zum Tode des Bischofs Nanker /1341/*, Weimar 1940
- August Sedláček, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914 (= Historický archiv České akademie cis. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Třída I. č. 39)
- Pavel Sedláček, *Pečeť frankenštejnského hejtmanství*, *Paginae Historiae* 5, 1997, s. 26-38
- Pavel Sedláček, *Vztahy mezi Kladskem a Frankenštejnem ve 14. a 15. století*, *Kladský sborník* 2, 1998, s. 117-123
- Gerhard Seeliger, *Die älteste Ordnung der deutschen Reichskanzlei. 1494. Oktober 3*, *Archivalische Zeitschrift* 13, 1888, s. 1-7

- Gerhard Seeliger, *Die Registerführung am deutschen Königshof bis 1493*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 3, 1890/94, s. 223-364
- Ferdinand Seibt, *Karl IV. Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*, München 1978
- Władysław Semkowicz, *Historyczno-geograficzne podstawy Śląska*, in: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. Stanisław Kutrzeba, Kraków 1933, s. 1-72
- Emil Schieche, *Politische Geschichte 1327-1526*, in: *Geschichte Schlesiens 1*, red. Hermann Aubin – Ludwig Petry – Herbert Schlenger, Stuttgart 1961³ (1. vydání Breslau 1938), s. 202-249
- Emil Schieche, *Das Schweidnitzer Formularbuch Johannes von Neumarkt*, ZfGS 61, 1927, s. 312-360
- Gerhard Schindler, *Das Breslauer Domkapitel von 1341-1417. Untersuchungen über die Verfassungsgeschichte und persönliche Zusammensetzung*, Breslau 1938
- Ulrich Schmilewski, *Der schlesische Adel bis zum Ende des 13. Jahrhunderts. Herkunft, Zusammensetzung und politisch-gesellschaftliche Rolle*, Würzburg 2001
- Ludwig Schnurrer, *Urkundenwesen, Kanzlei und Regierungssystem der Herzöge von Niederbayern (1255-1340)*, Kallmünz 1972 (= Münchener historische Studien, Abteilung Geschichtl. Hilfswissenschaften 8)
- Wilhelm Schulte, *Die politische Tendenz der Cronica principum Poloniae*, Breslau 1906 (= Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte 1)
- Alwin Schultz, *Die Breslauer Stadtschreiber im 14. und 15. Jahrhundert*, ZfGS 10, 1869, s. 158-163
- Brigide Schwarz, *Untersuchungen zur Geschichte Nankers, 1320-1326 Bischof von Krakau, 1326-1341 Bischof von Breslau*, in: *Scientia veritatis. Festschrift für Hubert Mordek zum 65. Geburtstag*, red. Oliver Münsch, Ostfildern 2004, s. 373-399
- Otfrid Schwarzer, *Stadt und Fürstenthum Breslau in ihrer politischen Umwelt im Mittelalter*, ZfGS 65, 1931, s. 54-90
- Tadeusz Silnicki, *Dzieje i ustrój kościoła katolickiego na Śląsku do końca w XIV*, Warszawa 1953, 2. wyd.
- Anna Skýbová, *Karlovy snahy o stanovení nástupnické posloupnosti na českém trůnu v lucemburském rodě*, in: *Karolus Quartus*, red. Václav Vaněček, Praha 1984, s. 159-169
- Marek Słoń, *Spitäler des mittelalterlichen Breslau im Leben der Stadt und der Kirche*, in: *Geschichte des christlichen Lebens im schlesischen Raum*, red. Joachim Köhler – Rainer Bendel, Münster – Hamburg – Berlin – London 2002, s. 265-282 (= Religions- und Kulturgeschichte in Ostmittel- und Südosteuropa 1)
- Marek Słoń, *Szpitalie średniowiecznego Wrocławia*, Warszawa 2000
- Marek Słoń, *Zur Edition der Grundbücher einer mittelalterlichen Großstadt. Die Breslauer Schöffebücher*, in: *Editionswissenschaftliche Kolloquien. 2003/2004. Historiographie. Briefe und Korrespondenzen. Editorische Methoden*, ed. Matthias Thumser – Janusz Tandeci, Toruń 2005, s. 309-322
- Teresa Snopek-Bąba, *Kancelaria i dokument książąt oświęcimskich w latach 1317-1457*, Śląskie Studia Historyczne 3, 1977, s. 7-27
- Stanisław Solicki, *Historiografia w średniowiecznych bibliotekach wrocławskich*, in: *Dawna historiografia śląska. Materiały sesji naukowej odbytej w Brzegu w dniach 26-27 listopada 1977 r.*, Opole 1980, s. 135-157
- Stanisław Solicki, *Między Czechami a Polską*, Sobótka 24, 1969, s. 185-199

- Stanisław Solicki, *Z problematyki średniowiecznych bibliotek śląskich*, in: Średniowieczna kultura na Śląsku. Zbiór materiałów sesji naukowej Towarzystwa Miłośników Ziemi Brzeskiej i Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego Brzeg 18-19 X 1974 r., red. Roman Heck, Wrocław 1977
- Hans Spangenberg, *Kanzleivermerke als Quelle verwaltungsgeschichtlicher Forschung*, Archiv für Urkundenforschung 10, 1928, s. 469-525
- Jiří Spěváček, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, Historická geografie 5, 1970, s. 105-140
- Jiří Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346*, Praha 1994
- Jiří Spěváček, *K metodice diplomatické analýzy pozdně středověkých listin*, ČČH 19, 1971, s. 734-742
- Jiří Spěváček, *Karel IV. – život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979
- Jiří Spěváček, *Listinná falza a politická moc markraběte Karla*, ČsČH 17, 1969
- Jiří Spěváček, *Rozmach české státnosti za vlády Lucemburků v souvislostech evropské politiky*, Rozpravy ČSAV 97, SV, Praha 1987
- Alfons Sprinkart, *Kanzlei, Rat und Urkundenwesen der Pfalzgrafen bei Rhein und Herzöge von Bayern 1294 bis 1314 (1317). Forschungen zum Regierungssystem Rudolfs I. und Ludwigs IV.*, Köln – Wien 1986 (= Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters 4)
- Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa*, red. Winfried Irgang, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6),
- Rudolf Stein, *Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau*, Würzburg 1963
- Roman Stelmach, *Dokumenty i kancelaria księcia śląskiego Władysława, arcybiskupa salzburskiego*, in: Studia historyczne. Ustrój, Kościół, militaria (= AUW 1471, Historia 106), red. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1993, s. 65-81
- Roman Stelmach, *Dyplomatyka śląska – stan badań nad dziejami kancelarii i potrzeby badawcze*, in: Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce. Materiały z sympozjum w Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 21-22 października 1993 roku profesorowi Zbigniewowi Perzanowskiemu przypisane, red. Mieczysław Rokosz, Kraków 1995, s. 155-162
- Roman Stelmach, *Zbiór dokumentów Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, Archeion 83, 1987, s. 151-153
- Roman Stelmach, *Die Sammlung von Kopialbüchern im Staatsarchiv Breslau*, in: Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa, red. Winfried Irgang, Marburg 1998 (= Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung 6), s. 177-182
- Franz Stolle, *Das antiquum Registrum des Breslauer Bistums, eine der ältesten schlesischen Geschichtsquellen*, ZfGS, 1926, s. 133-156
- Heinz Stoob, *Kaiser Karl IV. und seine Zeit*, Graz – Wien – Köln 1990
- Stanisław Szczur, *Okoliczności zrzeczenia się Śląska przez Kazimierza Wielkiego w roku 1339*, Studia Historyczne 30, 1987, s. 519-536
- Stanisław Szczur, *Praski zjazd Kazimierza Wielkiego z cesarzem w 1356 roku*, in: Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu, red. K. Ożoga, Kraków 2000, s. 81-122
- Stanisław Szpilczyński, *Kultura medyczna na dolnym Śląsku w przeszłości*, Sobótka 25, 1970, s. 373-391
- Jarosław Szymański, *„Johannes Schwenkenfeldt – Inquisitor et Martyr“*, Sobótka 2003, s. 1-17

- Edward Szymoszek, *Kultura prawna miast śląskich na przykładzie ustawodawstwa statutowego Wrocławia*, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století), Prostějov 1977, red. M. Kokojanová, s. 355-362
- Martin Šandera, *Půta z Častolovic – integrující činitel česko (kladsko)-slezského pohraničí*, in: Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, ed. Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Jan Zdichynec, Ústí nad Labem 2003 (= Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 2), s. 275-292
- František Šigut, *Městský formulář opavský z počátku 14. století*, Slezský sborník 59, 1961, s. 212-229, 60, 1962, s. 97-107, s. 389-396
- František Šmahel, *Mistři a studenti pražské lékařské fakulty do roku 1419*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 20, 1980, s. 35-68
- Stanisław Śreniowski, *Historia ustroju Śląska*, Katowice – Wrocław 1948
- Mlada Štěpánová, *Dva přehledy příjmů vratislavského knížectví z 50. let 14. století (diskusní příspěvek)*, in: Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, ed. Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Jan Zdichynec, Ústí nad Labem 2003 (= Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 2), s. 161-165
- Josef Šusta, *Král cizinec (České dějiny II-2)*, Praha 1939
- Josef Šusta, *Otec a syn 1333-1346 (České dějiny II-3)*, Praha 1946
- Josef Šusta, *Za císařskou korunou (České dějiny II-4)*, Praha 1948
- Ferdinand Tadra, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420). Příspěvek k diplomatice české*, Praha 1892 (= Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze 2)
- Wacław Władiwoj Tomek, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881
- Wacław Władiwoj Tomek, *Základy starého místopisu Pražského III-V. Malá strana. Hrad Pražský a Hradčany. Vyšehrad*, Praha 1872
- Barbara Trelińska, *Kancelaria i dokument ksiąg cieszynskich*, Warszawa – Łódź 1983
- Barbara Trelińska, *O datacji dokumentów ksiąg cieszynskich*, in: Problemy nauk pomocniczych historii. Materiały z IV konferencji poświęconej naukam pomocniczym historii (Katowice-Wisła 20-22 V 1975), ed. Józef Szymański, Katowice 1976 (= Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 151), s. 145-157
- Fritz Türk, *Die Entstehung und Entwicklung des Bürgermeisteramtes in Breslau*, in: Beiträge zur Geschichte der Stadt Breslau 3, ed. O. Schwarzer, Breslau 1937
- Bronisław Turoń, *Formuła „datum per manus“ w dokumentach Henryków wrocławskich*, Sobótka 36, 1981, s. 77-86
- Bronisław Turoń, *Formuła „datum per manus“ w dokumentach ksiąg świdnickich*, AUW 800, Historia 50, 1985, s. 275-292
- Bronisław Turoń, *Formuły „datum per manus“ i „habuit in commisio“ w dokumentach Henryka IV wrocławskiego*, Sobótka 37, 1982, s. 15-27
- Wanda Turoń, *Zarys dziejów kancelarii Henryka Probusa (1270-1290)*, Sobótka 19, 1964, s. 39-54
- Miloslav Vach, *Slezská politika Jana Lucemburského a její pozadí*, Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě 5, Opava 1960

- Václav Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1964
- Václav Vaněček, *Karlova zákonodárná činnost v českém státě*, in: Karolus Quartus, red. týž, Praha 1984, s. 107-124
- Dieter Veldtrup, *Ein "luxemburgisches" Anniversarbuch? Auszüge aus einer vergessenen Memorialüberlieferung des Prager Veits-Domes*, in: Manipulus Florum. Aus Mittelalter, Landesgeschichte, Literatur und Historiographie. Festschrift für Peter Johaneck zum 60. Geburtstag, ed. Ellen Widder – Mark Mersiowsky – Maria-Theresia Leuker, Münster 2000, s. 99-149
- Dieter Veldtrup, *Prosopographische Studien zur Geschichte Oppelns als herzoglicher Residenzstadt im Mittelalter*, Berlin 1995 (= Schriften der Stiftung Haus Oberschlesien. Landeskundliche Reihe 7)
- Dieter Veldtrup, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik, Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV. Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit*, Warendorf 1988
- Vocabulaire international de la diplomatie*, ed. Milagros Cárcel Ortí, València 1994
- Emil Voigl – Konrad Wutke, *Die Burg Kynast und ihre Besitzer im Mittelalter*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 17, 1959 s. 118-152
- Václav Vojtíšek, *Naše státní znaky staré a nynější*, Praha 1921
- Václav Vojtíšek, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, in: Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 425-434 (přetištěno in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, s. 367-379)
- August Wagner, *Schlesisches aus dem vatikanischen Archive in Rom aus den Jahren 1316-1371*, ZfGS 25, s. 287-305
- Andrzej Wałkowski, *Dokumenty i kancelaria księcia Bolesława II Rogatki*, Zielona Góra 1991
- Andrzej Wałkowski, *Dokumenty i kancelaria księcia legnickiego Henryka V Grubego*, AUW 1315, Historia 94, Wrocław 1991
- Ewald Walter, *Beiträge zur Geschichte des Vinzenzstiftes auf dem Elbing bei Breslau*, JSFWUB 36/37, 1995/1996, s. 47-78
- Andreas Walther, *Kanzleiordnungen Maximilians I., Karls V. und Ferdinands I.*, Archiv für Urkundenforschung 2, 1909, s. 335-406
- Wilhelm Wattenbach, *Schlesische Ritter in der Schlacht bei Mühldorf*, ZfGS 3, 1860, s. 199-202
- Matthias Weber, *Rechts- und Verfassungsgeschichte*, in: Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft, red. Joachim Bahlcke Köln – Weimar – Wien 2005, s. 125-158
- Hans Weczerka, *Die Residenzen der schlesischen Piasten*, in: Fürstliche Residenzen im spätmittelalterliche Europa, Sigmaringen 1991 (= Vorträge und Forschungen 36), redd. Werner Paravicini – Hans Patze, s. 311-348
- Heinrich Wendt, *Das Siegel der königlichen Landeshauptmannschaft im Fürstenthum Breslau (= Vermischte Mittheilungen 4)*, ZfGS 33, 1899, s. 407-408
- Emil Werunsky, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit 1-3.*, Innsbruck 1880-1892
- Joachim Wild, *Beiträge zur Registerführung der bayerischen Klöster und Hochstifte im Mittelalter*, Kallmünz 1973 (= Münchener historische Studien, Abteilung Geschichtl. Hilfswissenschaften 12)

- Hans-Jürgen von Witzendorff-Rehdiger, *Die Breslauer Stadtschreiber 1272-1741*, JSFWUB 5, 1960, s. 7-32
- Bronisław Włodarski, *Polityka Jana Luksemburczyka wobec Polski za czasów Władysława Lokietka*, Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie II/11-3, Lwów 1933, s. 463-534
- Zygmunt Wojciechowski, *Ustrój polityczny Śląska 1327/1329-1400*, in: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, red. Stanisław Kutrzeba, Kraków 1933, s. 751-778
- Marek Leszek Wójcik, *Dokumenty i kancelarie książąt opolsko-raciborskich do początków XIV wieku*, Wrocław 1999
- Marek Leszek Wójcik, „...dominus Kolhardus cancellarius...” *Czy istniał urząd kanclerza na dworze Władysława, księcia opolskiego (1246-1281)?*, *Sobótka* 54, 1999, s. 455-465
- Marek Leszek Wójcik, „Quoniam ea, que memoria recidit, littera tenet”. *Dokumenty Kazimierza opolskiego, czyli o stosunku władcy do biurokracji*, in: *Jak powstawało Opole? Miasto i jego książęta*, red. Anna Pobóg-Lenartowicz, Opole 2006, s. 61-79
- Marek Leszek Wójcik, *Udział personelu kancelaryjnego w redagowaniu dokumentów Władysława, księcia opolskiego (1246-1281)*, *AUW* 1471, *Historia* 106, 1993, s. 53-63
- Jana Wojtucka, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331-1384*, in: *Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, ed. Lenka Bobková – Jana Fantysová-Matějková – Jan Zdichynec, Ústí nad Labem 2003 (= *Sešity Ústavu českých dějin FF UK. Řada A. Sv. 2*), s. 96-160
- A. Wolff, *Formuła relacji w kancelarii mazowieckiej*, *Archeion* 1, 1927, s. 176-208
- Ewa Wólkiewicz, *Capitaneus Slesie. Królewscy namiestnicy księstwa wrocławskiego i Śląsku w 14. i 15. wieku*, in: *Monarchia w średniowieczu – władza nad ludźmi, władza nad terytorium*, ed. Jerzy Pysiak – Aneta Pieniądz-Skrzypczak – Martin R. Pauk, Warszawa – Kraków 2002, s. 169-225
- Ewa Wólkiewicz, *Viri docti et secretorum conscii. Kanzleipersonal im spätmittelalterlichen Breslau*, JSFWUB 47, 2006, v tisku
- Thomas Wunsch, *Territorienbildung zwischen Polen, Böhmen und dem deutschen Reich. Das Breslauer Bistumsland vom 12. bis 16. Jahrhundert*, in: *Geschichte des christlichen Lebens im schlesischen Raum*, red. Joachim Köhler – Rainer Bendel, Münster – Hamburg – Berlin – London 2002 (= *Religions- und Kulturgeschichte in Ostmittel- und Südosteuropa* 1), s. 199-264
- Thomas Wunsch, *Zur Geschichte des Bistums Breslau im Spätmittelalter. Forschungsüberblick und Forschungsperspektiven*, in: *Berichte und Forschungen* 4, 1996, s. 39-69
- Jerzy Wyrozumski, *Historia Polski 1*, Warszawa 1971
- Jerzy Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1982
- Heinz Zatschek, *Studien zur mittelalterlichen Urkundenlehre. Konzept, Register und Briefsammlung*, Brünn 1929
- Alois Zauner, *Das älteste Tiroler Kanzleiregister 1308-1315*, Graz 1967 (= *Fontes rerum Austriacarum* 2, 78)
- Benedykt Zientara, *Die Agrarkrise in der Uckermark im 14. Jahrhundert*, in: *Feudalstruktur, Lehnbürgertum und Fernhandel im spätmittelalterlichen Brandenburg*, Weimar 1967 (= *Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte* 7), s. 221-396
- Zdeněk Žalud, *Slezská šlechta u dvora Jana Lucemburského*, in: *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, ed. Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec, Praha 2006, s. 35-53

- Rościsław Żerelik, *Dokumenty i kancelaria Henryka III księcia głogowskiego*, A UW 683, Historia 42, Wrocław 1984, s. 3-100
- Rościsław Żerelik, *Dokumenty i kancelaria Konrada II Garbatego księcia zagańskiego*, in: *Studia z dziejów średniowiecza polskiego i powszechnego* (= A UW 979, Historia 1989), red. Waław Korta, Wrocław 1989, s. 33-72
- Rościsław Żerelik, *Dokumenty i kancelarie ksiąząt głogowskich w latach 1250-1331* (= A UW 979, Historia 69), Wrocław 1988
- Rościsław Żerelik, *Dokumenty Karola IV dla śląskich klasztorów cysterskich*, in: *Viae historicae: Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, ed. Mateusz Goliński – Stanisław Rosik, Wrocław 2001 (= A UW, Historia 42), s. 78-86
- Rościsław Żerelik, *Dzieje Śląska do 1526 roku*, in: *Historia Śląska*, red. Marek Czapliński, Wrocław 2002 (= A UW 2364), s. 13-116
- Rościsław Żerelik, *Jan de Schellendorf. Z dziejów fałszerstw na średniowiecznym Śląsku*, Sobótka 44, 1989, s. 221-238
- Rościsław Żerelik, *Jeszcze o uposażeniu klasztoru cystersów w Kamieńcu Ząbkowickim w połowie XIV wieku*, *Zeszyty Historyczne* 2, 1992, s. 109-113
- Rościsław Żerelik, *Kiedy Karol IV zmienił pieczęć starostwa wrocławskiego?*, Sobótka 43, 1988, s. 397-400
- Rościsław Żerelik, *Kondycja śląskiej dyplomatyki. Stan i perspektywy badań*, in: *Pomocné vědy historické a jejich místo mezi historickými obory*, Praha 1996 (= *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica* 1. Z pomocných věd historických 13), s. 69-80
- Rościsław Żerelik, *Kultura rękopiśmienna na śląskich dworach rycerskich w średniowieczu*, in: *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Zamek*, red. Krzysztof Wachowski, Wrocław 1996 (= *Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Międzynarodowe Sympozjum* 2), s. 27-31
- Rościsław Żerelik, *Dzieje polityczne Oławy i ziemi oławskiej w średniowieczu*, in: *Oława. Zarys monografii miasta*, red. Krystyn Matwijowski, Wrocław – Oława 2004, s. 44-56
- Rościsław Żerelik, *Schlesisches Urkundenbuch oder Schlesische Regesten? Überlegungen zur Kontinuität der Editionstätigkeit*, in: *Stand, Aufgaben und Perspektiven territorialer Urkundenbücher im östlichen Mitteleuropa*, red. Winfried Irgang, Marburg 1998 (= *Tagungen zur Ostmitteleuropa-Forschung* 6), s. 163-170
- Rościsław Żerelik, *Stan i perspektywy badań nad kancelariami górnośląskimi w średniowieczu i czasach nowożytnych*, in: *Stan i potrzeby badań nad historią Górnego Śląska w czasach średniowiecznych i nowożytnych*, Cieszyn 1994, s. 16-27
- Rościsław Żerelik, *Studia nad rękopisami klasztoru cystersów w Henrykowie (Księga Henrykowska, najstarszy kopiarz henrykowski, nekrolog henrykowski)*, *Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, seria A, 46, 1992, s. 43-45
- Rościsław Żerelik, *Środa Śląska. Dzieje miasta wina i skarbów*, Wrocław 2006
- Rościsław Żerelik, *Uposażenie i stan majątkowy urzędników kancelarii miejskich na Śląsku (do roku 1350)*, in: *A UW, Historia* 82, Wrocław 1992, s. 91-100
- Rościsław Żerelik, *Urzędnicy skryptoriów klasztornych na Śląsku do końca I połowy XIV wieku. Ze studiów nad działalnością dyplomatyczną klasztorów śląskich*, Sobótka 44, 1989, s. 557-570
- Rościsław Żerelik, *Uwagi nad najnowszymi edycjami kodeksów śląskich*, Sobótka 41, 1986, s. 117-129

Rościsław Żerelik, *"Wspólnota zmarłych" w świetle najstarszych wpisów do "Nekrologu henrykowskiego"*, in: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w Turawie w dniach 8-11 V 1996 przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. Marek Derwich a kol., Opole – Wrocław 1996 (= *Opera ad Historiam monasticam spectantia. Colloquia*; 2), s. 199-210

Rościsław Żerelik, *Z dziejów zakonu celestynów na Śląsku. Kopiarz wsi Kulin z 1512 roku*, in: *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. Wacława Korta (1919–1999)*, red. Marek Derwich – Wojciech Mrozowicz – Rościsław Żerelik, Wrocław 2001, s. 187–201

Rościsław Żerelik, *Ze studiów nad kancelariami książęcymi na Śląsku. Kancelaria Przemka księcia ścinawskiego (1294-1289)*, in: *Źródłoznawstwo i studia historyczne* (= *AUW 1112, Historia 76*), red. Kazimierz Bobowski, Wrocław 1989, s. 123-131

Rościsław Żerelik, *Ze studiów nad uposażeniem klasztoru Cystersów w Henrykowie w średniowieczu. Rejestr czynszów opatów henrykowskich z pierwszej połowy XIV wieku*, in: *Viae historicae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Lechowi A. Tyszkiewiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Mateusz Goliński, Wrocław 2001 (= *AUW 2306, Historia 152*), s. 70-77

Rościsław Żerelik, *Ziemie powiatu wrocławskiego w średniowieczu*, in: *Dzieje powiatu wrocławskiego*, red. tóż, Wrocław – Sobótka 2002, s. 51-106

Wacław Korta, *Nieznana księga podatkowa księstwa wrocławskiego z 1425 r.*, Sobótka 8, 1953, s. 223-256

Seznam zkratek

AAW	Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu
ACRB	Archivum Coronae regni Bohemiae
AMW	Akta miasta Wrocławia
APW	Archiwum Państwowe we Wrocławiu
AUW	Acta Universitatis Wratislaviensis
BU	Breslauer Urkundenbuch
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CDS	Codex diplomaticus Silesiae
ČCH	Český časopis historický
ČMKČ	Časopis Musea Království českého
ČsČH	Československý časopis historický
DMW	Dokumenty miasta Wrocławia
fol.	folium
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
KD	Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska
KW	Księstwo Wrocławskie
JSFWU	Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelms- Universität zu Breslau
LBUS	Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter
MHB	Mediaevalia historica Bohemica
MPV	Monumenta Poloniae Vaticana
MVB	Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RH	Roczniki Historyczne
RI	Regesta Imperii
RŚ	Regesty śląskie
RTPN	Roczniki Towarzystwa przyjaciół nauk śląskich
sign.	signatura
Sobótka	Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka
s.	strana
srov.	srovnej
ZfGS	Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens (včetně dalších variant názvu)

Resumé

Kancelář vratislavského hejtmanství za králů

Jana Lucemburského a Karla IV.

Předkládaná disertace je věnována vratislavské hejtmanské kanceláři v letech 1336-1378, zejména dokumentům z ní vyšlým či v ní vedeným. Vychází především z rozboru diplomatických písemností, které jsou dnes uloženy v archivech ve Vratislavi (Wrocław/Breslau).

První část práce se zabývá správou slezských území, která náležela podobně jako Vratislavské knížectví ve sledovaném období pod bezprostřední svrchovanost českých králů, a dále zástav prvních Lucemburků ve Slezsku. Sleduje i způsob začlenění těchto oblastí do svazku zemí Koruny české. V kontextu práce je důležité, že v případě vratislavských hejtmanů máme doloženu i správu dalších oblastí; vedle jejich krátkodobého působení v různých krajích – např. Kały Wrocławskie (Kanth), Olava (Oława/Ohlau), Hlohov (Głogów/Glogau), šlo zejména o Namyslovsko (Namysłów/Namslau), které jimi bylo spravováno od roku 1359.

Druhá kapitola je věnována vlastnímu vratislavskému hejtmanskému úřadu. Jeho povinnosti a úkoly jako zástupce českého krále ve Vratislavském knížectví po roce 1335 byly dány především potřebou vykonávat pravomoci, které by jinak náležely panovníkovi, či jež v lenních knížectvích příslušely tamějším vládcům (zejména potvrzování převodu majetkových práv, schválení udělování lén a zasedání na dvorském soudu). Za svých častých pobytů ve slezské metropoli je někdy vykonávali čeští vládci. Vedle vlastní správní agendy mohl panovník udělit vratislavským hejtmanům zvláštní pravomoci, např. k urovnání konfliktů mezi slezskými knížaty. Pozornost byla věnována i vztahu hejtmanů s vratislavskou radou a biskupem i působení zástupců hejtmana. Při sledování různých aspektů správy Vratislavského knížectví nabyly jasných kontur role tamějšího patriciátu jako významné politické síly. V šedesátých letech 14. století pak došlo k tomu, že vratislavští konšelé získali dočasně na starosti vratislavský hejtmanský úřad.

S vlastní vratislavskou hejtmanskou kanceláří pak souvisí její personální zabezpečení, jemuž byla věnována třetí kapitola disertace, kde byly mimo jiné shrnuty informace o jménem známých úřednicích. Dále byl podán i paleografický rozbor písařských rukou, který objasnil, že vedle jménem známých osob v kanceláři působili i další písaři.

Zbylé kapitoly se věnují jednotlivým druhům diplomatických písemností, které ve sledovaném období z vratislavské hejtmanské kanceláře vyšly či v ní byly vedeny: listinám, registrům a písemnostem souvisejícím se správou Vratislavského knížectví (zejména zemským urbářům, výběřčím účtům a rejstříkům).

Množství dochovaných pramenů umožnilo vedle podání jejich popisu a diplomatického rozboru ve čtvrté až šesté kapitole zodpovědět četné otázky spjaté jak se správou knížectví, tak i s chodem kanceláře, například jaká byla přibližná produkce listin vratislavských hejtmanů a jejich zástupců, kolik se zřejmě platilo za kancelářské úkony, jak asi probíhal proces zlistinění (zejména šlo o vztah záznamů v registrech k předloze a čistopisu), zda docházelo ke zpadělání listin apod. Pozornost byla věnována i členění register.

Jedním z dílčích závěrů je i fakt, že ne všechny listiny vystavené hejtmanskou kanceláří byly evidovány v jejích registrech, i když tomu tak mělo být, jak prokázal rozbor procesu následujícího po odhalení padělání pečeti Vratislavského knížectví roku 1364. Diplomatická analýza rovněž upřesnila závěry staršího bádání o tzv. zemských urbářích knížectví. Zejména byl popsán dosavadnímu bádání téměř neznámý výběřčí rejstřík z roku 1358, jenž je vydán v příloze disertace, a bylo posunuto datum vzniku zemského urbáře řazeného dosud k roku 1353 až na konec padesátých let 14. století. Popsány byly i nedatované písemnosti související s výběrem královských příjmů z knížectví pocházející již z poloviny čtyřicátých let 14. století.

Summary

The Chancery of the Captaincy in Wrocław under the Rule of John of Luxembourg and Charles IV

The present dissertation thesis focuses on the activities of the Wrocław captain's office in the period of 1336-1378, with a special emphasis on its written document production. The research is based primarily on an analysis of diplomatic documents currently deposited in the archives in Wrocław (Breslau).

The first part of the thesis discusses the administration of the Silesian Lands that came, in a similar way as the Duchy of Wrocław, under the direct control of the kings of Bohemia during the studied period. Administration of Silesian properties pawned by the first Luxembourgs is also considered. The study likewise pays attention to the manner of incorporation of the above mentioned regions into the Crown of Bohemia. In the context of these thesis, it is crucial to bear in mind the extant evidence that the captain (administrator appointed by the ruler) of Wrocław, governed also other territories. Apart from a brief period of administrative activity in regions such as Kąty Wrocławskie (Kanth), Oława (Ohlau), Głogów (Glogau), it was notably the Namysłów (Namslau) region that the Duchy of Wrocław captains administered since 1359.

The following chapter deals with the functions of the Duchy of Wrocław administrator. The duties and responsibilities of the captain as an official representative of the King of Bohemia in the Duchy of Wrocław were after 1335 defined first and foremost by the need to carry out powers that would be otherwise executed by the ruler himself, as well as the powers normally executed by feudal tenants in their respective duchies (e.g. the right to confirm transfer and passage of a title to property, to approve granting of fiefs and to sit in the royal court of justice). The above powers were occasionally executed by the rulers of Bohemia during their frequent stays in the Silesian capital. In addition to the administrative agenda, the ruler could endow the Duchy of Wrocław captain with special powers such as the right to settle conflicts between Silesian princes. Another issue considered were the

relations of the captain with the Wrocław City Council and the Wrocław bishop, as well as the activities of the captain's representatives.

An issue directly related to the operations of the captain's office was its staffing. This section of the study provides a list of names of all identifiable clerks and a paleographic analysis of scribal hands which proves that apart from persons known by name, other scribes were also active in the office.

The remaining chapters are dedicated to the individual types of diplomatic documents created in Wrocław captain's office during the studied period, namely credentials, instruments and registers related to the administration of the Duchy of Wrocław (in particular urbarial registers as well as tax collection records and registers).

The quantity of extant sources not only made it possible to produce their description and diplomatic analysis, but also provided answers to numerous questions related to the administration of the duchy and to the operations of the office. Information established by the analysis includes an approximate process of production of Wrocław captain's and his representatives' documents, the fees charged for administrative acts, the most likely process of document formation (particularly the relation between the records entered in registers, the draft and the fair copy), the occurrence of document forging etc. Attention was paid also to the structuring of the registers.

One of the conclusions arrived at in the course of the research is the fact that, despite of regulations to the contrary, not all documents issued by the captain's office were duly entered in its registers, as proved by an analysis of a trial following the discovery of a counterfeit seal of the Duchy of Wrocław in 1364. The diplomatic analysis also furthered conclusions of an earlier research concerning so-called land urbaries of the Duchy of Wrocław. Significantly, a tax register of 1358 was almost unknown to previous historiography (it forms an appendix to this thesis). The commonly accepted dating of one of the land urbaries (1353) was changed to the late 1350s. The study also includes a description of undated written material related to royal income in the Duchy of Wrocław, datable to as soon as the mid-1340s.

Obrazová příloha I

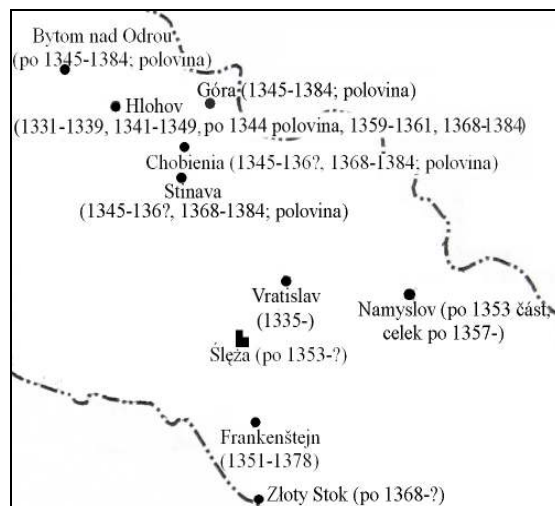
Obr. č. 1

Významné územní zisky českých králů ve Slezsku v průběhu 14. století

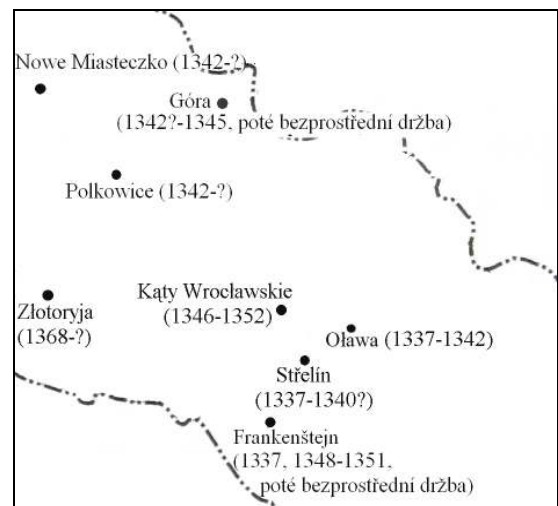
Obr. č. 2

Centra bezprostředních majetků českých panovníků ve Slezsku (1331-1378)

Obr. č. 3

Zástavy držené českými králi ve Slezsku (1337-1378)

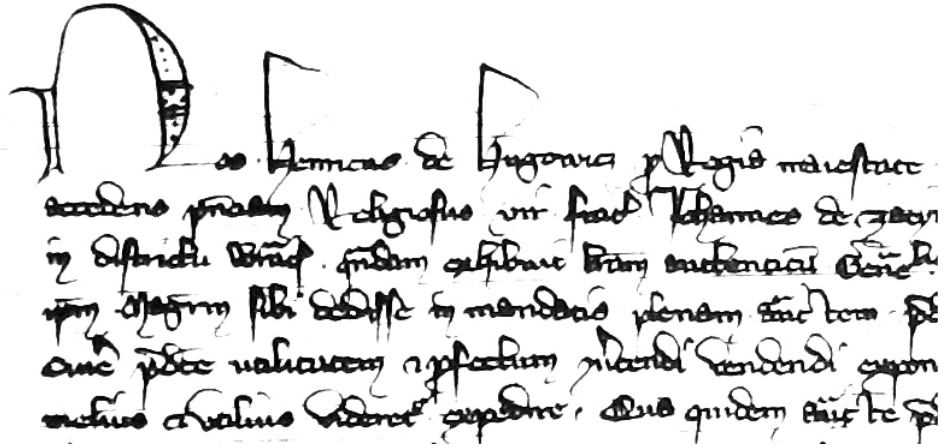

Obrazová příloha II

Obrazová příloha IV

Obr. č. 8

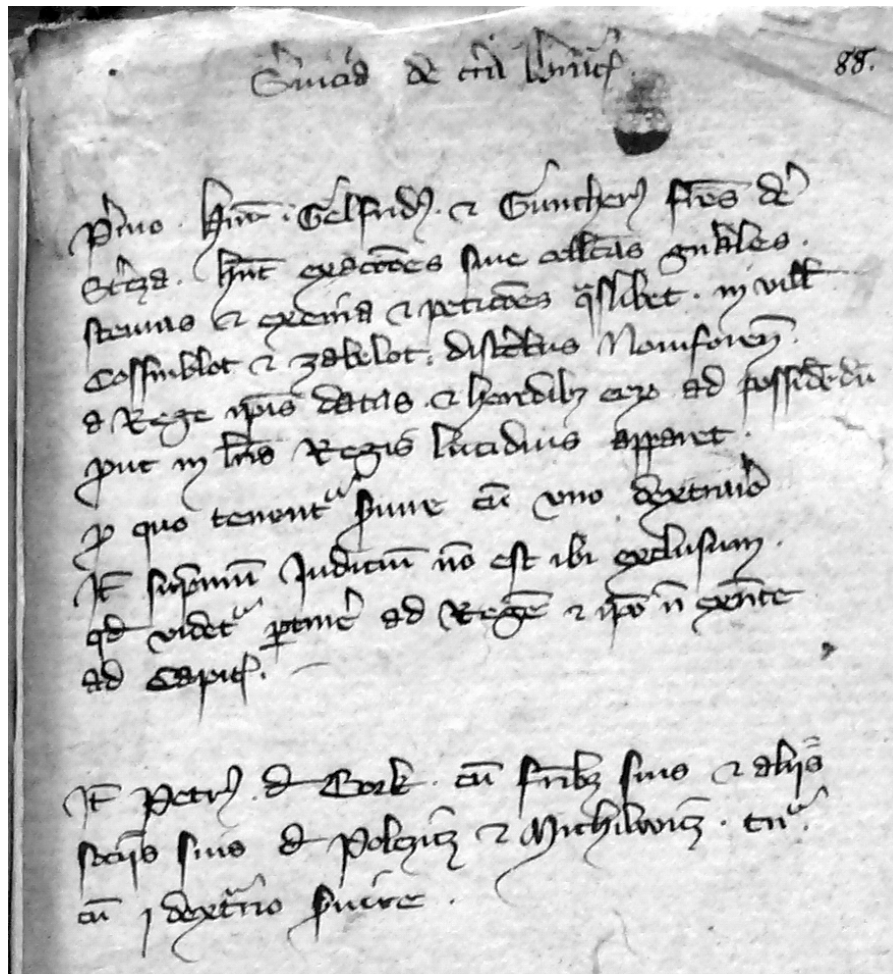
Listina z 18. listopadu 1337, detail s úvodní majuskulou N, písař B; APW, rep. 58, č. 24, detail

Nos Henricus de Burgonia p[ro] Regis maiestate
ecclesie p[ro]curator et notarius vir factus Henricus de
in districtu v[est]ri. quidam scribitur h[ab]ere iudicium
ip[s]um Henricum sibi dedit in mandatis plenam fac[il]itatem
aut p[ro]p[ri]e valuerit et p[ro]fectum videndi vendendi expon
m[er]ito a valuis videtur exp[er]ire. Quis quidem h[ab]ere te p[er]

Obr. č. 9

Soupis plnění vojenských povinností, písař B; APW, fond KW, sign. 827, fol. 88(-1)r, detail

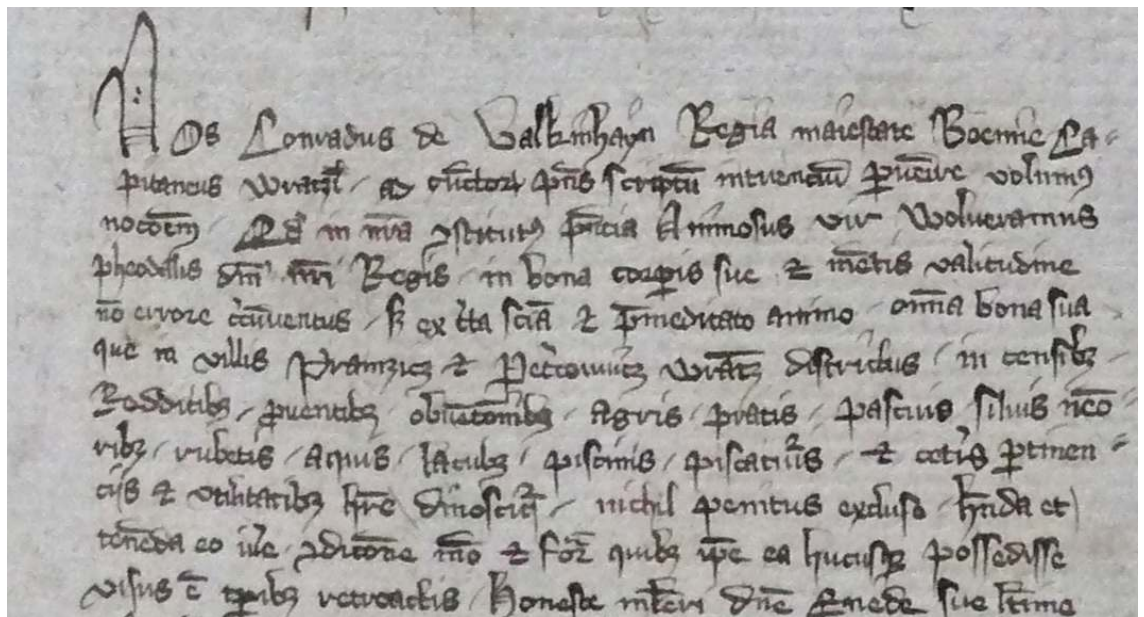

Quidam de civitate v[est]ra
88.
P[ro]prio Henricus Gelfridus et Guntbertus fratres de
et ceteris. h[ab]ere iudicium sine alio iudice.
statu et ceteris a p[ro]curatore p[ro]f[er]at. in vult
Cassimblot et Zabelot. districtus Nonfontis.
et Regis ip[s]is datis a h[ab]entibus e[st] ad p[ro]f[er]andum
p[ro]p[ri]e in h[ab]itu Regis Radius apparet.
p[ro] quo tenentur h[ab]ere in vult dextero
et p[ro]p[ri]o iudicium no[n] est ibi exclusum.
quod videtur p[ro]p[ri]e ad Regem et ip[s]o in vult
ad caput.
et p[ro]p[ri]o de vult. in fr[at]rib[us] suis et alijs
p[ro]p[ri]o suis et p[ro]p[ri]o et Michilburgis. in
in dextero p[ro]p[ri]o.

Obrazová příloha V

Obr. č. 10

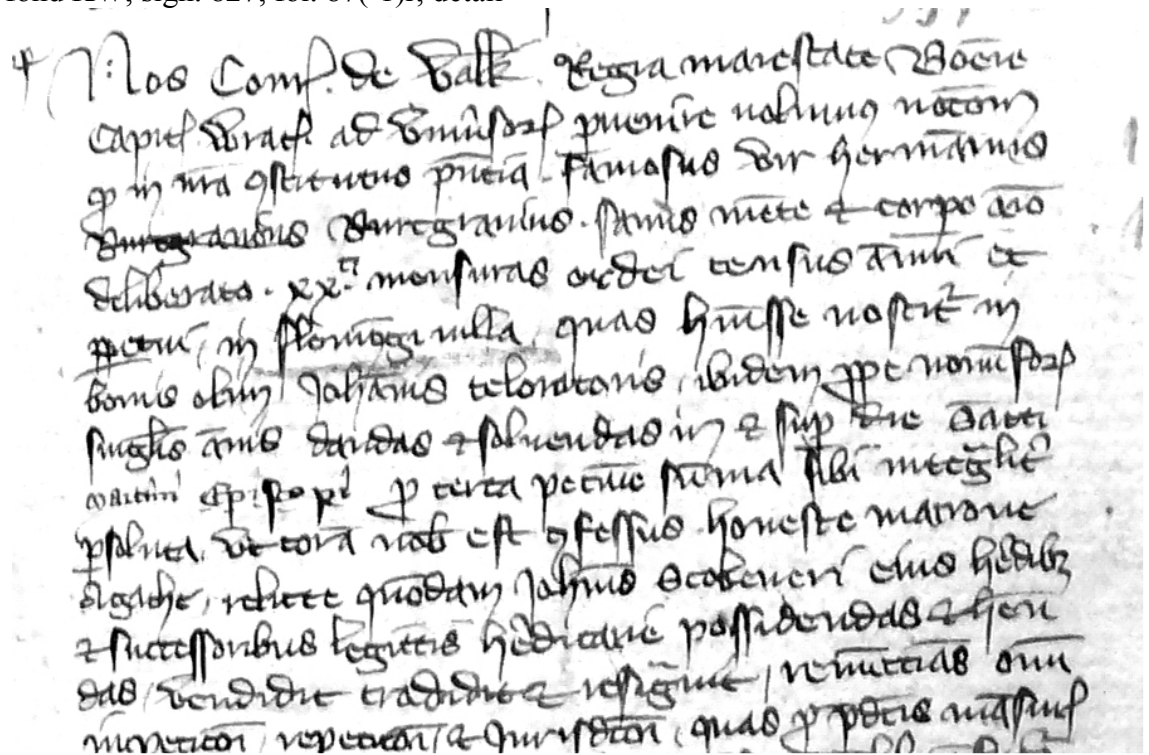
Zápis listiny z 22. července 1350 ve druhém svazku register vratslavské hejtmanské kanceláře, písař C; APW, fond KW, sign. 828, fol. 50r, detail

Nos Conradus de Valkmbayn Regia maiestate Boemie Pa-
pianensis Wicarij ad victoria qm scriptu intuentu puenire volumy
nocem. Et in nra pstituta pua Ammosur vir volueramus
pcedulis dmi nri Regis in bona coqis sue z metis valitudine
no errore conuenus. si ex eta facta z pmeditato animo omnia bona sua
que in villis pmanis z pccomunz vitz dstriculis in censibz
pceditibz puenibz obitombz agris pvtis pascuis siluis neo-
ribz rubetis aquis lacubz piscinis piscariis z ceteris pmen-
tibz z vilitatibz hie dnoscat nichil penitus excludo huda et
teneda eo nra pctora no z for quibz ipse ea hucqz possidisse
visus e quibz retroactis honeste mtem dnc Amode sue firma

Obr. č. 11

Zápis listiny z 29. dubna 1344 v prvním svazku vratslavských register, písař D;
APW, fond KW, sign. 827, fol. 87(-1)r, detail

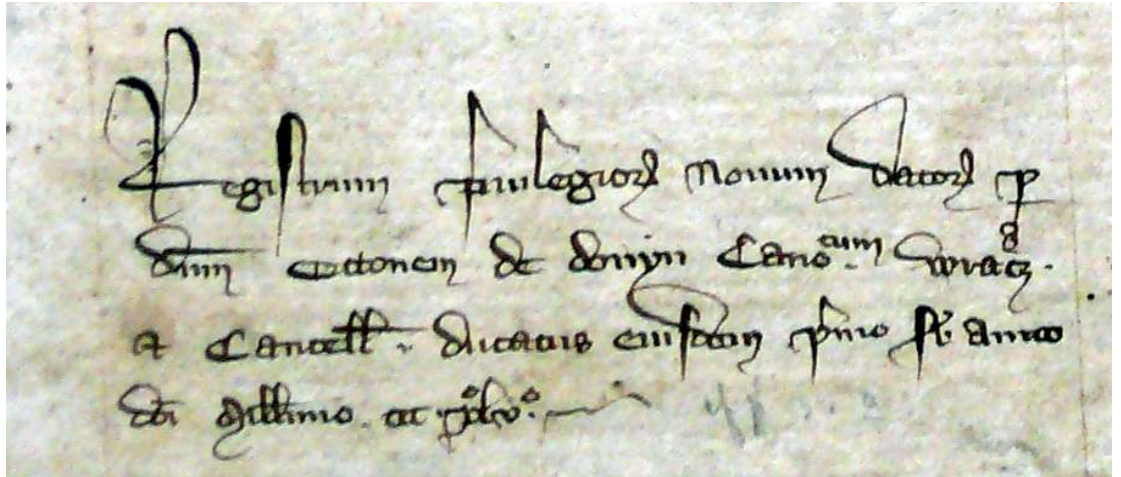

Nos Comp. de Valk Regia maiestate Boemie
Capit. Wract. ad omnes puenire volumy nocem
q in nra pstituta pua. Famosus vir hermannus
Burgarius Burgarius. pmo metis z corpo suo
deliberata. xx. mensuras ordet census dmi z
pccm. in pmoneri nulla quas hucqz nosse in
bonis obm. pntis telonariis. ibidem ppe nonu pcp
singulis annis dandis z pducendis in z sup die danti
vntim ep: pcp p certa pccie poma sibi meo hie
pplna. de tota nob est gressus honeste marone
dignos. relict quodam pntis dcauerit eius hiebz
z successoribus legitis hedicane possidendas z her-
das vendidit tradidit z resignat. renuncias om-
nitioni. reuocant z curidat. quas p pccie nra pntis

Obrazová příloha VI

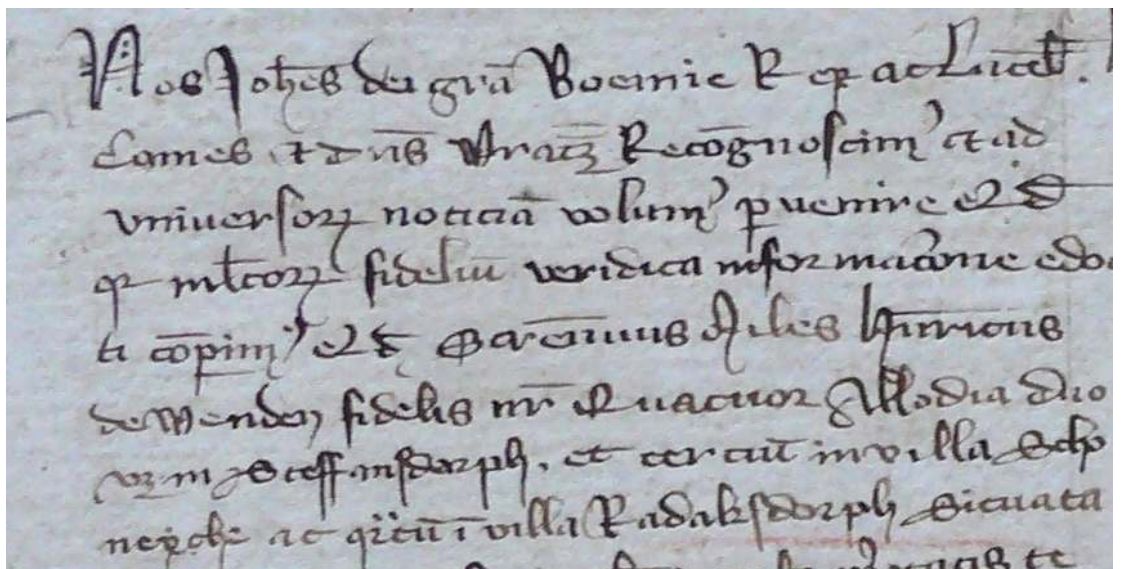
Obr. č. 12

Úvodní zápis ve druhém svazku vratslavských register, písař E – zřejmě kancléř Ota z Donína; APW, fond KW, sign. 828, fol. 1r, detail

Obr. č. 13

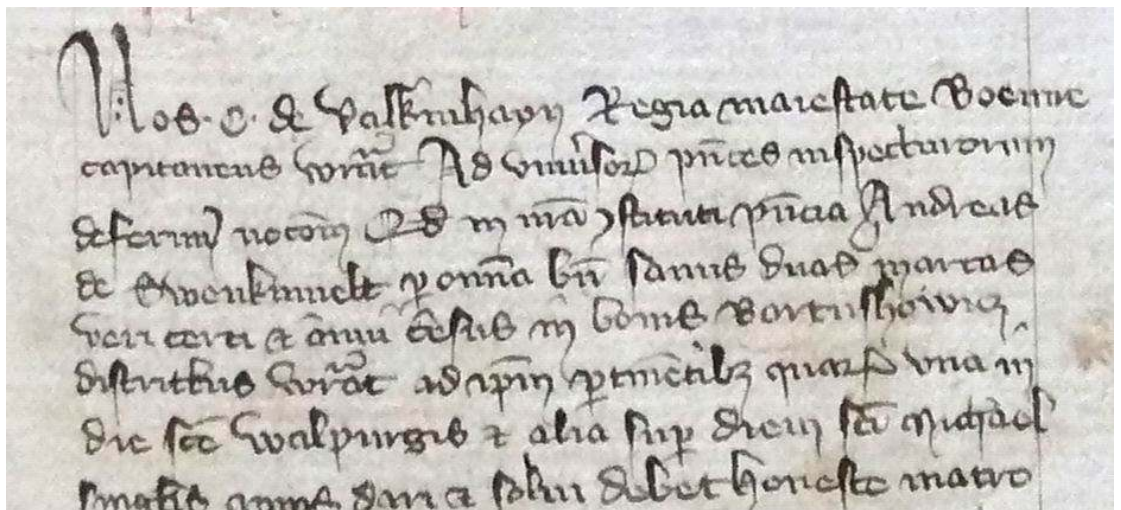
Zápis listiny Jana Lucemburského z 10. srpna 1345 ve druhém svazku vratslavských register, písař F; APW, fond KW, sign. 828, fol. 3r, detail

Obrazová příloha VII

Obr. č. 14

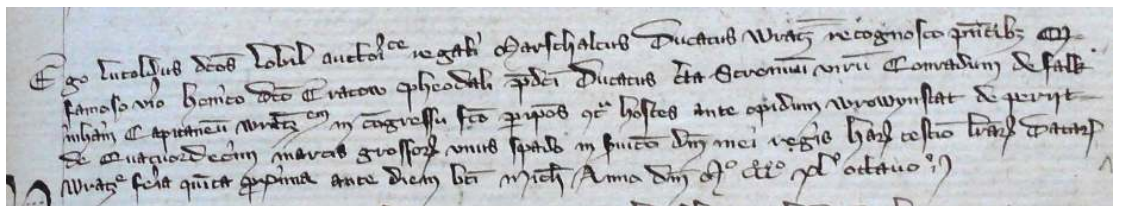
Zápis listiny z 4. listopadu 1348 ve druhém svazku vratislavských hejtmanských register, písař G; APW, fond KW, sign. 828, fol. 31r, detail

Wlos. c. & Valkunhavy Regia maiestate Boemie
captivatus hinc Ad unum pnceo inspectuonim
defermi uocem Ad m ma ptaua puaa Andreas
de Swentimuct ponna bñ sanus duas marcas
veri certi a omni casus m bone Bartulhoing
distribus hinc ad apm pmeabz quas una m
die scē walpurgis z alia sup drem scē mariael
matris anno dñi a solui debet honeste mato

Obr. č. 15

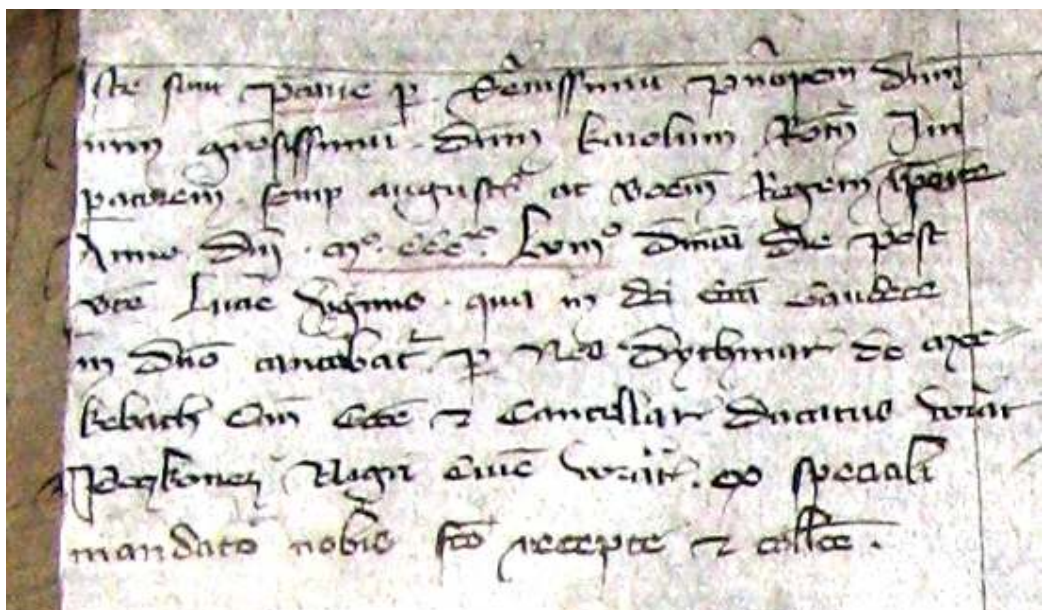
Zápis listiny z 2. října 1348 ve druhém svazku kancelářských register, písař H – zřejmě Jindřich z Reichenbachu; APW, fond KW, sign. 828, fol. 58r, detail

Ego Lucardus deos lobal aucto regali darchalens ductus Witec recognosco pntibz
famoso ano henico deo a uicow qphodati pder ductus dñi Garonni uiru Conradum & falli
mham a epistriu Witec m congressu fco pmod qe hostes ante opidum Witec pnt
de autquod dcm anarab grossoz unis spabz m puico dñi mei regie hñd celo Witec
Witec feli quicq pntia ante dcm bñ mich Anno dñi m dñi d' octavo ?

Obr. č. 16

Úvodní zápis výběrčího rejstříku z roku 1358, písař I – zřejmě Jan z Hlubčic; APW, fond KW, sign. 831, fol. 1r, detail

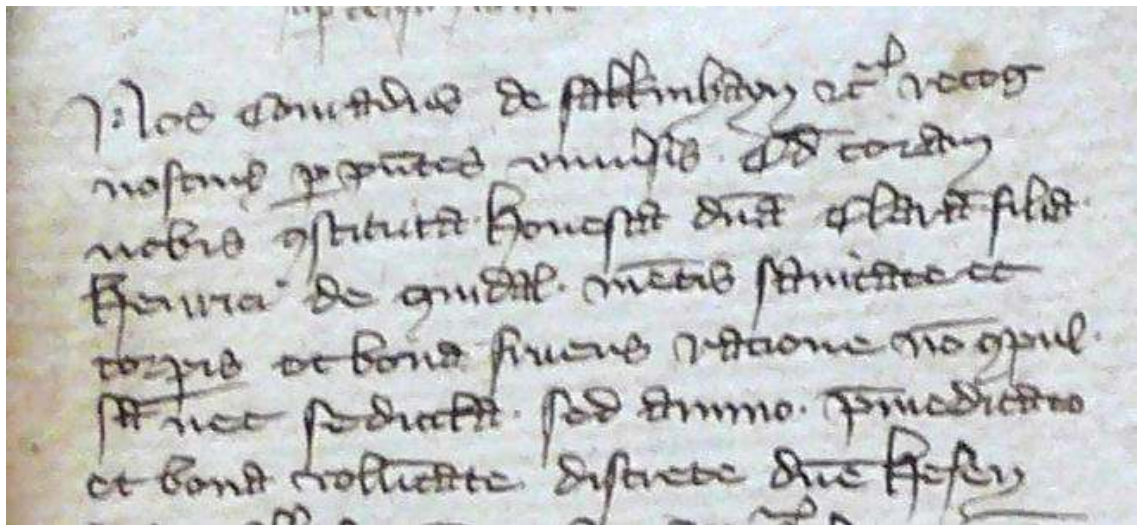

He sine pane p. Semssmu pnapon dñm
unm grossmu dñm Enolun Rom Jim
pntem. semp auguste ac uicem Regem spate
Anno dñi .m. ccc. lxxv. dñm dñm de post
vce Liac dñmo. qui m di cñt saude
m dño anabat p uia dñm dñm de ap
kelach om ccc z amellan dñm dñm
pntem. Uqre aue hinc. eo pntem
mandato nobis fo recepe z cilla.

Obrazová příloha VIII

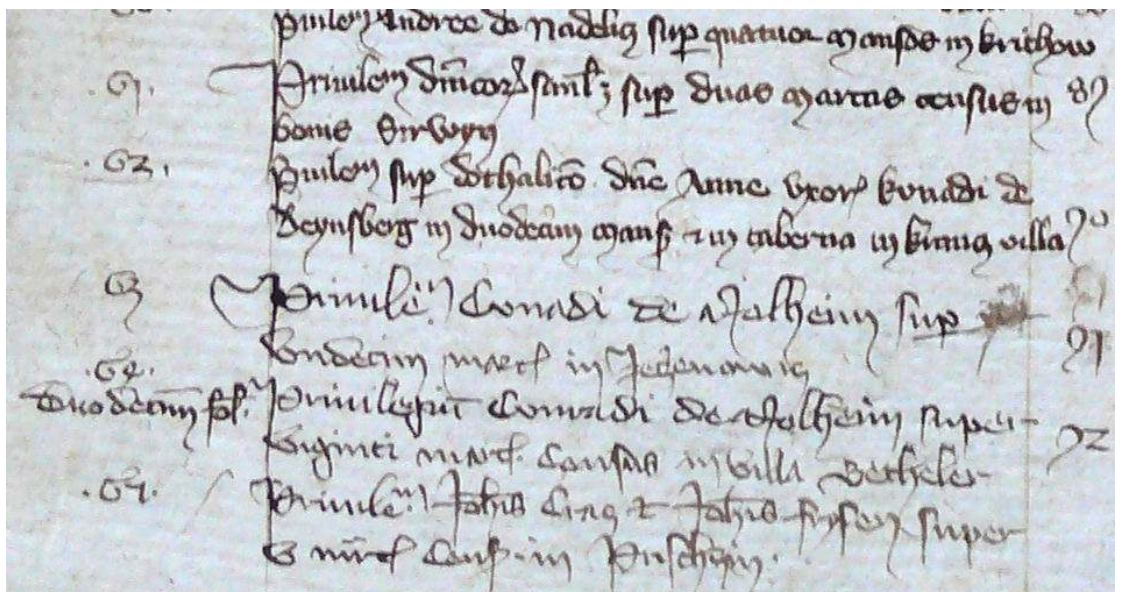
Obr. č. 17

Zápis listiny ze 25. června 1353 ve druhém svazku kancelářských register, písař J – zřejmě Dětmar z Meckbachu; APW, fond KW, sign. 828, fol. 90(-3)v, detail

Obr. č. 18

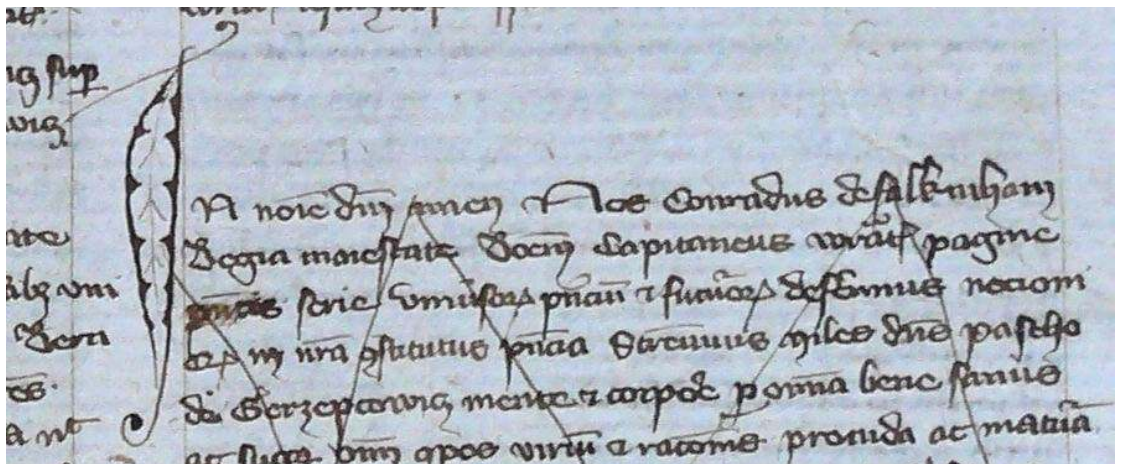
Úvodní registry ve třetím svazku register vřatavské hejtmanské kanceláře, písaři K (zřejmě Jan ze Strupice) a L; APW, fond KW, sign. 829, fol. 1v, detail

Obrazová příloha IX

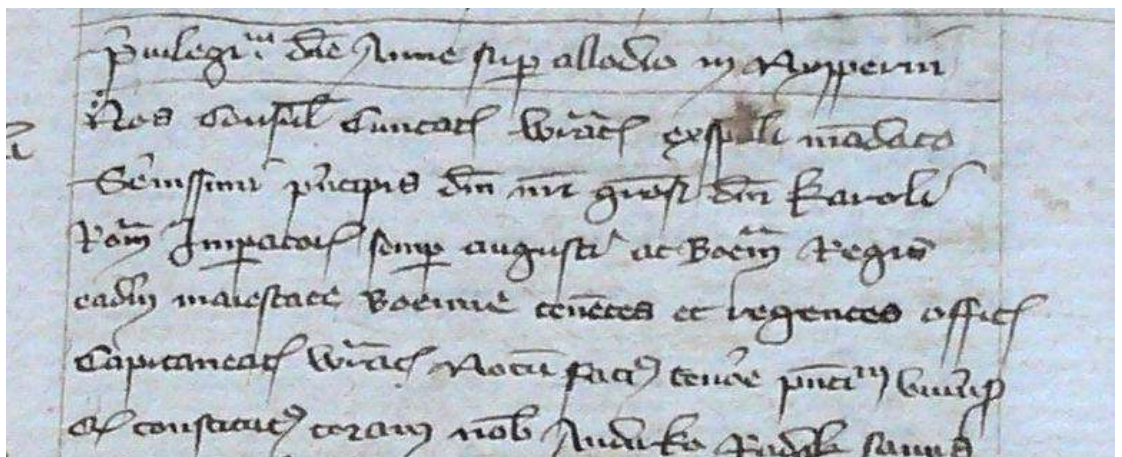
Obr. č. 19

Ozdobná úvodní majuskula *I* nedopsaného zápisu v posledním svazku register, písař K - zřejmě Jan ze Strupice; APW, fond KW, sign. 829, fol. 9r, detail

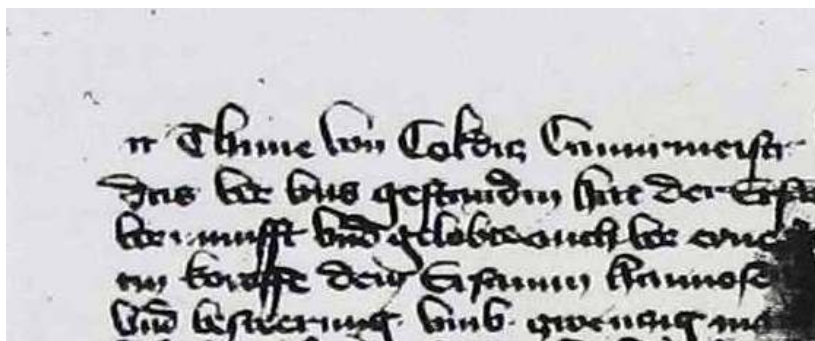
Obr. č. 20

Zápis listiny z 5. září 1358 ve třetím svazku vratislavských register, písař M; APW, fond KW, sign. 829, fol. 22r, detail

Obr. č. 21

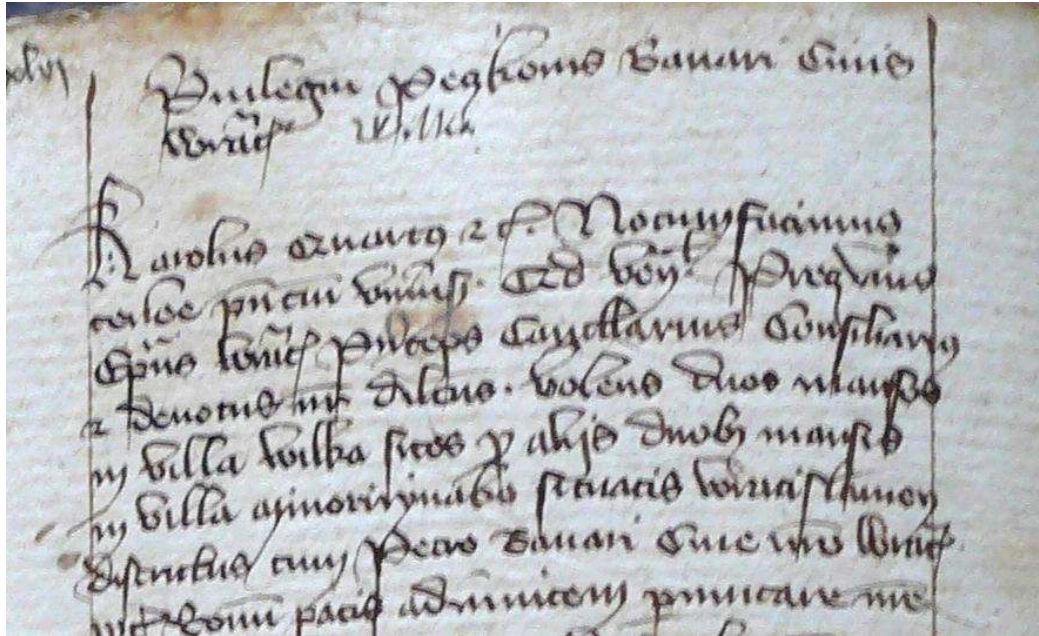
Listina z 25. září 1374 s nedopsanou úvodní majuskulou (W), písař N – Petr z Boleslavce; APW, fond DMW, č. 576

Obrazová příloha X

Obr. č. 22

Zápis listiny Karla IV. ze 4. října 1365 připsaný do druhého svazku register, písař O;
APW, fond KW, sign. 828, fol. 149(-3)v, detail

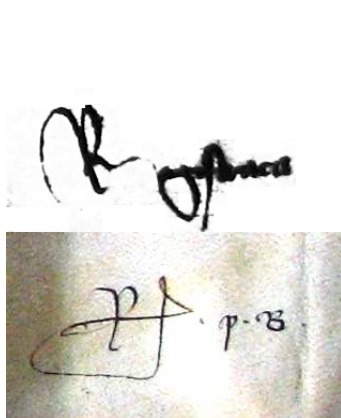
Obr. č. 23

Příklady registračních poznámek na listinách vratislavských hejtmanů

a) APW, rep. 58, č. 24
223 (18. 11. 1337)

b) APW, rep. 67, č. 425
(19. 6. 1366)

c) APW, rep. 67, č.
(31. 1. 1369)

Obrazová příloha XI

Obrazová příloha XII

Obr. č. 26

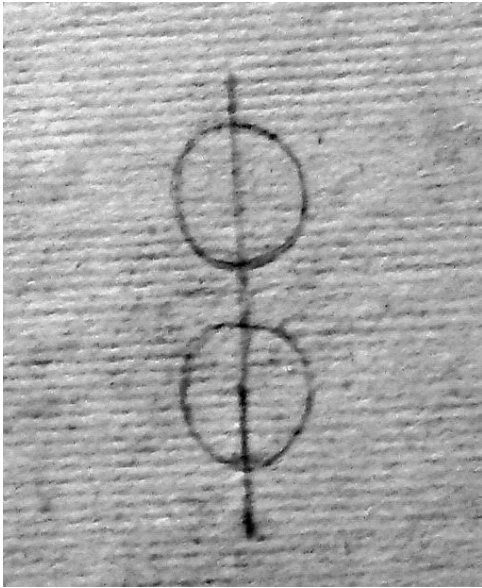
Renesanční desky prvního svazku dochovaných vratislavských register; APW, fond KW, sign. 827

Obrazová příloha XIII

Obr. č. 27

Filigrán papíru na nějž byl psán druhý svazek vřatislavských register; APW, fond KW, sign. 828, fol. 161(-3)r

Obr. č. 28

Ukázka poškození části zápisů prvního svazku dochovaných vřatislavských register; APW, fond KW, sign. 827

